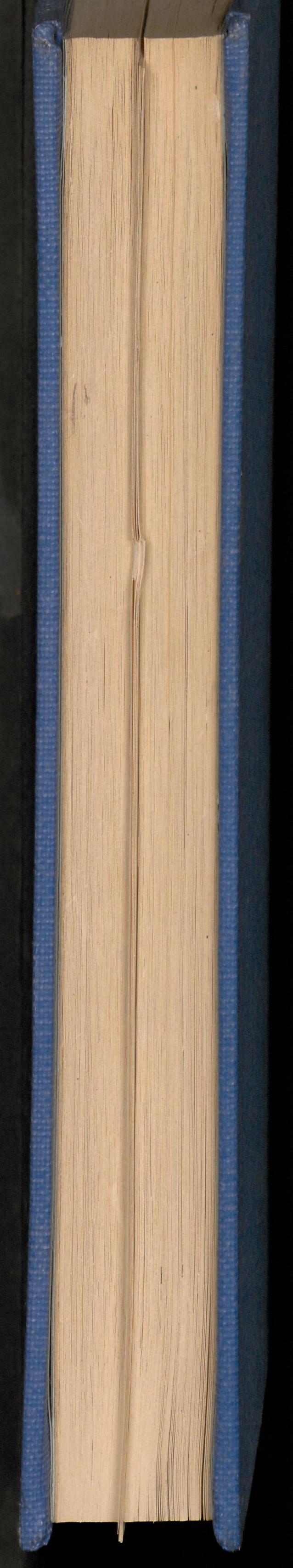
VAN DER MEIJ

WANDELINGEN IN NOORWEGEN

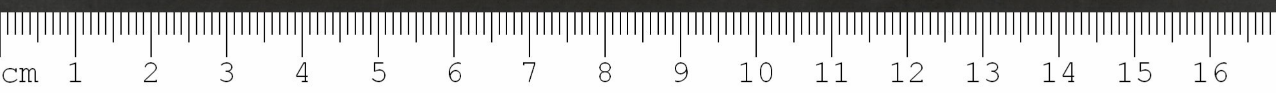

MED

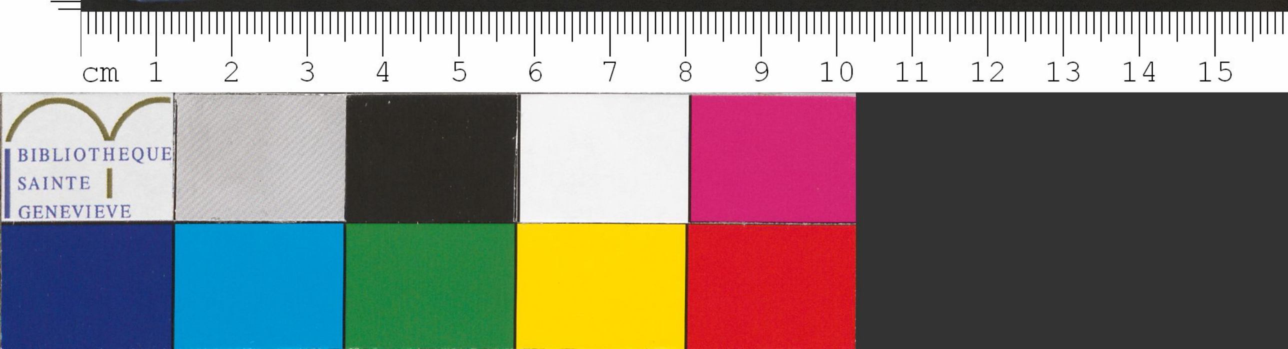
—

LINGEN

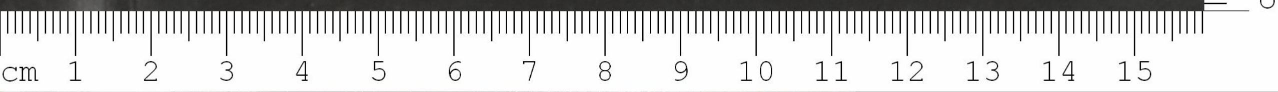
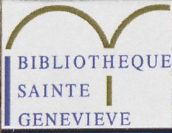
WEGEN

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

WANDELINGEN IN NOORWEGEN.

WANDELINGEN IN NOORWEGEN.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN LAND EN VOLK

DOOR

HENDRIK WOLFGANG VAN DER MEIJ.

HAARLEM — W. C. DE GRAAFF.

Gedrukt bij Gebr. van Asperen van der Velde, te Haarlem.

EEN WOORD VOORAF.

De volgende bladen zijn grootendeels ontworpen na afloop van vermoeiende ambtsbezigheden; ook werden zij dikwijls in moedelooze stemming ter zijde gelegd. Indien ze nu toch worden uitgegeven, geschiedt zulks meer uit zucht om nuttig bezig te zijn, dan uit verlangen om uit te blinken. Als de zonen der oude Vikings op jeugdigen leeftijd de wereld ingezonden ter baning van eigen weg, is mijn wetenschappelijke ontwikkeling slechts de vrucht van enkele strooptochten in den tempel der wetenschap. Wat hier aangeboden wordt is niet de schepping van een werk, alleen een beproeving van krachten.

's-Hertogenbosch,
Januari 1878.

H. W. VAN DER MEIJ.

INHOUD.

HOOFDSTUK I.

OP ZEE.

Alle hinderpalen waren overwonnen, en alle inlichtingen genomen. Ik zou Noorwegen gaan bereizen, land en volk bestudeeren, de middernachtzon aanschouwen, de mijlenlange gletschers, de Fjorden, de Fjelden, de Noordkaap, de rendieren, de beren.... Ik zou "skaal" drinken met het volk van Odin, Freyr en Thor, en mij neerzetten aan het haardvuur der Lappen en Kwänen. Ik zou luisteren naar het gezang der Skalden, om des te inniger het streven der vredebonden te kunnen haten.

Eenigen hadden aan dit plan hun goedkeuring gehecht, anderen hadden het gelaakt. Sommigen waren het eens met Mad^{me} de Stael, dat reizen een der treurigste genietingen des levens is, en raadden mij t'huis te blijven, of keurden het af die reis alleen te maken. Heeft Ch. Monselet dan te vergeefs gezegd, dat het reizen een toetsteen is "d'une efficacité singulière, qu'il développe dans toute leur sincérité surprise les caractères et les manies; que le véritable voyageur doit se passer de compagnons de voyage." Weer anderen hadden hun verwondering te kennen gegeven over het gaan naar juist *dit* land van den nevel en regen, dit land van Nor en

Thor", waar de winter zoo lang en de zomer zoo kort is. Doch ik zou er heengaan, al keurden evenmenschen het af, al vonden ware vrienden het een feil, en al had eene liefhebbende moeder gezegd: "wacht tot na mijn dood."

In den morgen van den 4en Augustus 1876 bevond ik mij eindelijk op het stoomschip Bergen, dat mij in drie etmalen van Rotterdam naar Bergen in Noorwegen zou brengen. Voor het eerst genoot ik eenige kalmte. 't Verleden was doorleefd, en de dingen, die zouden komen, beloofden iets. Om te beginnen zou ik den Nieuwen Waterweg zien en mij met eigen oogen kunnen overtuigen, of die nu wezenlijk zóo slecht was, als de menschen zeiden. 't Is waar, een deskundige ben ik niet, doch als kind van mijn tijd reken ik mij bevoegd over alles een woordje meê te spreken, ook zonder het wezen der dingen onderzocht te hebben, waarvoor wij tegenwoordig te snel leven en te veel te beoordeelen hebben. Zoo vroeg ik al dadelijk aan den kapitein, waarom wij een loods aan boord hadden, daar de officieren van het schip het vaarwater toch wel zouden kennen. "Wij zijn loodsplichtig," antwoordde hij, "maar laten ze ons een examen afnemen, dan kunnen wij die kosten sparen." Het ontbrak mij aan de noodige gegevens, om hier een juist oordeel te vellen en de onbillijkheid op te sporen.

In genoeglijke stemming stoomden wij verder de Nieuwe Maas af. 't Woei vrij sterk. De loods stak zijn hand ter zijde een weinig vooruit, en zeî, dat de wind N. W. t. W. was. Benijdenswaardige gave der practijk! Ik ben reeds blij, als ik een oosten- van een westenwind kan onderscheiden.

Intusschen had ik den *steward* gevraagd, of hij wel aan 't ontbijt dacht; hij antwoordde, dat onmiddelijk de lunch werd gebruikt, als wij in open zee waren gekomen. Te Vlaardingen wisselden wij van loods. Den ouden zoowel als den nieuwen drukte ik de hand. Want de eenige passagier zijnde, sloot ik mij bij de bemanning aan. Ik fraterniseer gaarne met zeelieden: zij hebben de zilvervloot veroverd en de Tweede Kamer soms de les gelezen.

Zoo kwamen wij ten laatste in den Nieuwen Waterweg. Onderzoekend keek ik naar alle zijden heen, verkende de oevers, onderzocht of de boot nog naar het roer luisterde, en.... vond geen schuld in den N. Waterweg.

Maar de loods zeî me, dat het een zieke was, die steeds een dokter noodig zou hebben, dat.... maar genoeg. Ik vond dit vonnis onrechtvaardig en 't deed mij denken aan zoovelen, wier werkkring met eene kleine fout aanving, waarvan zij zich zelfs niet door een leven van arbeidzaamheid en toewijding hebben kunnen schoonwasschen. De mensch is streng.

De vaart werd gaandeweg belangwekkender. Wat wij aan land verloren, wonnen wij aan water. Ik voelde mij in mijn element en trotsch op den naam van Hollander. Vóór ons de zee, en achter ons de Maas met haar steigerende scheepjes. De Nieuwe Waterweg had wegens gemis aan liefde, troost gezocht in de dichtkunst. Hij golfde harmonisch voort in jamben en trochaen, en trachtte de boot in die prettige stemming te doen deelen. Deze bleef lang doof voor het zoet gevlei, doch kon ten laatste den machtigen drang niet langer wederstaan en nam den poëtischen vorm over, steigerende met de jamben, rollende met de trochaen in steeds gespierder toon. Mijn zeemanshart begon te genieten. Al meer en meer naderden wij de open zee, waar alle zeilen zouden worden bijgezet. Ik ging eens na of ik uit mijne vroegere zeereizen — de Zuiderzee had ik herhaalde malen doorploegd — nog onthouden had, wat stuurboord en bakboord, wat loef en lij was. Want als Nederlander schaamde ik mij daarnaar te vragen.

Aan stuurboord hadden wij een schuitje aan een reep vastgehecht om den loods op te nemen, als wij buitengaats waren. Dit scheepje werd tusschenbeide geheel uit het water opgelicht, en plofte dan met zooveel geweld neder dat het kraakte, en een der opvarenden riep: "de schuit breekt nog." Wij maakten het dientengevolge los, daar door den kijker eene loodsboot op zee waargenomen werd. Zoo stevenden wij de

Noord-Zee in op de verheven maat der trochae. In de verte lag een onttakeld schip. “Daar zit de Groninger”, zeî de kapitein, en wees naar den horizont. Maar ach! ’t was mij onverschillig, al had Friesland er naast gezeten. Weg was alle genot, alle poëzie, alle lust tot zeemansstudiën. Ja, tot beschaming van mijn landaard moet ik bekennen, dat het zeemonster mij reeds in zijn klauwen had, alvorens wij den zoo gelasterden Waterweg waren uitgestoomd. De boot verbrak de boeien der oud-hollandsche dichtmaat. ’t Ging niet langer regelmatig op en neer, maar mateloos heen en weer; steigerend, slingerend, stampend, schokkend.

Ik hoopte, dat de kapitein mijn toestand niet zoude opmerken, en deed alles om mij in die valsche positie te handhaven. Doch hij doorgrondde spoedig mijn gehuicheld wezen. Nog eenigen tijd leidde ik een kwijnend leven. De kapitein trachtte mij wat op te beuren. Hij wees mij den toren van Scheveningen, maar ’t deerde mij niet; die van ’s Gravenhage, doch ik keek er niet naar. Hij vertelde mij hoe een Duitscher eens zeide: “auf und nieder ist nichts, aber hin und wieder”... maar ik lachte er niet om.

Men bracht de lunch, doch mijn eetlust was bij het uitloopen in zee jammerlijk vergaan, zooals de Groninger vergaan was. Ik voelde mij een wrak, doch één met bewustheid, zijn eigen vernietiging overlevend. Mijn trots was gebroken, mijn levenslust vernietigd, en toch was ik betrekkelijk nog jong en meende van ’t leven nog iets te vorderen te hebben. Zij, die mijn reis hadden afgekeurd, waren gewroken. Ik was reeds gebroken, alvorens gestreden te hebben, en het “Moeder, zie uw zoon” zweefde mij aanhoudend op de lippen.

De kapitein was een dier edele menschenvrienden, die deernis hebben met het lijden der zwakken. Hij hielp mij in den strijd om het bestaan en stond me het damessalon af. En daar lag ik op de fluweelen kussens der sofa, waarop slechts zachte vrouwenleden hadden mogen rusten, den gan-

schen dag machteloos ter neer. Tegen den avond kwam ik eens op het dek. 't Was prachtig weer op zee, maar de boot stampte en steigerde steeds door. De gezagvoerder zei, dat er meer zee dan wind stond, doch ik had voor mij liever het omgekeerde gewenscht.

Mijn voornemen, om gedurende de overvaart ijverig Noorweegsch te leeren, scheen niet verwezenlijkt te zullen worden, en als gewenschten buit zou ik in Bergen den boerenvangers in handen vallen. Zoo nam deze dag een einde: "in rozen was hij opgegaan, in tranen dook hij onder."

De stoomboot Bergen is voor passagiers zeer comfortable ingericht. De lezer zal zich hiervan een denkbeeld kunnen vormen, als hij weet, dat de aanleg *f* 15000 heeft gekost. Dit kapitaal wierp echter tot heden geen rente af. 't Aantal passagiers jaarlijks is dus al zeer gering. Wie een reisje naar Noorwegen wil doen, kan anders van geen betere gelegenheid gebruik maken. De overtocht geschiedt binnen drie dagen en kost *f* 24, uitgenomen de voeding, die, in verhouding van hetgeen men op andere booten betaalt, zeer billijk kan geacht worden. Hetzelfde geldt van de booten, die uit Amsterdam op Christiania en Drammen varen. En wanneer men zondags te Bergen komt, kan men een der schoonste gedeelten van Noorwegen bezoeken, namelijk de Hardanger, en vrijdags met dezelfde boot terugkeeren, in welk geval de passage nog billijker is. Wel is de Noord-Zee minder schoon dan de Rijn met zijn dure hotels en gerokte kellners, maar dit wordt ruimschoots vergoed door de kennismaking met een land, dat ons nog iets anders te aanschouwen en te overdenken geeft, dan de algemeene gebruiken en kosmopolitische instellingen der moderne beschaving.

De hoop, dat mijn veerkracht den volgenden dag teruggekeerd zou zijn, verdween bij het zetten der eerste schreden buiten de hut. 't Maakte mij mismoedig. Gelijk een denker zei, moet men iederen dag wel beschouwen als één, waarop wij geen recht hebben; doch als we dien beleven, dan mogen

wij toch vorderen dat die genoegelijk zij. Op het dek zag men niets dan lucht en water. En toch geeft deze eenvoudige aanblik ons zooveel te denken; wat heerlijke poëzie weet een dichterziel niet aan dit eentonig gezicht te ontleenen. De dichter bezit de gave der ontleding. Hij ontbindt de eentonigheid in duizendvoudige tonen, groepeert ze tot melodieën, en weet de melodieën weer saâm te vatten in één enkelen dichtertoon. Hier is niets gegeven dan de zee, niets dan water en schuim, en toch weet het scheppend brein des dichters er diepe gedachten en liefelijke zangen uit te putten. Scheppen is immers niets anders dan ontleden en samenvoegen, analysis en synthésis. En niets meer? Toch; nog iets, dat wij niet goed weten te ontdekken, dat door eenigen genoemd wordt den vorm, door anderen het genie, en dat ons in 't algemeen als een "Ding-an-sich" nog niet genoegzaam bekend is.

Op de zachte sofa's van het damessalon maakte ik bij gebrek aan degelijken arbeid, jacht op gedachten. 't Is een onschuldig vermaak. Ik meende de wezenheid der dingen te doorgronden in de gedachtestralen, die van mij uitgingen. En gelijk een zonnestraal millioenen verschijnselen omvat, zoo liggen ook in een verstandsstraal millioenen gedachten. Maar een mensch moet menschelijk blijven en niet meer denken dan noodzakelijk is, ter wille van zijn levensgeluk en blijde gemoedsstemming. In 't rijk der abstractie is zooveel ijdel, nietig en doelloos. Slechts in de verbinding, de schakeeringen, het koloriet en het klatergoud kan de mensch leven en gezond blijven. Dit gaf Rousseau echter nog geen recht om te zeggen: "Un homme, qui pense est un animal dépravé." Liever zou ik zeggen: "dat is een ongelukkig wezen."

Met het vallen van den avond gingen wij weder eens naar boven. Nu stond er ten minste evenveel wind als zee. De zeilen waren op eenige na ingehaald, en groote stortzeeën sloegen over het dek.

Weifelend vroeg ik of dit iets van een storm had. "'t Is

slechts een stevige bries," antwoordde de kapitein. Zij, die onze zeelieden kennen, weten wat men hieronder te verstaan heeft. Overdrijving, dat ziekelijk verschijnsel van den tegenwoordigen tijd, wordt op zee nog steeds geweerd.

De stevige bries bracht er niet toe bij om mijn toestand te veraangenamen. De wind bleef steeds N. W., waardoor wij den druk hadden te verduren van den Atlantischen Oceaan, zooals de gezagvoerder zei. Dit maakte mij ten minste zedelijk niet zoo klein. 't Was toch zoo lang geleden, dat ik van Vollenhoven naar Blokzijl was gegaan, en nu op eens de Noordzee onder me en daartegen den druk van den Atlantischen Oceaan.... Komaan! ik had het recht niet zoo ontmoedigd te wezen.

De man vooruit riep om middernacht: "boot in 't zicht." Op eenigen afstand passeerde onze collega Anna, op reis van Bergen naar Rotterdam. Wij lieten de stoomfluit schallen en werden op gelijke wijze beantwoord. Hoe harmonisch smolten deze tonen samen met het loeien van den wind. Hoe treffend was de aanblik van de woedende zee en den alles trotseerenden, kalmen mensch, die alles overwint, voor niets terugdeinst, zee en elementen bestrijdt en dat alleen... voor een stukje brood.

Zoo was de tweede lijdensdag voorbijgegaan, alleen gesteund en beklaagd door den hofmeester, die den patient steeds voor oogen houdt hoe weldadig het op het ziekteproces werkt iets te gebruiken, of die den patient troost met de verklaring, dat hij zelf ook wel eens gaarne goed zeeziek zou willen zijn. Ziedaar, dacht ik, de eenigste uitzondering op de paradox: "'t Is beter benijd dan beklaagd te worden." En dan brengt de krankheid nog dit eigenaardige meê, dat men eerder uitgelachen dan beklaagd wordt.

Doch gelukkig voor de eer van mij en mijn huis, den 3den dag stapte ik het dek op met een cigaar in den mond. Mijn oude veerkracht was teruggekomen en daarmede ook mijn oude overmoed. "'t Komt mij voor, kapitein, dat deze

boot een uitmuntend zeeschip is." En ik had bij intuïtie de zaak gevat; de boot was een goed zeeschip; "ze wist er steeds haar corpus uit te draaien."

Ik keek eens op het kompas of de koers wel richtig was, en vroeg den stuurman, of hij niet eens zou gaan observeeren; doch ik kreeg ten antwoord, dat hij precies wist waar wij waren. Met wellust aanschouwde ik de brekende en schuimende golven; met aandacht bekeek ik de strakstaande zeilen. Het "auf und nieder" niet alleen, zelfs het "hin und wieder" deerde mij niet meer. Het schip stampte en slingerde naar mijn zin niet genoeg. Ongestraft kon ik mij begeven aan loef en aan lij, op het voorschip en de achterplecht. Ik informeerde bij den kapitein naar den koers van het schip, naar de lading, naar het handelsvervoer, naar den ouderdom van zijn vrouw en het getal zijner kinderen. Hij leerde mij het compas controleeren, [1] ontrolde de zeekaarten en vertelde mij verder veel wetenswaardige zaken.

Zoo vernam ik, dat de afstand tusschen Rotterdam en Bergen circa 150 mijlen of ongeveer 200 uren bedraagt, en dat de heenreis altijd iets korter is dan de terugreis; terwijl 's zomers de zee tusschen den 56sten en 58sten breedtegraad gemeenlijk indigo-blauw gekleurd is, hetwelk door eenigen aan de ruggen der haringen, — de ruggen van die dieren zijn zoo breed — door anderen aan infusoriën wordt toegeschreven. Wij mogen echter, geloof ik, aannemen dat het de waaiervormige uitbreiding van den golfstroom is, die eene indigo-blauwe kleur heeft. Dat de heenreis korter is, mag, behalve aan deze takken van den golfstroom, ook nog toegeschreven worden aan de Oostzee, die 2.5 M^{r} hooger staat dan de Noordzee en welker meerdere

---

[1] Men heeft hiertoe eenvoudige doch vernuftige werktuigen uitgedacht. De tijden toch, dat men de miswijzing meende te verhelpen door de naald eens goed te reinigen en flink met olie in te smeren zijn lang voorbij. (Geschiedenis van het kompas.)

water-massa slechts door de betrekkelijk enge kanalen tusschen Zweden en Denemarken kan ontlast worden. [1]

Verder deelde hij meê, dat de handel tusschen Noorwegen en ons land zeer was afgenomen, sedert die van Bergen met de havens der Middellandsche zee was toegenomen, waardoor deze stad de visch- en traanmarkt van Europa is geworden. Toch vervoerde het stoomschip jaarlijks nog gemiddeld 34000 vaten traan. De voornaamste uitvoer van Noorwegen is de stokvisch, die tegenwoordig in den smaak van de gansche wereld is gevallen. Eene geschiedenis van den stokvischhandel, zou, daar zij reeds in de middeleeuwen van IJsland afgehaald werd en zooveel waarde had, dat zij eene vaart over den Atlantischen Oceaan kon vergoeden, voor onze historische eeuw niet onbelangrijk zijn. De bronnen voor die studie zouden natuurlijk in IJsland, Groenland en de Noord-Poollanden gezocht moeten worden. Wij geven dit in overweging bij eene eventueele Nederlandsche N. Pool-expeditie.

In den namiddag passeerden wij Udsire, een eiland met rotsachtige oevers, door arme visschers en varensgezellen bewoond. Of zij, evenals die van Norderneij, aan bloedarmoede leden, heb ik niet kunnen ontdekken. De eerste loodsboot kwam op ons af, en wij draaiden bij gelijk de zeewet het voorschrijft, doch daar wij het niet over den prijs eens konden worden, stoomden wij verder.

Ook zonder loodsen zouden wij wel te Bergen komen, maar loodsplichtigheid dwong ons ook hier er een aan boord te nemen. 't Was een belangwekkend gezicht hoe die kleine bootjes uit alle macht op ons aanzeilden en aanroeiden, om een penningske te verdienen. Het waren vliegen, die op lichte wiekjes kwamen aandrijven en om het stoomschip gonsden. Soms is het aangenaam het sloven der menschen van zekere hoogte te aanschouwen, terwijl men zelf een

---

[1] Handboek der algemeene natuurkundige aardrijkskunde door Dr. T. W. C. Krecke.

weinig uitrust en leeft van den buit. Dan moge men zijn hart uitstorten in wijsgeerige eindstellingen, in lyrische gedachtenbeelden, in metaphysische formulen of plastische aphorismen, weldra steekt men zelf weder zijn hoofd in het slavenjuk en wordt met de anderen voortgedreven door de zweep der realiteit. De mensch moest eigenlijk nooit zich buiten de menschheid stellen. Hoe meer wij onderzoeken, hoe minder wij begrijpen. Laten we liever de werkelijkheid met metaphorisch stuifmeel bestrooien, dan afdalen in hare lage en sombere gedachtenholen. De mijnwerkers lijden aan borstziekte, maar die onder de oppervlakte der begane gedachten graven, lijden nog meer. De werkelijkheid idealiseeren is praktische levenswijsheid.

Ein Wahn, der mich beglückt,
Ist eine Wahrheit werth, die mich zu Boden drückt.

Daar 't ons meermalen voor oogen is gehouden, dat we onze eerste indrukken niet mogen vertrouwen, zoo schort ik ook vooreerst mijn oordeel over de Noorweegsche loodsen op. Is het echter waar, dat zij de bekwaamste en koenste loodsen der wereld zijn, dan blijkt hieruit weer duidelijk dat kleêren den man niet maken. Die van 't eiland Udsire toch waren met wollen hemden en roode mutsen gekleed. De loods bij ons aan boord zag er wat fatsoenlijker uit, hoewel hij de vlag moest strijken voor onze Hollandsche loodsen met hunne vergulde knoopen van voren en breede ruggen van achteren, lieden die ik steeds als voorname en gewichtige personages heb geëerbiedigd.

De schemering was reeds aangebroken, toen wij de Fjorden binnenstoomden. Tal van stoombootjes en schuitjes van eigenaardigen bouw spoedden zich over den waterspiegel voort, als hebbende hun dagwerk volbracht. Uit de vuurroode huisjes op de hellingen der bergen steeg de rook uit de schouw. 't Geheel had het aanzien van een Italiaansch meer, maar onder den Noordschen hemel verplaatst. 't Koloriet was minder schitterend, de aanblik eenvoudiger, doch

de geest, die uit dit oord op ons werkte, was rijker aan inhoud. Hier wonen de afstammelingen der adellijke zeeroovers, eenmaal de schrik van Europa. Hier leeft een volk, arbeidzaam, verstandig en moedig, ternauwernood bekend in hun leven en wandel, in hun koene wilskracht en volharding, om aan een wreede natuur, een hard klimaat en een rotsachtigen bodem het onderhoud des levens aftedwingen. Hier wonen de meest gezochte zeelieden van Europa, de moedigste visschers en 't meest vrije volk der wereld. Hier heeft men acht maanden winter en vier maanden nagenoeg geen zomer. Hier werkt men den ganschen dag en brengt den avond met zijn huisgezin door. Meer dan in één ander land heerschen hier eerlijkheid, menschenliefde en godsdienstzin, en worden bedrog, leugen en vervalsching veracht.

Om half elf lagen wij vastgemeerd aan den donkeren steiger van een entrepot. Voor ons lag een driemaster op stoom met verlichte kajuiten, gereed de Noord om te gaan. Schuitjes voeren af en aan om passagiers aan boord te brengen. Zonder eenig gelui of geraas gleed de boot plotseling als een zwaan vooruit, en klonken liefelijke tonen der muziek van het dek ons tegen. Neen! Niet het Zuiden-alleen heeft zijn betoovering en poëzie. De uitersten raken hier elkander. Het Noorden beantwoordt den toon, minder liefelijk, minder zacht, maar stouter en meer aangrijpend.

Het prachtige stoomschip liep de haven uit, de Poolzee te gemoet. En wij lagen hier geketend aan den wal. Hij den arbeid, wij de rust. Hij de open zee, wij het sombere entrepot. En alles droeg er toe bij die somberheid te verhoogen. Er mocht evenmin vuur aangemaakt als gerookt worden. Naast het entrepot aanschouwde men de ijzeren vensters van een tuchthuis. Ik gaf mij over aan die indrukken, welke men bij aankomst in een vreemd land ontvangt. Dat de sterken het mij vergeven, als ik beken, bij het naderen van eene wereldstad en het aanschouwen van het gewoel en gedrang om mij heen, dikwijls eenige huivering

te gevoelen. Maar hier was alles stil. Geen volk op de Kade dat ons aangaapte; geen zonen van het Ghetto die ons bestormden. Rustig, ernstig, schier doods lag Bergen voor mij. En met kalmte dacht ik aan de taak die mij wachtte, en aan de vermoeienissen en ontberingen, die ik in dit belangwekkende land te gemoet ging.

De bemanning der boot was reeds ter ruste gegaan, doch ik bleef nog lang toeven op het dek, met 't oog gericht op den somberen gevel van het tuchthuis en het zich naar den horizon spoedende stoomschip, waar de rook uit den schoorsteen steeg en het licht uit de vensters straalde.

HOOFDSTUK II.

BERGEN.

Den volgenden morgen nam ik afscheid van de bemanning, en trok de stad onder een flinke regenbui in. Dit verstoorde echter mijn aangename stemming niet; want elke stad heeft haar eigenaardigheden: Napels haar zonnestralen, Bergen zijn regenbuien. Dat het aantal regendagen echter 200 in 't jaar zou bedragen zooals de meteorologen opgeven, wordt door de inwoners voor overdrijving gehouden. Behalve regenen kan het hier ook geweldig stormen, en 's winters zoo sneeuwen, dat men zijn woning niet meer in of uit kan. Dientengevolge zijn de meeste huizen van hooge stoepen met trappen voorzien. De banken, die men op bijna alle stoepen vindt, noodigen als 't ware tot een buurpraatje uit, en van deze hoogte wordt dan ook veelal het lief en leed der wereld besproken, of worden de goede eigenschappen der medemenschen breedvoerig ontleed.

"Wat is de oorzaak van het vele regenen hier?" zoo dacht ik bij het voortzetten mijner wandeling en het aanhouden van den regen. Waarom valt hier te veel, wat in Arabië en Peru te weinig valt? Waarom zijn de druppels niet ge-

lijkmatig over de aarde verdeeld geworden, of was het om den communisten nog meer reden tot ergernis te geven, dan zij nu reeds hebben. Is er al geen ongelijkheid en onbillijke verdeeling genoeg op aarde? Als de hemel nu ook al tegen hen is wie zal dan vóór hen zijn? Terwijl ik in de lucht keek om hierover na te denken, viel mijn oog op het wapenbord van den Hollandschen Consul. Andere indrukken, andere gedachten. Ik trad des consuls woning binnen om naar de wetenswaardigheden [1] van Bergen te vernemen. Maar het geluk was niet met mij, en ik moet mijnen lezers kenbaar maken, dat deze gansche reis zich door kleine en groote tegenspoeden heeft gekenmerkt.

De consul had het zeer druk en ging morgen op reis. Doch als ik later in Bergen terugkwam, zou hij mij omtrent alles inlichtingen geven.

De stad ligt tusschen de schoone Hardanger en Sogne-Fjorden op een voorgebergte, door zeven bergen en de zee ingesloten. Ik laat den lezer nu raden, hoe de aanblik op de stad is, zoowel van de zeezijde als van de hellingen der 2000 voet hooge bergen, en hoe de stad aan haar naam is gekomen. Hiermede bereik ik een tweeledig doel. Ten eerste maak ik mij de zaak gemakkelijk; ten tweede laat ik iets aan den lezer te denken over. Bergen mag behalve in zijn pittoreske gezichten zich ook nog verheugen in een gelukkig klimaat, uitgenomen natuurlijk de orkanen, die uit het westen, en den regen, die uit het N. O. en N. W de stad teisteren. De nabijheid van den golfstroom evenwel veroorzaakt hier in den zomer minder hitte en 's winters minder koude dan in het zooveel zuidelijker gelegen Christiania. Over 't algemeen is Noorwegen ten opzichte van zijn klimaat en daarmede in verband staanden plantengroei, in

[1] Men vergeve mij het gebruik van dit substantief.

vergelijking met andere landen op diezelfde of andere breedtegraden gelegen, een der belangwekkendste landen ter wereld. [1] Terwijl Christiania zich in den rijksten boom- en plantengroei mag verheugen, in Bergen de fijnste vruchten gedijen [2] (op plekjes die door de hooge oevers der Fjorden beschut worden), in Drontheim de noteboom nog vruchten draagt en te Tromsö de den en beuk zich nog in een krachtig leven kunnen verblijden, houdt reeds aan de zuidspits van Groenland, onder denzelfden breedtegraad als Christiania gelegen, nagenoeg alle plantengroei op. De winters te Bergen komen overeen met die in Hongarije. Maar ook in 't land zelf hebben de zonderlingste contrasten plaats. De kust van Fosen, onder den Noordpool-cirkel gelegen, is woest en nagenoeg onbewoond; boven die parallel heeft juist het omgekeerde plaats. De sneeuw smelt in het Noorden van 't land eerder dan in het Zuiden. De oostenwinden die in Bergen zooveel regen en nevel aanbrengen, veroorzaken daarentegen in Drontheim en andere aan de westkust gelegen plaatsen verschroeiende droogten. Hetzelfde heeft plaats in de meer binnenwaarts gelegen streken. De valleien tusschen Namsös en Drontheim zijn de schoonste en vruchtbaarste van 't gansche land. Terwijl sommige gedeelten van het bergland een gematigd klimaat bezitten, heerscht op slechts eenige mijlen daarvan de strengste koude.

De plaatsen Dombaas, Röraas en Kwikne hebben ruwer klimaat dan Tromsö, Hammerfest en de Noordkaap. De volgende tabel moge 't voorgaande eenigszins aanschouwelijk maken.

---

[1] Ter oorzake van zijn kustklimaat. De zee is de draagster der warmte, en voert het te vele tusschen de keerkringen naar deze minder bevoorrechte landen toe.

[2] De kersen vond ik er echter zeer klein en zuur.

GEM. TEMPERATUUR CELSIUS.

MAANDEN.	FRUHOLM NOORDKAAP.	DOMBAAS.	BERGEN.	CHRISTIANIA.
Januari	— 2.7	— 9.7	0.4	— 5.1
Februari	— 4.7	— 8.	— 0.1	— 5.
Maart	— 3 2	— 6.	1.8	— 1,8
April	— 0.9	— 0.9	4.9	3.8
Mei	2.7	4.2	9.5	9,9
Juni	7.5	9.2	13.4	14.8
Juli	9.3	11.1	14.5	16.5
Augustus	9.9	10.2	14.1	15.3
September	5.8	5.5	12.	11.3
October	2.5	0.2	7.4	5.5
November	— 1.1	— 3.9	3.4	— 0.1
December	— 1.9	— 7.9	2.	— 3.5
Koudste dag.	16 Februari — 4.7	11 Januari — 9.8	7 Februari — 0.2	31 Januari — 5.4
Warmste dag.	7 Augustus 10.0	21 Juli 11.2	25 Juli 14.6	16 Juli 16.5

Het stift Bergen, dat uit twee Ambten (Amt), Söndre en Nordre-Bergenhus, bestaat, telt slechts twee steden: Bergen en Stavanger. Om te zien, hoe de bevolking jaarlijks toeneemt geven wij 't volgende overzicht:

STEDEN.	1801.	1845.	1858.	1865.	1870.
Bergen.	16.931	22.341	24.512	27.703	30.252
Stavanger.	2.500	8.646	11.717	16.647	17.653

Het geheele stift heeft tegenwoordig een bevolking van 228.853 zielen, die uitgenomen die der steden langs de verschillende kusten en oevers der fjorden, of meer binnenwaarts verspreid leven. Dorpen zijn in gansch Noorwegen niet te vinden. Toch moeten er eenigen zijn. Maar wie ze ontdekt mag een tweede Columbus genoemd worden.

Zoo ver we dus uit het bovenstaande kunnen afleiden is het stift Bergen niet zoo door de natuur misdeeld als men oppervlakkig gelooven zou. Toch is hier niet alles "pour le mieux dans le meilleur des mondes." De bewoners dezer streken behooren, uitgenomen die der steden en gunstige uitzonderingen, tot de minst ontwikkelde en de onzindelijkste van Noorwegen. Naast grooten rijkdom heerscht hier veel armoede, vooral merkbaar in de naaste omgeving van Bergen. Velen lijden aan huiduitslag, die niet altijd van onschuldigen aard is. Ook in Thelemarken, het zuidelijk gedeelte van Noorwegen, is deze ziekte heerschend. Behalve de Scapïes heerscht er ook nog een overblijfsel van den zoogenaamden zwarten dood, die hier, tengevolge van onzindelijkheid, onvoldoende voeding en onbewoonbare huizen of hutten, evenals de melaatschheid in het oosten, nog niet is uitgeroeid [1].

Aan eene beschrijving dezer ziekte, in de tale des lands *Spedalske* genaamd, zal ik mij niet wagen. Voldoende zij het hier op te merken, dat het laatste stadium der ziekte zich openbaart in het afvallen der uiterste ledematen, als de vingers en toonen; in het te voorschijn treden van groote gaten in het aangezicht, tot eindelijk de dood een einde maakt aan dit verschrikkelijk lijden. Te Bergen is een hospitaal voor deze ongelukkigen, waar zij zorgvuldig behandeld worden. Een consul uit Drontheim verhaalde mij later, dat men alles deed om huwelijken tusschen dergelijke personen te voorkomen, want niet altijd is de ziekte doodelijk,

---

[1] Als oorzaak van deze en andere ziekten kan ook beschouwd worden de opeenhooping van duizenden menschen tijdens de groote vischvangst in Februari op de eilanden der Lofoten en naastliggende streken. De woningen, die zij daar 's winters betrekken, zijn wel de ellendigste, die men zich kan denken; het zijn eigenlijk niet anders dan blokhuizen, op een paar steenen geplaatst. Stelt men zich daarbij den ruwen winter voor, de groote sneeuwmassa's, die hier vallen, het leven op de onstuimige en gevaarlijke wateren en het totaal verstoken zijn van alle krachtige spijzen, dan valt het niet moeielijk te begrijpen, dat de levensvoorwaarden hier voor den mensch onvoldoende zijn.

maar dikwijls kwijnend en slepend; doch ook hier zal de wet genoodzaakt zijn tusschen beiden te komen, want men trouwt toch met elkander.

'tIs voor een vreemdeling niet gemakkelijk in Bergen spoedig den weg te vinden, en menigmaal tracht men te vergeefs een punt te bereiken, dat men van een hoogte heeft gezien, doch nedergedaald niet kan terugvinden. De voornaamste straat is de Strandgaden. Een plein wordt Alminding (algemeen-veld) en de markt Torvet genaamd. Als ik mij niet vergis, bezit de stad vijf groote pleinen en één markt. Op een dier pleinen aanschouwt men een standbeeld, zoo eenvoudig als slechts te bedenken is. Het is een "ruiter te paard" en stelt den president Christie voor, den voorzitter van den Storthing, die de vereeniging met Zweden in 1814 tot stand bracht. De stad is rijk aan vele groote gebouwen, als de beurs, het theater, het stadhuis, het museum, zeven kerken en vele liefdadige en nuttige instellingen, zooals die der "Arbeidforeningen" en de "Underofficiers-skole", waar den boerenzoons de gelegenheid gegeven wordt zich des winters te bekwamen in lezen, schrijven en rekenen; en al wat verder noodig is om een goed onderofficier bij een militie-leger te worden. Eene dergelijke school vindt men ook te Christiania. Deze gebouwen verhouden zich tot onze militaire schoollokalen, wat inrichting, gezelligheid enz. betreffen, als nieuwe paleizen tot oude schuren. — De humaniteits-idee is over 't algemeen in Noorwegen sterk ontwikkeld. In geen land worden zooveel edele mannen gevonden, die voor volksreinheid, volksgezondheid, welvaart en ontwikkeling zoo onvermoeid bezig zijn geweest, en in de laatste jaren zooveel tot stand hebben gebracht als in het "Koninkrijk Noorwegen". — Genoemde gebouwen zijn alle van steen, doch de overige huizen, alsmede het theater, zijn van hout en bedekt met roode steenen pannen, die uit Holland komen. In 't midden der stad vindt men nog oude poorten, die den doorgang wel eenigszins belemmeren, maar toch blijven staan, omdat men hier de oudheid en haar over-

leveringen lief heeft. Dikwijls wordt de stad door brand geteisterd, doch telkenmale worden de huizen uit hout weder opgebouwd. Hout heeft men toch in de nabijheid en is goedkoop te bekomen. Dat de assurantie-premie er hoog is, laat zich begrijpen. — De stad kenmerkt zich behalve door de humane instellingen ook nog door haar liefde voor bloemen en kunst. Muziek, gelegenheidsgedichten en bloemen vormen Norges Drieëenigheid. Geheel Noorwegen is op bloemen verzot. In de salons der stoombooten, voor de ramen der huizen, op de plekjes, waar slechts een zonnestraal doordringt, worden deze lievelingskinderen vertroeteld en gekweekt. Er zijn zelfs tabellen aangelegd van de districten, waar het gebruikelijk is bloemen in potten of glazen te plaatsen, door den predikant Eilert Sundt, wiens geschriften de Noorweegsche statistiek niet alleen verrijkt hebben, maar ook veel tot verbetering van den huishoudelijken en zedelijken toestand van het volk hebben bijgebracht. Wat deze menschenvriend in zijn vele groote en kleine geschriften al niet verzameld en opgespoord heeft, ten opzichte van zindelijkheid, armwezen en landlooperij, grenst haast aan het ongeloofelijke. Wanneer wij zijn werken opslaan dan staan wij verbaasd over eene dergelijke uitbreiding der statistiek, en kunnen we ons slechts een flaauw denkbeeld vormen van den arbeid en de inspanning, die vereischt werden om zoovele gegevens machtig te worden. Zoo vinden wij in zijn boek "Om Huslivet i Norge", Christiania 1873, de volgende opgave van de wijze van reiniging en verfraaiing der woningen in het Drontheimsche Stift:

REINIGING EN VERSIERING DER VERTREKKEN.

DISTRICT.	Door wien opgegeven.	De vloer steeds droog gehouden?[1]	De vloer gewasschen?	Op welke wijze?[2]	1. Wit zand? 2. Dennegroen? 3. Matten?[3]	1. Vloerkleeden? 2. Geschilderde vloer? 3. Spuwbakken?	Schoonmaken van het vertrek?	Bloemen in potten?	Bloemen in glas?
Soknedal.	School-meester Bjerke.	Neen.	In den regel iederen zaturdag.	Met de hand.	1. Neen. 2. Ja. 3. Gedeel-telijk.	1. Regel. 2. Zelden. 3. Geen regel.	Tweemaal in 't jaar.	Regel.	Gedeel-telijk.
Ranen. In Nordland.	„	Id.	Gemeen-lijk twee-maal per week.	Id.	1. Neen. 2. Zonder regel. 3. Ja, of boom-schors.	1. Zelden. 2. Zelden. 3. Alge-meen.	Id.	Id.	Id.
Ramsdalen. enz.	„	Id.	„	Met de voeten	„	„	Id.	Id.	Id.

[1] Deze wijze van reiniging bestaat in het louter aanvegen van den vloer, zonder ooit een druppel water te gebruiken. Zij wordt gelukkig weinig meer toegepast.

[2] Hierbij ligt men op de knieën, gelijk elders gebruikelijk is. Voorheen werd de zwabber meestal door de voeten voortbewogen; klaarblijkelijk om zich niet te vermoeien en de handen niet vuil te maken.

[3] In de meest eenvoudige huisjes op het land wordt de vloer ook bestrooid met kleine berkentakjes en bladen, alsmede de ingang van het huis, gemeenlijk des zondags. In sommige streken vonden wij de nederigste boerenwoningen met vloerkleeden bedekt. — Ieder reiziger moet getroffen worden door de reinheid en zindelijkheid in sommige districten,

De wandelingen buiten de stad zijn prachtig. Sommigen doen ons denken aan den Velperweg bij Arnhem, anderen aan de meren Como en Maggiore; alleen de zonneschijn ontbreekt. Maar klettert de regen neer of woeden de orkanen uit het westen, dan zoekt men zijn troost in huis, dat hoewel van hout zeer geriefelijk ingericht is, en welks bewoners bijzonder de kunst verstaan zich te goed te doen en te vermaken.

Een bezoek aan de vischmarkt mag men nimmer vergeten, hoewel de grootste drukte wat te vroeg op den morgen invalt. Die markt is de trots van Bergen.

"Vergeet de vischmarkt niet!" roept men iederen vreemdeling toe. "Bergen consumeert jaarlijks aan visch 11.000.000 Rijks Mark of *f* 6.600.000, d. i. *f* 220.— per hoofd," gaf me een Noor op ... Allons donc!

Bij deze consumtie kan men wel begrijpen, dat het iederen dag markt is, terwijl het tweemaal in 't jaar, einde Juni en half Augustus, als de Nordlandsche jachten aankomen, de tijd der zoogenaamde *Stevnen*, groote markt is. 't Zijn dan meest haringen (sild) die hier aangebracht worden, en welke ongelukkige dieren zonder onderscheid van persoon, sekse of antecedenten koelbloedig vermoord en ingezouten worden. De voornaamste haringvangst heeft echter in Februari plaats. Ook de kabeljauw en andere vischsoorten, waarvan het aantal langs de kust van Noorwegen ongeveer 200 bedraagt, worden omstreeks dien tijd gevangen. Als de kabeljauw hier aankomt, heeft hij reeds van zijn eeretitel afstand gedaan, om onder den ellendigen bijnaam van stokvisch een andere bestemming te volgen. [1] Een getal van 600.000 zijner meer gelukkige medevisschen komen echter nog als

[1] De visch wordt opgelegd in de pakhuizen van het oude Duitsche kantoor en verspreidt over dit gedeelte der stad een afschuwelijken reuk.

ci-devants kabeljauwen hier aan van hun oud-adellijk domein, de wateren der Lofoten, om 100.000 vaten met hun kostbare traan te vullen.

De visscherij is een zoo belangrijke tak van bestaan voor dit land, dat wij meenen den lezer geen ondienst te doen, deze eenigszins nader te beschouwen.

Indien de visch, die sedert duizenden jaren in de Lofoten en Ofoten zich ophoudt, eensklaps goedvond die wateren te verlaten, dan zou ook weldra de geheele westkust door de menschen verlaten worden, en de hongersnood den drempel van Noorwegen overschrijden. Heeft men het hout in zuidelijk Noorwegen zien verminderen; vreest men dat eenmaal de steenkolenmijnen in Engeland uitgeput zullen worden, omtrent het verlaten of uitsterven der visch koestert men evenwel geen vrees. Hun vruchtbaarheid is ontzaglijk. In een groote kabeljauw vindt men 10 millioen kuitkorrels, die alle, onder gunstige omstandigheden geplaatst, de stamvader kunnen worden van 10 millioen andere kabeljauwen. Het is alleen te betreuren, dat bij zoo groote vruchtbaarheid hun borst voor liefde geheel ontoegankelijk is, en de zorg voor de kleinen hun zoo weinig ter harte gaat. Jonge kabeljauwen heeten in het Noordsch Torsk en in het Hollandsch Dorsch. [1]

Het aantal visschers van beroep bedroeg in 1865 over het geheele rijk 26.501, met een impedimenta van familie en dienstbare geesten van 48.269. In de tijden van de groote vangst (Februari) vischt eigenlijk half Noorwegen. Dan trotseeren zij aan de kusten der Lofoten en Ofoten den strengsten tijd des winters, de hevigste stormen, en wonen in armzalige hutten of in onoverdekte schuiten. Dit verschijnsel is alleen daarom natuurlijk, wijl er voorbeelden zijn, dat

[1] Het aantal kabeljauwen, 's winters in de wateren der Lofoten gevangen bedraagt alleen 20—25 millioen; langs de kusten van Finland 10—15 millioen, te zamen eene waarde vertegenwoordigende van 850.000 Spd. of *f* 2.295.000.

arme boeren, die aan de visscherij deelnamen (gemeenlijk bestaan zij uit gezelschappen) er rijk door zijn geworden. De gemiddelde hoeveelheid en opbrengst der verschillende uitgevoerde vischsoorten jaarlijks is in 't kort saam te vatten als volgt:

2—2½ millioen vog visschen, allerlei soort. (Een vog of vaage is ongeveer 18 kilogram.)

11—12 millioen tonnen haring. (Een ton haring = 1.158 hectoliter.)

100.000 tonnen traan (waarde ƒ 4.020.000).

40.000 tonnen rog (waarde ƒ 1.005.000).

Wanneer men nu nagaat, dat van de gevangen visch slechts één vierde gedeelte uitgevoerd wordt, en dat dit gedeelte in één jaar op 3½ millioen centenaars, eene waarde vertegenwoordigende van ƒ 26.800.000 geschat wordt, dat verder nog worden uitgevoerd 70.000 potten ansjovis, 50.000 centenaars zalm en 1.200.000 oesters, welke laatste vischsoorten eene waarde opbrengen van ƒ 670.000, dan zal men zich een denkbeeld kunnen vormen, hoe de visscherij een der hoofdtakken van bestaan voor dit land uitmaakt, en voor ongeveer 200.000 menschen een levensvoorwaarde is. [1]

De vangst zelve geschiedt met netten, lijnen en harpoenen. Vooral de beide laatste manieren zijn belangwekkend om te zien. Een touw zonder eind, dikwijls van een verbazende lengte, wordt met haken en aas voorzien, in 't water geworpen. Dan zetten zich twee man naast elkaar neer; de een haalt het touw op, ontdoet het van de visschen, en zelden is er een haak zonder visch, terwijl intusschen de tweede de haak van nieuw aas voorziet en weder te water werpt. Hierbij gaat het touw zoo onophoudelijk en met zooveel vaardigheid door de handen der visschers, dat men meenen zou de spoel van een weefgetouw te zien werken. Schering en inslag is hier visch en aas.

Het harpoeneeren der visschen is nog belangwekkender.

---

[1] Zie hierover nader het statistisch overzicht.

Een eigenschap der wateren langs deze kusten is hun buitengewone helderheid. Dr. Krecke verhaalt ons, dat op enkele plaatsen van de Poolzee die helderheid zoo groot is, dat men op een diepte van 137 meter duidelijk de schelpen kan onderscheiden. Wij zelven hebben meermalen gelegenheid gehad die buitengewone helderheid waar te nemen. Deze eigenschap van het water maakt nu de laatste wijze van vangen mogelijk. Het harpoeneeren geschiedt meestal des nachts in een klein schuitje met drie personen. Eén bestuurt de boot, een tweede houdt den harpoen vast en vóór dezen staat een derde, gewoonlijk een vrouw of meisje, met een brandende flambouw. De visch komt op het licht af, doch bij 't minste geraas of de minste beweging verdwijnt hij weer in de diepte. Ternauwernood kan men zich een denkbeeld vormen van de list en behendigheid die hier vereischt worden. Prachtig is het, die schuitjes met hun lichten vooruit 's nachts tusschen de Fjorden te zien zwalken, maar ook dikwijls trotseeren zij daar storm en gevaar en vele visschers komen jaarlijks ellendig om het leven. Vele kunstschilders hebben hun studiën hier des nachts tusschen de Fjorden gemaakt, en de schoone indrukken van deze tooneelen door het penseel weergegeven.

Ook wordt er veel met den hengel gevischt, en de visch dan met haar eigen vleesch en bloed gevangen. De Engelschen, die dit land in het midden van den zomer als overstroomen, visschen meest op zalmen met kunstig nagebootste vliegen, welke wijze van visschen zij van de Indianen hebben afgezien. Ook het harpoeneeren der visch met de lichten vooruit wordt door wilde volkstammen toegepast. Wat maakt nu de vischmarkt te Bergen zoo belangrijk voor den vreemdeling? Ten eerste de dolle levendigheid die er heerscht; ten tweede de opgewondenheid waarin ieder schijnt te verkeeren; ten derde de eigenaardige nationale kleederdracht die men er ziet en voor honderden jaren reeds gezien heeft, want alles houdt zich hier aan de voorvaderlijke gewoonten en gebruiken vast; terwijl ook hier gelijk bij alle

bergbewoners de lievelingskleur *rood* is. [1] Ten slotte is de vischmarkt nog merkwaardig door de sterke vertegenwoordiging van het vrouwelijk element. Koddig is dan ook het gezicht, als men die dikke vrouwtjes vol *feu sacré* over de leuningen ziet buigen aan den kant van het water, waar de kalme visscher met zijn schubbengezicht in het schuitje zit en zijn waar te koop aanbiedt. Als hij een visch omhoog steekt, strekken zich honderden vleezige, purperen armen daarnaar uit; men schreeuwt, gilt, slaat met de vuisten van zich af, wringt het bovenlijf meer dan noodig is over de leuning, zoodat schoenen, kousen en beenen zichtbaar worden, waarbij oude zeerobben en jonge landrotten die 't tooneel aanschouwen, zich vermaken of zich verlustigen in de stoute vormen, die hier uitkomen en onbewust ten toon worden gespreid. Kunstenaars hebben van deze tooneelen verschillende schetsen gemaakt en in den handel gebracht. Een liefhebber zal dan ook niet nalaten ze te koopen, al zijn ze duur.

Bergen heeft een uitgebreiden scheepsbouw, want daar het hout er zoo goedkoop is, laten de meeste buitenlandsche reeders hier hunne schepen bouwen. Intusschen komt het land zelf schepen te kort. Ook wordt er veel leer bereid, en is de stad rijk aan traanziederijen. (Zooals men weet wordt de traan uit de lever der visschen gestookt.) Verder zijn er ijzersmederijen, vele houtzaagmolens, door de kracht van het water gedreven, en *last not least* een groot aantal stokvischmagazijnen.

[1] De meisjes, vooral uit de burgerklasse, hebben de gewoonte als zij uitgaan, of als hun vrijer komt, een eenvoudigen witten doek over het hoofd te slaan, en onder de kin vast te binden. Men kan niet gelooven hoeveel gratie dit onopgesmukte kleedingstuk aan hun bevallige persoon kan bijzetten, en hoeveel kracht in die witte tooisels gelegen is. Die witte doeken trekken soms meer voort dan acht paarden kunnen verrichten.

Deze laatsten zijn, gelijk boven opgegeven is, aan de oostzijde van de haven gelegen in het oude kantoor der Hanze-steden, en daarom Tijdskebrijggen genaamd. (*Tijdsk* beteekent Duitsch en *brijg* brug.) Bij deze pakhuizen der oude Duitsche factory is ook de "oude toren" gelegen van de voormalige residentie der koningen en gouverneurs, Bergenhus. Hier vindt men een kustbatterij die de haven moet verdedigen, terwijl men aan de andere zijde der stad de vesting Frederiksberg, een soort redoute, vindt, die zooals men zegt niet meer als vesting gebruikt wordt. 't Is dus Nederland niet alleen, dat tot aan de tanden niet gewapend is.

De haven heeft drie ingangen en is gelijk wij zeiden uitmuntend, vooral als men er eenmaal binnen is, want daarbuiten liggen vele klippen, afgesleten rotsen (scheren) die zich even of in 't geheel niet boven den waterspiegel verheffen, en het vaarwater gelijk op vele plaatsen der Noorweegsche kust zeer gevaarlijk maken. Vooral in de nabijheid van Bergen vergaan veel schepen, en het aantal menschen dat jaarlijks verdrinkt is zeer groot. In de zwemkunst hebben de Noren het niet ver gebracht.

De boer in de omstreken van Bergen is arm, en oefent gemeenlijk ook nog het ambt van visscher uit. Wanneer wij hooren van rijke boeren in Noorwegen, dan moeten wij daaronder diegenen verstaan, die door den houthandel rijk geworden zijn, en dus meer in het binnenland en in het zuiden wonen. 't Spreekt haast van zelf — hoe groot een boer men ook moge wezen — dat de landbouw hier of met de houtteelt of met de visscherij in verband wordt gebracht, en dat, als de man met visch, de vrouw met aardappelen en groenten op (de) "Torvet" staat.

De mannen in Bergen verraden meer het Germaansche type dan eenige andere stad in Noorwegen. Dit moge misschien liggen in den veelvuldigen omgang met Duitschers in vroegere dagen, toen vele handelaars hun zonen te Hamburg

of Bremen eenigen tijd lieten doorbrengen; maar het zou ook kunnen zijn, dat er eenig Germaansch bloed door hun aderen stroomt, tengevolge der vroegere overheersching van de Hanze-steden en de langdurige vestiging der Duitschers alhier, tijdens de overheersching van Denemarken, toen het Noorweegsche volk diep in verval was.

Om dit duidelijk te maken zou ik in eene geschiedenis van Bergen moeten treden, waarover lijvige boekdeelen geschreven zijn. En deze geschiedenis zou ik weder niet kunnen verhalen zonder tevens die van Noorwegen te schetsen. Historische overzichten zijn gewoonlijk vervelend; niet om ze samen te stellen, want dat is een zeer aangenaam werk, maar om ze te lezen.

Te recht heeft een beroemd wijsgeer gezegd, dat men dikwijls zooveel boekdeelen moet doorworstelen alvorens een enkel korreltje goud te vinden. Niet voor den lezer dus, dorstende naar goud, is de hierachter volgende historische schets vervaardigd, doch meer voor gemak en genoegen van hen, voor wie even als voor den schrijver de geschiedenis van Noorwegen tot heden een gesloten boek was, de wetenschap uitgezonderd, dat het oude Noordsche volk zeeroovers waren. Deze historische schets wil zich daarom niet verhoovaardigen een geschiedkundige bijdrage te zijn, 't is meer een klein overzicht voor hen, die voornemens zijn nu of later Noorwegen te bereizen, opdat zij ten minste eenige herinneringen kunnen vastknoopen aan de namen der oude koningen en heiligen, waarnaar de trotsche stoomschepen, die langs de kust varen, of de grijze kerken in 't binnenland genoemd werden.

Des avonds bezochten wij het theater. 't Gebouw heeft van buiten een onaanzienlijk voorkomen, doch van binnen is het gelijk ieder ander theater in groote steden voorzien van loges, parkets, parterres en galerijen. De prijzen zijn zeer billijk; de 1e plaats kost *f* 1.45, de laatste *f* 0.54. (60 sk. en 24 sk.) 't Merkwaardige is echter, dat het personeel slechts bestaat uit één acteur en drie actrices. Doch Bergen

is zoo verslaafd aan kunstgenot, dat er steeds liefhebbers worden gevonden om het personeel aan te vullen. Zoo lezen wij dan ook op het affiche:

MANDAG

GIVER UNTERTIGNEDE MED VELVILLIG ASSISTANCE AF AMATÖRER

PER GIJNT.

Per Gijnt is het jongste werk van den gevierden Noorweegschen dichter en schrijver Henrik Ibsen. Deze woont echter niet in Noorwegen, maar in Saksen. De vruchten zijner talenten worden door een jaargeld beloond, want Noorwegen is gelijk andere kleine landen trotsch op zijn geleerden en dichters. Na hem is Björnsterne Björnson een der meest gevierde schrijvers, wiens werken in bijna iedere woning, zoowel in de stad als op het land gevonden worden.[1] Jonas Lie, de derde schrijver van naam, heeft zich vooral populair gemaakt door zijn werk, Tremasteren "Fremtiden" genaamd, dat in Noorwegen een ontzaglijken opgang heeft gemaakt. Ook deze werken zullen mettertijd in de Duitsche taal worden overgezet.

Daar het stuk Per Gijnt van te grooten omvang is, zouden slechts drie bedrijven worden ten tooneele gevoerd, gevolgd door zang van een der actrices en een liefhebster, en besloten worden door een uit het Fransch vertaald blijspel; want Noorwegen is al evenals andere ons bekende landen arm aan oorspronkelijke blijspelen.

Toen wij de zaal binnentraden heerschte er een Noordsche duisternis. Op de achterste banken van het parterre kon men geen hand voor de oogen zien. Of dit moest dienen om het lichteffect op het tooneel te verhoogen, is mogelijk; doch

---

[1] Zoo ver wij weten zijn de volgende werken van dezen schrijver in het Duitsch vertaald: Die Neuvermählten; Synnöve, Solbakken, Ein Fallissement; Zwischen den Schlachten; Arne, Ein fröhlicher Bursch; Hulda, König Signa; Magnhild.

een weinig "meer licht" zoude ook hier zeer welkom zijn geweest.

De eenige acteur Henrik Klausen is een verdienstelijk tooneelspeler, en naar ik vernam, alleen in staat om een zoo moeielijke rol als Per Gijnt (een eigennaam) naar behooren uittevoeren. Daar mijn kennis van de Noorweegsche taal, door mijn tegenspoeden op zee, nog gering was, kon ik van het stuk alleen genieten de *mise-en-scene* en het *decoratief*, die voortreffelijk waren, benevens het acteeren van H. Klausen, dat meesterlijk was. Het werk zelf heb ik later in handen gehad, en ik vernam bij die gelegenheid van den eigenaar, een zeer ontwikkeld en belezen man, dat het een meesterstuk was van groote objectieve waarde. 't Is te hopen dat de Noorweegsche lettervruchten ten onzent meer bekend mogen worden, wel zijn eenige der werken van Jonas Lie, Henrik Ibsen en Björnstjerne Björnson, die Noorwegen in de laatste 20 jaren een trap hooger hebben doen stijgen, bij ons vertaald verschenen.

Maar keeren wij tot het tooneel terug, waar nu gezongen zal worden. De muziek die voorafging was zuiver en schoon, doch zwaar en weemoedig als Noordsche nevel. De zang evenwel was onbeduidend, houding en bevalligheid gering, en het acteeren beneden alle critiek. Toch werden de beide nachtegalen, die gezongen hadden teruggeroepen, en haar een paar nederige bouquetten toegeworpen. Ook liet ik mijn blik over de loges gaan, om de dames door mijn tooneelkijker eens nauwkeurig op te nemen, maar wezenlijk! ik zag geen schoon. De grenzen der lichamen konden van velen met een plat vlak volkomen bedekt worden. De Balzac heeft gezegd, dat de vrouwen veel mogen toonen, maar niets laten zien. Dat zij dus iets te denken geven. Doch niet alleen dat zij hier niets lieten zien, zij toonden ook niets en gaven — oppervlakkig beschouwd — weinig te denken. Bovendien is een Hollander te veel aan 't gezicht van mooie vrouwen gewend, om hier niet kalm te blijven. Ten slotte kreeg ik ongenoegen met een Noor —

die misschien mijn innerlijke gedachten geraden had — en verliet het gebouw, zeer onvoldaan over het gesmaakte kunstgenot. Natuurlijk verdwaalde ik. Kunstvaardigheid om een éénmaal afgelegden weg weer te vinden werd mij slechts in geringe mate toebedeeld. Van de vele personen die ik in het Duitsch aansprak, waren er slechts weinige die mij verstonden. Ik kreeg in dat oogenblik een slechten indruk van de Bergenaars. Wat doet dit volk dan den ganschen langen winter? En toen ik op mijn kamer nog eens de gebeurtenissen van dezen dag overpeinsde, kon ik de gedachte niet uit het hoofd zetten, dat Nederland het ontwikkeldste volk van Europa, en zijn vrouwen de schoonste der wereld zijn.

Toen den volgenden dag "de bron des lichts weder uit het bloed van Ymer was opgerezen," gingen wij de 2000 voet hooge bergen langs zelf gebaande wegen beklimmen. Dat het nog steeds regende, zal den lezer niet ontgaan zijn. Wij doolden daar dan rond, en lieten onze gedachten zweven over het lei en het graniet. Op het lei teekende ik de beleedigingen, in het graniet schreef ik de weldaden op, gedurende mijn leven ontvangen. Weldra vroeg ik den goden om meer lei, en stak een stukje beschreven graniet in mijn portemonnaie.

"Wat blieft u?" vroeg Hela, door Alvader mij gezonden, op mijn vraag om meer lei.

"O, antwoordde ik," de weinige weldaden die mij geschonken werden, omvatten ternauwernood een karaat graniet, terwijl al het lei hier niet voldoende is om mijn grieven op te schrijven, wegens misdeeling en miskenning."

"Ik zou groot willen zijn als Göthe, beroemd als Napoleon en Harald Haarfager, deugdzaam en nederig als Confusius."

"Ik wensch een genie te zijn, om Bergen van zijn regendagen te bevrijden. Waarom moet hier de boer zijn gras

ophangen om te drogen? Heeft hij soms geen recht op zonneschijn?

"Ik wensch rijk te zijn, om gindsche arme lieden in zijde en fluweel te kleeden, en die ellendige hutten daar in tempeltjes te herscheppen met klimop langs de gevels en bloemen voor de ramen. Of hindert het u niet te midden eener schoone natuur, een mensch in lompen te zien staan, en kwetst het uw oog niet een blik in die vuile huizen te werpen, wanneer dit oog nog zoo even gerust heeft op den blauwen hemel en het zachte groen?

"Lach niet Hela, want ik zeg niets onzinnigs.

"Kan men niet door het planten van bosschen het geweld van den regen bedwingen. Kunnen onnoozele schapen zelfs niet — en ik bedoel hier schapen met wol — den plantengroei en het klimaat bederven? Is de Maremma niet voorheen een lustoord geweest?

"Heeft de edele Eilert Sundt niet hier door zijn onvermoeid streven om zindelijkheid te bevorderen, liefde voor orde en netheid aan te kweeken, vele zijner misdeelde schepselen, die in vuilheid en armoede waren verzonken, een trap hooger doen klimmen?

"Indien ge u in de ongelijkheid der menschen verblijdt, verheug u dan toch niet in hun melaatschheid. Ieder mensch heeft ten minste recht op een blos op de wangen en een helder stralend oog.

"Laat de menschen niet zoo sloven voor het dagelijksch brood, en zij zullen van zelf beter worden. Want slecht van aard zijn ze niet, maar zij hebben dikwijls zoo'n geweldigen honger. Geef hen het noodige in alles, en ze zullen deugdzaam worden.

"Wij verlangen geen idealen van hooger orde. In ons wezen zelf liggen de hoogste verborgen. Er is geen grooter heerlijkheid dan de liefde der reine vrouw. Er bestaat geen hooger genot dan smeltende muziek. Er is geen verhevener kunstgewrocht te scheppen dan het beeld van den mensch. De mensch is op aarde, wat Alvader in de Hemelen is."

"Allah," zoo zegt een Arabisch dogma, "heeft geen zijner kinderen onterfd," en dat is waar. De eene bezit schoonheid en de andere verstand; eenigen hebben zachte tongen, anderen sterke handen bekomen; sommigen kunnen door kracht overschreeuwen, anderen door list onderkruipen. Velen hebben aanleg tot zelfzucht en velen tot menschenliefde. Groot is het getal der schoonschrijvers, en groot 't getal der *beau-parleurs*. Men vindt menschen die geld kunnen verdienen, en ongelukkigen die een gedicht kunnen samenstellen. Allah is groot! Niemand is onterfd. En toch zijn we niet tevreden, want niet alle gaven ons geschonken kan men inruilen tegen wat we noodig hebben. De gaven des eenen zetten zich gemakkelijker om in 't dagelijksch brood, dan de gaven des anderen. Want *dat* kunnen wij geen van allen ontberen, met hoe weinig we ook tevreden zijn. Eerst brood, dan kunst en genot en vervolgens zedelijkheid en deugd. Ontdekt uw geest hier geen ongelijkheid?

"Als onze honger gestild is, zullen wij tevreden zijn.

"Als we genieten kunnen, zullen we gezond zijn.

"Als we eenigszins gelijkmatig bedeeld worden, zullen we zedelijk goed en rein zijn.

"Ik wensch te leven en te genieten, en niet zoo ver af te staan van Göthe, die een genie, van Napoleon, die een keizer, van Confusius die een heilige was."

"Gij zijt ijdel," antwoordde Hela.

"En gij," hernam ik, "zijt den regen niet waard die in uw aangezicht klettert."

"Wees niet hoogmoedig, jonge man, en word niet beleedigend. Wees tevreden met uw karaat graniet; en in plaats van meer lei te vragen, raad ik u aan van deze bergen neder te dalen en u niet langer te vermeien in de prikkelen der smart, tenzij gij dichter zijt en behoefte hebt eens uit te weenen. De gelijkheidsidee ligt in het wezen dezer wereld gelijk volstrekte waarheid en volstrekt genot. De mensch moet streven naar gelijkheid, gelijk hij moet streven naar waarheid en edele genieting. Maar wat zijn

geest aanschouwt, zal hij zelf persoonlijk nimmer bereiken. Dat is het raadsel van het leven. En evenals het leven ligt tusschen zijn en niet-zijn, zoo ligt ook onze persoonlijke ervaring tusschen realiteit en ideaal. En evenver als het oneindig kleine verwijderd is van het oneindig groote, zoo ver kan ook de eene mensch van den anderen verwijderd staan. Gelijkheid is een hersenschim, maar streven naar gelijkheid een verstandige daad. Den genius der menschheid kunnen velen aanschouwen, doch slechts weinigen kunnen hem bezitten. Maar glimlachjes heeft hij voor allen over. Stel u daarmede tevreden en nu.... adieu!" Hiermede verdween de godin en liet evenals satan een onaangenamen zwavelreuk achter zich.

Wat konden wij den volgenden dag beter doen, dan den "Oude Toren" en het archaeologisch, botanisch, zoölogisch Museum gaan bezichtigen. De eerste, in het jaar 1400 gebouwd en — zooals we weten — vermaard door de twisten der Hanze-steden, is thans tot een wapenmagazijn ingericht voor de Chassepôts der Noorweegsche armee. De bezichtiging was wezenlijk de fooi van 24 sk. ik niet waard. De toren had zijn kanteelen, zijn schietgaten, zijn steenen wenteltrappen en zijn cachot, gelijk alle oude torens.

Het museum is de trots van Bergen en belangwekkend om te zien. [1] Wat deed daar te midden dier producten uit het steenen, bronzen, ijzeren en middeleeuwsche tijdperk eene schoone schilderij, door F. N. Jensen uit Dusseldorf vervaardigd? (Bijna alle Noordsche schilders vertoeven in den vreemde.) De schilderij stelt voor een krijgsman uit het begin der middeleeuwen, een schoone en rijk gekleede rid-

[1] De Noordsche museums van oudheden zijn voornamelijk dan belangwekkend als men den weg er in wordt gewezen en voorbereidende studien over de oude tijdperken heeft gemaakt. Zie "Herinneringen uit Scandinavië, door Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford. 's Gravenhage, D. A. Thieme. 1876.

dervrouw met zacht geweld wegvoerende van een plaats, die zij beiden niet dan met weemoed kunnen verlaten. Zooveel ik er later van te weten kon komen, stelt het een tooneel voor uit de Noorweegsche geschiedenis, Axel en Walburg genaamd. Maar nadere uiteenzetting is mij niet gegeven geworden. De voornaamsten uit den lande heb ik er naar gevraagd: burgers, officieren, hooge ambtenaren, niemand heeft mij nadere inlichtingen kunnen geven.

Onder de naturaliën viel vooral de Bradypus tridactylus, een aapje uit Brazilië in 't oog, om zijn bijna menschelijk aangezicht.

De tonen der muziek lokten ons daarna in een tuin, waar de keur der handelswereld, de traan- en stokvischaristocraten vergaderd waren, en het militaire muziekkorps eenige armzalige harmonieën ten beste gaf. Wij namen met onze brutale oogen alles op: heeren, dames, dienstmeisjes en kinderen. Het groeten der heeren voor de dames trok vooral mijn aandacht, en ik besloot dien beleefdheidsvorm mijn plompen landgenooten later mede te deelen. De cilinder ging omlaag zoover de rechterhand gestrekt kon worden, en als daarbij een kale schedel zichtbaar werd, kon ik niet nalaten inwendig te prevelen: "Ecce homo." Vrouwen! uw koninkrijk is schier over de geheele aarde gekomen, en nog zijt ge ontevreden.

Merkwaardig is inderdaad de beleefdheid van het Noordsche volk. Voor iemand die er netjes uitziet neemt men al spoedig de muts af. In 't eerst schijnt dat vreemd, en is men geneigd te gelooven dat onze naam, tot heden slechts in 't vaderland bekend, thans tot hiertoe is doorgedrongen. Weldra ontvangt men die groeten als een verschuldigde hulde. Ten slotte werkt dit voorbeeld zoo aanstekelijk, dat men de gewoonte van het land overneemt, en de beleefdste persoon der wereld wordt. Niemand zal dan een winkel meer binnentreden met den hoed op. Voor alle toonbanken, 't zij van marmer of vermolmd hout, staan de mannelijke individuën met ongedekten hoofden. In alle gangen, voorhui-

zen, schuren enz. spreekt men de eigenaars aan met den hoed in de hand. Kortom, de uiterlijke beleefdheid heeft hier in het hooge Noorden zijn hoogsten trap bereikt, en de Hollander kan niet nalaten uit te roepen: "O, waren wij ook als deze lieden minder lomp en minder plomp."

Want de Hollander kan in ieder land wat leeren, omdat geen volk ter wereld zoovele gebreken heeft als hij. 't Is geen aangenaam mensch zoo'n Hollander. Dit erkennen zijn eigen landgenooten, en daar hij voor geen verbetering vatbaar is, schelden zij zelven hem dikwijls de huid vol. Trek naar de Frauschen, o Hollander! en word minder plomp. Reis naar de Noren, o Hollander! en word minder lomp. Ga overal heen om te leeren, hoeveel gij te kort komt, en in welk ellendig land gij woont. *Go ahead*, en word wijs. En vooral! lees de reisbeschrijvingen uwer landgenooten, en word niet boos, dat zij u zoo gering en achterlijk beschouwen bij den vreemdeling; en dat daar alles goed, bij u alles slecht is.

Wanneer men in een vreemde stad aankomt zonder luid geruisch of gebruis, dan is het veelal moeielijk genoegzame gegevens machtig te worden, om de stad van naderbij te leeren kennen en te beschrijven. Heeft men geen aanbevelingsbrieven, geen vorstelijk gezag, geen Europeesche beroemdheid, dan loopt gij daar rond in het "doorborend gevoel van uw niets". Ge hebt den "Wereldbol" gelezen, en daaruit eenige aanteekeningen gemaakt, doch twintig jaren zijn voorbijgegaan en uwe aanteekeningen zijn daarbij verouderd. Reeds zoo lang hebt ge in de stad vertoefd, en wat kunt ge eigenlijk nog uw vrienden mededeelen. 't Is waar, ge hebt "De oude Toren" gezien, de voornaamste gebouwen, de kerken, enz. doch dat is nog maar de physionomie der stad, en ge behoort ook al niet tot de gelukkig begaafden, die met een oogopslag dat gelaat kunnen beschrijven. Nu zoudt ge ook wel eens gaarne de ziel willen leeren kennen. Daartoe hebt ge reeds eenige personen aangeklampt, doch

van hetgeen ze vertellen is de eerste helft niet te begrijpen, en de andere helft niet te gebruiken. Ten einde raad, schieten er nog twee middelen over: de rekening in uw hôtel vragen en een courant koopen; het eerste om de warmte van uw gevoel te bepalen voor de stad, en het laatste om de diepte uwer kennis omtrent haar te peilen. Die courant neemt ge mede naar uw vaderland, legt haar op uw schrijftafel en ontleedt ze met al de scherpzinnigheid die u eigen is.

Wij hebben ook zoo de "Bergens Adressecontoirs Efterretninger" bestudeerd, en geven de vruchten dezer studie hier weder:

1e bladzijde: Bergen bezit een handelsgeest, die zelfs de pers als een "zuurdeegsem" doordrongen heeft. In plaats van een buitenlandsch overzicht leest ge:

Lange turf à 18 sk. per ton,
Korte id. à 24 sk. id.
Stroop bij Johan Mehn,
Boter bij Hans Rogge,
Grutjes bij Huan,
Majorka wijn van 1854 à 72 sk. de flesch.
Kracht-bier, met aanwijzing......
Te koop $^1/_{16}$ aandeel in een Schoener......

Verder: vele proklamatiën en oproepingen van erfgenamen die iets te vorderen hebben, doch niet verschenen zijn, waaruit ge besluit, hoe het Bergsche volk op den oceaan en in den vreemde zwerft. Ten slotte denkt ge weemoedig aan wijlen 't dagblad "het Noorden", welks eerste exemplaar te Amsterdam uitgekomen, ook deze methode gevolgd had, en keert zuchtende de bladzijde om:

2e bladzijde:

DOODSBERICHT.

Hierbij maak ik bekend, dat mijne lieve huisvrouw Ingeborg Christini, geboren Andersen, 36 jaar oud, gestorven is den 22en dezer.

Swirt Stun.

(Met grootere letter geschreven).

De begravenis zal plaats hebben dinsdag ten 11 $^{3}/_{4}$ uur van het sterfhuis — Baanweg.

Ge herinnert u den diepen godsdienstzin van het volk, en de daarmede gepaard gaande gebruiken, vooral deze drie: geboorte, doop en sterven. Tevens roept de liefelijke naam van Ingeborg u den held Frithjof voor den geest, en ge kunt niet nalaten beiden nog eens te herdenken in de volgende strofen:

"Als gij hen zaagt, in d'ochtendstraal,
Dan waandet ge u in Freya's zaal,
Waar menig bruidspaar, jong van jaren,
Gevleugeld zweeft, met gulden haren;

Maar zaagt ge hen bij 't licht der maan
Rond huppelen in een groene laan,
Gij dacht, dat ge onder bonte kransen
Den Elfkoning met zijn bruid zaagt dansen.

HUISLEERAAR.

Een familie op het land (dicht bij Bergen) wenscht een student, tot het geven van onderwijs aan drie kinderen. Hiermede komen u de romans van Frederica Bremer voor den geest; ge ziet dat alles nog bij het oude gebleven is; ge denkt aan de moeilijke tijden, die de predikanten in uw eigen vaderland te gemoet gaan, en bij het overgaan op de 3e bladzijde kunt ge weder eene zucht niet onderdrukken.

3e bladzijde:

Verschillende bekendmakingen van het afgaan van stoomschepen. Gij leest de oude dierbare namen Odin, Beer, IJszee, Harald Haarfager, Hakon enz., en ge komt tot de overtuiging dat uw historische kennis geen ballast is. Verder verbaast ge u over het groot aantal advertentiën van brand- en assurantie-maatschappijen, die hun diensten aanbieden en de grootte van hun kapitaal noemen; waarbij ge, aan uw eigen kapitaal denkende, u klein en nietig gevoelt.

Aankondiging van:

Populaire voorlezingen in het Arbeidersvereenigings-lokaal.

Handel en industrie in de oudheid, opgehelderd door voorbeelden van de uitgravingen in Herculanum en Pompeije.
Billet 12 sk.

Ge denkt aan de verbazende geleerdheid, die hier voor weinig geld te koop is, en slaat het blad om:

4e bladzijde:

Eindelijk dan wat politiek, en eene belangwekkende levensschets van Emanuel Svedenborg, uitmuntend voor plagiaat geschikt.

MARINE EN POST-DEPARTEMENT.

Zeer belangrijk om te zien, hoe de gemeenschap tusschen de plaatsen des winters onderhouden wordt.

Daarom schrijf ik er ook het volgende uit af.

Tusschen Christiania en Drontheim 't gansche jaar eenmaal per week,
„ „ „ Tromsö idem.
„ Hammerfest en Vadsö (de noordkaap om) van Febr. tot Nov. eens per week, en van Nov. tot Febr. eenmaal per maand.
(Zooals men weet, is er bij de Noordkaap zelden drijfijs, terwijl de Noord- en Oostzee in die maanden er bijna onder bezwijken).

Nu komt ge terecht in een andere kolom, en leert den liefdadigheidszin van stad en lande kennen:

Bijdragen tot instandhouding der vereeniging tot verkondiging van het Evangelie voor Noorsche zeelieden in vreemde havens worden in ontvangst genomen te Bergen door
Elans Vedeler
predikant te Casserer.

Ge gevoelt daarbij wroeging van zelf nog zoo weinig tot verbreiding van het Evangelie gedaan te hebben, en leest niet zonder aandoening de volgende liefdedaad:

BAZAR.

Eenige dames wenschen een fonds op te richten tot bevordering van arbeid en vlijt onder de arme klasse, enz.

Dit kenschetst de ontwikkelde Noorweegsche vrouw in haar stille werken.

Met eenige verbazing leest ge ten slotte een vreemde historie:

Te Helsingör is in dezen tijd een vrouwspersoon (Frauentimmer) aangehouden, dat met waarzeggen den kost won. Vooral waren het jonge meisjes, die de vrouw omtrent hun toekomstig lot kwamen raadplegen. Zij deed dit met behulp van kaarten, en moet in haar voorspellingen zeer gelukkig zijn geweest. Maar ook in andere richtingen was zij ervaren en ondernemend. Als jonge meisjes tot haar kwamen en klaagden dat hunne vrijers onverschillig werden, dan wist zij dadelijk raad daarvoor. Zij gaf aan de meisjes zoogenaamde "liefdeskogeltjes", die geplukt moesten worden van een boom — tot heden nog niet omstandig in de botanische leerboeken beschreven — maar volgens haar "liefdesboom" (Kjaerlighedstræët) geheeten.

De vruchten van dezen boom — de bovengenoemde kogeltjes — zouden naar de meening der waarzegster de wondervolle eigenschap bezitten, dat als een meisje zoo'n kogeltje in den mond nam, haar vrijer of ieder ander manspersoon, dat haar behaagde, en dat zijn oogen daarop vestigde, in zulk een hartstochtelijke liefde voor haar zoude ontvlammen, dat hij haar zou volgen waar zij ging of stond. Hielp dit niet, dan moest zij, terwijl zij het kogeltje in den mond had, den persoon kussen, en dan was het middel onfeilbaar.

Dat een middel van zoo wonderbare eigenschap door jonge meisjes gretig gezocht werd, laat zich begrijpen, doch eveneens is het te begrijpen, dat de waarzegster die kogeltjes met zulke kostbare eigenschappen niet voor een appel en een ei van de hand deed. Hoeveel zij voor hare wetenschap

vroeg, en hoeveel vrijers door deze kogeltjes betooverd werden, meldt de historie intusschen niet.

Na de courant gelezen te hebben, meenden wij dat Bergen ons niets meer leeren kon, en het dus tijd werd andere oorden tegen te snellen. Uit dezelfde courant vernam ik dat heden nacht een stoomboot naar Hammerfest vertrok. Wij lieten ons aan boord roeien van de "President Christie" om met den hofmeester over een en ander te onderhandelen, en begaven ons daarop naar het kantoor om verdere inlichtingen te bekomen. De kantoorbeambten spraken allen een beetje Engelsch, maar ook een zeer klein beetje. De ontwikkelde klasse spreekt behalve Noorweegsch, ook Duitsch. Wordt er nog een taal bij geleerd, dan is het Engelsch. De Fransche taal wordt hoogst zelden beoefend.

Weder slenterden wij door de vervelende straten van Bergen rond. 't Kwam ons voor of we hier reeds een jaar geweest waren. Ik stond op een der hoeken van de straten, en bedacht of ik niet eens een grap kon verzinnen, om de mij overvallende verveling te verdrijven. – Zoo ik eens een voornaam burger aansprak en vroeg, of hij mij niet aan zijn familie zou willen voorstellen. Bij nader inzien werd dit plan verworpen. Of zou ik eens twist zoeken door een paar vreedzame wandelaars tegen het lijf te loopen, en dan te zeggen dat zij lomperds waren. Of zou ik een brief aan de municipaliteit schrijven, en mij beklagen dat in gansch Bergen geen koffiehuis of societeit is, waar een vreemdeling wat rust en genot kan vinden? Maar alles om mij heen was zoo rustig, zoo kalm, zoo ordelijk, dat het een misdaad zoude geweest zijn hier twist of verdeeldheid aan te brengen, of iemand tot een Holmgang uit te noodigen.

Gindsche man, in gedachten verdiept, is Johan Mehn, die in stroop doet, en wandelt met Hans Rogge, die boter verkoopt. Met hen wil ik niet vechten.

Voor hen uit wandelt Elans Vedeler, de dominee, onberispelijk in kleeding en gelaat, die de Evangelisatie voor zeelieden verbreidt. Waarom zou ik hem en zijn familie lastig vallen?

Die deftige heeren daar zijn leden van den gemeenteraad. Waarom zou ik hen schrijven? Primo kunnen zij er niets aan doen, secundo heeft Bergen geen behoefte aan koffiehuizen. Men drinkt zijn koffie en toddy thuis. En wat den reiziger betreft, niemand heeft hem immers uitgenoodigd hier te komen!

De verveling drijft ons weder naar het hotel terug. Den gang doorgaande, slaan wij den saaien blik op het bord, waar de namen der reizigers op geschreven staan, en zie! eensklaps begint het oog levendiger te stralen. We lezen daar den naam van Ole Bull. Zou dat de beroemde vioolspeler zijn, dien wij het eerst uit de werken van Heine hebben leeren kennen? Zou dat Ole Bull kunnen zijn, de eerste violist van Europa na Paganini? — Overal zie ik rond, of ik ook een grijsaard zie, want grijs moet hij wezen. Maar al de mannen, die in de restauratie en het salon vertoeven, zijn jong of van middelbaren leeftijd. Toch spreek ik hen aan; misschien zou er een "Bull" in verscholen kunnen zitten. Maar al vond ik den grooten meester niet, de aangeknoopte kennismaking bezorgde mij toch een gezelligen avond, en leerde mij voor de eerste maal de welwillendheid en vriendelijkheid kennen, die de Noorwegers in 't algemeen jegens vreemdelingen aan den dag leggen. — Dit volk is wezenlijk goedig van aard, en de stad Bergen bezit een schat van bijzonderheden en eigenaardigheden, die men echter slechts kan leeren kennen door er langen tijd te vertoeven, en de geschiedenis der stad te bestudeeren.

HOOFDSTUK III.

EILERT SUNDT.

Onder de groote philantropen, die in de laatste helft onzer eeuw de menschheid ten zegen zijn geweest, bekleedt E. Sundt een voorname plaats. Toch is zijn naam genoegzaam onbekend, omdat hij zijn talenten uitsluitend aan zijn vaderland, het "gamle Norge", gewijd heeft, en dit land nog weinig bekend is, hoeveel boeken er ook over geschreven zijn. Eilert Sundt, predikant te Eidsvold, heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt op het gebied der statistiek, doch zijn grootste verdienste ligt in de waarde zijner vele groote en kleine werken, die niet alleen de oeconomische en zedelijke toestanden van het volk hebben leeren kennen, maar gevolgd werden door den ijver en de opgewekte krachtsinspanning om dáárin verbetering te brengen. En indien de volksbeschaving in Noorwegen tegenwoordig met die der meest ontwikkelde staten in Europa wedijveren kan, komt een groot deel dier eer toe aan dezen braven en ontwikkelden man.

Wie het Noorweegsche volk, de boeren en visschers, in hun leven wil bestudeeren, wie zich de oorzaken duidelijk voor oogen wil stellen, hoe de Noren onder een zuiver democratischen regeeringsvorm als die van Amerika, toch het

meest conservatieve volk ter wereld zijn, aan het oude gehecht en hardnekkig vastgeklampt, die leze vooraf de werken van dezen schrijver, niet slechts ter wille van genoemde onderzoekingen, maar ook om een dieperen blik te werpen in den geest der historie, die een navorsching van de geringste en meest alledaagsche zaken niet versmaadt, ja, het zelfs niet beneden zich acht voor een cultuur-historische critiek eene geschiedenis samen te stellen van den "bezem" van af Harald Haarfagers tijd tot heden. In dit opzicht zijn deze werken misschien eenig, en getroosten we ons gaarne den moeilijken arbeid den lezer in kennis te brengen met de beide boeken:

"Om Renlighedsstellet i Norge". (1869.)
"Om Huslivet i Norge". (1873.)

Hierbij kan geen sprake wezen van eenigen vorm. We wenschen slechts enkele stukken af te schrijven, opdat de lezer zelf den inhoud kan toetsen aan hetgeen door vroegere of latere reizigers over dit land verhaald is of verhaald zal worden.

SÖNDMÖRE. (BERGENSTIFT.)

ONDERZOEK NAAR HUIS EN STAL.

Deze laatste verkeert volgens bijna alle ingekomen berichten in een uiterst slechten toestand, akelig en vuil. Op enkele opmerkingen ten deze zal ik later terugkomen.

PERSOONLIJKE REINHEID.

De persoonlijke reinheid staat over 't algemeen genomen niet hoog: zelfs aangezicht en handen worden niet dagelijks gewasschen; het haar slechts eens per week gekamd, of als men uit gaat. In sommige streken, als Herö en Ulften, wascht men zich na visch te hebben bearbeid, hetgeen noodwendig ook niet anders kan; ten minste in zooverre ik gezien heb, heeft niemand nagelaten zich na dien arbeid te wasschen. De reiniging bepaalt zich gewoonlijk slechts tot

aangezicht en handen, en zeep schijnt daarbij een weelde-artikel te zijn. *'t Ontbreekt nochtans niet aan de noodige middelen, doch aan inzicht in de zaak.*

Wanneer men van de zindelijkheid in huis spreekt, dan moet men rekenschap houden met de beperkte ruimte. Groote zindelijkheid te vorderen in een huisgezin, waar het eenige vertrek tot keuken, werkplaats en slaapvertrek dienen moet, zou dwaasheid zijn. En beijveren sommige vrouwen zich ook dit vertrek zoo netjes mogelijk te houden, een groote hinderpaal wordt haar hierbij in den weg gelegd door het onbehoorlijk gebruik maken van het mansvolk van tabak, en het daarmede in verband staande spuwen. — Indien men dus de onzindelijkheid van het "huishouden" (Husstellet) in Söndmöre van naderbij beschouwt, dan heeft de man daar-aan evenveel schuld als de vrouw, zoolang het 't huis zelve betreft. Anders doet zich de zaak voor bij het in oogenschouw nemen der voorwerpen van keuken- en tafelgebruik. (Madstellet). Als de zindelijkheid van potten, pannen en kannen evenveel te wenschen overlaat als die van huis, tuin en stal, gelijk de berichten melden, dan is dit bepaald de schuld der vrouw. Zulks toe te schrijven aan onvoldoende hulp in sommige huishoudens gaat niet op, vermits in het gansche district dezelfde verhoudingen bestaan; maar terwijl men in Herö de voorwerpen van dagelijksch gebruik telkenmale wascht en schuurt als men ze gebruikt heeft, wordt dit in Ulften slechts enkele keeren gedaan. Dat dit onderscheid zou voortkomen uit de meerdere of mindere hulp in huis is niet denkbaar, te meer daar een groot deel van Ulften in de nabijheid van koopsteden is gelegen. Dat de opvoeding in Ulften zoover bij die in Herö zou achterstaan is evenmin aan te nemen; ik weet ten minste niet anders of de volksverlichting staat op gelijk standpunt. Waaruit spruit dan dit onderscheid voort? Dat de toestand in Herö eenmaal geweest is als thans in Ulften, kan niet betwijfeld worden; daarom is er geen andere oorzaak denkbaar dan die men in ons land overal terugvindt. In de jaren 1830—40 nam ik die waar

in Thelemarken; in de jaren 1850—60 in het "amt" van Stavanger; ik ben daarop gestuit in de omgeving van Bergen, en vind die hier weder. Daarom heb ik geloofd dat de gronden tot verklaring in het *volkskarakter* moeten gezocht worden. De bevolking van Herö is voor invloed vatbaar. De voor niets terugschrikkende en onverdroten werkzaamheid van district-artsen en bestuurders tot bevordering van zindelijkheid is daar in vruchtbaarder aarde gevallen en heeft meerdere vruchten voortgebracht dan in Ulften, waar de bevolking mij voorkomt stugger en minder meegaande te zijn. Langzamerhand wordt echter het volk voor beschaving toegankelijk, en gaat dit niet snel — gebeuren zal het toch. Op de bevolking van Söndmöre zal men de woorden moeten toepassen des dichters: "me skal koma, om inkje so braat". [1]

Eilert Sundt vat zijn onderzoek zoo ernstig op, en ontleedt dat met zooveel nauwkeurigheid en gewicht tot in de kleinste bijzonderheden, als zelden bij een historische critiek het geval is geweest. Bijv:

HARDANGER.

"De geest voor zindelijkheid nam vooral een hooge vlucht in de eerste helft der laatste 20 jaren, voornamelijk wat het wasschen van den vloer betreft, hetgeen voor dien tijd bij de bevolking een onbekend gebruik was. Deze zucht voor reinheid is in latere tijden blijven toenemen, hoewel niet in die mate als in bovengenoemde periode. En het zal mij niet verwonderen of in korten tijd zal eene stagnatie moeten intreden."

Zou men niet meenen dat hier van een overvoering der

---

[1] Het zal gebeuren, al is het laat.

markt of van den handel sprake is, in stede van een te overdadige zucht voor orde en zindelijkheid?

De neiging om het oude lief te hebben en te behouden blijkt nog daaruit, "dat men voor ongeveer 30 jaren in dit district (bygd) geen andere inrichting van kamers kende dan rookvertrekken, en geen andere verwarmingstoestellen of kookinrichtingen voor dagelijksch gebruik dan de kachel uit Olaf Kyrres tijd. (1000 jaren v. Chr.)

SOPELIMENTIJD.

Gelijk Frankrijk een pruikentijd, heeft Noorwegen zijn "gamle Tid" of Sopelimentijd gehad, een naam ontleend aan het bestrooien van den vloer met "Sop". (Berkentakjes) [1] Hij vangt aan in de vroegste oudheid en strekt zich ongeveer tot de nieuwere tijden uit, hetgeen een nieuw bewijs is voor den conservatieven geest van dit volk. In dit en de volgende hoofdstukken worden "de oude tijd" en de "overgangstijden" nagegaan in het verschillend reinigingssysteem van den vloer en in het te dier tijde heerschende volksgeloof, waarvan één en ander wordt ontleend aan de studiën van den schoolmeester Storaker, get. "Folketro og Stuegulvets Renhold." (Volksgeloof en het reinigen van de vloeren der vertrekken.) In dit gansche tijdperk speelt de berkeboom een gewichtige rol, ja is als 't ware heilig. Op 1 Mei (St. Hans) en bij bruiloften werden huis en woning versierd met berkentakken of berkenlof, waaruit de gewoonte is ontstaan daaraan een zekeren beschermenden invloed of voorspellende kracht toe te schrijven. Veelmaal was de "heilige boom" een oude berk, eertijds geplant bij de komst van

---

[1] Het woord "Sopelimen" is niet te vertalen. De lezer stelle zich daarbij voor een soort bezem van berkenrijzen met één of meer wiepbanden omwonden.

een eerstgeborene, en de waarde van heiligheid aan dezen boom toegekend heeft zich in 't algemeen over alle berken uitgestrekt.

Omtrent het bijgeloof en andere kenmerken uit den Sopelimentijd wenschen wij thans het volgende mede te deelen. Het getal *drie* en het "spuwen" spelen daarbij een hoofdrol.

"Als ge een sopelime samenbindt met een wiepband, moet ge om geen onheil over u te krijgen hem er 3 slagen omheen doen, niet minder en niet meer."

"Even als men zich kan beschermen tegen een hond door op hem te spuwen en te zeggen: "dit zijt ge waard!" hetgeen het beest beschaamd maakt en doet af trekken, zoo kan men zich op gelijke wijze beschermen tegen tooverij en hekserij. Daarom zal men spuwen alvorens uit een beek te drinken, voor men zich nederlegt op het veld, of water uitgooit in de bron; wanneer men een paard koopt en als het beslagen is; wanneer het vee uit den stal gaat; als het paard voorgespannen wordt; wanneer het vrouwvolk vermoeid is als 't pas op reis is; wanneer men een blaar op de tong heeft gekregen; wanneer men nieuwe of andersmans kleeren aantrekt," — en in honderd andere gevallen meer. Het volksgeloof heeft al deze gebruiken nog niet vergeten.

De geheimzinnige macht aan de sopelimen toegeschreven, en haar toepassing bij vreemde verschijnselen, onbegrijpelijke gebeurtenissen, rampen, beheksing, enz. moge blijken uit het volgende:

"Nog is het een bekend en in 's menschen herinnering toegepast gebruik, om ondergeschoven kinderen (Byttinger) op drie achtereenvolgende donderdagavonden (Thordagskvelde) met 7 of 9 nieuwe sopelimen naar een mesthoop te zweepen, om Hulla (Hela) te dwingen met het rechte kind voor den dag te komen."

"Een kind mocht men nimmer met een sopelime slaan, vermits het in dat geval niet meer groeien zou".

"Wanneer een sopelime oud of onbruikbaar is geworden, dan — zoo schreef de regel voor — moet die in 't vuur worden geworpen. Dit was het zekerste middel om betoovering te ontgaan. Men moest evenwel niet verzuimen de sopelime met rijzen te omwikkelen, alvorens die in de vlam te werpen, daar men anders toch nog betooverd zou kunnen worden."

Andere gebruiken uit dien tijd:

"Reist iemand af, zoo klapt in de handen achter hem, opdat zijn reis met een gelukkigen uitslag bekroond worde."

"Wenscht iemand wind, zoo klappe hij met de handen naar die zijde, vanwaar hij wenscht dat de wind komen zal."

"Wijst men met de hand naar den hemel, dan steekt men de oogen uit van Gods heilige Engelen."

"Kan eene vlucht ganzen niet den weg naar het Noorden vinden, zoo wijst den rechten weg met den vinger aan, en de ganzen zullen niet langer in het wilde rondvliegen."

"Knettert het vuur als een vrouw in barensnood is, dan roere men in het vuur; houdt het knetteren op, dan wordt de vrouw verlost."

"Maakt de vlam nog andere geluiden, dan stoot een schip op de scheer; snort het daarbij, dan ligt het volk in 't water. Spuwt men alsdan in het vuur, zoo wordt het schip weer vlot en het volk gered."

"Vormt de tabaksrook een kring, zoo beteekent dit geluk; grijpt men daarin, dan wordt men het geluk machtig."

Wij willen den lezer niet vermoeien met de onderzoekingen, om uit *dit* oud verleden op te sporen hoe de staat van zindelijkheid was en hoedanig woning, vertrekken en huisraad gewasschen en onderhouden werden. Maar hoe ernstig Eilert Sund zijn taak opvatte en hoeveel wetenschappelijk bewustzijn daarbij voorzat, mag niet onvermeld blijven.

Daarom schrijven we hier de regelen af door E. Sundt bij den aanvang van 't voorgaande hoofdstuk gesteld:

"Reeds was in mijn vorig boek mijn streven gelijkelijk tusschen deze beide onderwerpen verdeeld: toelichtende gegevens te verzamelen voor hetzelfde onderwerp als het boek bevatte; of de algemeene methode of wet te bepalen voor de volgende onderzoekingen en verrichtingen. Dit hebben de natuurvorschers voor, dat uit hun oude wetenschap langzamerhand een vrij vaste regel ontwikkeld is als bepaling of wet ter voortschrijding van den arbeid, en als de op zich zelf staande vorscher zich nauwkeurig aan deze wet houdt, en het later blijkt dat hij haar voorschriften trouw nagekomen is, dan kan hij hopen dat de door hem gevonden resultaten door zijn medearbeiders overgenomen, en als eene verovering der wetenschap erkend zullen worden. Zoo is het niet gesteld met de studie van het volksleven. Hier kan een vorscher jaren lang met vlijt gearbeid hebben, en zoo weinig resultaten verkregen hebben, dat men zijn arbeid als verloren kan beschouwen."

Dit schrikt E. Sundt evenwel niet af met zijn arbeid voort te gaan, en weldra zien wij hem weer bezig in zijn onderzoek naar het reinigen van den vloer en 't keukengereedschap, in zijne gewone, gemoedelijke taal ingekleed, en de hypothesen der natuurkundigen benijdend, die hij bij het vorschen naar de wetten van orde, zindelijkheid en het huishouden in 't algemeen, nog niet gevonden heeft. E. Sundt wordt met lof en eer in zijn land genoemd, en wenschelijk ware het dat ook in de landen van zuidelijk Europa dergelijke mannen opstonden, die den zin voor reinheid en zindelijkheid deden ontwaken, en naast den rijkdom der kerk en de kennis van God en zijn heiligen ook de zelfkennis van den mensch eerbiedigden en lief hadden.

Na de sopelimentijd volgens de studiën van Storaker doorloopen te hebben, worden de overgangstijden nagegaan, waarbij achtereenvolgens de volgende onderwerpen behandeld worden:

Zindelijkheid.
Toebereiding der spijzen. (Madstellet)
Opvoeding der meisjes.
Arbeid der vrouwen.
Kinder- en ziekenverpleging.
't Huishouden in 't algemeen.

Ook van de wijze van behandelen dezer onderwerpen willen wij zoo mogelijk een kort denkbeeld geven.

OVERGANGSTIJDEN.

De sopelime vervalt en wordt vervangen door den hedendaagschen bezem. In verband daarmede wordt het reinigen van den vloer op nieuw nagegaan, hoe hij bestrooid wordt, enz.

"De sopelime, zegt E. Sundt, kan gelden als het reinheidssymbool van ons land. Hoe oud haar gebruik is, en hoe haar geschiedenis met die van het huishouden ingeweven is, heeft Storaker ons geleerd. Hier moet ik de opmerking maken, dat hoewel verschillende namen gebruikelijk zijn, (sopelime kan men slechts in zuidelijk Noorwegen, elders sopling, sopl, sovl of solv genaamd), toch met de sopelime overal hetzelfde bekende voorwerp wordt bedoeld van dezelfde gedaante en dezelfde stof, namelijk berkentakken. En met deze sopelime wordt dagelijks over geheel het "gamle Norge" geveegd: van Throndhjemfjord tot Christianiafjord, van Bergens kusten tot Glommendalen."

De overgangstijd wordt verder nader onderzocht in het gebruik van den bezem en het bestrooien van den vloer:

"Men begon met de sopelime haar gewone plaats in het vertrek te ontnemen, terwijl zij in de steden weldra plaats moest maken voor een fijneren bezem: *en langskaftet Tingest med en Börste of Haar eller Fagl.*" Ook van dit voorwerp kan met recht getuigd worden:

> In haar wezen vrucht der Tijden,
> In haar vorm van dezen Tijd. (Bilderdijk.)

"Het bestrooien van den vloer geschiedde op twee wijzen: met fijngemaakte dennenaalden of zand; waarbij aan de eerste

wijze de voorkeur werd gegeven, vermits er meer poëzie is in de geurende producten van het veld dan in het drooge zand."

Vooral is het Zondags een vast gebruik den vloer der nederige woningen met berkenlof te bestrooien, hetgeen de reiziger nog heden ten dage in het hooge Noorden kan waarnemen.

Ook het strooien met zand, zegt E. Sundt, heeft zijn historie, die hij nagaat, doch die wij maar niet zullen volgen.

Nu komen een rij van tabellen, die aangeven op welken tijd de vloer van 't woonvertrek gereinigd werd in verschillende districten, en volgenderwijs zijn ingericht:

Bergens Stift.

St. Borgund.	Een groot aantal jaren terug werd de vloer slechts tweemaal per jaar gewasschen. (In Juli en St. Hans.) Thans evenwel, voornamelijk in de omgeving van Aalesund, met een tusschenruimte van acht en hoogstens [1] veertien dagen.
„ Stranden.	Voor ongeveer 8—10 jaren slechts bij feestdagen; thans iederen Zaterdag.
„ Eid.	Nog niet lang geleden een onbekende gewoonte of hoogstens bij feestdagen; thans wekelijks, uitgezonderd bij de arme lieden en afgelegen boeren.
„ Throndhjem.	Bij de hoogere klassen iederen morgen. Hier vindt men geverfde vloeren, die wel gewasschen doch niet geschuurd worden.

En zoo 12 bladzijden voortgezet, besluitende met de volgende moraal: In 't kort, verbetering doet zich voor van huis tot huis, van hoeve tot hoeve (fra gaard til gaard); de toenemende zin voor de hoogste zindelijkheid ligt in den algemeen voortschrijdenden geest des tijds, en daar is wel in het land niet één district te vinden, dat buiten algeheelen samenhang staat der algemeene volkszeden.

---

[1] **Hoogstens** blijft altijd een verleidelijk Germanisme.

HET GEHEELE NOORDSCHE VOLKSLEVEN IN BETREKKING TOT ZWEDEN EN DENEMARKEN.

"Ik wenschte, dat al mijn boeken over het volksleven Noorwegen niet alleen bevatten, maar het gemeenschappelijke in Zweden en Denemarken mede. En dit heb ik altijd gewenscht, doch wanneer ik op mijn reizen de oostelijke grenzen naderde, scheen het mij toe, dat ik terug moest keeren, vermits er in mijn eigen land nog zooveel te onderzoeken viel. Daarom zette ik in mijn boek "Om Renlighedsstellet i Norge" mijn studiën voort, die ten doel hadden het gansche volksleven in het Noorden na te vorschen: nl. die landen welke gezamenlijk den volksstam bevatten in oude tijden uit Europa overgekomen. Dit onderzoek zou dienen ter aanmoediging van het volk, dat in welke afzondering ook levende of welk afgelegen deel ook bewonend, een lid weet te zijn van een groot en machtig geheel; het zoude dienen tot steun en bescherming van het volk, tot zijne zelfachting en om het te vrijwaren tegen lichtvaardige of beleedigende oordeelen. Ik voeg hierbij, dat het tevens zoude dienen tot bescherming van den schrijver, die het waagde dergelijke verhandelingen te geven als in deze hoofdstukken; doch welke in waarde zouden gestegen zijn, zoo zij het geheele groote Noordsche huishouden hadden omvat."

"Want hij, die de beide voorgaande hoofdstukken doorgelezen heeft, zal bemerkt hebben, dat zij een dubbel wetenschappelijk belang beoogen. Ten eerste valt de cultuurhistorische richting der studie in het oog, die het huishouden en het volksleven nagaat door de tijden heen. Ten tweede is die studie, wat men zou kunnen noemen: een natuurhistorische, in zooverre zij het volksleven naspeurt in de thans heerschende zeden, in verband met de vele in de natuur gegronde verscheidenheden in de verschillende landstreken. Wat nu aangaat de inwerking naar de natuurtoestanden, zoo zal deze in helderder licht verschijnen, als wij niet alleen Norges westland met het oostland, maar ook Noorwegen

met Zweden, niet alleen onze Noorsche berg- en vlaklanden, maar ook Noorwegen met Denemarken in oogenschouw nemen. En wat betreft de cultuurhistorische ontwikkeling van voorheen tot thans, zoo is het mijn overtuiging, dat men eenmaal verwonderd zal staan over den rijkdom van oplossingen, die de wetenschap zal hebben aan te bieden, welke met zorgvuldigheid en geduld uit alle Noordsche streken de vele kleinigheden te zamen vergaart, die tot de zeden en gebruiken van het volksleven behooren met de daaraan geknoopte herinneringen.

Want *dit* behoort tot de eigenaardigheden van het Noordsche volksleven, *dat* het eene zoo samenhangende geschiedenis bezit. Bij deze aanschouwing vermeit zich de geest veelmaal met welgevallen in den aanvang der historie, en verdiept zich in de vroegste oudheid, waarvan de tegenwoordige tijd zich een beeld tracht te scheppen door middel van de in de aarde gevonden verroeste wapenen en andere zoogenaamde overblijfselen der oudheid.

Maar gelijk het volk hetzelfde is als honderden jaren geleden, zoo zijn ook de zeden en gebruiken van het volk nog heden het getrouwe en meest kenbare beeld van het oude en oorspronkelijke.

Het leven heeft genoegzame veranderingen en wisselingen aangebracht, dat in geen enkele "Bygd" het volksleven een gelijkend beeld vormt met dat uit des Heiligen Olafs tijd, maar één karaktertrek is overgebleven hier, een ander ginds, en hij, die deze te zamen vergaart, zal zien hoe het *oude* nog leeft, en met de nieuwe, tegenwoordige vormen dooreengemengd is. Hiervan zijn voorbeelden in dit en andere boeken aangegeven.

Hoewel een natuurhistorisch onderzoek van het volksleven al spoedig het practische belang beoogt: vooruitgang en verbetering in bestaande toestanden te scheppen, zoo biedt dit onderzoek echter ook geneugten van den geest aan, die den arbeid van den vorscher verzoeten en zijn inspanning beloonen wanneer het hem gelukt op te sporen,

hoe deze of gene trek in de volkszeden en gebruiken, die op zich zelf beschouwd louter toevalligheid of willekeurigheid schijnt, toch zijn oorsprong ontleent aan den goeden ouden tijd, of geheel in samenhangend verband is met het stelsel van zeden en gewoonten, in welks ontvouwing de geest van het volk zelf zijn scheppende kunst heeft getoond."

In een volgend hoofdstuk worden de vrouwen onder handen genomen; en vervolgens wordt — met 't oog op de dure tijden — het probleem onderzocht, hoe men in een groot huisgezin de kunst machtig kan worden met weinig middelen goed te koken.

Den vrouwen wordt al dadelijk verweten, — en met recht — dat zij het juiste inzicht missen om spijzen te bereiden.

Op zijn vele reizen heeft E. Sundt met onderscheiden huismoeders daarover gesproken, en vele beklaagden zich over de heerschende onzindelijkheid en hunne onwetendheid; de mannen hadden hem echter nimmer hierover een woord gezegd. (Een Noor loopt nog al met zich zelven weg.) En daar de vrouwen voornamelijk de kunst niet verstaan om groenten te bereiden, biedt zich een oud onderofficier aan om tegen schadevergoeding, — billijke eisch voorwaar! — het land af te reizen, en het aan de vrouwen te leeren.

Om in deze bestaande toestanden verbetering te brengen, constitueert zich in Romsdal een landhuishoudkundig gezelschap tot het geven van practisch onderwijs. Daartoe worden in de eerste jaren één en vervolgens twee boerenmeisjes in dienst genomen, die rond moeten reizen om onderricht te geven in de vrouwelijke huishouding bij *die* boeren, die zulks wenschen. Dit onderricht strekte zich over de volgende vakken uit: Het luchten en schoonmaken van huis en kleederen; het wasschen van potten en kannen; het bewaren en toebereiden van levensmiddelen; het invoeren van verbeteringen in de melkerij en bereiding van boter en kaas. Daarom had men haar een melk-cursus laten doorloopen bij

een Zwitser, die in Bolsö woonde. Hem was aanbevolen bij dit onderwijs met de meisjes vriendschappelijk, bescheiden en omzichtig te zijn, en eerbied te hebben voor de bestaande matigheid en spaarzaamheid.

Bovendien verspreidde het gezelschap talrijke geschriften over huishouding. Beide deze middelen: de rondreizende meisjes en de geschriften hebben een goede uitwerking gehad. Wel is waar heeft slechts het verlichtste en welvarendste deel der bevolking zich deze leermiddelen ten nutte gemaakt, doch het is te hopen, dat dit voorbeeld der meer welgestelde boeren ook zijn goede uitwerking zal hebben op minder welgestelde en ontwikkelde.

Ter meerdere uitbreiding zijn later nog huishouding-scholen opgericht geworden met tweejarigen cursus, en andere met een cursus van 2—3 maanden, ten einde meisjes de huishouding te leeren.

De volgende hoofdstukken behandelen de "Spedalske", Scapiës en Parasieten, waarover wij vluchtig zullen henenglijden, opdat de lezer niet, evenals na de lectuur van de werken van Balzac, lust krijge zich de kleeren af te borstelen.

"Reeds vroeger heb ik den wensch geuit, dat een boek moge verschijnen, hetwelk een natuurhistorische verklaring gaf van het velerlei ontuig, ongedierten en parasietenplanten, die voorkomen bij menschen en huisdieren, in woningen, kleeren en spijzen; voornamelijk om reden de meeste menschen ten eenenmale onbekend zijn, hoe deze levende wezens ontstaan, zich voortplanten en gedijen. Het zou een uitmuntend hulpmiddel zijn in den aanhoudenden strijd tegen het ongedierte, indien een zoo grondig en toch boeiend schrijver als de natuurvorscher R. Collett in Christiania zich met de zaak wilde belasten. Was ieder huis voorzien van duidelijke afbeeldingen der schurftmijten en alle overige kleine monsters, benevens van hun eieren, larven en jongen, dan zouden er meer ijver en moed ontstaan, en de zwakke ver-

dedigingsoorlog, die nu reeds zoo lang gevoerd wordt, overgaan in een afdoenden aanvalskrijg. Ja, zooveel gewicht hecht ik aan deze natuurhistorische hulpmiddelen, dat ik niet geaarzeld heb den heer Collett onder toezending der reisvergoeding te verzoeken naar het Stift van Bergen over te komen, dat helaas een hooger schurft-procent aangeeft dan eenig ander stift". Enz. Ook hier volgen statistische opgaven der lijders aan scapiës en melaatschheid in verschillende districten, terwijl het ernstige hoofdstuk besloten wordt, met terugblik op het voorgaande, met deze woorden: "De wensch moge geuit worden, *èn* voor volksschrijvers *èn* voor lezers, dat een goede geest het gansche volk beziele. Ja, dit zij het parool voor ons allen: een goede geest vare in ons volk, een geest die kan en wil streven naar de eer van den Noorweegschen naam en dienen Norges zaak."

Een aanhangsel handelt over de positie der vrouw.

"De stelling der vrouw, zegt de schrijver, in de maatschappij, en de vruchten van haar stille werken zijn zoo omvattend en grijpen zoo in alle toestanden in, dat een gezonde en juiste opvatting daarvan een voorwaarde is voor de ware en gelukkige ontwikkeling van het volk, en zijn geheel economisch welvaren."

Dientengevolge worden er premiën uitgeloofd voor de beste opgaven, die de juiste stelling der vrouw aangeven in het huiselijk en maatschappelijk leven, en de beste oplossing geven van hetgeen voor haar vorming geschieden moet; — hetgeen te uitgebreid is om hier overgenomen te worden.

Als de voetreiziger in Noorwegen langs de uitgestrekte havervelden wandelt, waarvan de paarden geen korreltje krijgen, dan komt bij hem al spoedig de gedachte op, in hoeverre deze havervoeding invloed heeft op de "wijze van zijn" der hier levende menschen, in hoeverre bij deze voe-

ding te rekenen valt op een goed gehalte van soldaten en flinke militaire begrippen, vermits toch tusschen voeding en "wijze van zijn" een oorzakelijk verband bestaat; en wellicht zal hij dan de hypothese stellen: "is deze havervoeding ook de oorzaak van de bekende traagheid en bedachtzaamheid der Noren in 't algemeen, en der Noorweegsche boeren in 't bijzonder." Dit willen wij ten slotte met de volgende mededeeling uit de werken van E. Sundt ophelderen:

"De Romerikske bezonnenheid en bedachtzaamheid kunnen in haar uitersten in al te groote langzaamheid overgaan, ja, het voorkomen krijgen van traagheid en onverschilligheid. Ik maakte mij bijna beangst over de vele magere lichamen en bleeke aangezichten, die ik gezien heb onder de armen en het arbeidsvolk. Komt dit, wijl wij hier leven in een van Norges "Havrebijgder", en is de voor deze eeuw zoo magere kost oorzaak van het weinige merg in de beenderen en het leven in de ziel? Doch een ouderwetsche boer uit Eidsvold gaf mij daaromtrent een nadere verklaring. Hij kon, gelijk hij zeide, met statistische gegevens uit den oorlog bewijzen, dat juist haver deugdelijk volk heeft voortgebracht. [1] Toen hij soldaat was zag hij telkens, als het er op aan kwam vermoeienissen te doorstaan, de doorvoede en vette dalbewoners het eerste bezwijken, doch de haverboeren volhouden. Dat hij zelf dit aanschouwd had, was iets; de sage vertelde evenwel, dat het bij andere legerkorpsen insgelijks zoo gesteld was. En niet alleen het gemeene volk, ook de officieren verhaalden zulks. De oorzaken van dit onderscheid sproten voort uit den zwaarder en langer volgehouden arbeid, dien de bewerking van den grond of eigenlijke akkerbouw vereischte boven den fabrieksarbeid en de veeteelt in de berg- en daldistricten. Hier in de havervelden plaatste de vader reeds zijn zoon aan den ploeg, als het

---

[1] Indien mijn geheugen mij niet bedriegt, zitten in haver 47 deelen zetmeel en 5.4 deelen vet.

kind der berglanden nog zijn volle vrijheid genoot. En wel konden dan die kinderen, als de vette kost er bij kwam, eerder geneigd zijn om te huppelen en te dansen, doch, zooals gezegd is, zij moesten het afleggen voor de kinderen der haverboeren als het op volharding aankwam."

Naast deze werken van E. Sundt bestaan nog tal van andere geschriften van zijne hand over "armwezen" en "dronkenschap", welke wij niet noodig achten hier nader bekend te maken. 't Was alleen ons doel den naam van dezen edelen man te doen kennen, die met zoo volhardenden ijver en wilskracht Norges zaak gediend heeft, ja, Noorwegen een trap hooger heeft doen stijgen in de algemeene volksbeschaving en verlichting. Voor ons, Nederlanders toch, een volk aan de spits der beschaving geplaatst en strevende naar alomvattende kennis en ontwikkeling, mag geen enkele groote naam verborgen blijven.

HOOFDSTUK IV.

JONAS LIE.

Der Geisterseher, Bilder aus Nordland von Jonas Lie; aus dem Norwegischen übersetzt von Emil. J. Jonas. Berlin. 1876.

Tremasteren "Fremtiden" eller Liv nordpaa, En Fortaelling af Jonas Lie. Kjöbenhavn. 1875.

Fortaellinger og Skildringer fra Norge af Jonas Lie. Kjöbenhavn. 1872.

The Pilot and his Wife. Translated from the Norwegian of Jonas Lie bij G. L. Tottenham. (Blacwood and Sons.) [1]

Indien wij de overtuiging nog niet bezaten, dat het geheim om een geliefd en populair schrijver of kunstenaar te worden, gelegen is in den ongekunstelden eenvoud en de natuurlijkheid, waarmeê de werkelijkheid in andere vormen en beelden wordt overgebracht: een gave die oogenschijnlijk hoe oppervlakkig ook, toch slechts het bijzonder eigendom van genieën schijnt te wezen, — dan geven ons Jonas Lie's werken op nieuw duidelijke bewijzen van dit raadsel des levens. Door een schildering overeenkomstig de natuur en een opvatting binnen de grenzen eener alledaagsche geestesontwikkeling gelegen, heeft Jonas Lie in korten tijd zijn naam doen eeren en liefhebben von Rötterö aan den Christianiafjord tot Köllefjord aan den Noordkijn: een naam,

[1] Van dit werk verscheen dezer dagen eene hollandsche vertaling door J. Sepp te Amsterdam, bij Jan Leendertz.

die ook meer en meer buiten de grenzen van zijn afgelegen vaderland begint door te dringen.

Vragen wij ons verder af, of dergelijke genieën geboren of gevormd worden, dan blijkt uit Lie's opvoeding, aanleg en geestesvorming, dat het verstand voor een groot deel, doch het gemoed de eigenlijke bronâar is dier scheppende krachten, welke studie, nadenken noch inspanning ons schenken kunnen, maar der ziele zijn meegegeven bij hare verschijning ter wereld, om onder gelukkige voorwaarden gebracht vrucht te dragen en vrucht te verspreiden. Dan blijkt het op nieuw, dat de innerlijke warmte des gemoeds het zonnelicht is voor den geest, en dat zonder haar geen idealen ontluiken, die het levensproza doorgeuren en ombloeien. Jonas Lie werd in zijn jeugd nimmer als Lassalle een wonderkind of als Victor Hugo een "*enfant sublime*" geheeten. Als zoovele andere groote mannen, als Newton bijv. gaf hij geen blijken van grooten aanleg, van snelle opvatting der levenspraktijk, meer inwendig glom de heilige dichtervonk, die de ontvankelijke ziel in het onbegrijpelijke en ideale den weg aanwees tot hooger leven.

Om dezen schrijver in eenige trekken bekend te maken, gelijk hij zich zelf met weinige boeken een onsterfelijken naam heeft verworven, zijn in de volgende reisbeschrijving eenige korte fragmenten uit zijn werken neergelegd. Voor hen die Jonas Lie nader willen leeren kennen, voegen wij hier de volgende biographie toe, samengesteld uit de door Emil J. Jonas ontworpen schets en uit de hier bovengenoemde en andere bronnen.

Jonas Lauritz Edemil Lie werd in 't jaar 1833 geboren te Eker, nabij Drammen, waar zijn vader procureur was. In 1838 werd deze tot burgemeester van Tromsö benoemd, en hier bracht de zoon nu zijn kindsheid tot zijn twaalfde levensjaar door. Op vijfjarigen leeftijd werd hij alzoo uit een liefelijke, vruchtbare en woudrijke streek eensklaps verplaatst in een grootsche, wilde, doch gelijkertijd schoone en voor alles eigenaardige natuurgesteldheid. Wie eeniger-

mate met de Noorweegsche natuur bekend is, weet hoe groot en opvallend de afwisselingen tusschen de verschillende deelen van het ver uitgestrekte land zijn. En nergens valt dit zoo in het oog als in het westen van het land met zijn diep landwaartsindringende fjorden en indrukwekkende rotsen, met zijn door vele eilanden en naakte klippen omkranste kust. Maar ook de zeden en gebruiken, het karakter en de denkwijze, de fantasie en de levensbeschouwing wijken in verschillende streken van elkander af. Men zal dus begrijpen kunnen, hoe groot de uitwerking op Jonas Lie was bij eene zoo vroegtijdige kennismaking met een strenge en geweldige, doch tevens aan kleurenpracht rijke natuur. Hij werd hier met een leven vertrouwd, dat in de aldaar heerschende toestanden en omgeving geworteld is, en zoo sterk en opwekkend, zoo ernstig en krachtig op den mensch inwerkt. In het noorden zijn er weinig streken waar een bevolking leeft, die voortdurend zóó met allerlei gevaren en zwaren arbeid te kampen heeft als Nordland. Het contrast tusschen het hooge noorden en het zuiden heeft Lie in zijn boek *"de Geestenziener"* voortreffelijk geschilderd (zie volgend hoofdstuk), terwijl hij mede in zijn volgend werk *de Driemaster: "Toekomst"* duidelijke blijken geeft van de diepe indrukken, die de overweldigende Nordlandsche natuur in het gemoed van den knaap hebben gelegd. Men ontwaart uit Lie's Noordsche schilderingen, dat alles werkelijkheid is wat hij mededeelt, omdat de levende en blijvende indrukken uit de kinderjaren hun oorsprong nemen. Deze indrukken blijven onveranderd dezelfde, en als wij later zullen zien hoe de 36jarige man, die onder geheel andere toestanden voor het leven gerijpt was, toch zoo geheel en al terugkomt op hetgeen hij als kind te midden eener natuur en een volk doorleefde, zoo tot in den grond afwijkende van het zuiden; als men bemerkt, hoe deze eerste indrukken hem vergezellen en impulsie geven, dan kan men slechts de groote ontvankelijkheid der Noorwegers bewonderen, die geroepen zijn een rol in de ge-

meenschappelijk Noorweegsch-Deensche letterkunde te spelen.

De eerste directe indruk der grootsche Nordlandsche natuur: de zee met haar frisch zeemansleven, de gezwollen zeilen, de schuimende golven en de moeilijke en gevaarlijke visscherij, openbaarde zich bij den knaap in een verlangen naar zee, wat overigens in Noorwegen een algemeen verschijnsel is. Zijn vader zond hem daarom op zijn twaalfde jaar naar het zeekadetten-instituut te Frederiksvaern. Wegens bijziendheid moest hij die loopbaan spoedig opgeven, en keerde hij naar het ouderlijke huis terug, dat, wegens verplaatsing van den vader naar Söndhordland, thans niet meer zoo hoog in het noorden gelegen was. Dientengevolge kwam Lie op de Latijnsche school te Bergen; van waar hij ter hooge schole ging. In 't geheel bleef hij vier jaar te Bergen, welke stad zich even als Nordland door groote eigenaardigheden onderscheidt. De herinneringen uit den goeden ouden tijd bestaan nog steeds, vertegenwoordigd door een menigte mannelijke en vrouwelijke origineelen en overgeërfde gebruiken der oudere generatie, die het steedsche leven in Bergen een eigenaardig koloriet verleenen. Zoowel op school als in het familieleven viel toenmaals veel voor, wat den blik eens begaafden jongelings scherpen moest. Van die blijde jeugd verhaalt Lie gaarne, en vele vroolijke geschiedenissen weet hij daaruit mede te deelen.

Toen Jonas Lie in 1851 student was geworden, leerde hij in Christiania, den zetel der hoogeschool, nieuwe toestanden kennen, die hem zeer in beslag namen. Te dier tijde begon Paul Botten-Hansen het geïllustreerde "Nyhesblad" uit te geven, hetwelk in de volgende 15 jaren de beste litterarische krachten om zich heen verzamelde. Een jaar vroeger had de dichter Henrik Ibsen zijn eerste schepping "Catilina" uitgegeven, en redigeerde deze nu gezamenlijk met Vinje een weekblad, "Manden" genaamd; ook Björnsterne Björnson deed spoedig in couranten en tijdschriften van zich hooren. 't Is zeer natuurlijk, dat Jonas Lie zich tot deze geesten sterk aangetrokken voelde, en hij een vriendschap

der jeugd met deze scheppende genieën sloot, die op zijn nog zoo kinderlijk gemoed heilzaam werken moest. Lie was namelijk bij den aanvang zijner academische studiën een slechts weinig ontwikkeld, zeer naïeve en teruggetrokken jongeling, die zich nochtans met de naturen verwant gevoelde, welke spoedig den trots huns vaderlands zouden uitmaken. Ook hij begon hier voort te brengen. 't Waren echter nog geheel onzelfstandige arbeidsproducten, meer als vrucht van zijn toenmaligen omgang dan als voortbrengsel van eigen schepping te beschouwen, en het duurde lang, eer hij zich van dezen invloed geheel bevrijdde, voornamelijk wijl hij in rijpheid van ontwikkeling ver beneden deze schrijvers stond. Na 5 jaren in de rechten te hebben gestudeerd, deed hij in 1858 met den besten uitslag zijn staatsexamen, en zette zich een jaar later als advocaat te Kongsvinger neder. Hier bleef hij zes jaar, door zijn juridische bezigheden en litterarischen arbeid zeer in beslag genomen. Gedurende dien tijd heeft Jonas Lie veel geproduceerd, daar hij dikwijls in couranten en tijdschriften optrad, en een reeks beschouwingen over binnen- en buitenlandsche aangelegenheden schreef, onder welke vele opstellen voorkomen die van zijn vrijzinnige levensbeschouwing, door hem vol ernst en warmte opgevat, blijken gaven; eenige daarvan hebben zelfs in het buitenland opgang gemaakt en waardeering gevonden.

Wat Lie's journalistische werkzaamheid betreft, moet men, al kan men niet in alles zijn denkbeelden deelen, erkennen, dat hij een menigte vraagstukken met grooter zelfstandigheid en eigenaardigheid in stijl en opvatting beantwoord heeft, dan men gewoon is in de Noorweegsche pers aan te treffen. Dit deed ook spoedig de algemeene opmerkzaamheid op dezen schrijver vestigen, wien men na zijn toetreding tot het "Geïllustreerde Nieuwsblad", 1860, reeds als half tot de letterkunde behoorend, beschouwde. Na het intreden eener geweldige crisis (1865) onder de groote boscheigenaars in de omgeving van Kongsvinger, waarbij ook Lie's materieele positie ten zeerste betrokken was, besloot hij zijn juridische

werkkring er aan te geven, en eindelijk den innerlijken drang te volgen, die hem reeds sedert langen tijd tot de letterkunde gedreven had. Dit uit eigen beweging genomen besluit was des te koener, omdat hij vrouw en kinderen te verzorgen had. Hij zelf zegt echter dat de dag, waarop hij dit voornemen opvatte, tot een der gelukkigste dagen zijns levens behoort. Lie moest alzoo van de opbrengst zijner pen leven, — een vraagstuk dat tot in den jongsten tijd in Noorwegen als een uiterst moeilijk heeft gegolden. Want mogen de daartoe bekwame schrijvers al weinig in getal zijn, zoo is toch onder zulke primitieve toestanden als de Noorweegsche, het veld hunner werkzaamheid zeer begrensd. Hoe moeilijk ook zijn positie in den aanvang van dit nieuw beroep was, aan zijn zijde leefde een wezen, dat in vele keerpunten zijns levens zorgen en bekommernissen trouw met hem deelde. Zij gevoelde volkomen, dat haar gemaal zich nu eerst op den rechten weg zijner nooit afgestorven idealen bevond; zij meende in haar wisselend lot een hemelsche vingerwijzing te zien, welke zij met dankbaarheid en algeheele toewijding zou volgen. En juist deze hechte en trouwe steun, in het warme geloof geworteld, heeft te kenmerkend op den dichter Jonas Lie gewerkt, als dat wij deze der gade zoo vereerende daadzaak mogen verzwijgen.

Intusschen werden de kolommen van vele bladen voor Lie geopend, en bleek het al spoedig uit zijn brieven en verhandelingen, dat men met een geboren schrijver te doen had, die het in een zelfstandige positie geplaatst ver moest brengen. In de eerste plaats vond men — na het uitgeven eener verzameling gedichten van het jaar 1864 — dat hij de rechte man was, tot wien men zich voor een werkelijk goed gelegenheidsgedicht kon wenden; en weldra werd hij met dergelijke opdrachten overladen, en dikwijls moest hij als feestdichter en feestredenaar optreden. Lie schreef bovendien een menigte gelegenheidsgedichten, — een taak die niet zoo gemakkelijk is als men wel meent, wanneer het een werkelijk gedicht en niet berijmd proza zal

wezen. Lie verstond de kunst zich in een stemming te brengen, welke de naast voorliggende toestanden met scherpe omtrekken teekende, doch hen tevens een kracht bijzette, door welke zij tegelijkertijd grooter en gewichtiger schenen, en deswege ook op het gevoel van meer verwijderd staande personen terugwerkten. Hierin ligt namelijk het geheim van werkelijk goede gelegenheidspoëzie, en ten dezen opzichte heeft Lie veel voortreffelijks geleverd. Wat hij als gelegenheidsdichter zijn volk in feestelijke uren geschonken heeft, is meer dan eenige verzen, die eenmaal gezongen, weder vergeten worden. Vele dezer liederen hebben de "gelegenheid" overleefd en zijn thans volksgezangen geworden, in het gansche land bekend en heden overal nog gezongen. Deze zoo spoedig veroverde populariteit heeft Lie door zijn latere werken grootendeels vermeerderd.

Uit hetgeen wij tot nu toe over Lie gezegd hebben, bleek duidelijk, dat hij een innerlijken aandrang gevoelde, dichter te worden. Zijn veelzijdige deelneming in de periodieke pers en andere hem gestelde tijdsvragen, kan als de periode van zijn geestelijk ontwikkelingsproces aangemerkt worden; van nu af streefde hij om — naast den strijd voor het materieele bestaan — zijn dichterlijke stemming in vaste vormen te brengen. Dit werd echter eerst in 1870 op 36jarigen leeftijd met de verschijning van het werk "Den Fremsynte" (Geestenziener), verwezenlijkt.

Met deze novelle, die groot opzien maakte en in weinig tijds in het haar ten dienste staande spraakgebied, dat slechts Denemarken en Noorwegen omvat, 5 uitgaven beleefde, — veroverde Lie zich met één slag een eervolle plaats zoowel onder de beste namen der Noorweegsche letterkundigen, als onder die van geheel Scandinavië. Naar de meening van Emil J. Jonas is deze novelle, ook wat frischheid betreft, het beste voortbrengsel der scandinavische letterkunde van den nieuweren tijd. Een natuurbeschrijving, zooals misschien nog nimmer gegeven werd, zullen wij uit dit boek in een volgend hoofdstuk mededeelen. Uit deze novelle blijkt

duidelijk, hoe Lie uit de rijke bron zijner ziel weet te scheppen, hoe spoedig hij door de bekoorlijkheid van zijn verhaaltrant de opmerkzaamheid van den lezer weet te boeien. Dit boek leert ons dat zijn hoofdkracht die der beschrijving is. Met zekere trekken toovert zijn sterk teekenende pen ons beelden voor den geest, welke met een verrukkelijk koloriet overtrokken zijn. Nog blijkt uit dit boek, dat Lie naast den lyrischen rijkdom van zijn gemoed een open blik voor de natuur heeft en de gelukkige gave bezit, om de zielstoestanden der menschen uit eigen ervaring te schilderen, en de bedrijven en levenswijzen waar te nemen, door de natuurlijke gesteldheden aan de kust van zijn uitgestrekt vaderland in het leven geroepen. "Den Fremsynte" is de eerste groote arbeid des dichters, die den lezer natuurtooneelen binnenvoert, hem niet alleen vreemd, maar zonder welke hij ook Nordlandsche verhalen, zooals J. Lie geeft, niet zou kunnen begrijpen. Niet een vertelseltje is deze novelle, louter van vormkracht blijken gevend, neen — een in het hart grijpend verhaal, wijl het ons blikken doet slaan in een natuur zooals wij nimmer aanschouwden, wijl het ons meer geeft dan alledaagsche personen en alledaagsche lotgevallen. Dit boek geeft, zegt E. J. Jonas, wat men zou kunnen noemen een psychisch karakterbeeld der natuur, te midden waarvan de schrijver zijn eerste kinderjaren doorbracht, een natuur, die in eigenaardige kracht en bekoorlijkheid, woestheid en liefelijkheid, of in 't algemeen in groote contrasten haars gelijke niet heeft. De Geestenziener (Fremsynte) is een man, die aan "helzien" en zwaarmoedigheid lijdt; te midden dezer grootsche omgeving laat Lie hem optreden en hem zijn treurig Nordlandsch *Märchen* verhalen, of zooals Lie zegt, uitweenen, op een wijze die bij den dichter een vastheid van overtuiging en zelfvertrouwen verraden, dat hij het gestelde probleem weet op te lossen; een vertrouwen door den lezer spoedig gedeeld, gelijk ook de frissche, buitengewoon ware schildering der menschen en hunne natuuromgeving ons gevoelen laat, dat de dichter uit de

echte dichterlijke *oer*bron geput heeft, zonder tot geheime of effect veroorzakende middelen zijn toevlucht te nemen. Het schijnt of Lie met de schepping dezer novelle beproeven wilde, of hij dichter geboren was of niet. Zijn dichterlijk bewustzijn was hem in het helder begrip zijner genialiteit opgegaan; Jonas Lie's loopbaan als dichter had een aanvang genomen. [1]

Het gevolg was ondenkbaar gelukkig, en reeds in 1871 ging hij op kosten van den Staat op nieuw naar Nordland, waarschijnlijk ter opfrissching van de indrukken zijner kindsheid, die reeds een zoo schoone eerste vrucht gedragen hadden.

Hij wilde echter ook verder de wereld in, naar Italië, het land van belofte voor alle dichters en kunstenaars. Voor dit doel ontving hij een nieuwe toelage van den Staat. Hij reisde met zijne familie over Holland en Frankrijk daarheen, en betrad te Genua voor 't eerst het land zijner droomen. Gedurende zijn oponthoud in Italië bracht hij den meesten tijd in Rome door en de zomermaanden van 1872 in de kleine stad Rocca di papa in de Albanische bergen.

Hier werkte hij aan zijn grooten roman De Driemaster "Toekomst", een boek dat aan het einde van datzelfde jaar verscheen, en den "Geestenziener" in zekere mate aanvult. Vele gedeelten van dit klassieke werk, hetwelk 't volksleven aan fjord en in de bergen, het zeeleven, de bedrijven van Lappen en Finnen, enz. behandelt, zijn ware schilderingen, welke men gerust naast de beste modellen van beroemde Noorweegsche schilders stellen kan, die dezelfde motieven in olieverf weer te geven zochten. Dit boek heeft mede vele uitgaven beleefd.

De Driemaster "Toekomst" lijdt schipbreuk te Köllefjord aan den Noordkijn (1807). Slechts één knaap, Morten (Maarten) geheeten, wordt gered, en het wrak door eenige slechte lieden uit Vardöhus — waar toenmaals veel slecht volk

---

[1] "Den Fremsijnte", schreef mij de geachte anteur, "is een buitengewoon moeilijk boek om overgebracht te worden in een vreemde taal en gedachtengang; velen hebben dit in het Engelsch beproefd, maar niemand nog tevreden gesteld."

woonde — geplunderd. De weinig belangrijke geschiedenis van dezen Morten is de door het werk loopende draad, welks waarde niet in den geschetsten levensloop van dezen knaap, die later een man wordt en trouwt, gelegen is, maar in de schildering der levenstoestanden en levenswijze van het volk ten noorden van den poolcirkel. (Liv nordpaa) Na de verschijning van dit werk hebben vele aanzienlijken in den lande een bedevaart gedaan naar Köllefjord, zóó had deze schepping de gemoederen warm gemaakt en liefde opgewekt voor een tot heden genoegzaam onbekende plaats. Ter herinnering aan dezen tocht gaf de telegraaf-directeur Nielsen schrijver dezes een steen ten geschenke op het strand van den Noordkijn gevonden; hij gaf er mij tevens een mede voor den Kapitein-Luitenant ter zee Smith, met wien hij 20 jaar geleden in Noorwegen gereisd had; doch zoo ontvankelijk is het gemoed der Noorwegers voor indrukken, zoo vriendschappelijk en edel hun inborst, dat kortstondig gesloten vriendschapsbanden hen nimmer uit het geheugen gaan, wanneer zij in hun eigenaardige teruggetrokkenheid eerst den man genoegzaam verkend en waardig geoordeeld hebben hun vriendschap te bezitten. Die beschrijving van Köllefjord luidt in Tremasteren "Fremtiden" aldus:

"In den tijd toen Bergen het monopolie van den handel op Finmarken had, was Köllefjord aan den Noordkijn een bloeiende plaats. *Als* oplegplaats der Finmarksche producten, die door de Berger en later (1750) — toen Bergen wegens misbruiken het handelsmonopolie ontnomen was — door Deensche schepen werden afgehaald; *als* haven voor de Russische *lodjer* die ruilhandel langs de kust dreven; en *als* noodhaven voor de vreemde schepen die op de Witte zee voeren tot Archangel — heerschte daar altijd veel leven en bedrijf. Toenmaals stond Köllefjord als handelsplaats ongetwijfeld boven Vardö en het aankomend Vadsö.

Voor dien tijd was Köllefjord slechts een visschersplaats met een kerspel, hetwelk een kleine roodgeverfde kerk bezat, — de oudste in Finmarken. Overblijfselen van ver-

gane huizen langs den hoogst moeilijken strandweg verhalen ons de geschiedenis der stad.

In de dagen waarvan wij spreken werd aldaar door den Deensch-Noorweegschen staat niet veel gegeven om regel of wet, en misbruiken zoowel als knevelarijen van allerlei soort hadden veelvuldig plaats en werden zelden gestraft. In 1790 deed zich zelfs nog het geval voor, dat de representant eener factorij een Fin strafte met hem aan de beenen te doen ophangen, tot hij krampen kreeg en stierf, — zonder dat die op eenige wijze zich daarover had te verantwoorden. In den oorlogstijd van 1801—1809 en later nog tot omstreeks 1814 maakten ook de Russen zich ongestraft aan vele ruwheden en afpersingen der weerlooze bevolking schuldig, en deze wettelooze toestand werd nog vermeerderd door de uit Vardöhus' vesting na volbrachten straftijd ontslagen misdadigers, die op eigen hand hun brood zochten.

De post kwam slechts eens in het jaar aan, en berichten der buitenwereld kon men slechts bij toeval machtig worden door schepen, die Köllefjord of Vardöhus, den zetel van den ambtman, binnenliepen. De vesting Vardöhus was een der hoofd-strafinstellingen van den Deensch-Noorweegschen staat, waar even als thans militaire bezetting lag." (Indledning p. 4—5).

In de zomer van datzelfde jaar (1872) schreef Lie nog zijn kleine novellen "Nordfjordhesten", "Söndmörs-Ottringen", "Finneblod," die gezamenlijk met "Svend Föijn of de IJszeevaart" onder den gemeenschappelijken titel van "Vertellingen en Schilderingen uit Noorwegen" uitkwamen. (Zie hierover de volgende hoofdstukken.) Na nog een paar werken geschreven te hebben keerde hij na een oponthoud van 2½ jaar naar Noorwegen terug. De Storthing keerde hem nu een, slechts in Denemarken, Zweden en Noorwegen eigenaardig dichterspensioen van *f* 864 (1600 kronen) jaarlijks uit, en in 1874 schonk koning Oskar II hem de St. Olafsorde. [1]

[1] Emil. J. Jonas deelt mede, dat de koning hem tevens den titel van professor verleende. Dit is echter onjuist.

Ten slotte verscheen in 1875 zijn dramatisch-lyrisch dichtstuk "Faustina Strozzi," dat waarschijnlijk ook in Italië geschreven of ten minste ontworpen werd, en een episode uit den Italiaanschen bevrijdingsoorlog in aantrekkelijken vorm behandelt.

Door bovengenoemde werken is Lie, gelijk wij zeiden, in geheel Scandinavië populair geworden en met alle recht. Eenvoudig en natuurlijk in zijn ontwerpen, levendig maar ook tevens omzichtig en zorgvuldig in de uitvoering, bezit hij een getemperden gloed en een idyllische gemoedsgesteldheid van de gelukkigste soort, zoodat zijn uitnemende hoedanigheden door 't gansche Noorden erkend moesten worden, en daar nauwelijks tegenspraak hebben ondervonden. Laat ons hopen, dat zijn beminlijke dichterlijke natuur ook spoedig buiten de grenzen zijns vaderlands bekend worde, en Nederland mede zijn werken leert kennen. Het ware dichterlijke, al is het in locale vormen gegoten, moet overal begrepen worden en sympathie ondervinden.

En juist dit dichterlijk koloriet heeft op zijn werken den stempel der onvergankelijkheid gedrukt, want de taak die Lie zich gesteld heeft, de aard en wijze waarop hij die uitvoert, doen vermoeden dat hij in zich de begaafdheid voor een bepaald, scherp begrensd gebied gevoelt, 't welk hij als zijn eigenlijk element beschouwt, en niet gaarne schijnt te willen overschrijden.

"*Wil men hier op aarde iets volkomen zijn, luidt zijn spreuk, dan moet men aan het beroep zijn gansche, onverdeelde kracht wijden.*" Om Lie's kunstigheid te karakteriseeren, moet men haar met een andere kunstsoort vergelijken, hem namelijk een schilder noemen, wiens kracht in de teekening van "het landschap met rijke stoffage" gelegen is. Niet alleen dat zijn natuurschilderingen uit de diepte van het gemoed voortgekomen en voortreffelijk uitgevoerd zijn, zij vormen ook gelijkertijd het eigenaardige zijner dichtstukken, zij beheerschen de compositie en de handelende persoonlijkheden, zoodat men — zelfs waar de dichter het psychologisch element meer op den voorgrond tracht te stellen – steeds wordt gedreven,

om de menschen onder een directen invloed van de hen omgevende natuurgesteldheden te beschouwen. En dit is mijns inziens de realistische zijde zijner lettervruchten.

Vooral komt dit uit in Tremasteren "Fremtiden," waar zelfs het belangwekkender novellistisch motief tegenover de schoone en treffende beelden der Nordlandsche natuur op den achtergrond treedt, en dit is eveneens in zijn andere werken het geval. Deze indruk wordt wellicht nog daardoor versterkt, dat de dichter geen karakters uitkiest, in welke de hartstochten elkander heftig bekampen of die den bescheiden omvang der vaderlandsche toestanden overschrijden. Zijn menschen hooren thuis in eene natuur, waar iedere plek gronds een wereld op zich zelve vormt, en waar elke strijd des levens, hoe sterk die ook immer zij en hoe schoon die zich ook uitwendig moge openbaren, toch nimmer tracht buiten de grenzen der vaderlandsche toestanden te treden. Wie Noorwegen uit eigen aanschouwing kent, zal daarom de schilderingen van Lie des te meer waardeeren, en de door hem zich zelven gestelde taak begrijpen. Juist die afgeslotenheid van Europeesche toestanden maakt Noorwegen des te belangwekkender voor den vreemdeling. En welke dichter zou zich ooit populair bij zijn volk maken, indien hij naar hooger idealen streefde dan naar die zijner landslieden. Vooral in Noorwegen zoowel als in Nederland is voor dezulken weinig hoop op goeden uitslag.

In zijn jongste werk "Lodsen og hans Hustru" (De loods en zijn vrouw) heeft Lie meer dan voorheen de psychologische schildering op den voorgrond geplaatst.

"Daar is vroeger sprake van geweest, meldde mij de geachte schrijver, om dit werk, waar enkele tooneelen in voorkomen die in Amsterdam plaats hebben, in het Nederlandsch over te brengen. doch ik heb daarvan niets meer vernomen." [1] In de Revue Britannique No. 8 Août 1877 wordt een eerste uittreksel uit dit boeiend verhaal medegedeeld.

[1] Dit werk is thans uitgekomen.

De verschijning van dit werk heeft Lie's naam in nog wijderen kring bekend gemaakt en zijn populariteit doen stijgen. Het Engelsche weekschrift "The Athenæum" geeft van "de Loods en zijn vrouw" de volgende recensie:

"Geen werk der realistische romanschrijvers van de moderne Noorweegsche school is meer karakteristiek dan "Lodsen og hans Hustru," van welke novelle ons hier eene vertaling werd aangeboden. 't Is het schoonste gewrocht eens dichters, die over een stijl en kracht kan beschikken, welke geheel zijn eigendom zijn, en die zich snel een eerste plaats heeft veroverd in de Noorweegsche letterkunde. Jonas Lie werd in 1833 geboren; zijn geschriften bestaan uit een bundel gedichten welke geen succes hadden, — lang geleden uitgekomen — een serie van 3 of 4 novellen en een enkel romantisch drama "Faustina Strozzi," in 1875 gedrukt. Onder al deze werken nemen zijn verhalen van het Noorweegsche zeestrand de voornaamste plaats in. Hij kent de havens en scheren van zijn vaderland, zooals Björnson de bergen en de hoeven in het hoogland kent. Deze nieuwe vertelling blijft tot heden zijn meesterstuk. Zij verhaalt ons de lotgevallen van een meisje, Elizabeth, de kleindochter eens ouden zeemans, wonende op een eilandje aan de zuidkust van Noorwegen nabij de haven van Arendal, en van een jongeling, Salve Kristensen, in dezelfde plaats opgevoed, die door zijn bekwaamheid en ijver een bestaan verovert in de koopvaardijvaart. Zij beminnen elkander, doch het pad hunner liefde is oneffen, en jaar op jaar blijven zij door een samenloop van ongelukken gescheiden. Het tooneel der handeling is nu in Noorwegen, dan in Amerika; wij volgen den held naar Fernambuco, de heldin naar Amsterdam, waarbij de schetsen van het leven in Zuid-Amerika uiterst levendig beschreven zijn. Deze aanhoudende afwisseling maakt het verhaal zeer boeiend, terwijl niet één onderdeel licht geteld of slordig behandeld is. Het psychologisch element ziet men echter meer uitkomen, als Elizabeth en Salve gehuwd zijn, en terugkeeren naar Noorwegen, alwaar hij loods wordt. De

aangeboren jaloezie van zijn karakter, door vroegere ongelukken en tegenspoeden gevoed, wordt eene *manie*, en de figuur van Elizabeth krijgt onder deze verschrikkelijke zedelijke marteling iets edels en schoons. Het verhaal in den vorm eener novelle, is buitengemeen boeiend en los geschreven, en zal overal met belangstelling worden gelezen. Uit een letterkundig oogpunt komt het, wat zuiverheid van stijl en groote opmerkingsgave betreft, overeen met den nauwkeurigen, bijna te gemaakten stijl van den schrijver van "Madame Bovary;" nochtans is de stijl van Lie zoo frisch en opwekkend als die van den Franschen schrijver ziekelijk en overgevoelig is. Deze vertaling is goed en zorgvuldig bewerkt; de zeetermen, die in de pagina's van het origineel zoo veelvuldig voorkomen en groote technische bezwaren aanboden, zijn uitermate keurig weergegeven. Het is moeilijk te raden, waarom de vertaler de vrijheid heeft genomen de geheele eerste 22 pagina's weg te laten, vermits het een effect wegneemt, dat de schrijver klaarblijkelijk heeft willen doen ontstaan. In het oorspronkelijke stuk vangt het verhaal aan met de beschrijving van een tooneel uit het later leven van Salve en Elizabeth, als het wederzijdsch misverstand reeds zwaar op hen drukt en Salve's jaloezie beider leven ellendig maakt. Na de belangstelling der lezers in dezen staat van dingen ten hoogste opgewekt te hebben, verandert de schrijver het tooneel om ons terug te voeren in de kindsheid van de personen, met welke wij juist hebben kennis gemaakt. Deze proloog, of eerste handeling, heeft de vertaler gemeend te mogen weglaten, zonder echter met een enkel woord meê te deelen, dat hij zulks gedaan heeft. Wij trekken de juistheid eener dusdanige verandering in twijfel." (The Athenæum, No. 2586, May 19, '77.) Ook andere Engelsche tijdschriften en Noorweegsche dagbladen hebben de hooge waarde van dit boek in welsprekende taal verkondigd. Het lust ons niet ook hun beoordeelingen hier nog mede te deelen, vermits we gelooven, dat het bovenstaande genoegzaam volledig is, om een denkbeeld te geven van den opgang, dien het laatste

scheppingswerk van den grooten Noorweegschen auteur gemaakt heeft. Alleen dienen we hier nog te vermelden, dat het Engelsche weekschrift *Academy* van de inbeelding terug is gekomen, die het zoo langen tijd gekoesterd heeft, dat namelijk de Engelschen alleen en misschien (!) ook de Franschen in staat waren een dragelijken roman te schrijven.

Vele van Lie's werken zijn reeds in het Engelsch en eenige zelfs in het speciaal Noorweegsch dialect overgezet. Vele Noorweegsche schepen dragen zijn naam, en daaronder komt een stoomschip voor dat langs de kusten vaart, welke Lie met zooveel liefde geschilderd heeft. En ieder Noorweegsch kapitein, die deze boot ziet klieven door de Noorweegsche wateren of voor anker ziet leggen op stroom, zal den reiziger zeggen: "Ziedaar Jonas Lie!" Zoo machtig werkt de eenvoud van den geest op het natuurlijke en ontvankelijke gemoed.

HOOFDSTUK V.

NORDLAND EN FINMARKEN.

Een warme handdruk van den politie-agent die ons 's nachts tot de haven begeleidde, en een "Tusend Tak's" [1] betuiging van den bootsman die ons aan boord van de "President Christie" roeide, waren de laatste vriendschapsuitingen van Bergens ingezetenen; een laatste plasregen was een langheugende herinnering aan Bergens klimaat.

Met de hoop in het hart traden wij een prachtig salon binnen, versierd met schoone ornamenten en prachtige camelia-bouquetten; daar werd ons een hut aangewezen met roodfluweelen sofa's, zware groene gordijnen, mahoniehouten meubelen, enz. zoodat een reis naar het hooge Noorden, omgeven van deze pracht en heerlijkheid, niets verschrikkelijks inboezemde. Er was nog meer stof tot geruststelling. In het salon waren eenige heeren saamgekomen, die champagne en broederschap dronken. Daar hadden we ons gaarne bij aangesloten, om Hollandsch flegma aan Noorsche zwaarmoedigheid te toetsen. Maar in het beschamend gevoel onzer ongezelligheid gedoken moesten we het lijdelijk aanzien, hoe

---

[1] Duizendmaal dank.

de kinderen der "Grimma Herna" zich vermaakten; hoe zij lijntjes trokken en "skaal" dronken met den kapitein, die zich in regenkostuum bij hen had gevoegd.

Skaal for hver en aerlig Sjel,
Mellem Norges Bjerg og Fjeld,
Skaal for hver en deilig Pige,
Naar hun dijdig er tillige;
Skaal for Bonde, Borger, Helt,
Sömand, Prest, Soldat i Felt.[1]

Neen, zoo gezellig hadden wij ons de reis naar Nordland niet voorgesteld. Maar ziet! daar wordt het anker opgewonden, en nog vóór het te lood hangt, hebben alle champagnedrinkers het hazenpad gekozen en zijn zij in den duisteren nacht verdwenen.

Den volgenden morgen waren wij ten 9 ure aan de lunch vergaderd. De hoeveelheid der gerechten was groot, bijna te overdadig voor den passagier, die ternauwernood den wapenstilstand met het bestaan verbroken heeft. Doch hier is hij in het Noorden. De ruwe weersgesteldheid en de om den vreemdeling rondwarende reuzengestalten nopen hem blijkbaar, de grenzen zijner gematigde klimatologische levenswijs een weinig te overschrijden.

Tegen den middag lieten wij voor een laag eilandje het anker vallen, en brachten den armen lieden wat koren aan. We hadden hier het eerste station, Floröen, bereikt; nog 41 stations en we waren te Hammerfest. Hoe sterk men ook zij, die tijdruimte is toch te lang om zich alleen te vermeien in zelfzuchtige aanschouwingen en gedachten. Stoutmoedig beklom ik tegen het bestaande verbod de loopplank, om kennis met den kapitein en de loodsen te maken.

---

[1] Skaal voor ieder man van eer
Tusschen Norges berg en scheer,
Skaal voor elke knappe meid
Die schoonheid paart aan degelijkheid,
Skaal voor burger, boer en held
Matroos, pastoor, soldaat in 't veld.

De eerste was een jonge man van 31 jaar, zeer beschaafd en voorkomend, ongehuwd, met een inkomen van 100 Spd. (*f* 270) in de maand, waarvan hij, zooals hij me later vertrouwelijk mededeelde, geen penning overhield. Aan tafel maakte ik kennis met den 1sten stuurman en 1sten machinist, en op het dek met den 2den stuurman en den bootsman. Toen zag men mij niet meer zoo verdacht en van ter zijde aan als te voren, maar werd ik integendeel een voorwerp van algemeene deelneming. — Waarom dan? — Wijl ik zoo moederziel alleen, "so ganske alene" was bij het doen eener zoo groote reis als die naar Hammerfest. Had ik hen op het gezegde van Scipio gewezen (ik ben nooit minder alleen dan wanneer ik alleen ben), of wel op het: Klage nicht, wenn du *einsam* bist — wenn du *verlassen* bist, dann weine; — misschien had men mij dan als een pedant beschouwd en behandeld, terwijl ik nu juist, door mij te houden alsof ik niet begreep wat zij zeiden en dachten, iederen dag in hun schatting en genegenheid steeg. De kapitein was weldra mijn beste vriend, en iederen dag wandelden wij geregeld een uur arm in arm het dek op en neer. Wie had zoo iets kunnen denken, toen men mij die reis naar Noorwegen ontraadde! Voor die wandeling trotseerde ik regen, kou en wind, want zij bracht mij *en relief* bij de geheele bemanning, verhief mij in eigen oogen, en deed me van uit de hoogte neerzien op minder bevoorrechte passagiers. De loodsen behandelden mij als hun meerdere; waarschijnlijk droegen zij kennis van den grooten eerbied, dien ik voor hen koesterde. Lang kon ik op hun gebaarde en verweerde gezichten staren: gerimpeld en verweerd als de bruine brandingsscheer, waarom de zee spoelt en de wind henen snijdt: *hvorom Sjöen skyller og Vinder bider*. Ook den 1sten machinist mocht ik gaarne lijden, doch hij rook me te sterk naar petroleum, om op intiemer voet met hem te komen. Maar ik had hoogachting voor den man gekregen, toen hij mij bij een bezoek in de machinekamer van volslagen vernedering redde. De kapitein had namelijk gezegd;

"*lad som du var hjemme.*" (Doe alsof ge thuis waart.) Deshalve kroop ik in alle hoeken en gaten, en op een goeden dag ook de machinekamer in. Nauwelijks was ik met veel moeite beneden gekomen, of er sprong een kraan van een der ketels open, waaruit een krachtige straal warm water te voorschijn trad, die mij tegen den grond wierp tusschen zuigers en cilinders vol olie en smeer, zoodat mijn éénige reiskleeding totaal verloren scheen. De machinist kwam op het geraas toesnellen, stopte eerst de kraan, en bracht mij toen in dien deerniswaardigen toestand voor den kapitein, wien hij het geval mededeelde. Nadat de gezagvoerder uitgelachen had, begon de machinist mij met parafine-olie te reinigen, en beweerde ten slotte dat mijn persoon er weer uitzag als te voren.

Het volgende station, Lovöen, was even als het eerste een vlak eiland, arm aan menschen, doch rijk aan roode damherten. De natuur nam nu weldra die veranderlijke vormen aan, door welker afwisseling een vaart langs de Noorweegsche kust zoo belangwekkend wordt. We passeerden de hooge bergen van het eiland Kinn en die van Bremager, en aanschouwden de 2900 voet hooge Hornelen, die voorheen veel hooger was [1]

Volgens de oude sagen werd deze steile berg het eerst beklommen door koning Olaf Tryggvesön, en na Olaf hebben verscheiden Engelschen het waagstuk beproefd. Wij stoomden echter door, en stevenden thans met bijgezette zeilen den Atlantischen Oceaan in. Hier en daar stak boven de schuimende golven nog een rots of scheer uit, waarop de kleine vuurtorens stonden die in Noorwegen gebruikelijk zijn. Het denken aan het leven der menschen, die bij deze vuurtorens woonden, joeg ons een huivering aan. Wie kan hier langer dan een dag vertoeven zonder het heimwee te krijgen? Wie durft zich af laten zetten op die verlaten woeste kusten,

[1] Wanneer er een stuk van naar beneden is getuimeld kan ik mijn lezers niet opgeven.

waar de ruwe, naakte rotsen als gedachtenbeelden van wreedheid en onbarmhartigheid het hart doen ineenkrimpen. Aanschouw die enkele hut op de kale rotshelling; den vuurtoren op dien ontoegankelijken granietklomp, waar uitgezonderd zeeuilen en andere roofvogels nimmer een levend wezen komt, en waar de enkele menschelijke bewoners slechts door het voorbijsnellend stoomschip aan het bestaan eener buitenwereld worden herinnerd.

Daar klinkt geen vooglenzang de blauwe ruimte door,
Gij hoort, zoo ver u uwe voeten dragen,
Slechts golven, die haar leed aan kale rotsen klagen,
De hemel zelf gelijkt een zeewoestijn.

De roos van Tistelön.

We stoomden om het voorgebergte Statt, een der onstuimigste en stormachtigste gedeelten der kust. We passeerden deze kust op nog geen mijl afstand met hooge zee. 't Was een onaangename vaart. De "President" had haar beginselvastheid prijs gegeven, en slingerde door wind en tij besprongen onzeker heen en weer. Naarmate het getij haar vaart remde, werd er beneden harder gestookt. Zware rookwolken en geweldige rukwinden gingen over de hoofden van den kapitein en den loods, die beiden op de loopplank den gang van het schip bestuurden. De man aan het roer had slechts hun wenken op te volgen. 't Geheel was een echt Noorsch zeetooneel. Ik genoot. Maar:

Door een Beeckjen aardsch geneughd
Vloeyt een Zee van Sorgen.

't Was mij weder onmogelijk in dat oogenblik met wellust aan het leven en met liefde aan mijn naasten te denken.
Ik haatte het gansche menschelijke geslacht en den ragebol, waarop het rondkruipt en voortwoekert. De geest van het pessimisme steeg op uit de wateren der Noorsche zee, en zijn stem te vernemen was zoet. "Aanschouw om u heen en zie!" sprak hij. "Spits uwe ooren en hoor! Overal rondom u, zoo ver menschenoogen reiken, zoo scherp menschen-

ooren luisteren niets dan: breken, branden, koken, loeien, huilen en te mortel slaan: niets dan afgrond en schuim. En te midden daarvan op onbehaaglijke wijze gehutseld te worden, dat noemt de mensch levensgenot!" — "Maar straks zal hij weer genieten," waagde de optimistische geest op zachten toon in te brengen. — "Komaan! Zijn duizend genietingen een kwelling waard?" [1] — "Straks zal hij des te smakelijker soupeeren." — "Soupeeren: is het iets anders dan het bestaan verlengen, waarvan mijn groote meester zoo juist heeft gezegd, dat het slechts een aanhoudend uitgesteld sterven is."— Klets... een stortzee valt over mij heen en dooft het optimistische vonkje uit, dat langs de woedende omwenteling van dezen bulderenden en huilenden afgrond nog een zwakken lichtkrans beschreef, en de zwartgalligste gedachten, doch de meest ware, maakten zich mijn toestand ten nutte om op den voorgrond te treden.

"De mensch noemt zich vernuftig ..... en meent de zeevaart te hebben uitgevonden. 't Mocht wat! Een onnoozel konijn heeft haar uitgevonden, die in een hollen boomstam aan den oever kwam drijven. Zoo is men op het idee gekomen; maar eerst het konijn, en toen de mensch."

"Hier beneden inspanning, lijden, enz; daar boven eeuwige gelukzaligheid. O, maar hoe gaarne zou ik, om eens aan Lessing te denken, een millioen jaren mijner toekomstige gelukzaligheid willen afstaan, om hier beneden niet zoo aanhoudend gefolterd te worden."

"De aarde is 7 kwadrillioenen kilo's zwaar, doch aan een hefboom opgehangen kan een erwt haar in evenwicht houden; de horzel kan een paard en de specht een eikeboom dooden; een schommelende beweging ons den duivel in het lijf jagen; het zwakke geslacht kan het sterkere zwak en stapelgek maken, ... neen!... alles is betrekkelijk, iets degelijks en waars bestaat er op deze wereld niet: 't is òf *contradictio in terminus*, òf boerenbedrog òf malaise.

---

[1] Mille piaceri non vagliono uno tormento.

Wärst du wirklich so ein rechter
Und wahrhaftiger Asket,
So ein Welt- und Kostverächter,
Der bis an die Wurzel geht;

Dem des Goldes freundlich Blinken,
Dem die Liebe eine Last,
Der das Essen und das Trinken,
Der des Ruhmes Kränze haszt —

Das Gekratze und Gejucke
Aller Jammer hörte auf;
Krack's! mit einem einz'gen Rucke
Hemmtest du den Weltenlauf.

We zeilden nu langs de kust van Söndmöre en kwamen tegen den avond in Aalesund, een bloeiend stadje en een der voornaamste vischdepôts der kust, hoewel eerst in 1824 gesticht. Van deze plek is Rollo scheep gegaan om Normandië te veroveren. Anderen zeggen daarentegen, dat hij van de Vigten-eilanden vertrokken is, die 40 Duitsche mijlen noordelijker liggen. Rollo had den bijnaam van "voetganger". Onder alle Noorsche reuzen — waardige mededingers der eiken en pijnen hunner wouden, zegt Emile de Montégut — was Rollo de grootste reus. Zijn beenen waren zoo lang, dat hij altijd te voet moest gaan, daar geen paard hoog genoeg voor hem was. Vandaar zijn bijnaam. Met zoo'n gestalte moet het niet moeilijk zijn veroveringen te maken.

De enkele passagiers, die ons te Aalesund verlieten, werden door wel 20 schuitjes opgewacht. Er werd gescholden, gevloekt, gedreigd en gehuild. Als een ander bootje naderde, werd het ruw teruggestooten en door den snellen stroom, die hier ging, onmiddelijk eenige meters van het stoomschip afgedreven, waartegen het slechts met moeite weder op kon roeien. Van de loopplank sloeg ik die ellendige worsteling om het bestaan gade, zooals Dante van uit het paradijs in de 7 sferen blikte. En ook ik vond onze aarde zoo ellendig, dat ik den glimlach niet kon onderdrukken, dien haar afschuwelijke aanblik mij op de lippen bracht.

Van Aalesund gaat de weg op nieuw over de open zee;

doch ik ontvlood den waternikkers, den Oceaniden en anderen Noordschen zeegedrochten op de vleugelen van een schoonen Hollandschen droom, en toen de morgen was gekomen, lagen wij rustig voor Christiansund ten anker.

Maar even als tusschen hemel en aarde meer is dan 's menschen hart vermoedt, zoo ligt ook tusschen Aalesund en Christiansund een kleine wereld, die ons onbekend blijft als wij haar droomend voorbij snellen, maar ons haar ernst en ellende openbaart, als wij er slechts een vluchtigen blik op werpen. Houden we altijd, zoolang we langs deze belangwekkende kust varen, niet slechts de natuurschoonheden, maar ook het leven der aldaar wonende menschen in het oog. Van de Christianafjord tot den Noordkijn oefenen zij allen het gevaarlijke schippers- en visschersberoep uit, maar in ieder district en elk anders geformeerd kustgedeelte is dat bedrijf en dat leven verschillend; hier meer winstgevend dan daar, ginds meer gevaarlijk dan elders. En dit, gevoegd bij een verschillend klimaat, een ruwer zee en een woester kust, heeft zóó machtig op het volkskarakter ingewerkt, dat men hier bij andere toestanden en verhoudingen ook andere menschen aanschouwt en leert kennen. Om een blik in de kleine kust-wereld tusschen deze beide steden te kunnen slaan, wil de schrijver dezer bladeren trachten de inleiding van een klein verhaal van Jonas Lie in onze moedertaal over te brengen.

SÖNDMÖRS-OTTRINGEN. [1]

Die per stoomschip den tocht heeft gemaakt van Bredsund naar Söndmör [2], of naar het om zijn hooge zee zoo beruchte

---

[1] Ottring (afgeleid van otte = 8) is een zg. achtriemsboot. De groote booten dragen verschillende benamingen, als: Sextring (zesriemsboot), Komsebaad (een soort groote boot), Femböring (vijfriemsboot), Yachten en Lodjen (die de visch naar Bergen brengen), en meer andere, wier namen mij onbekend zijn.

[2] De Störfjord, die in de nabijheid van Aalesund den naam Bredsund

Hustadvig (tusschen Aalesund en Christiansund), zal waarschijnlijk eenige tamelijk groote booten hebben waargenomen met hoek- of stagzeilen (Skraaseyl) van een eigenaardigen vorm en eenigszins gelijkend op de wigvormige Latijnsche zeilen, die men in de Middellandsche zee aantreft.

Bij matigen wind zijn deze taankleurige zeilen dikwijls tot aan den top van den mast tusschen de blanke golven verborgen, op wier rug zij trotsch omhoog stijgen, om aan de andere zijde neer te dalen. De boot levert een schilderachtigen aanblik op, zooals zij daar henen ploegt met kleinzeil door den stillen grauwen dag met de opvarenden in rij over de verschansing geleund, eenige met Schotsche mutsen (Topluer) op het hoofd, andere met een neuswarmertje in den mond, of bezig hun vischgerei in orde te brengen, — doch allen aan die zekere rust overgegeven, welke te kennen geeft, dat men zich in goed weer vermeit, zoolang de Zeegod, die het lot der boot in handen heeft, dit beschikt.

Sommige booten voeren drie zeilen, en hebben versche groote visch in lading, die afgehaald wordt uit Storeggen, omstreeks tien mijlen verder in zee gelegen. Maar niet altijd is het kalm weer. Söndmör heeft een droefgeestig — regenachtig, onstuimig klimaat, dat op het volkskarakter grooten invloed heeft, — en de leerschool (Tumleplads) van Söndmörs-Ottringer is misschien het onstuimigste gedeelte zee van de Noorweegsche kust. Langs deze kuststreek liggen geen scheren of eilanden, en de gansche druk van den open oceaan beukt hier onder noorder- en westerstormen in niets weerhouden geweld op het land. Wanneer dan behalve het slechte weer op zee, de landwind, "Skjella," ijzig en snerpend van land waait, dan ontstaan daar buiten geweldige stortzeeën en branding door de verschillende stroomingen, en dan volbrengen Söndmörs-Ottringen hun proefstukken. Gelijk elke kuststreek in Noorwegen zijn eigen boot bezit, ingericht naar

---

draagt, loopt verder westwaarts tot Söholt en Andam, en gaat vervolgens zuidwaarts onder den naam van Sunelwsfjord.

het gebruik en de gesteldheid dier kust, zoo heeft ook de varensgenius een doelmatigen vorm voor Söndmör uitgedacht. De uitvinders en vervaardigers dier boot waren Söndmöringers, en haar vaderen verdwijnen voor ons oog in den grijzen voortijd, doch hun avontuurlijke geest leeft nog heden voort, ondanks de veranderde toestanden van den nieuweren tijd, die zich ook tot het zeewezen in deze streken een weg heeft gebaand. Het is een bekende zaak, dat de boer hier gaarne zijn oude, zware boot een stevige halve mijl voortroeit, om één vierde mijl gelegenheid te vinden tot zeilen. ("Stræk paa Seylet" en Fjerding).

Is de hoofdkracht der zeevogelvlugge Nordlandsche boot eigenlijk gelegen in het vermogen om weg te vliegen voor de hooge zeeën, wanneer het lijfsbehoud geldt, — de Söndmörs-Ottringen zijn met het oog hierop juist van tegenovergestelden bouw, vermits zij tegen den storm in moeten gaan, en dat is te dien opzichte van zoo groote beteekenis, dat het voorschip, waar de zeeën bestendig overheen spoelen "kampplaats" heet; omdat het in deze streken aankomt zich bij hooge zeeën onder land te bergen, wanneer de opgestoken van land komende storm, "Skjella", de boot naar zee wil drijven. Hier baat het niet voor de stortzeeën weg te vluchten, hier moet de steven tegen de zee ingezet worden, of men gaat naar den kelder. En juist voor dezen kamp zijn de Söndmörs-Ottringen door haar genialen bouw vol elasticiteit en kracht voortreffelijk geschikt. De korte, achterovergebogen naar stuurboord hellende mast, die de meeste zeilzwaarte torscht, heft zich even als het boveneinde van den evenaar eener weegschaal tegen de golven omhoog. Met de zeilen om de raas geborgen, de verschansing onder een kleinen hoek met het watervlak, de zeilblokken ingehaald, en de acht man in oliepak (Skindhyre) en "zuidwester" ieder acht gevende op zijn post, de een bij den vlieger, een ander bij den kluiversboom, bij de marseval, bij de brastouwen, te zamen werkend om te halzen of te lensen, gaat de Ottring in tegen het gewel-

dige weer, en alles komt nu aan op hem, die het roer in handen heeft. De boot zeilt buitengewoon sterk bij den wind, en stortzeeën gaan als slagregen over haar heen. Alles geschiedt in stilte; — ieder heeft op zijn eigen zaken te passen. Het elastische boord geeft mee, en de lenige voorsteven kromt zich als 't ware onder den arbeid, terwijl voorschip en "kampplaats" stampen en voortschuren door de branding; — nu en dan stuit de boot plotseling met een stoot haar vaart en trilt tot op het zaadhout, terwijl een geweldige branding over haar henen stort. De boot kampt om zoo te zeggen als een elastiek zwaard. En zoo gaat het van baar tot baar, door regen en sneeuwstorm, of in den duisteren nacht, nu en dan afgewisseld door een glimp van het vuurtorenlicht op Kvitholmen,[1] terwijl de boot door den vorst met een ijslaag bedekt is, en de morgenstond niets anders aanbrengt, dan het vooruitzicht nog zoo'n etmaal te moeten doorworstelen.

Een goed schipper (Hövedsmand) waarop te rekenen valt, mag aan deze kusten niet jonger dan 30 en niet ouder dan 50 jaar zijn, daar deze vaart den algeheelen moed en de bezonnenheid van den *man* vorderen, ten einde de goede kansen te kunnen waarnemen: de jongeren zouden te veel wagen, de ouderen daarentegen te weinig. En wanneer het — bij tegenovergesteld weer — voor den storm afgaat, moet hij evenzoo op den rechten tijd het zeil weten te brassen, om door de stortzeeën niet overvallen te worden. Boven van de witgetopte golven gaat het langs de lange waterbergen naar beneden met een vaart, dat het schuim aan beide zijden van het boord als een muur opgestuwd wordt. Die niet op zee thuis is, klemt onwillekeurig de tanden op elkaar, en houdt zich krampachtig aan de doften vast. De man aan het roer, de schipper, moet nu oppassen dat de boot in haar vaart niet boven de waterlijn wordt gezet; zij moet altijd met het roer onder water zijn; wordt dit gelicht

---

[1] Een eilandje ten Z. W. van Christiansund.

("letter det") dan loopt zij dikwijls gevaar te vergaan.

Maar zooals wij zeiden is het in de branding, dat de Söndmörs-Ottringen in haar waren toestand zijn. Van Kveyte-, Brosme- en Langefangsten buiten Storeggen heeft zij in stormweer op de terugreis naar Bredsund met de "Skjella" te kampen; dan komt het er op aan tegen storm en branding in het land te bereiken.

Niet altijd behalen zij de zegepraal, doch immer strijden zij tot het laatste oogenblik. De zeeën worden al hooger en hooger, de vorst heviger, — maar men blijft strijden; en dikwijls heeft men vaartuigen gevonden met uitgehongerde of doodgevroren bemanning, doch nog steeds onder zeil loopend in zee.

Een aantal huizen op drie naast elkander gelegen eilandjes zonder eenig mosje of grasje verspreid, — dat is Christiansund; en op deze kale klippen te midden van den oceaan vinden nog 6200 menschen een bestaan. Hooger op verdwijnen de eilanden en scheren, en is de kust dan ook nagenoeg onbewoond. Tusschen hier en het eiland Leko (afstand ruim 2 breedtegraden) doet het stoomschip slechts twee plaatsen aan, terwijl tusschen Leko en den poolcirkel (afstand 1½ breedtegraad) op twaalf verschillende plaatsen het anker wordt geworpen; en dit heeft zijn oorzaak in de eilandvorming die bij Leko weder een aanvang neemt, en de kust meer voor scheepvaart en vischvangst geschikt maakt. (Zie geographisch overzicht.)

Van Christiansund uit wordt men eerst nog beschut door de eilanden Smölen en Hitteren. (Dit laatste is een der grootste onder den poolcirkel). Is men echter de Drontheimfjord voorbij, dan stoomt men 12 uren lang door de open zee langs de woeste kust van Fosen, waar het altijd waait of stormt. De "President" slingerde mij 's nachts het bed uit, brak een glas van mijn horloge, deed mij het woord "satan" — een vloek, dien ik van den kapitein geleerd

had — ijdelijk gebruiken en te laat aan de lunch komen. Maar bij Leko rezen de beschermende eilanden en klippen weer omhoog in zulke indrukwekkende schoone vormen en gestalten, als geen ander land in Europa bezit. Doch het oog niet alleen, ook het hart genoot mede. Want hier aanschouwden we het schoonste en tevens het meest poëtische en romantische gedeelte van Noorwegen: hier waren we gekomen in Nordlands Amt.

Nordland is voor zuidelijk Noorwegen, wat het "*far West*" voor het oosten van Amerika is. Wie niet in Nordland geweest is, kent Noorwegen en zijn bewoners slechts ten halve. Eerst hier treedt het ware Noordsche klimaat onder een grootsch karakter op, en neemt het echte Noordsche leven een aanvang. Hier is de natuur meer dan in eenig ander gedeelte van Europa schoon door hare formatie, indrukwekkend door haar woestheid. Aanschouw de kaart, laat in uwe gedachten de westenstormen de wateren der IJszee met haar gevaarlijke stroomingen en wielingen in bergenhooge baren opzweepen en henenstorten over de naakte klippen en scheren, waartusschen menschen wonen, en denk u de duizenden visschers die hier rondzwalken en de tienduizenden die hen wachten. Stel u de in het hoogland wonende bergbewoners voor, de Finsche boeren, en de drie maanden lange duisternis van den negen maanden langen winter. Het eigenlijke Noorwegen ligt boven den poolcirkel. Daar zetelt de scheppende kracht van het volk, die andere krachten in werking stelt; niet door den geest, maar door de ongekende inspanning en volharding van den wil, om een bestaan te veroveren, waar zoo weinig levensvoorwaarden aanwezig zijn. Van dezen arctischen kustzoom is mede in den loop der tijden de bevolking afgedaald naar het zuiden van Noorwegen. Hoog in het Noorden was de woonplaats der Goden, en de oorsprong der geschiedenis neemt daar een aanvang.

Nordland strekt zich over bijna vier breedtegraden uit. Eerst heeft men Haelgeland met zijn mijlen lange gletschers

en uitgestrekte woestenijen, dan Salten met zijn merkwaardig stadje Bodö, vervolgens de wereldberoemde Lofoten. Nordland is 38.271 vierk. kilometers groot en telt 90.000 menschen, die op een klein gedeelte na altegader aan de woeste naakte kust wonen. In deze bewoners moet men het eigenlijke Noorsche element leeren kennen. Zij vormen de kern van het Noorsche volk; in hun gemoed glimt nog een sprankje van het oude volksgeloof aan mythen en sagen. Zij luisteren nog zoo gaarne naar oude sprookjes, en al gelooven zij niet meer aan spoken en gedrochten, die hun booten verbrijzelen, toch helt hun geest onder de gansche bevolking van Norge nog het meest tot zwaarmoedigheid en andere afwijkende toestanden des geestes over. Wat voorheen bijgeloof was, is heden godsdienstwaanzin geworden. Wat Mormoon is in Noorwegen, woont in Nordland; en het oude geloof aan spoken treedt tegenwoordig op onder den vorm van het somnambulisme.

Jonas Lie laat in zijn boek "Den Fremsynte" een Nordländer optreden die in het zuiden verzeild is, en zich volgenderwijs over zijn land uitlaat:

Wij waren heden middag aan het visschen in de Christianafjord en allen vermaakten zich, uitgenomen ik, hoewel ik het niet liet blijken. Wij zaten in een platte, breede, leelijke boot, een soort waschbak, doch hier een praam genoemd, en vingen in een vuil ondiep water zeven witvisschen, waarna men bevredigd naar land roeide. Ik kon niet nalaten het leven *hier* te vergelijken bij deze praam zonder kiel en dus ook niet in staat koers te houden, zonder zeil, zonder golfslag te kunnen verdragen; ja, gelijk dit troebele, grauwe, spiegelgladde water met de enkele kleine witvisschen — zoo scheen mij het leven hier in en om de stad.

Ik dacht aan een andere vischvangst daarbuiten tusschen de indrukwekkende scheren in de kleine zesriemsboot (Sextring), zooals wij thuis gebruiken; — wat verschil van dag, van boot, van avonturen. Men spreekt hier van visschen en visscherij, en verstaat daaronder armzalige scholen dorschen

en haringen. Een Nordländer verstaat daaronder het duizendvoudige: hij meent de millioenen visschen van de Lofoten en Finmarken, en daarbij de menigte van walvisschen die spuitend door de Sond gaan, groote vischscholen voor zich uit drijvend. Onder het woord vogel stelt de Nordländer zich ook niet zooals hier het enkele stuk wild voor, maar de scharen van allerlei soorten van vogels, hoog in de lucht krijschend, langs de branding fladderend, op rotsen en scheren zittend; hij denkt aan de eiders, aan de zeeduiven, de eenden en ganzen in de bochten van de Sond zwemmend, aan de meeuwen, aan den in de lucht jagenden vischarend en de zeeuilen met hun leelijk gehuil. Nordland bezit in 't algemeen alle gesteldheden der natuur in hoogeren graad en sterkere tegenstelling. Het heeft zijn onafzienbare, steengrauwe woestenijen (Oede) gelijk in den voortijd, toen er nog geen menschen waren; doch tevens zijn ontelbare natuurschoonheden. Het mag zich verheugen in een zonnepracht en zomerheerlijkheid, waarbij de dag niet alleen twaalf uren lang is, maar drie maanden lang dag en nacht onafgebroken tot één enkelen dag zijn ineengesmolten; doch als tegenstelling wederom een nacht vol duisternis en verschrikking, die negen maanden duurt. De toestanden der natuur werken daar meer op de phantasie en de overgave aan het toeval, dan op het koele verstand en de ontwikkeling eener stille, zekere bedrijvigheid.

Een Nordländer gevoelt zich aanvankelijk in het zuiden thuis als een Gulliver die naar Liliput verzeild is, en komt niet eerder op zijn gemak voor dat het verstand de phantasie overwonnen en tot rust heeft gebracht.

De Finnen met hun sneeuwschoenen en rendieren, de Kwänen, en de op het land ietwat trage doch in zijn boot rappe Nordländer, zijn ongetwijfeld interessanter figuren dan de grauwe haverboer, wiens phantasie de grens zijns akkers ternauwernood overschrijdt.

Als men hier in het zuiden van onweer en golfslag spreekt, verstaat men daaronder een weinig wind en woeling in de

Christianiafjord, waardoor ten hoogste de haven een weinig beschadigd kan worden; en men vindt het zeer ijzingwekkend, als de een of andere plompe visscher met zijn boot vergaan is. Nu treedt voor mij een ander beeld te voorschijn: een plotseling opgekomen onweer dat over de rotsen scheert en de huizen omverwaait, — waarom men ze ook daar met touwen vastsjort —, golven die aan de IJszee ontrollen, de hooge scheren en eilanden onder schuim begraven, en de zee dermate tot op den grond bloot leggen, dat het schip eensklaps stoot en midden in het water verbrijzeld wordt; scharen van stoutmoedige mannen die in dit weer uitzeilen, hun leven en hun gezin opofferend: mannen, die onder doodsgevaar nog beproeven hun schipbreuk lijdenden kameraden hulp te verleenen.

De Noordsche volkssaga heeft reeds sedert den tijd der mythen het hooge Noorden als de woonplaats beschouwd van alle booze geesten; daar hebben de Finnen hun tooverkunsten uitgeoefend, en daar aan de duistere, wintergrauwe, golfbeukende IJszee houden zich als het ware nog de tot aan de uiterste grenzen der aarde verdreven goden op uit den voortijd, de dæmonische, schrikwekkende, half vormlooze machten der duisternis, tegen welke de Azen kampten, en die eerst door den heiligen Olaf met zijn gevleugeld, zonnestralend kruiszwaard overwonnen en gebannen werden.

Wat men te midden der beschaafde wereld als bijgeloof zoo gemakkelijk van zich afwerpt – doch niettemin als natuurmacht in het volk leeft — is in het zuiden op popachtige wijze in de voorstelling des volks geworteld. Men is daar een beetje bang voor het kaboutermannetje en eenige goedaardige, onderaardsche woud- en watergeesten, die bij ons in het noorden schier als gewone, tamme huisdieren des bijgeloofs tusschen de woningen rondwandelen. Men heeft in het noorden *ook* goedaardige, onderaardsche geesten, die hun vreedzaam schippers- en jachtbedrijf onzichtbaar naast de bevolking drijven, doch de phantasie des volks plaats daarnevens een geheel leger van booze dæmonen, die de men-

schen tot zich trekken: spoken van verdronken mannen die de gewijde aarde ontberen, bergreuzen, het zeespook (Draugen of draak) in een halve boot roeiende en in den winternacht daar buiten in de fjord vreeselijk huilende. Velen, die zich op zee in levensgevaar bevonden, zijn uit vrees voor den draak niet gered kunnen worden, wijl de "Geestenzieners" (helderzichtigen) het spook zagen.

Indien echter het woeste geweld der natuur op het leven aan deze in winterduisternis en zeeschuim gehulde kust loodzwaar en pijnigend drukt, daar zij gedurende negen maanden in schemerschijn ligt, en gedurende drie maanden de zon geheel ontbeert, zoodat de gemoederen van ontzetting huiveren, zoo bezit Nordland ook in denzelfden uitersten graad het geheel tegenovergesteld karakter, zich openbarend in zijn zonnige, helle, geurende zomernatuur vol schoonheid en duizendvoudige kleurenpracht. Dan krimpen afstanden van 10 tot 12 mijlen over den zeespiegel tot weinige schreden in; dan zijn de bergen tot aan den top met donkergroen gras bekleed — op de Lofoten tot een hoogte van 2000 voet, — en het hier eigenaardige nederige berkenwoud slingert zich over de hellingen en door de bergkloven als een krans van in het wit gekleede meisjes; een heerlijke geur van aardbeien en frambozen vervult de lucht, en de hitte is zoo sterk, dat men den lust niet bedwingen kan zich te baden in de tot op den bodem doorzichtbare zee.

De sterke aroma en donkere kleuren van alle gewassen hier hebben de geleerden trachten te verklaren, als voort te komen uit het sterke licht dat de lucht vervult, wijl de zon onafgebroken dag en nacht aan den hemel staat. Daarom kan ook nergens zoo'n aromatische aardbei of framboos, zoo'n geurende berkentak geplukt worden als hier.

Heeft een heerlijke idylle ergens haar vaderland, dan is het in de dalen rondom de zeeboezems van Nordland gedurende den zomer. 't Is als kuste de zon de natuur des te inniger, wijl zij weet hoe korten tijd zij te zamen zullen zijn, en als zochten beiden in dien korten oogenblik te ver-

geten, hoe spoedig zij weder scheiden moeten. Dan ontspruit plotseling als een wonder het grasveld, en in kwistige menigvuldigheid schieten langs iedere beek, op iederen heuvel en in elk dal de blauwe klokbloemen, het monnikskruid, de boterbloemen, (Hesteblomster) het papenkruid, de doornroosjes, frambozen en aardbeien te voorschijn, honderden soorten van insecten brommen in het gras als in een tropisch land: dan worden paarden, koeien en schapen in de dalen en op de berghellingen gedreven, terwijl de Fin uit het hoogland naar de fjorden en rivieren afdaalt om zijn rendieren te drenken; dan blikt men mijlen landwaarts in over blozende beziënvelden; dan heerscht de stille vrede des zonneschijns in elke hut, waarbinnen thans de visscher bij de zijnen verwijlt, het vischgerei voor de wintertochten in orde brengend; dan is in Nordland de zon zoo schoon, zoo prachtig, en er heerscht een idyllische vrede zooals misschien nergens ter wereld [1].

Van deze liefkoozende teederheid der natuur ontvangt de Nordländer een afspiegeling in zijn karakter. Hij houdt er van, als het in zijn vermogen is, goed te leven, zich goed te kleeden, goed en behagelijk te wonen, — hij is een waar gastronoom. Forellen, zalm, wild, rendiermerg, enz. zijn met de verfrisschende braambeziën zijn dagelijksch voedsel. Zoowel de Fin als de gewone man in Nordland houdt tevens als een kind van allerlei zoete lekkernijen, en zijn "stroop over de grutjes" is wijd en zijd bekend.

In een natuur opgevoed, die zoo rijk aan tegenstellingen, mogelijkheden en verrassingen is op het geheele klavier der tonen, van het wild aangrijpende tot het tranen roerende

---

[1] Schilderachtig is het gezicht eener kudde rendieren, die de fjord overtrekken. Den dag te voren worden de dieren verzameld, en den volgenden gaan zij over de "sond", voorafgegaan door de boot, achter welke de klokdragende "ren" zwemt, door den oudsten Fin aan een touw gehouden, terwijl de overige daarachter volgen met hun koppen boven water uitstekend als den langen zoom van een woud.

(Liv. nordpaa.)

zachte, innige en liefelijke, bezit de Nordländer in den regel een goed, helder, somtijds hoogbegaafd en aan phantasie rijk hoofd. Gemoedelijk als hij is, geeft hij zich ook dadelijk aan den indruk van het oogenblik over. Toont uw aangezicht zonneschijn, dan wordt ook het zijne zonnig. Men moet zich echter niet in hem vergissen en zijn goedaardigheid eenvoudig voor traagheid houden, zooals men hier in het zuiden dikwijls doet. Diep in zijn ziel zetelt de achterdocht, hem zelven onbewust, op de wijze der waakzame zeevogels, die onderduiken terwijl de geweerpan nog flikkert, en alvorens de kogel ingeslagen is op de plek, waar zij lagen. Het plotselinge, de mogelijkheid van al het mogelijke in de natuur, is hij van kindsbeen af gewoon; hij denkt zich het toeval als een zwaard, dat boven ieder stil, vreedzaam oogenblik hangt; en dit instinct brengt hij in den regel in den omgang met menschen in praktijk. Terwijl gij met hem spreekt, duikt hij misschien gelijk de zeevogel meermalen onder in zijn ziel, zonder dat ge daarvan eenig vermoeden hebt en de stemming dus ook verbroken wordt. Hij doet het, terwijl tranen hem in de oogen staan en hij ten diepste geroerd is; — dat is zoo zijne natuur. Hij ontsnapt u, ontglijdt u, sluipt met zijn fantasie en voorzichtigen argwaan in en rond uwe gedachten; ja, een uitnemend begaafd Nordländer zal, zonder dat gij vermoeden er op hebt, onverschillig schijnend, figuurlijk gesproken, dwars door uw ziel zijn gegaan, het voorhoofd in en het achterhoofd uit. Als geheim agent van politie of diplomaat zou hij dan ook uitstekend op zijn plaats zijn, indien hij slechts meer karakter bezat en minder kinderlijk zwak aan den indruk van het oogenblik onderhevig ware; — maar hierin ligt helaas zijn zwakke zijde. [1]

In de inheemsche geslachten van Nordland zullen dikwijls eenige druppelen Finsch bloed aanwezig zijn. Als de sagen

---

[1] De lezer beschouwe het hier geschetste karakter des Nordländers als een uiterste, en niet als het beeld van allen.

mededeelen, dat de voornaamste boerenfamilies in Helgeland van Kobolten of Bergreuzen afstammen, dan hebben zij dit aan hun Finsche afstamming te danken. Onze koningshuizen zijn van Finsche afkomst. Koning Harold en Erik huwden Finsche meisjes. De mystische, zinlijk aantrekkende kracht die men haar toegeschreven heeft, was slechts de erotische uitdrukking voor eene groote nationale verbinding in vroegeren tijd tusschen deze beide vreemdsoortige volkselementen: den blondlokkigen, blauwoogigen, van gemoed dieper en rustiger Nordländer, en den donkeren, bruinoogigen, sneldenkenden, aan phantasie rijken en van natuurmystiek vervulden, doch van karakter zwakken Fin, wiens natuur nog heden ten dage als op sneeuwschoenen staat, en wiens moltonen in het gemoed van zoo menigen Nordländer en Noorweger nog weerklinken, die in zijn rasaristocratie opgegaan, niet vermoedt, dat hij aan dit volk verwant is. Er bestaat overigens een groot verschil van karakter, naarmate de vermenging heeft plaats gehad met de zwakke Finsche lappen of met de groote, sterke, trotsche Finnen, de Kwänen. Daaruit ontstaat een verschil van gemoedsaard als tusschen mol en kruis in hetzelfde phantasiestuk. De kleurenrijke trek in onze natie is ongetwijfeld van Finschen oorsprong. Dat heerlijk gevoel voor de natuur heeft de Fin in onzen volksaard gelegd. De vermenging met de Finnen was een groote en voorname factor in de vorming der geesteseigenschappen van het tegenwoordige Noorweegsche volk.

Velen hebben hierover nagedacht en velen beschouwen deze vermenging als een schande. De vermenging met de Kwänen brengt veerkrachtige, denkende, trotsche en voortvarende menschen voort; zij heeft ongetwijfeld in hoogen graad de natuur verstaald van het Drontheimsche ras en van de bevolking der oostelijke districten. In Nordland is daarentegen de vermenging met Lappen overheerschend geweest, waarnaar het volkskarakter zich gedeeltelijk gewijzigd heeft. De Kwänen-Noorweger behaalt de zegen over de

Nordländsche natuur, de Lappen-Noorweger wordt er eerder door overwonnen en lijdt onder haren druk.

De tegenstellingen der Nordlandsche natuur zijn te sterk en gaan te veel in de uitersten over, alsdat het gemoedsleven van 't aldaar wonende volk er niet sterk onder lijden zou. De groote zwaarmoedigheid en droefgeestigheid die daar ook bij den gewonen man heerschend zijn, en zoo dikwijls in waanzin en zelfmoord ontaarden, staan hiermede ongetwijfeld in het nauwste verband en ontleenen hun oorzaken aan deze langdurige duisternis van den winter, die de ziel ter neder drukt, en aan de sterke en plotselinge indrukken, die zoowel gedurende den tijd der duisternis als in dien van het helle licht de zachtste snaren van het gemoed al te geweldig beroeren. Ik heb over dit alles meer dan iemand nagedacht, terwijl ik zelf daaronder geleden heb en ik begrijp, — hoewel ik mijn eigen persoon nagaande het wederom in 't geheel niet begrijp — hoe het "*second sight*", "het tweede gezicht", "het visioen", "het helzien" en "geesten zien", het "in de toekomst zien" (Fremsijnethed) — zooals het in Nordland heet — ontstaan kan en erfelijk in de familie wordt. Ik begrijp dat het een zielsziekte is, die noch door een kuur, noch door 't gezonde verstand of wat ook te heelen is. Men is als 't ware behalve met twee gezonde oogen ook nog met een derde venster in het huis zijner ziel op de wereld gekomen, waardoor men in een wereld kan blikken, wier bestaan anderen slechts vermoeden, en in welke men gedoemd is te kijken, wanneer de geest over iemand komt. Geen boeken kunnen het verplaatsen, noch welke vernuftige overdenkingen ook het inmetselen, zelfs hier niet te midden der "verlichte hoofdstad"; ten hoogste kan het hier door den sluier der vergetelheid verduisterd worden. (Bilder aus Nordland.)

Wanneer men eens op een kaart van Noorwegen met aandacht de duizende kustplaatsen leest, dan zal men onder

die duizenden wel honderd aantreffen, die met het woordje "*vig*" eindigen of aanvangen. De verklaring daarvan vinden wij in het boek van Jonas Lie, get. Tremasteren "Fremtiden," *eller Liv nordpaa*. We willen probeeren den vrij moeilijk te verklaren inhoud in de Hollandsche taal weer te geven. De lezer zal hierbij tevens de verschillende elementen leeren kennen, waaruit de Nordlandsche bevolking van heden is voortgekomen.

Nordland en Finmarken bezitten niet als de Faroër eene familie van den naam "Havræxter," welke naam zooveel beteekent als "ræket" of aangedreven uit zee. (Hav). Maar 't begrip van het woord ligt toch op den bodem der Nordlandsche poëzie; plaatsnamen als "Ræckvig," "Tömmervig," enz. [1] geven daarvan voldoende getuigenis. Ja, als men wil, is dit op het geheele Noorden toepasselijk, welks historisch leven uit vele dergelijke diepe lotsbeschikkingen opwelt, zooals de duistere saga van koning Skjold, die op een harp naar Denemarken kwam, en Leif, die op den tocht de "pijlers zijner woning" (Höisædesttöter) naar IJsland liet *afdrijven* ("ræcke ind"), en zoo tot op den dag van heden, nu de zee aan Noorwegen door zijn duizenden schepen een vlot·werk (Ræckved) toevoert van de tijdsbegrippen uit alle landen.

Toen Leif (in het historisch overzicht zullen we hem nader leeren kennen) de "pijlers van zijn woning" overboord wierp, was dit ongetwijfeld geen godsdienstige handeling alleen, maar lag er de diepe gedachte aan ten grondslag, om met deze eerste "aanlanddrijvers" (Landtager) den weg te merken van het voor brand- en timmerhout onontbeerlijk drijfhout, waarom hij tot dit doel spoedig op de kust van IJsland woningen moest bouwen, en zoo ontstond "Reykjavig." (Dus: het Hollandsch geschreven Reikiavik = Reykjavig = Rækvig = Houtbaai. [2]

---

[1] *Vig* beteekent baai of boezem. *Tömmer* is te vertalen door timmerhout en *Ræk* door het woord drijfhout.

[2] In de "Wereldbol" lezen we dat Reykjavig "Rookstad" beteekent; een van ons beiden moet zich dus hier vergissen.

Evenals de warme golfstroom wrak- en drijfhout naar het noorden voert, hebben ook in de laatste eeuwen de stroomingen in de menschelijke toestanden naar de kusten van Nordland en Finmarken verschillende "wrakken" heengedreven van het leven ten zuiden. Deze beide districten waren tijdens de Deensch-Noorweegsche staatsverbintenis een verbanningsoord, een Siberië voor allerlei misdadigers; en het gold destijds voor een wijze staathuishoudkunde de bevolking hier op deze wijze te vermeerderen.

Wegens vrijstelling van militaire lasten zijn deze streken ook tot den huidigen dag de wijkplaats geweest van *die* bevolking in het zuiden, welke zich aan de zware militaire dienstplichtigheid wilde onttrekken. Een koppig (tykhovedet) theologisch kandidaat kon wel geen vernederender attestatie ontvangen dan ongeschikt te worden verklaard, de kleinste predikantsbetrekking in Nordland te vervullen.

Wanneer iemand van den ambtelijken stand (conditioneret Mand) zich om de een of andere reden in het zuiden onmogelijk had gemaakt, plaatste de regeering hem bij voorkeur naar het noorden over, bijv. als huisleeraar bij een rechter, predikant of handelaar aldaar, — en op een afgelegen, eenzame plaats in Nordland heeft zeker menig begaafd man het overige zijner dagen geknakt en vergeten voortgesleept.

Onder deze heele "aanspoeling" van menschen van de origineelste figuren: slechte priesters, gevluchte kantoorbedienden, ongelukkigen die zich "in geschrifte" hadden verschreven, daartusschen Fransche uitgewekenen uit den tijd der Hugenoten en der omwenteling, schipbreukelingen van allerlei natiën, waaronder veel zeevolk alsmede vrouwen, — vindt men nu onder de Nordlandsche bevolking veel vreemde aangezichtstypen en namen van wonderlijken klank. Dit "uitgeweken volkje" vermaagschapte zich dikwijls met boerenfamilies, en hun kinderen waren spoedig geheel opgegaan in het vergeten leven des volks.

Op een afgelegen scheer in Helgeland wonen een paar behoeftige huisgezinnen, die nog den ouden adellijken zegelring

der familie Benkestoks bezitten; — zij zijn de laatsten van hun geslacht. Onder vele families worden nog overleveringen van een avontuurlijke afkomst bewaard, en hij, die deze streken bereist, kan daarover nog een groot aantal romantische vertellingen, ook uit deze eeuw, vernemen.

Vele dezer verdwenen namen duiken nu en dan weder op, enkele als de firma's der groote Nordlandsche en Finmarksche handelshuizen.

Dag en nacht ging de vaart onafgebroken voort; rotsen kwamen en verdwenen, doken op aan den horizon, zonken neer in de diepte, alles veranderde, — slechts de regen bleef. Grooter teleurstelling is niet denkbaar: als men de Middernachtszon hoopt te aanschouwen, en dan over dag zelfs geen zon, zelfs geen zonnestraal ziet. De officieren van het schip herinnerden zich nimmer in Augustus zulk weer te hebben beleefd, en deelden ieder voor een zooveelste deel in mijne ongunstige lotsbedeeling. — Maar Augustus is ook een maand te laat om den Noordschen hemel in al zijn pracht te leeren kennen; de avonden zijn dan te koud en de nachten minder aangenaam. — Nu, dat behoeft niemand mij te zeggen of te verwijten; want hadden hooger machten mij de uitgangen van Nederland niet versperd, zoo ware ik in Juni of Juli noordwaarts getogen. Wie dus den tijd aan zich heeft, make de reis in die maanden. Wil men zich met een landreis vergenoegen, zoo bieden Augustus en September ieder voor de helft ook schoone dagen en gelegenheden aan. Men ga dan echter maar niet verder dan Tromsö. De Middernachtszon verdwijnt in Bodö 12 Juli, in Tromsö 25 Juli, in Hammerfest 29 Juli en aan de Noordkaap den 1sten Augustus. Toch zei de kapitein: "ge ziet haar misschien nog te Hammerfest;" want zij is dikwijls zeer grillig en luimig, en komt ook niet altijd te voorschijn. Die lust en tijd hebben kunnen dan het volgende jaar terugkomen, en minder gelukkigen kunnen

zich met hun uitweidingen tevreden stellen over een natuurverschijnsel, dat een deel uitmaakt van den nationalen trots der Nordlandsche bevolking. Mocht ik nochtans geen Middernachtszon aanschouwen, des te meer maakte ik kennis met de Noordsche nevelen. De lucht hing somwijlen slechts eenige meters van de aarde af; de natuur had over haar schoonheden een sluier van waterstof geworpen. Wat het oog van de rotsvormen zag is te vergelijken met het aanschouwen van standbeelden, waarvan alleen de voetstukken zichtbaar zijn. Ziet men niets, dan leert men niets. 't Gaat hiermeê als met de waarheid, die men ook niet in haar geheel kan zien en dus evenmin in haar geheel leert kennen. Toch moet men streven naar waarheid en streven om iets te zien. Goed en wel, doch éénmaal geeft men toch voor zijn persoon het eerste zoowel als het laatste op. Is het zoover gekomen, dan zorge men niet uit zijn humeur te geraken, en vergenoege zich met het beetje waarheid dat men gevonden, en het weinige dat men gezien heeft. Had ik daarom het recht in een zwartgallig scepticisme te vervallen? Neen immers, want de nevelen die mij en Co. het zien beletten, moeten éénmaal verdwijnen, en latere reizigers zullen deze verborgen natuurschoonheden aanschouwen en doorgronden. Zou ik daarom mijzelf voor een ongelukskind uitmaken? Neen, want La Bruyère heeft immers gezegd, dat de man die zegt voor het ongeluk geboren te zijn, zich ten minste verheugen kan in het geluk zijner naasten en vrienden, indien de nijd hem dezen laatsten troost niet ontneemt. Daarom berustte ik in mijn lot, en begon mij te oefenen in de kalme gemoedsstemming, die een Philias Fogg eigen was. Ik stond laat op en ging vroeg naar bed; dronk veel portwijn en toddy, en maakte iederen morgen en avond een whistpartijtje met de officieren van het stoomschip. Na het ontbijt leerde ik wat Noorweegsch van den kapitein, onder het maken onzer gewone wandeling, arm in arm, en "löbe Dœcke op og Dœcke ned;" of wel we schoten op meeuwen en eenden in de hoogte, en dolfijnen in de diepte, welke dieren, zoover ik weet, gelukkig nim-

mer door ons getroffen werden. Ik gunde hun het beetje vreugde in de wereld wel, alsmede aan het ontelbaar heir grijze kraaien en raven, die hier vermoedelijk door de vele zorgen voor het levensonderhoud zoo spoedig grijs waren geworden: "derfor er Kragen saa graa, at hun haver saa mangen Sorg."

Merkwaardig is het te vermelden, dat bij het whisten nimmer om geld werd gespeeld, en nooit meer dan één glas toddy werd gedronken. 't Is dan ook een Noorsch spreekwoord, en geen Hollandsch:

Als de wijn is aan den man
Is de wijsheid in de kan.

of in 't Noorweegsch:

Naar Öllet gaar ind,
Da gaar Viddet ud.[1]

Dat rijmt niet!! — Neen, maar is het daarom minder waar?

Zoo schroefden wij steeds hooger op langs Norges kust: voorbij de hooge rotsoevers van het eiland Alsten, wier toppen den naam dragen van "de Zeven Gezusters:" meisjes met harten van steen, wier innerlijk met haar uiterlijk overeenstemt, oude vrijsters zonder geluk en zonder vertroosting... schimmen, ga voorbij! — verder langs den hoogen berg Alleren tusschen de kustplaatsen Alleren en Vigholmen, en den 1800 voet hoogen berg Hestmandö of *Ruiter te paard*, omdat hij van ter zijde gezien den aanblik geeft van een man te paard in zijn mantel gedoken. Juist zouden wij aan tafel gaan, toen de kapitein mij bij den arm nam, om mij dit natuurwonder te laten aanschouwen, maar helaas! man en paard waren in nevelen gehuld. Voor 't eerst van mijn leven betreurde ik in dat oogenblik de gave van het "*second sight*" te missen. Maar de phantasie is immers ook te beschouwen, "als een derde venster in het huis zijner ziel."

---

[1] Waar het bier ingaat,
Gaat het verstand uit.

Ik dacht aan Jonas Lie, en zag den ruiter in het onweder zuidwaarts de kokende branding inrijden, terwijl hem noordwaarts de mantel om de schouders fladdert; niet alleen den reus in zijn toorn, ook het hoofd, de ooren, den hals, den toom en de majestueuze borst van het paard nam ik waar. Ik dacht hier Sigurd te zien, den drakendooder, gezeten op Sleipner, Odins paard, voor wien Alvader zelf een standbeeld van graniet had opgericht: een Bauta of lijkgesteente, ter vereeuwiging van Sigurds ongehoorde avonturen en onsterfelijke daden. En ik dacht: is een monument uit te denken, den Viking waardig, dan is het de rots Hestmandö onder den poolcirkel.

Westelijk van Hestmandö liggen eenige eilanden, de Threnengroep genaamd met belangwekkende toppen en grotten, — en zoo komen wij altijd om de Noord varend eindelijk bij het stadje Bodö aan de Saltenfjord. Dit stadje met zijn 600 inwoners zal bij mij steeds in levendige herinnering blijven; niet, omdat de zoon van Philippe Egalité er tijdelijk gewoond heeft, maar om reden ik er den eersten zonnestraal zag sedert mijn vertrek uit het vaderland. Als een zonnestraal door het luchtruim schiet, hoort men het kabbelen der lichtgolfjes in duizendvoudige afwisseling van toon en maat. Weg waren de nevels; de lucht was weer blauw, het water zoo helder en het gemoed zoo warm. Rustig lag het stoomschip voor anker, en de nette, roode huisjes van Bodö, door de avondzon gekleurd, wierpen een roodachtigen glans van zich af in de blauwe wateren der fjord. Talrijke meeuwen hadden hun ijle, onbestemde vlucht grenzen en een doel gesteld; zij fladderden om het groote stoomschip in de laatste zonnestralen en maakten jacht op den buit, dien de reiziger hun toewierp. Maar om Bodö was alles kaal en woest; daar glansde niet één enkel kleurtje, daar bloeide zelfs geen enkel steenroosje: het laatste natuurgeschenk der stervende flora, de laatste vertroosting der arctische landen.

Hoe heeft de hertog van Orleans het hier zoolang kunnen

uithouden? Van Parijs naar Bodö. Van pair van Frankrijk, schoolmeester in Nordland. Maar in de borst van dien man klopte een onversaagd hart. En is er één vorstenschool, dan is het wel 't leven van dezen koning.

Naarmate wij noordelijker kwamen werd de lading van het schip steeds lichter en het aantal passagiers geringer. In Bodö verliet ons de laatste dame: een ware lenteroos, die tusschenbeide nog eens een hemelsch bloempje door onze aardsche gedachten had gestrengeld. 't Was een groot verlies. Onder den indruk daarvan zei de kapitein dan ook weemoedig tegen mij: "Nu, Lieutenant, er vi ganske alene." — "Wo das Weib aufhört, fängt der schlechte Mann an." We dronken dien middag al dadelijk een glas port meer dan gewoonlijk, waarbij eenige notabelen uit Bodö ons gezelschap hielden. Dien avond speelden wij ook voor het eerst om geld — het spel heette "spruiten" — en had ik met whisten steeds belangrijk verloren, hiermede won ik eenige speciesdalers, die, nog voor wij de Lofoten bereikt hadden het eigendom van den hofmeester waren geworden.

Hoe noordelijker men komt, des te indrukwekkender wordt de natuur. Maakt men deze reis in Juli bij mooi weer, dan kan men wel dag en nacht boven op het dek blijven, want slechts zelden treft men een gedeelte, dat het oog niet boeit. Maar toch is er iets in de natuurschoonheden dezer kust, 't welk ons minder aangenaam stemt, ons zelfs nu en dan een lichte huivering aanjaagt, als het denkbeeld bij ons opkomt, om hier eenigen tijd te vertoeven. Wanneer men den ganschen dag niets dan kale rotsen gezien heeft, en dan plotseling eenige weinige huizen aanschouwt, door de omgevende grauwe bergen tegen de ruwe weersgesteldheid beschut, om vervolgens opnieuw uren ver te stoomen, alvorens een spoor uit het plantenrijk of van menschen te ontdekken, — dan maakt zoo'n plaatsje op ons den indruk van "het einde der wereld." Het is alsof die weinige menschen daar tusschen de rotsen wonen, evenals schelpdieren en slakken vastgeplant op een rif. En als ons dan telkens de

vragen op de lippen komen, waar zij van leven, en hoe zij het uithouden, dan antwoordt de rede: indien men ergens het geluk in 't familieleven moet zoeken, dan is het hier; indien men ergens een blijde gemoedsstemming moet trachten te bewaren, dan is het hier; en indien men ergens deugdzaam kan wezen, dan is het hier; want de weg der zonde is er afgesneden, en men verneemt er altijd de waarschuwende stem der natuur, zoowel in haar openbaringen van stillen vrede als strenge gerechtigheid.

Als men Bodö verlaat stevent men de Vestfjord in, om het schoonste gedeelte der gansche kust te aanschouwen in de rotsoevers der eilanden-groep: Lofoten, Ofoten, Vesteraalen en Andenes Fogderie. Uit Bodö vaart een stoomboot, die al deze eilanden aandoet, waarvoor vijf dagen noodig zijn. Vaart men met het eerste stoomschip door naar het noorden, dan zijn Stamsund, Henningsvœr, Zetten en Svolvœr de schoonste punten. 't Was avond toen wij deze plaatsen passeerden. Den geheelen dag had het weer geregend, doch nu schoten nog eenige zonnestralen hun onbestemd licht door de nevelwolken heen. Het vaarwater was nog geen mijl breed. Aan den voet der kale rotsen groeide eenig mos en groen, te midden waarvan die nette, zindelijke, roodgekleurde huisjes oprezen met hun groen bewassen daken. Hier ontwikkelde zich voor het oog de algeheele bekoorlijkheid van een Noordsch landschap door de avondzon beschenen. Maar schooner dan de avondzon is de nachtzon, die het door den langen winter zoozeer geteisterde landschap nieuw leven indrukt en woekert met de weinige schoonheid van het oord. "De zon te middernacht aan den hemel, de landschappen beschijnend tusschen de wateren der Lofoten, — geeft, zei de kapitein, mij zelfs nog te denken." Wat is dan het karakteristieke van een Noordsch landschap? 't Is of men een schoonen vogel met geschonden vlerken aanschouwt; alsof men een schoon muziekstuk hoorde, en op den achtergrond een valsch geluid. Het weelderige ontbreekt er aan: de boomen, de bloemen, de blauwe hemel. Het Noordsche landschap werkt op

de verbeelding met Dorische, het zuider met Ionische motieven. Over het eerste is een lange, wreede winter gegaan, en de golven der IJszee brullen in de nabijheid. Het Zuiden doet volgens het woord van J. J. Rousseau denken aan het: "*aimez-moi*"; het Noorden aan het "*aidez-moi*".

De groep der Lofoten wordt ongeveer door 22.000 menschen bewoond. Hooger op vindt men de grootste eilandvorming van gansch Noorwegen: Hindö (2238 kilometer, 8193 inwoners); Senjen (1.666 kilometer, 3339 inw.); en Sörö (972 kilometer en 778 inw.) Voorbij het eiland Hindö komt men in het amt Finmarken, waarvan Tromsö, of het Parijs van 't Noorden, de hoofdstad is. Hier wierpen wij tegen den middag het anker.

Tromsö is een houderdjarige stad met villa's en bosschen, met rijkdom en godsdienstzin, met kerken en danshuizen, en — veel vee. Zij is niet de noordelijkste stad der aarde, doch op dien breedtegraad (69° 38′) ongetwijfeld de schoonste, de rijkste, de origineelste. Als hoofdplaats van Finmarken is zij de residentie van den bisschop en den ambtman, alsmede de voedster van geleerdheid en beschaving. In tegenstelling met het echte Parijs is zij een toonbeeld van ongezelligheid; in één woord, het leven is er saai: geen nutsvergaderingen, geen kransjes, geen casino's, geen tooneelvoorstellingen; — alleen het familieleven maakt er de kern der samenleving uit. Om in Tromsö te genieten moet men er kennissen hebben; een vijand van sociëteiten en clubs wezen, en vooral geen *Hagestolz* of *Pebersvend* (oude vrijer) zijn.

De stad telt ruim 4000 inwoners, die verschillende paden des geloofs bewandelen: zoowel dat der alleenzaligmakende kerk als dat der alleenzaligmakende dogmatiek. De Mormonen trekken zich meer naar de eilanden terug, wijl zij daar vrijer in hun bewegingen zijn.

Hoewel Noorwegen eigenlijk tot de Noordkaap toe zooge-

naamd landvast is, kan men toch over land niet verder reizen dan tot Namsos, een stadje aan de Namsenfjord. Op dat landvaste gedeelte vindt men hier en daar eenige "gaarden" (hoeven) of "gammen" (aarden huizen) door Noorweegsche Lappen of Finnen bewoond. Hoe verder men oostwaarts gaat, hoe meer die Lappen en Finnen van gezeten boeren in Nomaden overgaan.

In den zomer trekken die Nomaden meest naar het westen, en jaarlijks slaan eenige Lappen-familiën in de nabijheid van Tromsö hun tenten op, ten einde de voordeelen die de rendieren afwerpen van de hand te zetten. Zij stellen de reizigers daardoor tevens in de gelegenheid kennis met hen te maken, zonder zich ver van beschaafde oorden te moeten verwijderen. Ofschoon het reeds laat was, besloten wij dien tocht nog te maken.

Van een gids vergezeld voeren we de Tromsösund over, en bevonden ons weldra in het schoone Romsdal op marsch naar het Lappenkamp. De weg was niet van de aangenaamste, en de aanhoudende regen evenmin pleizierig. 't Berouwde mij al dadelijk mijn ijsmuts, waaraan naar gelang der weersgesteldheid 7 verschillende vormen konden gegeven worden, en mijn regenmantel, die mij "fra Top til Taa" hing, te hebben thuis gelaten, ten einde in groot tenue te kunnen pralen voor de vrouwen, die ik ging bezoeken. De mensch is ijdel op iederen breedtegraad, en voor welk soort of ras van menschen hij ook moge verschijnen. Bovendien liep de gids, alsof Hela hem op de hielen zat. In de tale zijns lands noemde hij dit "gjöre at Beenen". Na een vermoeienden marsch van $1\,^1/_2$ uur kwamen wij aan 3 aarden hutten, waarvan de deuren zonder verdere formaliteit door ons geopend werden. Geen Lappen. Eindelijk zien we een krombeenig kind voor ons vluchten in een vierde hut, — en hier vonden we wat we zochten. Wij hurkten bij het vuur neder, en met wellust snoof ik mijn longen vol met dien bekenden, verstikkenden rook, die behalve in onze ademhalingswerktuigen ook nog naar boven een uitweg zocht.

Eerst keek ik de hut rond, die niet grooter dan een tweemanstent was, uit steenen en zoden opgebouwd en met een houten deur was afgesloten. De Lappen konden er rechtop in staan, doch wij, Germanen, moesten bukken. Op den grond lagen eenige rendier- en andere vellen en lappen van onbekende kleuren. Eenige uitgeholde stukken hout, aan touwen opgehangen, dienden tot berging en plaatsing van kleine voorwerpen.

Daarna sloeg ik den blik op het personeel, dat slechts uit vrouwen bestond; de mannen en rendieren waren afwezig, aan gene zijde der bergen, "waar de manlijke rendieren (Hanrenerne) zonder hoede boven rond zwierven, terwijl de overige, meer rustige "rennen" op de mosvelden bijeen bleven, die zij naar hun instinct altijd zoeken tegen wind. Beneden in de vlakten — waar het weelderige varenkruid op vele plaatsen de rendieren geheel verbergt — grazen zij slechts die enkele dagen, dat de zeedampen de bergvlakten in een ondoorzichtbaren, donkergrauwen nevel wikkelen. Dan heeft daar beneden gewoonlijk eene ontmoeting plaats tusschen de rendieren en de fladderende meeuwenschaar, die voor zeemist en storm bevreesd met duizendvoudige kreten het land invlucht."

De lezeres vergeve het mij, dat ik onmiddelijk de dames naar hun leeftijd vroeg. De oudste, een grootmoeder, was 60 jaren oud; dan volgde een moeder van 20 met een 2jarig kind, een meisje van 16, en nog eene vrouw, een tante geloof ik, van 30 jaar, de woordvoerster van het gezin.

Hoe was de indruk, dien we op elkander maakten, nadat de gids mij als een "lang reysender Mand" had voorgesteld, en wij elkaar genoeg bekeken hadden. Laten we alle ijdelheid van ons afzetten en rondweg bekennen, hoe het al spoedig bleek, dat zij mij meer belang inboezemden dan ik aan haar. Mijn groot tenue had ik gerust thuis kunnen laten; alleen de ring aan mijn hand deed hun oogen glinsteren. En zelfs, toen zij naar mijn afkomst informeerend

vernomen hadden dat ik een Hollander was, bleef de stemming koel.

Zijn het nu waarachtig zulke leelijke, afschuwelijke vrouwen, als vroegere reizigers hebben opgegeven? Zou men wezenlijk bij hun aanblik denken:

"Vrouw, gij gruwt niet van den duivel,
Maar de duivel gruwt van u!"

Neen, met gevaar van een man te worden geheeten van valschen smaak, eerlijk moet ik bekennen, dat mijn persoon ze zoo afschuwelijk niet vond, en dat in Rome en Hongarije vrouwen gevonden worden, die vrij wat meer afschuw en walging verwekken. Smerig zagen ze er uit — dat is onloochenbaar — in hun kleeding van huiden, doeken, roode, gele en blauwe linten, — en van vrouwelijke vormen, die zich scherp tegen den horizon afteekenen, was geen sprake. Gelaat en kleeding wezen alleen uit, dat men hier voor de kroon der schepping stond. De grootte der gestalte was niet meer dan 1,4; de 30jarige haalde even 1,3 Mr. 't Aangezicht der oude vrouw was gerimpeld en taankleurig, doch de gelaatstrekken der 16jarige en der 20jarige boezemden in 't geheel geen afschuw in, en waren eerder vriendelijk dan listig, eerder innemend dan terugstootend te noemen. In gedachten construeerde ik eens hun gezichtshoek: trok een lijn van den neuswortel tot de opening der tanden en van daar naar het einde van het achterhoofd. Die hoek was tamelijk groot. De kaken waren wel meer ontwikkeld dan het voorhoofd, doch zoo buitengewoon staken de wangbeenderen ook niet vooruit. De onderkaak alleen liep wat te spits toe, hetgeen den lust benam haar onder de kin te strijken.

Terwijl ik even buiten de hut ging om wat atmospherisch voedsel te nuttigen, kwamen nog een oude bes en een paar knapen het gezelschap vermeerderen. Bij het voortgezet onderzoek bleek mij van den scheeven stand der oogen niets. Zij hadden den langwerpigen ellipsvorm, hetgeen iets sluws en loerends aan het oog gaf, want een open oog is rond.

Dit en de onbehaaglijke kleeding waren ook de eenige onaangename indrukken; de jonge moeder had, zooals reeds opgemerkt werd, zelfs een vriendelijk en haast innemend voorkomen, en lachte aanhoudend bij de informaties, die ik met behulp van mijn gids nam. Zij hield zich onledig met het wasschen van huiden, waarbij het kindje, naast de kuip gehurkt, de handeling der moeder nabootste. De oude vrouw en het jonge meisje maakten schoenen, terwijl de woordvoerster koffie kookte. Op mijn vraag waarom zij niet gehuwd was, maakte ze een gebaar en prevelde eenige woorden, die geloof ik dezelfde beteekenis hadden, alsof wij bij ons zeggen: "De tijden zijn te slecht". De huwelijken komen dan ook zoo gemakkelijk niet tot stand, en worden gemeenlijk door langdurige engagementen voorafgegaan. Personen van denzelfden stam huwen zelden met elkaar, en een man moet vrij wat rendieren bezitten, alvorens hij aan het vragen van een meisje kan denken. Practische mannen hebben naar middelen gezocht, om dezen beklagenswaardigen toestand te verhelpen; doch zoo spoedig zij met hun voorstellen voor den dag kwamen, riepen de dichters het *haro* over hen uit en kruisigden hen.

Gewoonte is het hier elkander nimmer te kussen; een zeer goede gewoonte. Als kennissen elkaar ontmoeten, gaat dit gepaard met de gebruikelijke halve omhelzing en groeten: "*burist*, *burist*"; waarbij zij elkander de flesch aanbieden. In tegenstelling van andere Mongoolsche rassen zijn hun lippen smal en dun. Hun kleine gestalte is een bewijs te meer voor de stelling, dat goede en rijkelijke voeding de lichaamsgrootte bevordert. Zij leven van melk, kaas, eenige kruiden en beziën, terwijl de rendieren slechts bij feestelijke gelegenheden geslacht worden. De rendierkaas heeft een gele kleur. Mijn verzoek, om ze eens te mogen proeven, werd met algemeene stemmen van de hand gewezen. Vrouwen zijn over het algemeen niet mild van aard. Nu dit afgeslagen was dorst ik ook niet voor te stellen, of ik de verhouding eens mocht meten tusschen haar boven- en onderschenkel-

been of tusschen den boven- of onderarm, daar de grootte-verhouding dezer ledematen bij verschillende rassen van elkander afwijkt. Een ander kenmerkend verschil bij menschenrassen is gelegen in den afstand van de knieschijf tot den middelsten vinger, als de arm vrij afhangt. De aap heeft men hierbij als eenheid aangenomen. De Orang raakt bij opgerichten stand met de toppen zijner vingers de knieschijf; de Gorilla het midden van den onderschenkel, de mensch overschrijdt echter nimmer het midden van den bovenschenkel. Hoe korter deze afstand is, des te edeler is het ras. De 30jarige tante had zeer lange armen; die mij denken deden aan de vangarmen van een monsterpolyp.

Te verwonderen is het, dat er zoo weinig blos op de wangen dezer natuurmenschen ligt, en hun wezen zoo weinig kracht ademt. De knapen zagen er wat beter en ook wat zindelijker uit. In den gordel droegen zij een mes en de vrouwen een koker met naaigereedschap, alles, uitgezonderd het lemmer, van het rendier afkomstig. Zij boden mij schoenen (Komager), lepels en touw te koop aan, vervaardigd uit rendiervel, rendierhoorn en rendierzenuw, en rekenden bij Orten (= *f* 0.54). Ik was zoo vrij op alles de helft af te dingen. Daarna gaven wij hen tabak; de vrouwen met uitzondering der jonge moeder hurkten om het centraalvuur samen, en rookten die uit korte, houten pijpen. De hut kreeg een gezellig aanzien, en ware ik der tale machtig geweest, ik zou hun de Laplandsche novelle van Bilderdijk hebben meegedeeld.

Ik wilde de menschen niet verlaten zonder hun beleefd goeden avond te zeggen, en liet door den gids naar het juiste woord informeeren. In de Laplandsche taal is goeden avond *Hi vatte;* goeden morgen *Börre Buvjie;* goeden dag *Burist*, *Burist.* Mijn geleider verzekerde, dat de spelling van eerstgenoemd woord de juiste was; voor die der beide laatste woorden sta ik zelf in.

Op den terugweg moest de gids nog een boerenwoning aandoen, om melk te drinken. ('t Is ongeloofelijk hoeveel melk

de Noren drinken.) Terwijl hij de kalven bestal, nam ik de woning eens op. 't Was een goed, solied, doortimmerd houten huis met tafels, meubelen, enz. van dezelfde kleur en stof, hetgeen aan 't geheel weinig glans bijzette. Gemeenlijk vindt men in die woningen dan ook niets dat glimt; éénzelfde zwabber maakt huis en meubelen schoon. De vloer was hier bedekt met een kleed. Alles was netjes en in goeden staat. De onreinheid en morsigheid zijn in de laatste jaren, dank zij de edele inspanningen van Eilert Sundt en andere philantropen, zeer verminderd. De kapitein van het stoomschip beweerde, dat hoe net en zindelijk de huizen er van buiten ook uitzagen, daar binnen de grootste slordigheid en onzindelijkheid heerschten. Dit is echter slechts in eenige districten het geval. Met de vermeerderde welvaart der laatste jaren is ook de zucht voor orde, netheid en reinheid toegenomen. Dat hij zijn eigen landgenooten zoo miskende, nam ik den kapitein niet kwalijk. Wij, Hollanders, doen zoo menigmaal hetzelfde. Nu: *at feile er menneskeligt.* [1] — 's Avonds laat zat ik met mijn vrienden op het stoomschip om den kachel, en vertelde hun mijn wedervaren. De whistpartij lieten wij er voor in den steek; en naar ik hoop zal de lezer mij veroorloven, alvorens wij verder stoomen, hier nog het een en ander van het leven der Lappen mede te deelen.

Vergissen wij ons niet, dan trekken reeds sedert meer dan een halve eeuw tijdens de zomermaanden eenige Lappen-families jaarlijks uit Karasuando in Zweden naar de fjordoevers bij Tromsö en andere plaatsen, om de rendieren na den langen winter op hun verhaal te laten komen, en om handel te drijven met de bewoners dezer plaatsen. Wie in Noorwegen geweest is, heeft dan ook met deze Finnen en Lappen kennis gemaakt; en deze omstandigheid heeft die volken niet weinig geld in den zak gebracht, doch zonder veel nut, daar zij oudergewoonte nog steeds hun schatten in den grond begra-

---

[1] Dwalen is menschelijk.

ven op zoodanige wijze, dat zij meestal de plek niet kunnen terugvinden. Als de rendieren gemolken moeten worden, dan worden zij boven van de bergen in het dal binnen een palissaden-omheining gedreven. 't Is een toeval, dat reizigers die momenten aantreffen; doch willen zij de dieren volstrekt zien, dan kunnen zij zich tegen een hoogen prijs dat genot verschaffen. Niet alleen de dieren zelve, maar ook hun aankomst en vertrek door de nauwe dalkloven der bergen levert een schilderachtigen aanblik op. Om van een Finsch huisgezin en derzelver bedrijf een kleine voorstelling te geven, schrijven wij hier een bladzijde af uit Jonas Lie's Tremasteren: "Fremtiden", "eller Liv nordpaa."

De kromgebogen, kleine, meer dan honderd jaar oude grootvader, wiens lepende oogen blind waren, en die gedurende "vijf koningsgeslachten" geleefd had, gaf zich aan een behaaglijke Kwänenrust over, tot welk doel hij een eereplaatsje had verkregen, dat hij zelden verliet, uitgezonderd bij een mooien dag, om zich in de zon te koesteren. Hij streek met de handen over het aangezicht zijner kleindochter (Datterdatterens), en wilde steeds iets hooren vertellen. Hij was, gelijk enkele Finnen nog heden zijn, geen christen, maar wilde in het geloof zijner vaderen sterven. Volgens zijn begeerte werd hij nog dit jaar, bij zijn overlijden, in vossenvellen gewikkeld, en in zijn omgekeerde slee onder een steenheuvel begraven.....

Weldra kwam de gansche rendierkudde in 3 afdeelingen nader, begeleid door zijn overige dochters en schoonzoons, alsmede door dienaren en tal van honden omgeven, die springend en huppelend de rivier ingingen, nu eens achter een "ren" zwemmend, dan zich het water afschuddend, en altijd ijverig in de weer om de dieren bijeen te houden.....

De avondzon begon na den heeten zomerdag reeds gloeiend rood neer te zinken, toen de eerste getakte hoorns zich tegen de lucht afteekenden hoog boven de bergkloof. Langzamer-

hand namen de voorste dieren duidelijker vormen aan, en achter hen golfde in steeds breederen stroom tusschen de groene looftakken een bruine, beweeglijke diermassa met haar eigenaardig knakkend geluid van honderden knieschijven. Om hen heen joegen de blaffende honden onder aanwakkerende of bestraffende geluiden der hoeders, en de stille avond werd allengs onderbroken door geroep, geschreeuw en gejubel van klein en groot, die allen in opgewonden bedrijvigheid verkeerden.

Het kleine manvolkje met de zachte stemmen, met hun vierkante, geboorde hoeden, hun bonte, op de borst open zomerkleeden van vadmel, omgeboord met blauwe, roode, gele en groene zelfkanten van donkere kleuren, welke in het sterke Noorder-zomerlicht evenzoo bemind zijn als de afstekende kleuren in het Zuiden, — vormde een eigenaardig, levendig tooneel.

Eindelijk waren de rendieren binnen de paal-omheining gebracht, waar zij gemolken zouden worden. Enkele lagen rustig te wachten, terwijl andere elkaar spelend met de hoorns stieten of wreven.

De lazzovormige, nooit falende leeren snoer werd door de volwassen manspersonen om het hoofd geworpen van het weerstrevend, schuwe dier, dat na een korten strijd naar een der palen van de omheining getrokken, vastgebonden en gemolken werd.

Daar stond in de avondschemering de zwartlokkige, flink gebouwde Kwänenmaagd Lyma in haar roode muts met geel lint, ijverig aan den arbeid, en tusschenbeide naar haar beminde heenkijkend, — de vierkante, goedaardig uitziende Isak Pelto, wien 900 (!) rendieren toebehoorden, en met wien zij aanstaanden winter bruiloft zou houden in Karasuando in Zweden, waar zijn winterverblijf (Vinterby) was.

Kinderen liefkoosden de dieren en gaven hun zout. Na verloop van een paar uren was de arbeid geëindigd, en nu aanschouwde men hetzelfde schilderachtige tooneel als te voren. De schaduwen tusschen de loofboschjes werden lan-

ger en langer, en de dieren haastten zich de stille lievelingsplekjes op te zoeken boven op de bergen; — alleen het geroep en hondengeblaf was nog lang hoorbaar in den bladstillen avond. Het overgebleven gezelschap ging buiten de tenten zitten; het korte, zwarte pijpje werd aangestoken, en in een kring neergehurkt, vermaakte men zich met het verhalen van geschiedenissen en avonturen.

Te middernacht werd de reis voortgezet. Het schip was nagenoeg zonder lading. Op eenige plaatsen werd nog wel wat hout ingenomen, doch ook spoedig weder gelost. Van sommige stations — uit een drietal huizen bestaande — bleven we ver verwijderd. Dan maakte de stoomfluit een helsch geraas, en als eindelijk een tweeriemsboot genaderd was, werd er een doodkist in neergelaten. Alsdan nam ik de roeiers eens goed op, of ik niet in hun gelaatstrekken de smart kon ontdekken over het verlies van een menschenleven in dit gruwelijk eenzaam oord.

De natuur blijft hooger op steeds grootsch, doch is alweer van een ander karakter. In 18 uren vaart de boot van Tromsö naar Hammerfest. Voor onze aankomst werden de kanonnen geladen, en de masten met wimpels versierd. En toen wij de ronde kom instoomden, waarom de huizen van Hammerfest gelegen zijn, dreunden de schoten tegen de rotsen, en talrijke echo's namen het geluid op en weerkaatsten het indrukwekkend geknal nogmaals in ons oor. Waartoe dit kanonvuur? — "Wordt een stoomschip hier nog steeds begroet als de duive, die tijding van een verre, betere wereld brengt, zooals voorheen het geval was?" — "Dat gebeurde wel voor 20 jaar, antwoordde mij de kapitein, doch thans komen hier zooveel stoomschepen aan, dat men van hen even weinig notitie neemt als van het kleinste jacht. Wij schieten en vlaggen, omdat er heden familie van mij in Hammerfest trouwt." — Eenige oogenblikken later smaakte ik het genoegen de bruid persoonlijk te aanschouwen.

Het eerste wat wij in Hammerfest zagen was het portret van den paus op een drinkkan, en een fransche modeplaat tusschen een paar ijzeren schoppen. "De eeuwige stad" en de "hersenen van het heelal" worden dus zelfs in het hooge Noorden waardig vertegenwoordigd; zoo ver de grenzen der bewoonbare wereld loopen, reikt hun gebied. Want Hammerfest is de noordelijkste stad der aarde, gelegen op 70° 40′ 11″.3, te midden van brokkelende rotsen, die het aanzien hebben van plutonische terreinen, waarin het vuur ternauwernood heeft uitgewoed. Sla den blik om u heen! Ge ziet geen enkelen boom: alles is grauw en kaal. In Scandinavië noemt men 't gras het hoofdhaar der aarde. Hammerfest heeft geen hoofdhaar; slechts hier en daar een kunstmatig, schamel pruikje of eenige verspreide groene haren tusschen de huizen. De eerste wandeling door de stad was zeer interessant. Geiten en koeien liepen zoo vreedzaam rond, dat een dierenvriend al spoedig met hen vertrouwd zou geraken. Hoe zij 's winters in het leven blijven gaat ons niet aan. Want elk huisgezin houdt er een melkbeest op na. 't Geldt hier dus geen economische, maar een zuiver particuliere zaak, en daar steken wij zelfs te Hammerfest niet gaarne onzen neus in.

De Zeelappen en Finnen boezemden ons met hun spitse neuzen en vischachtige blikken lang zooveel vertrouwen niet in als het vee. Welke kleeding zij dragen is door enkel zinlijke aanschouwing niet uit te maken. Vadmel is het niet, maar een soort vel afkomstig van een visch of een zoogdier, doch zoo vuil, dat het beest vies van zijn eigen huid zou worden, als hij die in dezen toestand weder zag. Men herkent de Finnen, behalve aan deze vellen, spitse neuzen en spitse schoenen (Komager), ook nog aan hun kromme beenen en bonte mutsen van roode, geele en blauwe kleuren. Tusschenbeide ziet men een echtpaar gearmd loopen, en dan leunt de gade zoo vertrouwelijk en innig op den arm van haar gemaal, dat men besluiten moet, dat kromme beenen en poëzie toch heel goed te zamen kunnen

gaan. In een der zijstraten stond een groot aantal voor een kroeg geschaard. Ik kon den lust niet bedwingen die Lappenkroeg in te gaan, en zag in een halve schemering een menigte mannen en vrouwen op houten banken gezeten: nare, spookachtige tronies in een lichteffect gehuld, hetwelk van hun taankleurige huiden en aangezichten scheen uit te gaan. Overigens geleken zij allen op elkaar: *i Mörke ere alle Finnen graa.* In scherp contrast daarmeê was de bruiloftsstoet, die juist uit de kerk kwam, en tot de hooge Hammerfester aristocratie of den koopmansstand behoorde. Uitgenomen de prachtig in het wit gedoschte en naar de laatste mode — zoover we weten — gekleede bruid, droeg het geheel een oorspronkelijk karakter. Rijtuigen heeft men hier niet, en de gelegenheden om op reis te gaan bieden zich evenmin ieder uur aan. Men ordende den stoet: het jonge paar voorop, familie en genoodigden achteraan; en zoo begaf men zich naar huis om den feestdag verder genoeglijk door te brengen. De kerk is als alle huizen hier van hout zonder sieraden. De plaats, waar het bruidspaar geknield had, was met bloemen bestrooid, die nu bijeen vergaard en naar het feesthuis gedragen werden; want bloemen zijn hier schaarsch. Maar dat ze er zijn, is op zich zelf een wonder.

Daarna maakten wij een wandeling langs de haven, waar vele schepen lagen van vreemd model: Noorweegsche jachten en Russische lodjen, Komsebooten, pramen, klompen, notendoppen, enz. Dat met die ranke en bouwvallige schuiten de stormachtige Noordkaap omgezeild wordt, joeg mij als Hollander zelfs een huivering aan. Het eigenlijke Noorsche zeilschip is het jacht (Nordfarjœgter), varend tusschen Nordland en Bergen: een schuit met een dikken buik en een kolossalen neus, voerend één zeil en één mast, in alles den vorm hebbende, zooals de zeilschepen alreeds in Harald Haarfager's tijd bezaten. Hun gewone vracht is stokvisch, die zij in de *Stevnetiden* naar Bergen brengen met haring als anderszins.

In een der schuiten met die edele waar beladen zagen

wij een schamel meisje zitten, bezig met op een stokvisch te knagen. Van tijd tot tijd kwamen andere schamele meisjes en knapen aanloopen, aan wie op hun verzoek mede een stokvisch werd toegeworpen. Want alle echte Noren vinden die rauwe smakelooze visch een groote lekkernij. En evenals men in de veenen niet ziet op een turfje, en in de geologie niet op eenige eeuwen, zoo ziet men hier niet op een stokvisch.

Bij het voortzetten onzer wandeling langs de haven kwamen wij aan het gedenkteeken, dat de grens der graadmeting aanwijst, door Rusland, Zweden en Noorwegen onder Oskar I, Alexander I en Nicolaas I van 1816—1852 gezamenlijk ondernomen, beginnende bij de Zwarte zee in het zuiden en alhier in het Noorden eindigende. Van den heuvel, waarop deze zuil stond, sloegen wij den blik over de wateren der IJszee naar den verren horizont, achter welke voor ons nog een onbekende wereld lag.

Op deze grens eindigde mijn tocht, en 't was niet waarschijnlijk, dat ik ooit verder zou komen. Al de ontvangen indrukken drongen zich hier samen in een enkele hoofdgedachte. Na volbrenging dezer langdurige vaart langs de uitgestrekte kust tusschen scheren en eilanden met haar groote en kleine schepen, haar luttele huizen en menschen, gevoelde ik te dieper, hoe moeitevol de worsteling om het bestaan, hoe gevaarlijk het is, aan deze onstuimige wateren een prooi te ontwringen. Ik wendde den blik achterwaarts. Voor mijn oogen verrezen de Söndmörs-Ottringen, de Sextringen en de Fembörings dobberend op de baren; de vrouwen der visschers angstig hun echtgenooten verbijdend op de hooge rotsoevers der fjorden, of de nachten slapeloos doorbrengend in de huisjes aan den oever; ik zag de jachten naar Bergen stevenen, en de groote stoomschepen langs kust en riffen voortspoeden; ik zag het weelderige varenkruid, waarin de rendieren grazen gedurende den korten zomertijd;

de groene loofboschjes van Trömso en de naakte, wreede rotsen van Hammerfest. Hier, op het einde der bewoonbare wereld, woonden nog menschen, die zegen en welvaart genoten; hier woonden de stoutmoedige varensgezellen, die tot Spitsbergen en Nova-Zembla zich wagen in het onstuimigste jaargetijde, in den langen winternacht, om het nationaal vermogen van hun land te vermeerderen, om door hun moed en trotseering van alle gevaar een rijken koopmansstand in het leven te roepen in een land als dit: een land, dat door zijn eenvoud en natuurlijkheid en de primitieve bronnen van zijn bestaan voor ieders blik open ligt; een land, welks bevolking vertrouwen inboezemt en de beschaving deelachtig werd, ofschoon levend te midden van woestenijen. Zelfs de onontvankelijke geest kan in het gemoed dezer bevolking een blik werpen, omdat iedere brave Noor een open, rond en eerlijk zeemanshart bezit: een hart, dat den godsdienst bemint, omdat de visscher er steun en de weduwe er troost uit put. De poëtische indrukken, die de zee en haar bedrijven schenken nemen geen hooger vlucht dan de zelfvoldoeding van een vroom gemoed, de tevredenheid over een voldoend levensbestaan, en het genot van een stillen vrede schenken kunnen in een rustig, vrij land. Hun idealen zijn: eerlijkheid, rechtschapenheid, moed, zelfvertrouwen en een beter leven hiernamaals. Éénzelfde poëtische band omvat de gansche Noorweegsche bevolking: de poëzie der zee en de poëzie der scheepvaart. Daaraan ontleenen zij de hoogere gedachte voor 's lands toekomst, voor de vrijheid hunner zonen en de deugden hunner dochteren. Zij beminnen het behoud, omdat het hun daarbij wel gaat. Zij beminnen den godsdienst, omdat hun gemoed er bevrediging bij vindt. Zij beminnen het koningschap, omdat het hun de grootste vrijheid verschaft. Zoo hebben zij de vrijheid lief in den koning, den stillen vrede der ziel in den godsdienst, de bevrediging der nooddruft in de zee. 't Zijn deze factoren, die hen rijp hebben gemaakt een vrij volk te zijn, niettegenstaande een veronderdrukking van eeuwen. Hierin wortelt onze sympathie

voor dit volk. Het zijn zeelieden, en den zeeman eerbiedigen was ons steeds een gebod. En welke begrippen ook door het brein eens menschen hebben gestormd, het geloof van den zeeman en zijn gezin, dat den bijbel leest, bleef hem steeds heilig, wekte geen begeerte in hem op, ook deze menschen van hun waan te genezen. Eenvoudig is het volk, eenvoudig is zijn poëzie. Maar juist die eenvoudige, aanschouwelijke poëzie grijpt in hun hart, en zou het volk niet willen inruilen voor gouden liederen, die 's werelds hoogste weelde en heerlijkheid afmalen. De lezer vergeve mij, indien ik hem met zoo'n eenvoudig lied in kennis breng.

Een Femböring onder zeil biedt een heerlijk gezicht,
wen zij klieft door de zee als een wit vederen schicht,
en de schipper met het roer weet te klaren;
als zij snort met gereefd zeil langs landtong en scheer,
zit binnen de visscher in blijdschap ter neer,
met zeeschuim overspat van de baren.

Een Femböring wordt op zee zoo nietig een schelp,
als 't noodweer de golven tot bergen opstelpt,
en afgronden woelt in de baren;
ja, op zee wint men immer met moeite zijn brood,
en daar strandt op de riffen zoo menige boot,
en daar heerschen zoovele gevaren.

Maar een jacht onder zeil toont een vreedzaam gelaat,
dat hoog opgeladen stedewaarts gaat
met de vruchten van 't wintergetijde;
als het ankert met vlaggen en wimpels getooid,
den welstand te huis brengt, de zeilen dichtplooit,
dan stemmen de harten zich blijde.

In elk gering kluisje waar een schouw heeft gerookt,
werd ook immer het vuur in de borst aangestookt,
en geen strijd voor het leven ontweken;
ja, de visscher die werkt of de stormwind al loeit:
zijn *bygd* en zijn land de toekomst inroeit,
terwijl de baren ter weerszijden breken.[1]

---

[1] Uit het Noorweegsch van Jonas Lie.

HOOFDSTUK VI.

SVEND FÖYN, DE WALVISCHVAARDER EN DE YSNAVIGATIE.

(1870) [1]

Langs de kusten van de Varangerfjord (bij Vadsö) ziet men van lente tot herfst, nu hier dan daar buiten in zee, een stoomschip van een 20 paardenkracht enkele snelle, wonderlijke bewegingen uitvoeren. Een zeeman, met deze manoeuvres niet beter bekend, zou gelooven, dat de chef aan boord stapelgek was; want de wendingen van het schip hebben in de meest tegenstrijdige richtingen plaats. Nu eens gaat het in geheel richtigen koers tegen het noorden in, maar dan stoomt het als door een plotselingen, onverklaarbaren inval getroffen met volle vaart op de kust toe. Halfweg zet het weder koers in juist tegenovergestelde richting, en daarna nog eens in andere directie. De stoomboot is het ongetwijfeld in 't hoofd geslagen, want thans loopt zij doelloos in alle richtingen, en schijnt toch tusschenbeide recht op het land te willen aankomen. Een eind vooruit duikt een walvisch op, een groote straal in de lucht uitspuitend; op hetzelfde oogenblik flikkert het van den voorsteven der

[1] Uit het Noorweegsch van Jonas Lie.

stoomboot en hoort men een schot. "Kortom," zal iemand vragen, "wat gebeurt hier?" Dit is een moderne walvischvangst. Den chef aan boord heeft men menigmaal gek verklaard om zijn stoute denkbeelden. Zijn naam is Svend Föyn, en 't schot dat knalde, werd veroorzaakt door den uit zijn kanon uitgezonden springenden granaatharpoen, dien hijzelf heeft uitgevonden; en welke uitvinding, na zijn eigen zeggen, met alle proeven, verbeteringen en vruchtelooze beproevingstochten hem niet minder dan 40,000 Spd. gekost heeft.

De Finmarksche walvisch bezit twee eigenschappen, die hem eigenlijk tegen alle vervolging zouden moeten beschermen. Hij is gelijktijdig 's werelds sterkste en — magerste walvisch, zoodat de jacht op hem èn de moeilijkste èn de minst voordeeligste walvischvangst is. Opdat deze vangst een steeds voordeelig bedrijf zou blijven, moest er een middel worden uitgedacht, om een groot aantal dier visschen te kunnen vangen, ten einde het voordeel in de menigte terug te vinden, en dit middel heeft Svend Föyn gevonden.

Een Finmarksche walvisch geeft ongeveer 60 à 70 ton traan, en kan, met inbegrip van de vele centenaars zg. baarden of walvischvinnen, geschat worden op een waarde van 1000 à 1200 Spd., *uitgezonderd* wat hij Föyn's guanofabriek nog oplevert aan vleesch, been en anderen afval. Deze winst is evenwel gering, vergeleken met de opbrengst van den vetten Groenlandschen walvisch, die op vele duizenden Spd. komt.

De walvisschen zijn oceaanvisschen; zij verhouden zich in het visschenrijk als oceaanstoomers tot schepen; en gelijk bekend is zijn die van de Zuidpool anders dan die van de Noordpool. De heete evenaar ligt als een onoverkomelijke muur tusschen hen in, en sluit hun den weg af op elkanders gebied te komen en zich onderling te vermengen. De walvisch heeft ook de eer van de eerste ontdekker te zijn der noordelijke doorvaart langs Amerika. Men heeft namelijk aan de westzijde van dat werelddeel bij de Kurillen walvisschen gevangen, waarin gemerkte harpoenen zaten van de walvisch-

vaarders aan de oostzijde, boven in Davis-straat; en vermits de natuur van den walvisch hem niet toelaat langer dan een half uur onder water te zijn zonder te spuiten, mag men 't gevolg trekken, dat hij een ijsvrijen stroom gevonden heeft voor den noordelijken doorgang. Het zijn intusschen deze belangrijke bijzonderheden niet, waarmede we ons hebben bezig te houden; we willen alleen dit ééne feit voor oogen stellen, dat van alle walvisschen der aarde, de Finmarksche walvisch zonder uitzondering de sterkste en de vlugste is; en dit is de reden, waarom de walvischvangst hier onder de vraagstukken van het genie werd gerangschikt. Hoe moeilijk die vangst is, kan opgemaakt worden uit de volgende historie, welke, ongeacht onze besprekingen met de meest betrouwbare ooggetuigen — ja, met den heer Föyn zelven — en haar bevestiging door andere bewijzen, ons toch ongeloofelijk voorkomt. Tot betere verstaanbaarheid zullen we hier een kleine vertelling vooraf laten gaan over de vangstmethode zelve, zooals wij die waargenomen hebben.

Bij genoegzame nabijheid wordt uit het op den voorsteven van 't stoomschip staande kanon een harpoen met een tros achter zich naar den walvisch geschoten. Zoodra het dier zich gewond voelt, zinkt het neder in de diepte; en nu vangt een geforceerde loop aan, waarbij het stoomschip met een ter juister tijd vieren van den tros, door de ongehoorde kracht van den walvisch voortgetrokken wordt. 't Komt er thans op aan den walvisch op nieuw zoo nabij te komen, dat een granaat op hem kan losgebrand worden. Daarvoor wordt een bijzonder harpoen gebezigd, aan welks spits met beweegbare haken een springgranaat is bevestigd, die tegen 's walvisch eigen rug ontspringt. De fout der vorige springgranaten, door Föyn naar het denkbeeld der Groenlandsche visscherij vervaardigd, lag daarin, dat de walvisch wel voldoende getroffen werd, doch wegens zijn magerheid zonk en voor hem verloren ging. Föyn's denkbeeld was nu, den walvisch inwendig met gas van de bom te vullen, dat gelijkertijd met den harpoen binnendrong. Door dit mid-

del zou de visch zich boven kunnen houden en vluchten, gelijk in 't algemeen de Groenlandsche walvisch. Nu de historie.

't Was met een ingeschoten harpoen in het lijf, dat de walvisch op zekeren dag voorwaarts zwom met Föyn's stoomschip van 20 paardenkracht achter zich. De wind was tegen, en Föyn liet een buitenkluiver opzetten, om bijtijds te wenden; doch er werd een rif in het fokzeil gestoken, daar de wind hand over hand toenam en in een stevige bries overging met hooge zee. De machine kon bij dezen gang, die sterk tegen den wind inging, niet werken, en zoo bleef die toestand onder toenemenden storm 10 uren aanhouden, terwijl hooge zeeën over de voorplecht van het stoomschip sloegen. Aan boord waren lieden genoeg, die het thans tijd vonden den tros te kappen. De oude Svend Föyn liep onder dat alles zwijgend het dek op en neer, en wat hij wilde, wist men. Zijn vrouw, die mede gegaan was, lag beneden in de kajuit. Föyn bevond zich dus "in den schoot zijner familie," en juist daarom recht op zijn gemak. De toestand werd intusschen van oogenblik tot oogenblik minder aangenaam; 't was alsof men den Zeegod zelf geharpoend had in stede van een walvisch, zoo onafgebroken en onvermoeid werd de wedstrijd volgehouden, en toen de tros eindelijk sprong, werd menig hart aan boord lichter, en geheel in stilte eveneens dat van Svend Föyn, want het weer was gestegen tot vliegenden storm. Maar hoeveel paardenkrachten hadden niet gelegen in deze walvischspoel! Daar het aldus gebleken was, dat machine, en zeil, en zee niet voldoende waren aan het stoomschip de noodige kracht te geven, om het tegen den walvisch uit te houden, heeft Föyn dit jaar een dwarsstaaf uitgevonden met valdeuren of daarop eenigszins gelijkend, die onder de vaart neergelaten kunnen worden als een breeden weg in het water, en welke dit jaar nog beproefd zullen worden, of zij steek houden.

Een dergelijke *sport* in aanhoudenden, avontuurlijken kamp zouden de keizers en koningen dezer aarde hem kunnen benijden.

Het geschiedt intusschen niet uit "sport", dat Svend Föyn deze vangst drijft, ofschoon wij wel gelooven, dat het avontuurlijke en woelige hem eenigszins hiertoe hebben gebracht. Voor Föyn is dit een werkkring hemzelven en het land ten goede komend.

De gelukkige uitkomst van den arbeid moet derhalve op deze beide vraagpunten berusten: of op de kusten van Finmarken steeds een voldoend aantal walvisschen aanwezig zal zijn; en of de vangst, wil zij productief wezen, om zoo te zeggen machinaal of fabriekmatig te drijven is.

De eerste twijfel — der walvisschen getal — werd Föyn voldoende opgelost door oudere, ervaren mannen in het hooge Finmarken, hoewel hierbij in aanmerking moet genomen worden, dat de toestand van het ijs, zoowel als de verschillende weersgesteldheden een buitengewoon wisselenden invloed daarop kunnen hebben.

De andere vraag heeft hij deels opgelost door de nieuwe vangstmethode met stoomboot en granaatharpoen, deels door de oprichting eener guanofabriek. De vangst heeft plaats gehad met afwisselend geluk; — ook is Föyn later vele malen in Februari uitgegaan met stoomboot en zeilschip naar de kusten van Groenland, om zeehonden te dooden. In één jaar doodde hij 32 walvisschen met springgranaat, van welke echter enkele verloren gingen. Dit jaar heeft hij met 2 stoomschepen tot 21 September in 't geheel gedood 36 walvisschen, eene waarde vertegenwoordigdend van ruim 20,000 Spd. of, de baarden meegerekend, 30,000 Spd., uitgezonderd wat de guanofabriek in Varangerfjord nog afwerpt. Deze guanofabriek is van een grootschen aanleg; zij heeft mede haar wordingscrisis te doorstaan gehad, doch schijnt door Föyn's machtigen wil in vereeniging met zijn kapitaal en handelsbetrekkingen goede vooruitzichten aan te bieden.

Svend Föyn is een flink gebouwd man met grauw haar, ijsblauw of grauw, in 't geheel geen sentimenteele oogen, en met een aangezicht, scherp als de boeg van een ijzeren stoomboot. Toen hij bij mijn komst te zijnen huize van de

sofa opstond, deed hij eenigszins denken aan een ijsbeer op een schol; hij heeft iets over zich van diens veerkrachtigen ijs-tred. Svend Föyn is een man, die datgene wil, wat hij *wil*; doch hij heeft altijd het land gehad, dat anderen zijn denkbeelden als juist zouden erkennen, alvorens de resultaten verkregen waren. Op een machine-werkplaats smeedde hij eens, daar men zijn inzichten verkeerd opvatte, met eigen hand de door hem *gewilde* stoombootsschroef, die hij nu eenmaal tegen alle theorieën in voor zijn oogmerk als de beste oordeelde; en op deze wijze heeft hij zichzelf meermalen in het leven weten te redden. Men moet zelf een weinig genie zijn, om te begrijpen hoe hij de dingen wenscht, en zijn granaatharpoen zou zeker geen 40.000 Spd. gekost hebben, indien een genoegzaam ontwikkeld man hem ter zijde had gestaan, die langs mechanischen weg zijn denkbeelden zou hebben opgelost. Föyn is in 't kort gezegd een genie, en dit is hij niet alleen van *het vele zeggen*. Hij wil somtijds datgeen, wat anderen onmogelijk toeschijnt; en verbaast en verrast hen gestadig, door dit schijnbaar onmogelijke uit te voeren, — vandaar zijn groote naam onder het volk; want hij heeft in 's lands zeewezen den grootsten opgang gemaakt sedert de dagen onzer oude zeehelden. Zijn natuur is gebouwd om tegenstand en hinderpalen te overwinnen, die moeilijker zijn dan de algemeene. Daarom heeft hij ook zijn eigen leerschool opgezocht: *de IJszeewateren*; de gewone zee was hem niet avontuurlijk genoeg.

Is de lezer wel eens aan boord geweest van een IJszeevaarder? Daar is gelegenheid toe, wanneer zij 's winters te huis liggen in de havens buiten Rötterö in de nabijheid van Tönsberg (Christianiafjord), waar Föyn, de koene kapitein Bruun en Jakob Melsom, de 3 merkwaardigste onzer IJszeekapiteins, wonen.

Schrijver dezes (Jonas Lie) is daar geweest, en een der kundigste van het vak liet hem deze koperhuiden, schoone vaartuigen met hun solieden bouw zien. De steven der Yszeevaarders is driedubbel, en de geheele constructie evenzoo

dubbel stevig doortimmerd; de masten staan tot in het zaadhout ijzervast bevestigd, en de geheele vernuftige bouwconstructie zoowel boven als onder het dek, is klaarblijkelijk ingericht voor de beide doeleinden: sterkte en ruimtebesparing. Eveneens is dit het geval met de voor dit doel gebruikte stoomschepen. De bemanning dezer vaartuigen bedraagt 50—60 man.

De sterke constructie der IJszeevaarders kan echter nooit stevig genoeg zijn. Met een zwaren zeildruk moeten zij zich honderden mijlen achtereen door groote ijsschollen heenwerken, die als opgehoogde suikerbrooden voor hen liggen. Het schip stoot in zijn vaart tegen een ijsschots, en het geheele vaartuig trilt van de toppen der masten tot de kiel, zoodat men moeite heeft op het dek niet van de been te raken. Nu kraakt het schip weer onder den zwaren zeildruk, dan stampt het op de ijsschotskanten, en zoo onophoudelijk door. Dit forceeren van het ijs is klaarblijkelijk niet voor zenuwachtige menschen geschikt, en toen schrijver aan boord was, dacht hij met stomme verbazing aan de hersenkasten der matrozen, die daaronder sliepen met de hoofden in de nabijheid van den voorsteven, en door de stooten dikwijls een meter van hun plaats stoven. Zelfs een olifant zou op het laatst hiervan hoofdpijn krijgen; doch de IJszeevaarders schijnen een geheel andere wel doortimmerde natuur te hebben gekregen.

Te midden van het door den golfslag gebroken drijfijs arbeidt het vaartuig zich omhoog tot het vaste Poolbekkenijs, dat verscheiden honderden mijlen in noordwestelijke richting loopt, terwijl daarin nu en dan breede openingen, evenals fjorden, te vinden zijn. Nu ontmoet men op de vaart tusschen de ijsschollen gaandeweg het arctische avontuur. Boven in de lucht ziet men de grauwe meeuw en de wonderbaar schoone elpenbeensmeeuw, van welke soort het museum te Christiania thans eindelijk een exemplaar heeft bekomen; op de ijsschotsen aanschouwt men zeehonden, en tusschenbeide een ijsbeer, die op de vischvangst is. De niets kwaads

vermoedende zeehond wordt plotseling bij een poot gegrepen door *iets*, dat naast hem onder de ijsschol opduikt; dat is de ijsbeer, die ter bemachtiging zijner buit de laatste momenten onder water heeft gezwommen. De ijsbeer is door de tegenwoordige juistheidswapenen niet langer de oude, gevaarlijke vijand, ofschoon hij dit nog wel is voor den ongewapenden matroos, die door hem overvallen wordt. Van de grimmige natuur eens ijsbeers kan men uit het volgende een denkbeeld krijgen. De walvisch wordt geplaagd door een eigenaardig soort parasietendier, 't welk zich in zijn huid werkt en te zijnen koste leeft, de zoogenaamde walvischluis (Cyamus). Deze sterke roofvoeding hindert hem allergeweldigst, en dikwijls ziet men de groote walvisschen, half uit het water opgerezen, hun kemphanenkop op en neer tegen de ijskanten wrijven, als werden zij door een onlijdelijke schurftjeukte geplaagd. In zulke oogenblikken werpt zich dan de hongerige, loerende ijsbeer plotseling op den walvisch, begraaft muil en klauwen in zijn spekachtige zijden, en scheurt er groote stukken van af, alvorens de aangegrepen Leviathan tijd heeft onder te duiken. Menige walvisch wordt geharpoend, de merkteekens dragend van dezen aanval der ijsberen.

Een der gevaren dezer vaart is in het drijfijs vastgeklemd te worden. De vraag of het vaartuig al dan niet verbrijzeld zal worden, berust hier maar al te dikwijls op de voor dit doel gebouwde scheeve constructie onder de waterlijn; en menige schipper werd gered, doordat zijn vaartuig door den hevigen druk boven op het ijs werd geschroefd. Eenige jaren geleden gebeurde zulks een van Föyn's IJszee-kapiteins op een hoogen noordelijken breedtegraad. Het schip lag weken lang als een eenzaam klein eiland te midden eener onafzienbare ijsvlakte, en werd eindelijk na veel gekraak in het getimmerte en veel uitgestanen angst boven op het ijs gezet. Des kapiteins observaties wezen aan, dat het drijfijs zuidwaarts afdreef, en 't geheele ijsveld eindelijk moest breken en zich tegen IJsland verdeelen. De vraag was nu,

of zijn vaartuig mede zou gaan met het ijs, dat oostwaarts om IJsland dreef en spoedig opgelost zou worden, of dat hij om de west zou drijven en zoo goed als nooit er uit zou geraken, of in alle geval in het ijs zou moeten overwinteren. Weken aan weken gingen voorbij in hoop en vrees; en 't gold nu voornamelijk het scheepsvolk bezig te houden en moed in te spreken; doch vele avonden, als de kapitein bij het licht in zijn eenzame kajuit zat, en buiten in den duisteren nacht onverwachts een ijsbeer op de lichtschemering afkwam en langs de kajuitvensters gleed, waren de gedachten van den chef niet zoo bemoedigend, en zag hij den toestand zoo rooskleurig niet in. 't Is in dergelijke omgeving en eenzaamheid, duizenden mijlen van alle menschelijke hulp verwijderd, te midden van woestenij en gevaar, dat de zeeman zijn God nabijkomt, en den bijbel leest in die gepaste hooge stemming, waarin men verkeert, want men is zelf geworden als een vlok schuim. (som et Fnug). Op zekeren dag hoorde men eindelijk gekraak, hetgeen aanduidde dat de beslissende *catastrophe* op handen was, en dat het poolijs zich nu tegen IJsland zou keeren. Een kanonschot zou het oor niet vernomen hebben te midden van het ontzaglijk wereldgekraak, dat thans losbrak en alle menschelijke beschrijving te boven gaat. 't Was of men een der scheppingsdagen bijwoonde. IJsschotsen schoven door den druk bergenhoog op elkander, en de ijsvelden scheurden van elkaar met donderend geraas over honderden mijlen lengte. Onder dit alles werd waargenomen, dat het schip om de oost naar IJsland dreef, en dat men derhalve met Gods hulp op spoedige bevrijding uit de gevangenschap kon rekenen.

Wij zullen ons evenwel niet ophouden met de avonturen der IJszee-vaart, maar Föyn volgen naar de vaste poolijskorst, waar de zeehonden zijn en derzelver vangst plaats heeft. 't Is in de groote openingen of fjorden, vroeger aangeduid, dat hij deze vindt. In den tijd der vangst liggen zij bij tienduizenden op het ijs uitgestrekt, meest jonge zeehonden, en voeden zich met een soort kleine weekdieren,

waarvan de zee hier wemelt. De oude zeehonden worden op een anderen tijd gevangen dan de jonge, en de wijze van vangen is daarbij verschillend. De oude zeehond is meer op zijn hoede, en wordt met een geweerschot gedood, dat in de koude lucht aldaar slechts een onbeduidenden knal geeft. 't Geld hier snel- en juist schietende geweren, alsmede flinke schutters aan boord te hebben. Föyn heeft daarom er aan gedacht schutters uit het hooge Glommendalen aan te werven, vermits dit volk niet alleen uitmuntende schutters heeft, maar ook gewoon is aan strenge koude, en gehard door het gevaarlijke schippersbedrijf op den Glommen.

Als de zeehonden geschoten zijn, worden ze gevild, van het spek ontdaan, en in tonnen, kuipen of waar slechts plaats is, gepakt. De argelooze, jonge zeehond wordt niet geschoten, maar op het hoofd geslagen of gestoken met ijspieken, een gereedschap, dat de matroos altijd in handen heeft, wanneer hij zich op het ijs begeeft, en hem even onontbeerlijk is als de Alpenstok voor dengene, die over de gletschers gaat. De jonge zeehond moet een uitdrukking in zijn schoone, blauwe oogen hebben zoo wonderlijk zacht, vertrouwend en sprekend, bijna als een kind, dat deze blik voor het neerkomen van den doodelijken slag menig zeeman geplaagd heeft, die anders zoo'n weeke natuur niet bezat. De zeehondenvangst heeft onder de verschillende gezelschappen haar eigen bijzondere wetten en verdragen, die aangeven, dat het eene schip niet gevoeglijk op de vangst kan gaan, ter plaatse waar een ander bezig is. Het eergevoel, dat de handhaving dezer wetten waarborgen moet, is nochtans niet altijd in even hoogen graad aanwezig, en de Noorweegsche kapiteins hebben dikwijls reden gehad daarover te klagen. Föyn zou op het denkbeeld dezer IJszee-tochten gekomen zijn, doordien er in zijn 40sten jaar te Tönsberg een man kwam uit noordelijk Tromsö, die hem den toestand dezer noordelijke vaarwateren afschilderde en de bedrijven, die daar te ondernemen waren. Een paar in de nabijheid van Tönsberg wonende personen, die in de IJszee op de vangst waren geweest

met Hollanders en Engelschen, droegen mede tot deze berichten het hunne bij.

Behalve het onontbeerlijke kapitaal kwam het hier voor alles op neer, om de voor dit bedrijf geschikte arbeidspersonen te krijgen. De IJszee-matrozen moeten vele zeldzame eigenschappen in zich vereenigen: een sterke gezondheid, volharding, gewoonte om te gehoorzamen, alsmede een buitengewonen, aan vermetelheid grenzenden moed, en de noodige vlugheid en fermeteit voor de vangst zelve daar boven in het ijs. Nu wilde het toeval, dat juist in de omgeving der fjord en buiten Tönsberg sedert een reeks van jaren zich een matrozenvolk gevormd had, hetwelk in moed en gevaar nog meer volhard was dan Noorweegsche toestanden alleen teweeg hadden kunnen brengen. De oude houthandel op Holland via Drammen, gedreven in de moeilijkste tijden van het jaar, in lente en herfst als de nachteveningsstormen heerschten, en veelal met slechte schepen, had mettertijd een bijzonder soort matrozen gevormd, die tegen een goed loon het zoo nauw niet namen met het gevaar of den drukken en zwaren arbeid, en het leek Föyn en zijn zwager kapitein Bruun uit dit volk de bemanning voor hunne schepen te kiezen. Goede schutters te krijgen was mede een zwarigheid, die tegenwoordig ook al grootendeels overwonnen is.

't Was vermoedelijk in 1844, toen Föyn voor de walvischvangst een toer naar Spitsbergen had gemaakt, dat zijn eigen schip "de Hoop" den 1sten Oct. 1845 te water ging, en ieder jaar tot 1854 een IJszeetocht volbracht. Van 1854 tot 1865 ging hij jaarlijks met een nieuw schip "Eliëzar" en een ander "Spes & Fides" ter ijsvaart, en volbracht in 1864 den eersten toer langs de kusten van Finmarken om den nieuw ontworpen arbeid, de vangst op de Finmarksche walvisschen waarmede hij thans bezig is, te openen.

Welke uitbreiding onze zeehondenvangst sedert Föyn's eersten tocht in 1848 verkregen heeft, kan men het beste nagaan, als men in Januari of Februari naar Rötterö reist.

In de kleine haven "Brœngen" liggen jaarlijks, zoomede in eenige zijhavens, niet minder dan 16 vaartuigen, waaronder echter ook buitenlanders voorkomen, als één uit Bremerhaven en één uit Schotland. Ieder schip dezer vloot, groot en klein, kan geschat worden op een gem. waarde van 30.000 Spd., waarbij jaarlijks nog een uitgave gevoegd moet worden van 4000 Spd. aan proviand, vischgerei en andere uitrusting. De bemanning dezer vloot bedraagt in 't geheel 800 matrozen.

Engelschen, Duitschers en Noordamerikanen hebben achtereenvolgens de zeehondenvangst opgegeven, en de IJszeevaart is dientengevolge tegenwoordig bijna uitsluitend in Noorweegsche handen. De oorzaak hiervan is ongetwijfeld voor een klein deel slechts te vinden in de meening, dat de zeehonden aan de Noordpool uitgeroeid zijn en daarom zeldzamer voorkomen, zoodat men genoodzaakt zou zijn nieuwe jachtvelden op te zoeken boven in de Davis-straat of om het noorden van Siberië bij Novaja-Zemblia, of wel naar de Zuidpool te gaan. *De mindere of meerdere aanwezigheid der zeehonden op de duizenden mijlen-uitgestrekte, onherbergzame ijsvelden berust gelukkig op andere oorzaken; de rijke vangst waarmee de IJszeevloot ook dit jaar is t'huis gekomen, pleit ten minste voor dit gevoelen in hooge mate. De oorzaken, krachtens welke andere natiën dit bedrijf opgegeven hebben, kunnen daarom met zekere juistheid toegeschreven worden aan het gemis van het rechte, koene zeevolk en van goede schutters.* De bovengenoemde beide vreemde schepen, die in Tönsberg lagen, hadden zich dan ook voorzien van Noorweegsche matrozen en Noorweegsche ervaring; feitelijk was dus slechts het in de zaak gestoken kapitaal van buitenlandschen oorsprong.

Hetgeen het vaderland in deze zaak aan Föyn te danken heeft, bestaat daarin, dat hij de Noorsche vlag onder moeite en gevaren naar een nieuw, onafzienbaar arbeidsveld heeft gevoerd, en onzen zeemansstand een voorbeeld heeft gegeven, 't welk bij onverzwakte krachtsinspanning steeds eenig daar zal staan.

Föyn heeft nog een andere zaak voorgestaan, die in de laatste jaren opgekomen is, en voor de noordelijke streken een schoone toekomst belooft; wij meenen de door den Rus Sidoroff ingestelde pogingen ter opening van een weg door de Karische zee en het in 't leven roepen eener handelsverbinding tusschen de monding van de rivier de Ob en Tromsö. [1] Zaakkundigen hebben toch de meening voorgestaan, dat daarmede nieuwe en schoone jachtvelden gevonden zouden worden. (Men leze over dit onderwerp de latere tochten van prof. Nordenskiöld.) Svend Föyn is thans 61 jaar oud. Zijn vader, de scheepskapitein Lorentz Föyn, verongelukte op zee, en liet zijn vrouw met 5 onverzorgde kinderen achter, waaronder Svend de jongste was. Al vroeg ontwikkelde zich bij hem een onvermoeide ijver en arbeidslust om hooger te stijgen. Hij had een natuurlijken aanleg voor mechanica, en stond als jongen dikwijls van 's morgens tot 's avonds voor zijn draaibank. Hij vervaardigde o. a. allerlei ijzermachines, waartoe het metaal door hemzelven gegoten, gevijld en gepolijst werd. Op school deugde hij niet veel, en zelf erkent hij daar slechts slagen en slechte examens te hebben bemachtigd; maar des te meer was hij waard als zeeman. Na zijne bevordering tot stuurman, wist hij spoedig zooveel te verdienen, dat hij zich eenigen tijd in Londen en later ook in Parijs kon ophouden ter aanleering der talen. Zijn mechanische wetenschap is hem in tijd van nood dikwijls te pas gekomen. Onvervaard en vermetel was hij steeds in die mate, dat hij meer dan noodig het gevaar opzocht en trotseerde, waarvan talrijke histories bestaan, met welke wij ons evenwel niet lang zullen ophouden. Zoo ging hij bijv. op de reede te Narva eens onder een vreeselijken storm met een boot naar land, met groote kans om te verongelukken.

Een lange en moeilijke levenstaak heeft haar invloed op zijn ijzersterk lichaam uitgeoefend, wijl hij thans erg aan

[1] Zie Nieuwe Rotterdamsche courant van 1 Nov. 1877.

jicht lijdt. 't Was mede ten gevolge eener gezichtsverzwakking door de lichtkaatsing op de sneeuwvelden veroorzaakt, dat hij ophield persoonlijk aan de zeehondenvangst deel te nemen. Reeds lang was hij om zijn buitengewone koenheid en energie bekend, eer hij in 1845 met behulp van anderen zijn eersten IJszeetocht volbracht. Over zijn wijze van zijn gaan onder het zeevolk veel anekdoten rond, die wel niet alle even waar mogen wezen, maar toch steeds in zooverre overeenstemmen, dat zij 's mans beeld bestendig op onveranderlijke wijze schetsen. Mannen van energie en een ijzeren wil geven ons steeds den indruk, alsof zij zich tegen rusteloosheid moeilijk een breidel kunnen aanleggen. Föyn miste, gelijk het heet, 't geduld om zijn ondergeschikten naar hun eigen oordeel en aanleg te laten ontwikkelen, vermits alles tot het allergeringste toe, nauwkeurig naar Föyn's eigen opvatting uitgevoerd moest worden, zonder dat anderen ooit hun hoofd hadden te gebruiken. En als Föyn ons eenmaal ontvalt, zal het gevolg hiervan zijn, dat zijn opvolgers in dienzelfden geest zullen moeten handelen.

Een trek, uit een geloofwaardige bron geput, schildert ons den onbedwingbaren wil van dezen man op grootsche wijze af. Als chef van een vaartuig lag hij eens in zijn jongen tijd verscheidene dagen onder windstilte en dikken mist in de Noordzee. Wijl de nevel bestendig even dik bleef, kon Föyn het in deze grauwe gevangenschap niet langer uithouden, en sloeg hij eenigen zijner manschappen voor met de boot in zee te gaan, den nevel uit te roeien, om te zien of er uit te komen was. Dit voorstel scheen, met het oog op de gevaarlijke zee waar men geen handbreed vooruit zien kon, allen als een verregaande dwaasheid en levensverachting toe; en daar niemand het waagstuk dorst te beproeven, ging Föyn alleen in de boot en stak af. 't Geluk wilde nochtans, dat de nevel spoedig optrok en zijn wanhopende tocht onnoodig werd.

Als een oud zeeman die veel ondervonden heeft, is Svend Föyn een godvreezend man, en wordt er 's morgens en

's avonds bij hem aan boord gebeden. De namen die hij aan zijn schepen geeft, duiden mede deze geestesrichting aan. Aan de andere zijde is het evenmin te ontkennen, dat hij zijn zeemansbijgeloof heeft. Zijn aandeel in een stoomboot moet hij als zoodanig opgegeven hebben, wijl deze Zondags voer. Aan de nieuwe kerk te Tönsberg heeft hij zeker een 7000 à 8000 Spd. geschonken. De eerste 4000 schonk hij onder voorwaarde dat de kerk nauwkeurig naar zijn inzichten gebouwd zou worden. Zoo gaf Föyn ook onlangs eenige honderden speciesdalers voor een schoolgebouw te Rötterö, mits het gebouw nog hetzelfde jaar verrijzen zou.

Op een zijner tochten boven in Finmarken op de walvischvangst gebeurde het ongeval, dat de tros, waaraan de walvisch uitliep, hem om de beenen kwam en overboord sloeg. In 't water geraakte gelukkig het gevierd wordende touw los; zoo kwam hij vrij, anders zou deze tocht de laatste voor den ouden Svend Föyn geweest zijn.

Föyn is voor de tweede maal gehuwd, doch heeft geen kinderen. Zijn daden zoowel als zijn vruchtbare, grootsche, voor het vaderland zoo zegenrijke werkzaamheid zullen echter lang na hem voortleven, en zijn naam zal niet vergeten worden, zoolang Noorweegsche schepen varen.

HOOFDSTUK VII.

HAMMERFEST.

Il y a des accommodemens, même avec le ciel. Dit moge in theorie waar zijn, in de practijk is mij daarvan zelden iets gebleken. Hebt gij, hemel, een Deucalionsvloed met de aarde voor, dat niet een enkelen dag de regen eens ophoudt te vallen? Maak het liever kort dan deze ellendige langzame doodstrijd. Zou de aarde wezenlijk oud zijn geworden voor zijn tijd, terwijl de mensch nog zooveel levenslust heeft overgehouden? Is de symmetrie verbroken tusschen den mensch en zijne woning: tusschen hem en zijn aardappel. Hij nog krachtig, doch de aardappel jaar op jaar teringachtiger en kwijnender. Is de aarde ziek, ik bedoel oud, haast u dan o menschheid! om met uwe moeder oud te worden, opdat er harmonie zij tusschen hare stemming en uwe stemming, tusschen haar lijden en uw lijden. Maar laten wij niet afdwalen. 't Regende alweder, ja het stormde daarbij; en vermits ik van eene minnelijke schikking met den hemel niet het minste verwachtte, maar evenals de vroegere Vikings — indien ik me daar eens een enkele keer mede vergelijken mag — slechts in mijzelf geloofde, zoo zette ik niettegenstaande regen en storm mijn plan door om

dien dag den "Tyven" (de dief), een 1500 voet hoogen berg, te bestijgen. De weg was gemakkelijk te vinden, en liep langs een meer en eenige villa's. Dat op dergelijke breedte nog villa's en tuinen gevonden worden is alleen in Europa mogelijk. Zoo bereikten wij den voet des bergs, en werkten ons langzamerhand naar omhoog. Geen spoor van eenig leven was rondom te bespeuren. Slechts woestheid en orkaan, regen en verlatenheid vergezelden ons. Niemand kon hier voorheen zijn voetstappen gezet hebben, tenzij een verrader zijns meesters, zoo verschrikkelijk was het oord. Maar wij voor onzen persoon hebben nu eenmaal eene voorliefde voor woeste natuurtooneelen en het aanschouwen der elementen, als zij vol woede hun ketenen schudden. 't Doet zoo'n kalmte in het gemoed stroomen. Het brengt den strijd in ons eigen hart tot rust. Kalme menschen! gij, die nimmer strijd hebt gekend, die de aarde steeds schoon hebt gevonden, omdat gij gelukkig waart en het lijden uwer broederen u onbekend bleef of niet aanging, — gij zoudt die wandeling niet aangenaam vinden, die kale rotsgesteenten zouden u koud gelaten hebben, en het loeien van den wind door het luchtruim zou u niet getroffen hebben. Nu, dat is wel te begrijpen. Wij klommen intusschen al hooger, en zouden wel tranen hebben kunnen storten, indien de wind zelf ze ons niet uit de oogen gewrongen had. Waarom draagt deze berg den naam van "dief". Ontsteelt hij het Noorderlicht aan de bewoners van Hammerfest in den bangen winternacht? Dit bleef mij onbekend evenals de top van den berg, dien ik niet bereikte. Want de laatste honderd voet kon ik wegens den hevigen tegenstand der natuur niet doorworstelen. En beloonde het dan nog de moeite? Ziet men van de toppen der bergen niet meestal het landschap in nevel, gelijk men van de toppen der gedachten in de leegte des levens blikt. Daarom naar omlaag voor deze keer. Beneden is het zoeter en stiller. En blijde waren we, toen wij over losse rotssteenen langs hellingen van 60° den voet van 't gebergte weder hadden bereikt.

Aan boord wachtte ons eene teleurstelling. Wegens het ruwe weder zouden wij dezen nacht niet vertrekken. Doch om den kachel maakten wij het ons aangenaam, en bleven wij tot 11 uur 's nachts whisten zonder licht.

Hammerfest is gelegen om 3 zijden van een rechthoek, waarvan de inhoud de haven vormt. De lange zijden van dien rechthoek worden ingenomen door eenige huizen en *die* hutten, welke wij bij de Boschlappen gezien hebben; de korte zijde vormt de hoofdstraat, waaraan nog een paar nederige straatjes evenwijdig loopen.

De stad telt ruim 1600 inwoners; voor 20 jaren slechts 500. Zij is het uitgangspunt van de visscherijen op Spitsbergen en hooger op in de IJszee. Er wonen hier vele rijke kooplieden. De voornaamste handel heeft plaats met Archangel, doch ook direct met Hamburg. Natuurlijk zijn stokvisch en traan de uitvoerproducten. Ziedaar Hammerfest geteekend naar lichaam en ziel.

Daar de stad dus spoedig bekeken is, en uitgezonderd de Finnen en Kwänen weinig bijzonders aanbiedt, zou een lang verblijf er vervelend zijn. Ik besteeg dezen derden dag eens den Kvalö, waarop zich een berkenboschje bevindt, het noordelijkste woud der aarde. De magere, dwergachtige boompjes boezemden inderdaad medelijden in. Ook hier was lijden en strijd om het bestaan. Ter herinnering hebben wij er een takje van medegenomen, wat waarlijk niet te veel is in aanmerking nemende de moeite, die het ons gekost heeft om dat boschje te bereiken. De blaadjes zijn thans verdord, maar toen ruischten zij zoo weemoedig, als deelden zij mij hun kommer mede. Geen nachtegaal zong daar ooit zijn lied. Geen vogelnestje werd immer door hun twijgen gedragen. De adem der IJszee deed hen ineenkrimpen, en als de zomer ternauwernood hun bladeren had ontknopt, dan naderde reeds die bange winter vol ontzetting, en ontnam het jonge leven groeikracht en bloei. Dan huilde de westen-

wind zoo ontzettend over den Kvalö, en deed de ranke stammen sidderen en klappertanden. En als de lentezon weder gekomen was, bescheen zij met haar koesterende stralen de geknakte stammen; dan gaven sommige nog eenig teeken van leven, en ontwikkelden een verraderlijk groen blosje, om bij het naderen van den gevreesden winter voor goed het levenslicht uitteblazen.

Ten 9 ure 's avonds waren wij in zee en lag Hammerfest achter ons. "Gud er loved!"

HOOFDSTUK VIII.

TROMSÖ.

Het was een Zondag toen wij voor de tweede maal bij Tromsö ankerden, de hemel was blauw en het havenhoofd zwart van de menschen. Terstond liet ik mij aan wal brengen, sloeg een blik op de verzamelde Nordländers en toog de merkwaardige stad in met tintelenden levenslust in het hart. Weldra ontmoette ik een oud vriend, mijn gids uit het Lappenkamp. Hij stak me de hand toe met die cordialiteit den Noren eigen. In Noorwegen ontvangt de reiziger handdrukken van oud en jong, heer en knecht, voornaam en gering. De gemeene man noch de vuile jongen weten dat er hier op aarde aristocratische handen worden gevonden, die niet gaarne met iedereen in aanraking wenschen te komen. Indien ge een fooi van 3 sk. schuldig zijt en ge geeft 4 sk., dan ontvangt ge een handdruk, 't zij van den knaap of den volwassen man, vergezeld van een "Tak," "mange Tak," "tusend Tak," en zoo crescendo. Deze handdruk en het woordje "Tak" beduiden zooveel als elders het brengen van een lossen vinger naar omhoog en het "dank je wel, mijnheer."

De gids had weer zin naar het Lappenkamp te gaan, doch ik niet, en teleurgesteld ging hij heen. 't Was een afscheid voor eeuwig.

Tromsö heeft onderscheidene winkels, waaronder eenige zelfs spiegelruiten bezitten. Men moet zich nochtans niet voorstellen dat iedere winkel bepaalde artikelen verkoopt; neen, zoowel hier als in Hammerfest vindt men de bontste mengeling van allerlei voorwerpen voor de glazen uitgestald: boeken naast flesschen Champagne, photographieën naast scheerspiegeltjes, borden en kommen naast schrijfboeken met portretten van Gambetta of Faidherbe er op; bijlen naast kinderhorloges, laarzen naast sigaren, hoeden naast soepterrines; kanten doeken naast flesschen met mosterd, regenmantels naast zuigflesschen, naaimachines naast geweerpatronen, manchetten en boordjes naast muziekinstrumenten, messenbakjes naast zweepen, linnen naast wandelstokken, schoppen naast ulevellen, inkt naast mosterd, presenteerblaadjes naast beddegoed, ijzeren zeisen en naaigaren naast kousen en postpapier, en een geslacht schaap, enz.

Ook bezochten wij een methodisten kerk, doch de preektoon dreef er ons even spoedig uit. Meer beviel ons het vee, dat stalwaarts gedreven werd. De koeien zijn klein doch hebben burgemeestersbuiken, die de winter wel inkrimpen zal. De horens schijnen kunstmatig bewerkt te worden, zooals de Kaffers doen. De meesten hebben geen hoorns, en anderen zijn voorzien van houten klossen of koperen knoppen; de schoonste koeien dragen de bellen.

Vervolgens maakten wij nog eene wandeling buiten de stad, zagen de zon om 9 uur nog schijnend aan den hemel, kwamen voorbij een danshuis waar een polka gedanst werd en voorbij een villa, waar, o weelde! lieve vrouwengestalten het oog boeiden, — en toen zetten wij ons neder op een heuvel starend in de spiegelgladde wateren der fjord. De avond was zoo schoon; de slechts weinig onder den horizon gedaalde zon kleurde het westen met purperen gloed en wierp schoone kleurschakeersels toe aan alle deelen van het uitspansel. Zoo zij het ook in ons gemoed: rust en heerlijkheid.

Den volgenden dag gingen wij het met berken begroeide eiland dwars door en kwamen zoo aan de andere zijde uit, waar zich het Alpenvormig gebergte Tromsdalstind verheft. De heete dagen van Juni en Juli hebben hier nog niet alle sneeuw kunnen doen smelten, zoo aanzienlijk is de hoeveelheid, die hier jaarlijks valt. Daarna slenterden we nog eens de stad door als iemand die den tijd aan zich heeft, en deden eenige inkoopen waarbij wij de overtuiging erlangden, dat de Noorweger zich zelden vermoeit of euphemistisch gesproken zich nimmer haast. In een winkel trachtte men een rat te vangen, en liet alle koopers voor de toonbank staan, tot men het goed vond de jacht op te geven; in een anderen winkel wist ik niet goed tot wien ik mij richten moest, en liet men mij staan tot het mij gelegen kwam te spreken; in een derden winkel kende men den prijs van zijn eigen waar niet, en moest ik den volgenden dag terugkomen, dan zou men er eens naar informeeren.

De kalmte inderdaad dit volk eigen en de stille rust die over de steden ligt, zouden ons bijna doen vergeten de koortsachtige gejaagdheid, de onverpoosde bedrijvigheid en het tierend en joelend gedruisch, dat men in meer zuidelijke steden van Europa vindt. Men loopt elkander hier niet tegen het lijf, men ziet op iederen hoek van de straat geen politieagent, men hoort geen schor, gemeen straatgezang. 't Is of hier het gemoed met een kalmte vervuld wordt, zooals men in geen jaren gesmaakt heeft. Gelukkig volk! dat met weinig tevreden is, dat weinig noodig heeft en zijn leven niet doet opgaan in een roes van gestadigen, pijnlijken arbeid.

In Nordland, waartoe men ook Finmarken kan rekenen, is de phantasie rijker dan het verstand, de rust grooter dan de inspanning. Daarom heeft men hier ook geen behoefte het wee der wereld voor een oogenblik te vergeten in menschonteerende vermaken en genietingen. Men ademt hier steeds de versterkende, reine zeelucht in en niet den verpestenden damp die over fabrieken, zolders en kelders hangt. Waar sprookjes en vertellingen nog op het ontwikkeld menschen-

hart werken, daar heerscht nog de onschuld des gemoeds, en de ontvankelijkheid voor zachte, reine indrukken. De phantasie vergoedt wat de verstandelijke ontwikkeling te kort komt. Geen wanklinkend volksgezang der achterbuurten, waarvan de weerklank nog gevonden wordt bij meerder ontwikkelden, stijgt hier omhoog. Het volkslied in Nordland klinkt zacht en de inhoud is rein:

NORSK VAARSANG.

Mell: Holder Du of mig.

Trotsch Vaderland!
Onnoorsch is de man,
Die uw lente niet vol lust ontvangen;
't Gezang der vogelen in het woud,
Weerkaatst door echo's hondervoud,
Stemt ons hart tot vreugdezangen.

Hebt ge ooit gehoord
Van een ander oord,
Waar het licht der zomernachten
Als vloeiend rood het woud doordringt,
En der heuvelen top omringt,
Waar de Hilderen [1] ons wachten.

O, hoe zacht en rein
Is de lentelucht
Tusschen Norges hooge bergen;
Zie den trotschen waterval
Nederstorten in het dal
En het rotsgesteente tergen.

Saadan er vor Vaar,
Lidet vi formaar,
Hjælp os Gud, saa blir det bedre.
Lad vort kjære Hjem,
Herligen gaa frem,
Alle gode Dyder hædre!

Het leven der Nordländers bestaat uit twee hoofdelementen: de zorg voor de vischvangst en het dwepen met de

---

[1] Berggeesten.

middernachtzon. Hieruit ontwellen en hierom groepeeren zich de uitingen des geestes en de gewoonten en gebruiken. De geest die de handelingen der menschen in het hooge Noorden bepaalt is enkel natuurverschijnsel: kinderlijk eenvoudig en helder in den heerlijken zomerdag, zwaarmoedig en gestoord in den langen, donkeren winternacht. De phantasie openbaart zich zoowel in de spelen der jeugd als in de godsdienst-overpeinzingen der volwassenen. Doch verder dan over Norges kusten zweeft die phantasie zelden heen; alleen naar boven stijgt zij wel op tot zeven hemelen hoog. Het levensbestaan ligt in de vischvangst en de vogelenjacht; het leven van het gemoed in het gevaar, in den korten zomer vol verrukking, in den langen winter vol ontzetting. Met deze 3 lijnen is het beeld van den Nordländer te schetsen.

De natuurpoëzie die dit volk bezield, heeft het tot heden nog eenigszins behoed voor de welgemeende doch "getonsuurde theorieën" der Jezuïtische missie. Die leer zou het volk dat van nature reeds tot mysticisme en zwaarmoedigheid overhelt noodlottig kunnen worden. Die leer zou de hier zoo noodzakelijke frissche levenslust doen verwelken, en nog meer geestenzieners dan Nordland nu reeds bezit, in het leven roepen.

Noorwegen leeft van de visscherij; in Nordland wordt de visch gevangen, in Bergen wordt ze verkocht. Buiten dezen kring gaat de gedachtengang van den gewonen Nordländer niet. Hij kent alleen de vischrijke wateren zijner fjorden, waar men slechts een net of lijn heeft in te werpen om altijd den gewenschten buit machtig te worden; hij kent slechts de Lofoten en de grootsche kabeljauwvangst; hij kent slechts Spitsbergen en de gevaarlijke walvischvangst; hij kent ten slotte slechts Bergen, waar alles heengevoerd en verkocht wordt. Zijn geslacht bestond door de eeuwen heen uit visschers en varensgezellen. Waarheen zou hij zich ook anders moeten wenden? Achter hem verrijzen steenrotsen en woestijnen; de grond waarop hij staat is voor cultuur ontoegankelijk; hem rest dus niets dan de zee, die zich daar

voor hem uitstrekt zoover het oog reiken kan. De natuur wijst hem vanzelf den weg aan, en hij denkt aan niets anders, hij verwacht niets anders, hij hoopt niets anders dan een eigen schip en de zegen Gods bij zijn gevaarlijk bedrijf.

Een Hollander vat sympathie en hoogachting op voor dit energieke visschersvolk. Hij begrijpt hen en verheugt zich, dat ten minste hier de visscherij meer dan een schamel stukje brood oplevert. Tusschen de scheren van Noorwegen heerscht welvaren, daar heerschen tevredenheid en geluk, en 't welzijn van het huisgezin ligt den man het meest ter harte. En terwijl hij voor het dagelijksch brood op zee zwalkt, spelen zijn kinderen aan den inham der fjord, waar zijn lief houten huisje ligt, en vormen zij zich tot visschers en zeelieden, door het maken van scheepjes en het vangen van kleine visschen, die zij op de rotssteenen leggen om er stokvisch van te maken. "Nog meer dan in zuidelijk Noorwegen, zoo verhaalt ons Jonas Lie, is in Nordland de inham der fjord een aanlokkelijke speelplaats voor kinderen, vooral tijdens de eb, als de bodem der zee droog ligt. Dan gingen wij op de vangst der kleine, gezwinde, glasheldere, op garnalen gelijkende *mariavliegen*, ook zeevlooien genaamd. Deze gebruikten wij als aas aan onze vischhaken, waarmede wij kleine visschen vingen. Dan bouwden wij, kinderen, op den grooten grasheuvel aan het strand tusschen eenige groote steenen, havenhoofden en kommen van platte steenscherven. In de kommen hadden wij allerlei booten, groote en kleine, deels uit hout en boomschors, deels uit de scheepsvormige blauwe mosselschelpen vervaardigd. De vorm van het groote jacht, ons meesterstuk, was niet al te best. Dit jacht was gemaakt van een oude, groote kuip, die wij zooveel mogelijk hersteld, van een mast, zeilen en een dek voorzien hadden, en die wij steeds voor de "vaart naar Bergen" uitrustten. In den herfst vingen wij dan een menigte visschen, die wij opensneden, aan de staken ophingen die wij bij onze handelsplaats aan den grasheuvel opgericht hadden, en aldus tot stokvisch bereidden, terwijl we de lever in kleine fleschjes

deden en bederven lieten, tot het traan was geworden. Beide handelswaren werden dan behoorlijk in ons pakhuis opgelegd, om later met ons jacht naar de wegens haren grooten vischhandel beroemde stad Bergen afgezonden te worden; en God weet hoe wij werkten en onzen arbeid met evenveel ijver en ernst behandelden als de volwassenen den hunnen, hoewel onze eenige en wezenlijke verdienste slechts gelegen was in den zonneschijn, die onze vroolijke gezichten verbrandde." (Bilder aus Nordland).

— *Taler de Tydsk, min Fröken?*
— *Nein, ich habe es ganz vergessen.*

Ach! vergeten is een leelijk ding, uitgezonderd als het eene ongelukkige liefde geldt, een misstap, eene beleediging. enz.

Ik zat naast een lieve dame en een vriendelijke gastvrouw, maar helaas! ze spraken alleen Noorweegsch, gelijk zoovele Noorweegsche dames. Bilderdijk zou dat toejuichen. Hij heeft immers gezegd, en nog wel tot zijn dochter:

"Voor de vrouw bestaat geen weelde dan in slaap- en kinderzaal."

Voor een reiziger is het nochtans aangenaam eene vrouw te ontmoeten, die aan haar leven hooger eischen gesteld heeft dan het gezag van Bilderdijk leeraarde.

't Was dien dag feest op feest. We hadden 't genoegen gehad kennis te maken met eenige officieren ter zee en te land, die in Tromsö gestationeerd waren tot het verkennen der kust en het opmeten der hoogte van de nabijliggende rotsen: een zeer inspannend en somtijds gevaarlijk baantje.

Met hun dames vierden we eerst een klein pretje aan boord, en gingen toen bij een der voornaamste ingezetenen der stad verder den avond doorbrengen. Ook hier vonden wij het salon vol prachtige bloemen, vele boeken en schoone plaatwerken. In dit gezellig vertrek was de lange winter wel door te komen. Aan tafel werd over 't algemeen weinig gesproken; mij werd de stilte tusschenbeide zelfs te benauwd, en nadat ik mijn Noorweegsche taalschat uitgestort had in 't hart mijner dame,

wendde ik mij tot de heeren in de Duitsche taal, en zeide dat ik heden morgen de overtuiging had gekregen, dat de Noorwegers zich nooit haasten, en deelde het geval met de rat mede. Dit verbrak ten minste de stilte voor eenige oogenblikken.

Gastvrijheid zit den Noren in merg en been. Goedhartiger volk ken ik niet. Na afloop van den maaltijd worden gastvrouw en gastheer gewoonlijk de hand gegeven; dat is 's lands wijs: na iederen disch te bedanken, en zooals we weten, het geven van handen is in Noorwegen bepaald een *manie* geworden.

Voor het afscheid gebruikten wij een glas toddy en dronken menigvuldige "skaal's". Hierin zijn de Noorwegers wezenlijk vervelend. Na de gastvrouw en haar echtgenoot benevens de dames voor langen tijd vaarwel gezegd te hebben, roeiden de officieren met ons naar boord; hun scheepje werd aan de "President Christie" vastgehecht, en onder begunstiging van een schoonen nacht stoomden we de Tromsösund uit, weder anderen oorden te gemoet.

— *Die Sinnenwelt ist der Sinnenschein.* Een blik naar boven, en 't hart tintelde van leven en verlangen. 't Oog fonkelde en edele gedachten doorkruisten het brein bij het aanschouwen van dien prachtigen hemel met zijn zilverglans in het westen en zijn gloeiend purper in het noorden. Het noorden verlicht te middernacht? Is het schijn of wezen, wat daar tot ons spreekt; is 't niet zinnespel alleen, dat ons voor een oogenblik opvoert uit de wereld der waarheid en werkelijkheid naar de gewesten der idealen en droomen? Denk, wat uw lust is; droom, wat u dierbaar is; gevoel, wat u heilig is,... nog voor het purper in het noorden verdwenen is, zult ge teleurgesteld en ontwaakt zijn, en de twijfel zal uw hart binnenstroomen. Geniet dus het oogenblik van genot dat u geschonken wordt, al is het maar zinsbedrog. Laat ons droomen den droom des levens zoo

lang mogelijk, zooveel mogelijk en zoo innig mogelijk. Laat ons om het leed der werkelijkheid te verzetten van tijd tot tijd een roes indrinken van den nectar der poëzie, en in de uitdrukking onzer levenslust alles leggen wat hier op aarde onloochenbare heerlijkheid is. En als straks het purper in 't noorden verdwenen is, laat ons dan anderen genietingen tegensnellen, en het oog naar het oosten wenden, om op nieuw...

— *Var so god, L . . . . ., at drikke en glas Champagne med os.*

— *Med störste Fornöielse, Capitain, skal jeg gjöre det.*

En we dronken Champagne, maakten muziek en genoten den roes des levens tot de morgen kwam en de officieren afscheid namen. We zeiden elkander nog eens vaarwel, wuifden met de zakdoeken, salueerden met de vlag. We waren broeders geworden en het afscheid nemen deed ons pijn. Maar vriendschap van één dag, hoe spoedig zult ge verbloeid zijn! Smart van één oogenblik, hoe snel zult ge vergeten zijn! Wat is vriendschap anders dan een klank, en wat is liefde anders dan een naam? Aandoening van een oogenblik, schaduw van een schijn, onmiddelijk verdrongen door andere aandoeningen, overschaduwd door andere weerschijn en glans in den korten levensroes, waarin banden geknoopt worden die men zich bij het ontwaken niet meer herinnert of spoedig vergeten is.

Ces élans, ces soupirs, ces serremens de main,
Que le vent de la vie emportera demain.

Mennesket bestaar af Sjæl og Legeme. [1] Na zoovele genietingen namen wij een lange rust. Ook waren na een paar schoone dagen regen en kou op nieuw ingetreden, en zochten we ijveriger dan ooit in whisten afleiding en troost. In den telegraaf-directeur Nielsen hadden wij een groote aanwinst bekomen, zoowel in de conversatie als in het kaart-

[1] De mensch bestaat uit ziel en lichaam.

spelen [1]. Zijn zoon had Noorwegen beschreven, hij zelf Noorwegen in alle richtingen bereisd. In hem werd ons veel vergoed, toen we tot onze groote teleurstelling de rotsoevers der Lofoten opnieuw in nevelen gehuld zagen.

Bovendien hadden we een troep Duitsche muzikanten aan boord gekregen, die mede eenige afleiding bezorgden. Deze arme stumperds, uit Hessen geboortig, waren de Noordkaap om geweest tot Vardö toe. De helft was ziek, en allen zagen er ellendig en armoedig uit. Op de kleine kustplaatsen gingen zij even aan land, speelden eenige deuntjes en kwamen dan met luttele skillingen aan boord terug. Waar zij van leefden kon ik niet te weten komen. Voor niets voeren zij mede. Daarvoor bespeelden zij hun ellendige instrumenten in de uren, dat de passagiers 1ste klasse hun maaltijden gebruikten. Den kost moesten zij echter zelve betalen. Maar nimmer heb ik hen met de passagiers der andere klassen aan tafel zien gaan.

De voornaamste plaats der Lofoten die men thans aanliep was Skraaven: het hoofddepôt der vischvangst van de Lofoten. Langs den oever der fjord stonden een aantal onbewoonde en vervallen hutten, op houten stutten rustend, die op losse rotssteenen geplaatst waren. 't Is niet te verwonderen dat zulke huizen bij storm omwaaien. Om de weinige groote huizen verrezen slechts kale, brokkelende rotsen omhoog. Onherbergzamer oord dan Skraaven is misschien op de gansche wereld niet te vinden. Toch leven hier 's winters duizenden menschen tot het uitoefenen der visscherij op groote schaal. Het stoomschip nam hier 3000 vogen stokvisch in, en daarna stoomden we langs groote omwegen, om haringen in te laden, naar Bodö. Hier wachtte ons een telegram om stokvisch te gaan laden te Selsovig, waar een groot jacht lag dat averij had bekomen en niet verder kon. Twaalf uren gingen er mede heen, alvorens

---

[1] De lezer meene niet dat ik een aartsliefhebber van het kaartspel ben; — integendeel.

de inhoud op ons schip overgebracht was. De toestand werd voor passagiers onaangenaam aan boord. Het ruim van het groote stoomschip was geheel gevuld, en bovendien lag de visch nog ter manshoogte op het dek gestapeld. Eerst waren we het eiland ingevlucht, doch de drassige grond en de uitgestrekte meren beperkten onze wandeling binnen enkele honderden meters. Ook dreef ons de kou naar boord terug. Gelukkig was de avond schoon. We namen in eenige jassen gewikkeld plaats op de loopplank, waar reeds de muzikanten bezig waren verkleumend van kou hun *repertoire* af te blazen. De stokvisch werd immer door geladen, en het noorden was zoo goed op alles een purperglans te werpen.

Nog langer op dit stoomschip te vertoeven was mij onmogelijk; daarom gaf ik den kapitein te kennen dat ik weg wilde. "Maar waarheen en wanneer wilt ge dan gaan?" "Waarheen? Ik wil naar Namsos. Wanneer? Hoe eer hoe liever." Er werd beraadslaagd. De uitslag was dat de kapitein zei: "ik weet niet, L...., wat ik met u aanvangen zal; ga maar mee tot Christiansund." Doch ik wilde niet verder. Nogmaals beraadslaagden mijn vrienden onderling, en de uitslag was, dat men mij op het eiland Næro aan land zou zetten, terwijl de heer Nielsen een reisroute schreef, die ik volgen moest om over de rotsen en fjorden in Namsos te komen. Ten 6½ ure 's avonds nam ik een hartelijk afscheid van den kapitein en het overige personeel, en roeide met den heer Nielsen, die voor mij een boot naar Lundrig zou bespreken, op het eiland aan. Maar de heer Nielsen, een practisch man, zag in de verte een vierriemsboot zeilreê liggen, en dacht dat ik wellicht daarmede gemakkelijker naar de vaste kust zou kunnen komen. Wij gingen om die reden in een ander bootje over en roeiden nu op de vierriemsboot aan. En zie: ze gingen naar Lundrig, zoo dadelijk of liever *strax*. Als ik daar aangekomen was, zeide de heer N., moest ik naar den telegrafist gaan, de groete van hem overbrengen — al kon hij hem niet persoonlijk — zeggen dat ik een Hollandsch officier was, en dan zou die mij

wel een nachtverblijf aanbieden. Wij namen daarop afscheid van elkander; de heer Nielsen keerde naar de "President Christie" terug, en ik helde langs eenige vaten traan met pak en zak op den bodem der schuit. Nadat ik hier een half uur had zitten klappertanden, kwam een der schippers van het eiland aangeroeid met de boodschap, dat wij eerst vertrokken "*to-morrow morning*." Dit was om des duivels te worden. Ik werkte mij weer omhoog langs de vaten traan, en werd voor 15 sk. naar het eiland teruggebracht, na in 4 verschillende booten een gek figuur te hebben gemaakt. De "President Christie" was juist verder gestoomd. Nog een laatste blik kon ik werpen op het schoone schip, dat mij zoo lang een "te huis" was geweest, dat mij de vrienden ontvoerde die mij kenden en genegen waren, en die wellicht nog waarnemen konden, hoe eenzaam ik hier stond op het eiland Næro, met den peinzenden blik gevestigd op die plaats van den horizon, waar ergens het nachtverblijf Lundrig moest liggen.

HOOFDSTUK IX.

NAMSOS.

Op het eiland Næro staat één huis: het post- en skydsstation van de Vigten-eilanden en van de woeste, nagenoeg onbewoonde kust van Numdalens. Het eiland Næro is slechts een kale rots met eenige drassige korrels aarde tusschen de granietgolven karig verspreid. Over dag kan men zich enkele passen van het huis verwijderen, als men een soort buideldiersgang aanneemt en een paar natte voeten niet vreest. Het is een cellulaire gevangenis, doch naar alle zijden open: men is afgesloten van de beschaving, maar de zonnestralen des hemels kunnen vallen in 't gemoed. Men leeft hier eenzaam en verlaten, doch het oor verneemt de majesteit der natuur in het zachte ruischen der lentekoeltjens of in het loeien van den stormwind. Aan het skydsstation ontleent het eiland Næro zijn poëzie. Hoe woest Næro ook moge wezen, het ligt daar als een post der beschaving te midden van klippen en scheren, door enkele menschen bewoond, voor wie dit eiland de verbindingsknoop is tusschen de wereld en hun huiveringwekkende eenzaamheid. Maar behalve dat, éénmaal heeft Rollo hier gebied gevoerd. Hem behoorden de Vigten-eilanden.

Nog meer poëzie bevatte dit eiland. Het eerste levend wezen dat ik er zag was een meisje zoo frisch en fleurig, dat ik in haar het symbool herkende der arctische steenroos. Ze zat zoo stevig in elkaar en had een even vaste en soliede kleur als de harde, donkerroode blaadjes van genoemde bloem.

"*Kan jeg faa Baaden, min Fröken, til Lundrig?*"

"*Hvad behage?*" — "*Jeg vil have Skyds.*" — "*Strax*" — en ze wipte in huis.

Dat "*hvad behage*" werd met zoo'n lieve stem gezegd, dat ik haar onbewust volgde, en toen ik, in de kamer gekomen, niets wist te zeggen noch de reden mijner verschijning verklaren kon, vroeg ik haar of ze me niet een Speciesdaler kon wisselen.

Dat kon ze en dat deed ze. En onder den indruk der lieve stralen harer oogen ging ik met den gewisselden Speciesdaler weder naar buiten. Het eiland Næro verscheen me onder een nieuw licht. Het gevoel van vrijheid dat mijn borst doorstroomde, de frissche zeewind dien mijn longen inademden, dreven mijn wezen een zelfbewustzijn van kracht in, om zelfs het stoutste stuk te durven ondernemen. Ik zou bijv. in dat oogenblik Paglima Polim of Toekoe Lamnga stoutmoedig in de oogen hebben kunnen zien, een glimlach stellend tegenover hun uitdagende blikken. Ik zou in staat zijn geweest om alles te vergeven en te omhelzen: mijn vijanden, de booze wereld en de steenroos. Ik dronk het genot des levens met volle teugen in, mij verheugend in het tegenwoordige, mij vermeiend in hetgeen de naaste toekomst brengen zou.

Daar werd ik door een woesten kerel aangesproken, die voorgaf dat hij 4 skillingen van mij had te vorderen. De man beviel me niet in het minste; dergelijke "santen" had ik op het eiland Næro niet verwacht. Vermits er echter zoo velen zijn die recht hebben of recht meenen te hebben op de beurs eens reizigers, gaf ik hem zijn 4 skillingen, waarna hij scheldend en kijkend om iemand bang te ma-

ken heenging. Wat had ik dien man gedaan? Nu ik juist al mijn vijanden vergeven heb en de wereld me op nieuw toelacht, valt me dadelijk een nieuwe vijand als 't ware uit de lucht. Mijn God! wat is het toch moeilijk zelfs met de beste gevoelens en voornemens bezield, het menschdom te blijven liefhebben. Ik zocht troost bij de steenroos, en vernam dat die 4 skillingen betaald werden voor het boek, waarin ieder die "Skyds" neemt des verkiezend zijn naam kan schrijven, en — zijn klachten kan uitstorten. De ervaring leerde ons later dat het boeken der klachten een doode letter is. De reiziger beruste hier, en denke aan de Russische verzuchting: "God woont zoo hoog en de Czaar zoo ver."

Ruim een uur had ik op het eilandje doorgebracht. 't Was 8 uren, en ik moest nog een nachtkwartier opsporen, indien er ten minste één te vinden was. De "President Christie" was sedert lang weer afgestoomd, mijn laatste vrienden had ik zien heengaan, — ik verlangde te handelen.

Nogmaals word ik door een manspersoon aangesproken, doch nu door een beschaafd wezen: een reuzengestalte vol bloei en kracht, die mij toescheen de broeder der steenroos te zijn. Hem vergezelden twee roeiers met de messen in het verlengde van de ruggegraat, wien hij mijn persoon aanbeval en eenige plichten voorschreef; en toen zij zuur keken, hoorde ik den reus herhaalde malen zeggen: "*God betale maat han.*"

Uit het geheel begreep ik dat mijn vrienden op het stoomschip hem opgedragen hadden voor mij te zorgen. Ik nam afscheid van hem en de steenroos, zette mij neder op een dwarsplankje in de tweeriemsboot, ontgespte mijn *plaid* en voer in genoegelijke stemming over de Nærosund op Lundrig aan. De lucht voor ons uit werd woest donker, doch aldus toegerust en in zulk een stemming gaat men zelfs een dreigende toekomst vol vertrouwen te gemoet. Er werd een zeiltje bijgezet, en in vereeniging met de roeispanen gleden wij zoo snel over de golven heen, dat één der roeiers er zelf pleizier in had, en mij glimlachend aankeek, alsof hij zeg-

gen wou: "is dat geen liefhebberij?" — Spoedig vielen er groote regendroppelen op ons neer. De andere roeier trok aan mijn over de beenen gespreide "Lord Raglan", en wees met de hand op zijn schouders. Ik stond op en lei den mantel over zijn grijs linnen hemd. Doch hij bedoelde dat ik dien zou aantrekken, en niet hij. — Na $^3/_4$ uur varens waren wij de Sond over en roeiden nu een enger vaarwater tusschen hooge rotsoevers in. Een groote boot zeilde ons nog voorbij. Naar welk nachtkwartier ging die? Hier waren toch geen woningen te vinden! Misschien lag er echter één verscholen om een rotspunt, en dan uren verder weder een. — Na $1\,^1/_2$ uur onafgebroken roeiens werd de boot vastgelegd; we waren te Lundrig. Doch waar was Lundrig? Ik zag niets dan zwarte rots en duisternis. 't Ging me ook niet aan: ons doel was Rossum. Daar zouden ze mij brengen, en we gingen op marsch over de rotsen. Hoe doorkleumd ik in den beginne ook was, spoedig steeg mijn bloed door het verbazende loopen der gidsen tot een hooge temperatuur. Het is ieders werk niet in het donker langs een half gebaand, steenachtig rotspad te loopen. Gelukkig kwamen zij een bekende tegen, met wien ze een praatje aanknoopten, waardoor ik gelegenheid kreeg op den achtergrond even uit te blazen. Niettemin wezen de roeiers met zekeren trots naar mij, en zeiden tot hun vriend: "*en Capitain.*" Verwijtend sloeg ik den blik opwaarts ten hemel, doch gedachtig aan de wijze spreuk: "*man bör ikke gjöre sig höiere end man er,*" zei ik slechts luitenant te zijn.

De wandeling werd hervat; een huis met verlichte vensters loech ons toe; we waren te Rossum. Daar stonden de beide roeiers en ik in een gezellig vertrek, waarvan de tafel gedekt was, tegenover een heer en twee vrouwen, doch niemand deed een mond open.

"*Kan jeg overnatte her, min Herr, var so god?*"

Nu raakten de tongen mijner aanbevelers los en onmiddellijk werd mij verzocht me te ontdoen van reis- en regenbagage en plaats te nemen. Ik rekende af met de roeiers,

gaf hun eenige skillingen meer dan het gevraagde bedrag, kreeg van ieder een stevigen handdruk, en voelde me recht pleizierig en op mijn gemak. Daar buiten heerschte de duistere nacht; hier aanschouwde ik een gedekte tafel. Daar buiten kletterde de regen, hier welfde een dak boven mijn hoofd.

Spoedig kwamen nog drie heeren binnen: een oud heer, een gewoon heer en — een jong heer die mij toescheen student of artist te zijn. Ik stelde me voor, en we gingen aan tafel. Ieder had vóór zich een bord grutjes en een kom melk. Ik zag hen iederen volgeladen lepel doopen in de kom met melk, en volgde dat voorbeeld. 't Geheel was wel aardig, maar toch, ik hield niet overmatig van grutjes, te meer daar ik me den tijd niet herinnerde ze genuttigd te hebben. De laatste maal was, geloof ik, op een Zaturdag; de Krimoorlog was juist uitgebroken en het beleg voor Sebastopol had een aanvang genomen. Mijn moeder las de brieven voor van het oorlogstooneel, en vaak politiseerden we samen, of legde ze mij uit hoe men Turken kan bijstaan, want ik verachtte toen alles wat geen christen was. Ik plaatste mij weder op het gemoedelijke standpunt van voorheen, en herinnerde mij met wellust den tijd toen ik grutjes at, vroeg naar bed ging en een hekel aan de Turken had.

Na het souper begaven de heeren zich naar het salon om nog een glas toddy te drinken. Dit ruime vertrek had een vernist geverfden vloer, gelijk in de huizen bij rijke lieden in Noorwegen gewoonlijk voorkomt, en was verder gemeubileerd naar den ouderwetschen trant. Alles scheen mij toe hecht en sterk te zijn, daarbij geriefelijk ingericht, terwijl het geheel door bougies verlicht was. Ieder onzer nam een rolstoel en stak een pijp op; die van het jonge mensch had 1 ½ meter lengte. — 't Moet bepaald een artist zijn. — 't Viel gemakkelijk zich hier in een vorige eeuw te verplaatsen, tot heden slechts uit de boeken bekend. De oude heer maakte met zijn grijs hoofd en kalm voorkomen, zijn kanten lobben en manchetten, geheel den indruk van een welgezeten burger te

zijn uit "*le bon vieux temps de jadis.*" Het jonge mensch sprak vloeiend Duitsch. Hij was een schilder. Zijn hooge rijglaarzen, zijn lange lokken hadden mij in verband met zijn reusachtige pijp te recht doen vermoeden, dat het geen gewoon mensch was. Gezellig zaten we om de tafel. Telkens als de oude heer zijn glas opnam, riep hij uit: *skaal! skaal!!* wat beantwoord werd door een drievoudige doch zwakke echo en het nemen van een klein teugje. Want het bleef bij één glas, doch we rookten vele pijpen en dronken ontelbare "skaal's." De eerwaardige grijsaard informeerde ook na den oorlog met Atjeh, hoe die ontstaan was en hoe die gevoerd werd. De schilder vertolkte mijn verhaal in het Noorweegsch. Over het ontstaan ging ik vluchtig heen, doch weidde des te meer uit over de dapperheid der Hollanders en de doodsverachting der Atjineezen. De oude heer was handelaar en woonde al 46 jaren te midden dezer eenzame klippen. Rossum was eigenlijk zijn eigendom, zijn vaderlijk domein. Want Rossum bestaat slechts uit 3 à 4 huizen: het grootste door hem, en de andere door zijn familie en ondergeschikten bewoond. Dat is Rossum. En zoo is — in het algemeen gesproken — geheel Noorwegen saamgesteld uit plaatsen, die een naam dragen, een station heeten, doch slechts door één familie en haar leden bewoond worden. Nergens beter dan in dit land kan men de eenvoudige grondslagen leeren kennen, waarop het groote maatschappelijke gebouw rust.

De oude heer had voor het laatst gezegd: "skaal! skaal!!" De laatste teug was gedronken, de laatste pijp gerookt en het laatste woord gewisseld. Wij werden weder naar een andere kamer gebracht, waar een heerlijk bed ons wachtte.

't Was, geloof ik, nog vroeg in den morgen, toen een zachte stem aan mijn oor fluisterde: "*Var so god.*" Droomde ik of was ik wakker? Naast mijn ledikant stond een jong vrouwelijk wezen, die mij een kop koffie aanbood ter eener zijde, en eenige beschuiten ter andere zijde. Zoo was ik het zelfs in mijn eigen huis niet gewend. Ook de andere heeren werden met een "Var so god" wakker gemaakt, en ontvingen met

vakerige oogen hun koffie en beschuit, waarna de jonge vrouw het vertrek verliet, even stil als zij gekomen was. Na de koffie vielen de beide heeren, als om een *démenti* aan den edelen drank te geven, op nieuw in vasten slaap. Ik was echter geheel en al verrukking, en stond op. Ik moest den tuin eens opnemen, dien ik 's avonds was doorgekomen, Rossum zien in het morgenuur, leven en genieten in 't vooruitzicht van het nieuwe dat de dag zou brengen. Heden Namsos te bereiken was mijn lievelingswensch. Daar nam het vaste land een aanvang, en zou ik andere stukken kunnen ondernemen.

Het was Zondag en het ernstig-rustige den Zondagmorgen eigen lag ook over Rossum en over de steenheuvelen te midden van welke het gelegen is. De tuin was prachtig op dien breedtegraad, en lag daar neder als eene oase tusschen de dorre klippen. In 't midden woei een groote geel-zijden vlag: de vlag van Spanje. (De oude heer bevrachtte een Spaansch schip met stokvisch).

Op mijn onderzoekingstocht voegde de zoon des huizes zich bij mij. We beklommen samen een heuvel, en daar wierp ik de teedere kwestie op, wat ik schuldig was. Doch ik was niets schuldig, en mocht zelfs geen "Drikkepenge" geven.

Om 9 uren waren we aan het ontbijt. Het deed mij genoegen den ouden heer weder te zien, doch dat het tweede woord zou zijn: "skaal, mijne heeren!" had ik niet kunnen vermoeden. Naast ons bord stond een glaasje Aqvavit (brandewijn), benevens een glas om zwaar bier uit te drinken en dan nog een kop voor degenen, die thee wenschten te gebruiken. Ik hinkte op twee gedachten, en ging gedeeltelijk mede met de beide vrouwen die thee, en gedeeltelijk met de mannen die bier en brandewijn verkozen.

De jonge vrouw des huizes — des grijsaards schoondochter — was zeer gastvrij. Opmerkelijk is het dat de heeren niet de minste notitie van haar namen. Ik had hier gaarne eene gunstige uitzondering willen maken, doch was de Noorweegsche taal te weinig machtig om me boven mijn mede-

menschen te verheffen, en de gastvrouw sprak slechts Noorweegsch. Maar waarom namen de andere heeren geen notitie van haar? Och, de vrouw is hier het stille, huiselijke wezen, wier bescheiden deel zich voornamelijk tot de materieele verzorging der gasten bepaalt. Zij spreekt niet voor haar iets gevraagd wordt, en dan niet meer dan noodig is.

"Her voice is ever soft, an excellent thing in woman."

Na het ontbijt gaven de heeren den gastheer op de gebruikelijke wijze de hand. Ik volgde dat voorbeeld en gaf tevens mijn wensch te kennen om te vertrekken. De oude heer wilde volstrekt dat ik het middagmaal nog zou overblijven, of in alle geval nog een glas portwijn met hem zou drinken, doch ik bedankte voor het een zoowel als voor het andere, daar ik dien avond in Namsos wilde zijn. Ik nam een hartelijk afscheid van de gastvrouw, van de beide heeren en den ouden heer, Henrik Sverdrup. Zijn zoon, George, zou mij nog een eind weegs vergezellen.

Na een goede 3 uren loopens bereikte ik Strand, waar ik een boot naar Landfarvick moest nemen. 't Kwam er nu op aan het Skijdsstation te vinden, hetgeen wezenlijk niet altijd zoo gemakkelijk gaat. Die stations dragen geen uiterlijke kenteekenen, geen uithangborden; veelal staan ze van den weg, en wandelaars die naricht kunnen geven zijn hier schaarsch. Wie ook kon denken dat de reislust de menschen eenmaal tot zelfs in deze afgelegen streken zou heenjagen, de Noren zeker niet.

Na heen en weer loopen was ik eindelijk de wetenschap machtig, dat het vóór mij liggende huis het Skydsstation was. Maar tusschen deze wetenschap en het stijgen in de boot ligt nog een kleine wereld vol zedelijke inspanning en gedachten. Ik stapte dan op het huis aan. Van verre zag men mij aankomen, rond de woning dwalen om een ingang te vinden, daar de hoofddeur gebarricadeerd scheen, doch niemand kwam buiten om me te helpen. Waarom ook? Eindelijk gelukte het mij een ingang te forceeren, en vermits

op mijn kloppen niet geantwoord werd, trad ik een vertrek binnen, waar het gezin aan den disch vereenigd was. Pap, fladbröd [1] en haring waren de hoofdschotels. Vertrek en meubelen waren van dezelfde stoffage, en hadden één kleur; de wanden, de tafel, de banken, de kasten, de borden, enz. bestonden uit dezelfde ongeverfde houtsoort. Niets was er in het gansche vertrek wat glom. De vloer alleen was ter gelegenheid van den Zondag met groene bladeren bestrooid, zoo mede de ingang voor het huis.

Ik nam mijn hoed af, en vroeg op beleefde wijze een boot naar Landfarvick, De Skydsbonde viel in een lange redeneering en luchtte zijn volksdialect, voor mij totaal onverstaanbaar. Intusschen wees hij mij te gaan zitten; hetgeen zooveel gewonnen was. De man zette zijn maaltijd voort; na den eten trok hij een jas aan en ging heen. Ik dacht dat hij de boot in gereedheid ging brengen, doch hij bleef drie volle uren weg. Het eerste uur bracht ik vol zelfverloochening in het vertrek door; in het tweede uur liep ik met verbeten woede buiten; in het derde uur zat ik bedaard in het vertrek neder en bestudeerde de Noorweegsche taal. Na verloop dezer drie uren kwam de Skydsbonde terug. Op mijn vraag naar de boot kreeg ik ten antwoord: "strax." Hij ging op nieuw met zijn gezin "spise." Na dezen maaltijd verdween hij weder voor een uur. Het was avond geworden, en in stede van te Namsos, was ik nog slechts drie uren van Rossum.

Ten 7 ure stapte ik eindelijk met twee roeiers de logge zware boot in, waarin mij op een hellend plankje aan den achtersteven een plaats werd aangewezen. Het was beide roeiers aan te zien, dat het niets naar hun zin was op heden met mij uit spelevaren te gaan. De tocht was lang; hoe lang wist ik op dat oogenblik zelve nog niet. De wijze waarop ze de roeispanen hanteerden, deed me al dadelijk de ge-

---

[1] Smakeloos mengsel van gerst en water, dun als postpapier, en voorkomende zoowel op de tafel der rijken als op die der armen.

dachte raden die bij hen voorzat, en die was: "we zullen ons niet vermoeien." Daarbij scheen ik hun sympathie niet te bezitten, en op de verschillende vragen die zij elkander voorlegden, volgden even zoovele conclusiën ten nadeele van mijn persoon. Terwijl ik mijzelf groot gevoelde, scheen ik in hun oogen de nietigste aardwurm te zijn, die hier ooit tusschen de scheren gezien was geworden. Op mijn beurt kreeg ik een hekel aan die menschen, en dook beneden de oppervlakte van een Hollandsch flegma onder. Op die plaats bleef ik mij ophouden, huiverend van de kou en flauw van den honger. Het zeil deed weinig dienst, en slechts langzaam ging het voorwaarts tusschen Norges woeste Fjelden. Geen levend schepsel was ergens te bespeuren: noch een medemensch, noch een medewezen; alleen barre rotsen omgaven ons. We waren nu de Fjoldenfjord bijna over. Ter rechter zijde zweefde de blik vrij over den Atlantischen oceaan, waarvan wij nog geen halve mijl verwijderd waren. De nauwe ingang tusschen die beide groote rotsgevaarten links is thans ons doel. Maar 't schijnt alsof we er nimmer zullen komen. Al wordt er aanhoudend geroeid, de zwarte rotsen blijven even donker van kleur, even groot en even ver verwijderd. Op 't laatst deed ik mijn oogen dicht, om ze na verloop van eenige minuten open te doen, en dan te zien of we verder waren gekomen. Ternauwernood hadden de roeiers bespeurd dat ik mijn oogen sloot, of ze zeiden tot elkander op spottenden toon:

Nu sovet han. (Nu slaapt hij).

En nog altijd waren we de rots niet om, en zat ik op mijn hellend plankje in mijn flegma ondergedoken, huiverend van de kou.

't Was 10 uren geworden, doch we roeiden steeds voort. Het heimwee sloop mijn borst in; het heimwee naar Landfarvick. "Is daar een hotel?" vroeg ik plotseling. Alsof mijn verstandiger "ik" niet beter wist, dat in deze oorden geen hotels te vinden zijn. Maar wat praat ik van een hotel te Landfarvick, — de plaats zelve zouden we niet bereiken.

Om 11 uren 's avonds stuurden ze de boot naar land, zeiden dat ze niet verder konden roeien en ik maar zien moest hier in Syerstadt onder dak te komen. Daarop verlieten beiden de boot en klommen met vlugge pas over de glibberige steenen naar omhoog. In den stikdonkeren nacht kon ik met mijn bagage beladen hun snelle vlucht niet volgen. Herhaaldelijk viel ik op de met zeewier begroeide steenen, doch eindelijk stond ik op vasten wal, en stapte op de nevelachtige omtrekken van een paar huizen aan. De beide roeiers stonden daar reeds, zeiden dat alles naar bed was, dat op hun kloppen niet geantwoord werd, dat ik wel zou doen met af te rekenen, en dan maar *à la recherche de ma fortune* moest gaan. Ik vroeg of in de tegenover liggende kleinere woningen geen onderkomen te vinden zou zijn, doch verachtend werd mij beduid, dat daar slechs arme lieden woonden. Hier moest dus gehandeld worden, en ik maakte aan de deur zulk een vervaarlijk leven, dat zelfs een Noor op dit geweld wakker moest worden. Weldra vernam ik het melodieuse geluid van naderende sloffen; een slaperige meid opende de deur op een kier, doch ik drong onmiddelijk naar binnen, en vroeg:

"*Kan jeg erholde en Vaerelse, Fröken?*"

"*Vaerelse?*" herhaalde de meid op een toon van de uiterste verbazing. De vraag was, dacht me, duidelijk, Ten overvloede herhaalde ik ze nog eens in andere bewoordingen, hoewel ze me al dadelijk bij intuïtie had kunnen begrijpen, doch dit zintuig scheen ze te missen. Maar erger werd het, toen ze mijn tweede vraag beantwoordde met:

En zeker "*spise*" ook nog!

Lieve God, ik "*spise*," daar had ik immers niet het minste recht op; het eenige wat ik verlangde was een bed. Had ik in de boot al gedroomd van een hotel en biefstuk, van een kellner en *café*, dat waren werkingen der verbeelding geweest, die de werkelijkheid nabij kwamen doch nimmer raakten.

— *Spise*, meisje, ik denk er niet aan.

Toen werd mij door een gebaar aangeduid dat ik dan maar volgen moest, doch eerst had ik met mijn roeiers af te rekenen, die 't geheele gesprek grijnslachend hadden aangehoord zonder een enkel woord te zeggen.

— *Hvad maat jeg betale?*

— *Fem Jotten.*

Jotten, Jotten! Wat trek werd mij daar weder gespeeld? Ik kon het woord niet, en moest mijn vraag beleefd herhalen.

Fem Jotten werd geantwoord, vergezeld van een verachtelijken blik die duidelijk te kennen gaf: "Als je geen Noorweegsch verstaat, wat doet ge dan hier." Maar de taal der Lappen had ik zelfs beter begrepen dan het dialect dezer fjordbewoners. Zou Jotten ook Orten kunnen beduiden, dacht ik, zooals meer beschaafde tongen het vijfde deel eener Speciedaler noemen. "*O, fem Orten*," hernam ik: en een verachtelijk zwijgen bevestigde de waarheid mijner meening. Ik gaf den kerel zijn Jotten en Skillingen, doch was niet in een stemming er een groot drinkgeld bij te voegen. De kerels keken me vernietigend aan, scholden en trokken af.

De meid bracht me op een kamer met twee bedden, brak onderweg nog een aarden voorwerp, doch toen de buitendeur achter de roeiers en de binnendeur achter haar dicht gevallen was, wierp ik mijn goed rechts en links door de kamer, trok de dekens over mijn hoofd en gevoelde mij, hoe specifiek licht ook, gelukkig en tevreden bij het uitstrekken mijner verstijfde ledematen. Zoo genoot ook Socrates, toen hem de wond jeukte, door de ketenen aan zijn enkels veroorzaakt.

Maar nauwelijks lig ik op de grenzen van twee werelden te lobberen, of het dreunen van zware voetstappen buiten dringt in mijn oor. De buitendeur wordt weder geopend, de binnendeur eveneens, en de beide gehate roeiers verschijnen voor mijn aangezicht. Zij hebben zich bedacht en zullen voor dezen nacht hetzelfde vertrek met mij deelen.

Mijn goed ligt verspreid door de kamer, en de kerels hinderen mij met hun gefluister. Zouden ze mij niet iets kunnen ontstelen? Waar ligt mijn vest, welks binnenzak mijn gouden dubloenen bevat? Voor een voetreiziger is het erger bestolen dan vermoord te worden. In 't laatste geval is alles gedaan, in het eerste sleept hij een kwijnend leven voort. Niets kan hij missen; 't geringste verlies maakt hem hulpeloos. Ontneemt hem bijv. zijn eenigen borstel, welken een drievoudige werkkring opgedragen is, en de "gentleman" gaat mede heen. Ontneemt hem zijn spiegeltje, en hij verliest zijn zelfvertrouwen; zijn naaldenkoker, en de vagebond zal hem weldra broeder noemen. Ontrooft hem van zijn linnengoed, en de levenslust gaat weg; van zijn papier en pennen, en hij wordt den haverboer gelijk; van zijn geld, en hij wordt een landlooper.

O, had ik de dierbare prullen maar om mij heen, dan ware ik gerust. Mag ik opstaan, en den kerels wantrouwen inboezemen? Wat moet ik hier doen uit een strategisch, wat uit een taktisch oogpunt? Doch hier valt niets meer te verrichten. Dom heb ik gehandeld door mijn troepen zoo te verspreiden. God helpe hen! Mij blijft niets over dan met het oog 't donker te doorbooren, en op mijn hoede te zijn.

In zulke oogenblikken krijgt men begrip van hetgeen een *correlaat* is. Men overtuigt zich of de kerels werkelijk snorken, en slaapt dan ook in; en als zij wakker worden, ontwaakt men mede. Dit gebeurde dan ook, en toen heel vroeg in den morgen een der kerels met oogen "door borstels overbrauwd" mijn bed naderde om op mijn horloge te zien, kon ik hem mededeelen dat het eenigszins achterliep.

Toen de maagd met de koffie kwam waren wij bezig met schrijven. Op mijn vraag naar een boot, ontving ik een onbevredigend antwoord, en de twijfel rees op of ik in de eerste weken wel te Namsos zou komen. Het scheen evenwel of met het vertrek der roeiers de booze geniussen mede vertrokken waren. Met een bezwaard hart gingen we naar beneden, doch werden al dadelijk helder gestemd door

den mooien dag en de schoone omgeving van Syerstadt. Over de bergen lag een groene tint, en het oog rustte met welbehagen op die zachte kleur, het symbool der hope. Het fladderend koeltje vlood weg in den zonneschijn over de wateren der fjord, en zijn vleugelslag deed de teere golfjes murmelen. Het kwam mij voor of deze schoone herfstmorgen ook het hart van den "Skydsbonde" ontvankelijk maakte voor meerdere aansluiting dan de Noren gemeenlijk aan den dag leggen. Hij sprak mij zelfs het eerst aan, en vroeg of ik niet "spise" wilde.

In het vertrek, waar wat melk en "Knackebröd" voor mij was neergezet, — van dat brood 't welk voor het gansche jaar door in eens gebakken wordt — stond een kamerorgel. Daar wrong ik een deuntje uit, waarop vader en zoon binnenkwamen, en mij hun tevredenheid betuigden. De zoon zette zich daarop voor het klavier om eenige Noordsche nevelen te ontwikkelen. Een oogenblik later slenterde ik den landweg op, en kwam mij een carriool achterop. "Er dette denne Töi?" [1] vroeg de jeugdige boer. En daar het mijn dierbare bezittingen waren, zoo stapte ik de sjees in; de zaak zou zich vanzelve wel oplossen. Wat kon het mij schelen waar ik heen ging. De zon scheen en ik reed door een schoone natuur: door het Jööndal, berg op, berg af, bestuurde voor het eerst een Noorweegsch paard, — dus alles te zamen genomen, wat ging mij Namsos aan, ik kwam er toch niet.

Zoo kwamen wij te Falksdal, en stapten af bij een soort winkelhuis. Met den heer des huizes besteeg ik den fjordoever; van hem vernam ik dat de stoomboot mij verder zou brengen. Na het ontvangen dier geruststellende tijding lêi ik mij neder in de schaduw van de hier geplante Noorweegsche vlag en viel in vasten slaap. Toen de stoomboot in 't zicht was, kwam genoemde heer mij wekken. Vooraf echter moest ik met hem, of ik wilde of niet, een glas wijn

[1] Is dit uw goed?

drinken. Hij bracht me in zijn salon, stelde me aan zijn vrouw voor, en in korten tijd dronken wij menigvuldige "skaal's." Vervolgens namen wij afscheid als oude vrienden, die elkaar vooreerst niet wederzien. Het stoombootje lag diep beneden het rotsplateau. Met een ketting werd ik er ingeheschen, en met de grootste zorg zag hij toe, of ik behouden beneden kwam. Aangenaam was de herinnering, die ik van de bewoners van het eiland Jööndal medenam.

De vaart ging langs de kust van Numedalen door de enge armen van de Fjolden- en Namsenfjord, die nu eens het hart in verrukking brachten door hun schoone natuurtooneelen, dan het oog boeiden door hun wonderlijke bergformaties. 't Scheen alsof dit een lustvaart was te midden van het schoonste en liefelijkste, wat de Noordsche natuur had kunnen scheppen. Als de arm der fjord nog meer versmalde, en 't bootje voortschoof langs de op hooge getimmerten geplaatste huisjes, wier roode verven zoo harmonisch samensmolten met de groene tinten der achterliggende berghellingen, dan rees voor het oog der verbeelding die oude paalwoningen onzer voorvaderen op, en het scheen alsof alle herinneringen uit latere tijden wegvielen, alle met moeite vergaarde kennis vergeten werd bij het gewaarworden van den geest van rust en vrede, die uit deze oorden den aanschouwer tegenjoech.

Naarmate wij Namsos naderden werd het geheel zoo mogelijk nog aangrijpender, en daarbij nog gezelliger. Verschillende schepen werden door het stoombootje gaandeweg op sleeptouw genomen. Men helpt hier elkaar gaarne, en wie heeft haast? Zelfs grooten jachten werd een tros toegeworpen, doch zij moesten een Speciethaler betalen. Zoo was het langzamerhand een kleine *flottille* geworden, die 's avonds ten 6 ure te Namsos aankwam.

Dit stadje maakt op den reiziger een allerprettigsten indruk, als men het van de fjord of van de hooge oevers beschouwt. De frissche kleuren der houten huizen bekoren dermate het oog, dat alleen dit gezicht een reis naar Namsos waard is.

Ware ik een Fin, en grootgebracht met de melk der reuzensprookjes, ik zou meenen dat hier een reuzenkind zijn nieuwe speeldoos heeft opgezet. En zoo rood en frisch als Namsos heden is, was het ook voor 10, voor 20 en voor 50 jaren. Want gelijk alle steden in Noorwegen brandt de stad geregeld om een zekeren tijd af. Die snelle stofwisseling onderhoudt de frischheid en den bloei van het stedeke.

Na lang vragen en zoeken kreeg ik logies, doch onder belofte morgen vroeg weer af te reizen. Dit zou ik doen, mits zij van hunne zijde me iets warms te eten gaven; vooral als 't niet te veel gevergd was een stukje "Kjöd," [1] daar ik in geen drie dagen het een noch het ander genuttigd had. Dit beloofde de oude juffrouw, en liet mij in het kamertje alleen. Mijn eerste blik viel op het boek, van welks inhoud naar mijn bescheiden meening de Abt de Lamennais te recht gezegd heeft, dat het menschdom op nieuw dáárdoor gered zou worden, als het weder ten ondergang nijgde. Op alle slaap- en logeerkamers in het hooge Noorden heb ik bijbels gevonden, en werd ik uit gebrek aan versterkend voedsel slapper op de beenen, des te vaster geraakte ik in den bijbel. In dit kamertje vonden wij ook nog meer stichtelijke lectuur: een Thomas à Kempis, Luther's Handboek, een "Volgt Jezus", en andere godsdienstige werken. Onwillekeurig vouwde ik de handen, en bad: "Alvader, verlicht het hoofd dier vrouwe en laat haar mij schenken een maaltijd uwer en mijner waardig."

---

[1] Vleesch.

HOOFDSTUK X.

THRONDHJEM.

Een voetreis van Namsos naar Throndhjem is een onderneming, die niet iedereen doet, en waarover men dan ook liefst het stilzwijgen bewaart. Slechts vrienden en bekenden durft men, zonder gevaar te loopen in hun schatting te dalen, mededeelen wat men gedaan en ondervonden heeft; doch hoogst gewaagd en onverstandig is het in wijderen kring dergelijke grappen aan den man te brengen. Wie gaat er tegenwoordig nog te voet, als hij rijden kan. Loopt zoo iemand niet gevaar voor een zonderling te worden gehouden, als een exentriciteit te worden beschouwd, die later nog eens slecht weg zal komen. Het doen eener voetreis door een weinig bezochte streek, zonder hotels aan den weg, met beren in de nabijheid, ongewapend, vermoeienissen en ontberingen lijdend, zonneschijn, regen en muggen trotseerend, en dat alles uit vrijen wil en louter genoegen, — vatte wie het vatten kan!

Hoor ten minste iets ter mijner verdediging aan. De kapitein van de President Christie had gezegd, dat ik die reis niet kon doen zonder geweer, doch de telegraaf-directeur Nielsen beweerde, dat de beren den mensch geen kwaad deden, en alleen gevaarlijk waren als ze aangevallen of uit

hun winterslaap ontwaakten. (Gerust hadden zij kunnen zeggen, dat de beren 's zomers zelden in het dal komen). Vervolgens had ik een goede kaart bij me, voor vermoeienis was ik niet bevreesd, ontberingen had ik meermalen geleden, -- wat was er dus eigenlijk tegen om deze voetreis te maken door de streken van het "gamle Norge". Nu goed, reis te voet als ge wilt, doch spaar ons het reisverhaal. — Wel! niets zou ik liever doen, maar nu ik eenmaal begonnen ben, kan ik toch geen gaping in mijn verhaal laten, of mag ik dit reisverhaal zoo opsmukken, dat bij velen de begeerte zal opkomen ook zoo'n reisje te maken, en anderen zullen denken, hoe ik met vrucht gereisd heb, en hoeveel er uit een voetreis te leeren valt. Daarom — en dat weegt het zwaarste van alles — ben ik verplicht hier eerlijk en trouw mijn reisjournaal af te schrijven, zooals het onder den indruk van het oogenblik opgesteld werd. Mijn oprechte biecht stemme ten minste den critischen lezer tot een zachtmoedig en vergevensgezind oordeel.

---

29 AUGUSTUS.

OVERGAARD.

Wanneer men bij eene voetreis in Noorwegen 's avonds een dak boven zijn hoofd heeft, dan is de op den dag doorgestane vermoeienis en onthouding totaal vergeten. Dan looft men den Heer, en schrijft zijn dagboek bij.

De reis ving 's morgens aan met een roeitochtje over de Namsenfjord naar Spillum. De zon bescheen de roode en gele houten huisjes, en ik zocht naar het reuzenkind, dat zijn doos op deze plek had uitgepakt. Maar hoeveel reuzen op deze aarde ook mogen rondwandelen, ja zelfs dwergen tegenwoordig op den eerenaam van reus aanspraak maken — en

met recht want 't begrip reus is relatief[1] — hier zag men er niet één, en genoot des te meer van het onvergetelijk gezicht. Onder dezen indruk en den geschonken stevigen handdruk van den roeier begon ik de wandeling, die door de schoone valleien Wärdalen, Stördalen en andere leiden zou tot Throndhjem, de oude kroningsstad. We gingen door het bekoorlijke Graesdal, en voeren nog eens in een boot over een arm der Namsenfjord in de richting van Bangsund. Van nu af scheidde ons geen enkele sond of fjord meer van Throndhjem; wij zelven beheerschten voortaan den tijd, en waren los van het menschdom.

En als dat geval intreedt, is men eerst met recht "vorst der aarde," al zij men ook: *en beskeden Fodvandrer med sin Randsel paa Nakken*.

Het gedeelte van de Namsenfjord bij Bangsund is 't schoonste natuurtooneel, 't welk wij tot heden zagen. Een terrasvormige rotswand met berken en pijnen rees voor des pelgrims verbaasden blik steil naar omhoog, en verloor zich in de wolken. Die boomen stonden daar met hun loodrechte stammen, als waren zij in bloempotten geplaatst, terwijl allerlei vreemde vogelenkelen tusschen stammen en bladrenkronen, tusschen spleten en kloven een monsterorkest gratis ten beste gaven. Ik beklaagde mij over mijne onwetendheid. Zoo gaarne had ik aan het geluid de daarbij behoorende veder herkend. Hoor, hoor! Dit is de steenuil, dat is de bergarend; dit is de eider, dat zijn hoenders, ginds schreeuwen eenden.

Bij een bronnetje rustte ik wat uit, en gebruikte het middagmaal: een stukje chocolade en een beker water. Wat baart mijne verschijning hier een verwondering! Er is toch niets buitengewoons aan mij te zien. Maar ieder die me passeert, blijft mij aankijken. Kinderen keeren op hun schreden terug; zelfs een paard bleef stil staan om mij op te nemen. Een kerel met een bijl keek mij lang aan, zuchtte, en ging voorbij.

Door de zware bagage van mijn *plaid* en *musette* waren

[1] De dwerg, wanneer hij viel van zijne mier, dorst klagen,
Dat hij gevallen was van Faëtonschen wagen.

wij na den middag erg hongerig en dorstig. Te vergeefs vroeg ik verscheiden malen om een glas melk: de domste vraag die men hier doen kan.

Bij het beklimmen eener moeilijke hoogte verwachtte ik iets verrassends te zien, als de top bereikt was. 't Is nog een oude herinnering uit kinderverhalen, die hier in het practische leven geen teleurstelling ondervond. Daar lagen een aantal huizen aan de Lyngenfjord. De rook steeg uit de schouw, en ik meende dat men voor mij een middagmaal bereidde. Misplaatste gedachte! Die huizen liggen aan de overzijde, en dus niet op mijn weg. Vooruit dus, naar Overgaard.

Een vreemde verschijning kom ik tegen op mijn pad. Een man met het geweer op schouder, eene vrouw met een houten kast [1] op den rug, waar binnen iets schreeuwt, en tusschen hen in twee kinderen, allen in grauwe vellen gekleed en met beenen als hoepelen zoo krom, gaan mij voorbij. Ik wachtte een toevallig naderenden manspersoon op, om te vernemen, wat dat voor eene familie was. — *Hvad være dette for Mennesker, og hvor komme de herfra?* Dat zijn Finsche boeren, die over de bergen komen, antwoordde de man op onverschilligen toon, maar gij, en zijn oog begon te glinsteren, "*hvor kommt du herfra?*" Mijne verschijning baarde hem meer verwondering dan die der Finsche familie. Wat kon ik anders zeggen, als dat ik van Namsos kwam. Versmachtend van dorst vroeg ik aan een vrouw, die aan de deur harer woning stond te breien, iets te drinken. Ze nam mij met een wreeden blik op, en ging zonder iets te zeggen naar binnen. Daar ik bleef staan, werd ik een oogenblik later in huis gelaten, en kwam uit het in de verte vernemend knetteren van het haardvuur op het denkbeeld, dat men voor mij koffie kookte. Goede menschen vindt men immers overal, zelfs bij de stugge bevolking dezer streken. IJdele hoop en verwachting! Een kan water wordt mij voorgezet, en de vrouw blijft mede in 't vertrek, want ik mocht

[1] Een houten wieg, *Koms* genaamd.

eens iets wegnemen. Heb ik dan geen eerlijk gezicht? Bij het weggaan groet ik haar met al de hoffelijkheid, als ware ze een groote dame, doch krijg slechts een norschen, stuurschen blik tot wedergroet. Vooruit al weer naar het nachtkwartier! Maar wie zal mij willen hebben? Die vrouw heeft mij gansch ontmoedigd. Mijn eerste vraag naar een nachtkwartier wordt door een manspersoon zwijgend beantwoord met een uitgestrekten vinger naar den horizon. Een tweede zegt, dat ik in het Skydsstation logies kan vinden. Maar waar is dat? *Endnu en liden Ende.*

Vooruit dan nog eens voor de laatste maal. Zoo bereik ik het Skydsstation, en mijn vraag om een nachtverblijf wordt met "ja" beantwoord. In die ure doorstroomt een zalig gevoel de borst van den Noorweegschen voetreiziger. Men laat mij in een woonvertrek, waar ik mij onmiddellijk tot schrijven zet. De wand hangt vol wapens, waaronder ook krijgsmanstuig. De zoon des huizes is sergeant bij de Rijdende Artillerie. Bij het vernemen dezer tijding hef ik mijn incognito op, waarna een omkeering der gansche familie volgt. De zoon, die mij eerst achteloos voorbij was gegaan, komt weer binnen, en maakt een diepe buiging. Ik word in een nettere kamer gelaten, en krijg een uitgezocht avondeten: gerookte visch, brood en koffie. Ik schaam mij over de vele vellen, die op mijn bord liggen en verraden hoe hongerig ik was. Na het souper neem ik de hoeve eens op, en informeer naar de beren die vele, en de wolven die weinige zijn. De ingang der berg- en voorraadsschuur was op 20 voet van den grond aangebracht: eensdeels voor de bergmuizen (lemning Norvegicus), anderdeels voor de verbazende hoeveelheid sneeuw, die hier 's winters valt.

Ik praatte nog een weinig met den zoon over Rijdende Artillerie en haar toekomst, gevoelde me pleizierig en opgewekt, en sliep weldra in een goed, zindelijk bed den slaap der vermoeiden.

---

30 AUGUSTUS.

STENKJÄR.

De menschen wikken en de omstandigheden beschikken. We hadden gedacht heden Levanger te bereiken, en met groote moeite zijn wij slechts te Stenkjär gekomen. Nu, dat was een dag! Acht uur gemarcheerd en met zoo'n zware bagage. Die *plaid* ontneemt mij ongeveer $^1/_6$ mijner gewone snelheid.

Te Overgaard bracht men mij ten 6 ure de koffie. (Alleen op bed wordt de reiziger hier goed en met *égards* behandeld.) In het volgende uur kwam de carriool voor. Daarmee zou ik gaan tot Elden; ten eerste, om dien dag nog Levanger te bereiken, ten tweede om op den sergeant der Rijdende Artillerie een beteren indruk te maken dan bij mijn aankomst.

De "Gut" [1] drukte mij een paar vieze teugels in de handen, en in den traagsten stap dien een viervoetig dier aannemen kan, gingen wij het erf af, niet zonder alvorens tegen het hek te zijn aangereden. Met veel moeite kregen we den "hest" eindelijk in een soort korten draf, in welken gang hij zich ongeveer een kwartier bewoog, om weder in stap te vallen, en weldra geheel stil te staan.

— *Var han dove, Gut?* (Is hij lui?)

— *Nei.*

— *Altsaa, han er gammel?* (Is hij dan oud?)

— *Nei denn!*

Na een kwartier stond de "hest" op nieuw stil. Ook onder de Noorweegsche paarden zijn enkele brekebeenen. Na herhaalde malen vergeefs met de tong te hebben geklapt, verloor ik het geduld, steeg uit, keek het paard eens in den bek, wat het dier slechts tegenstribbelend toestond,

---

[1] De jongen die achterop zit.

en zond den "Gut" met zijn "hest" naar Overgaard terug. Nu ging het snel voorwaarts tot Elden, waar ik dacht te ontbijten. Het Skydsstation en zijn bewoners droegen, naar het mij voorkwam, sporen van meer beschaving, te oordeelen naar den bril van den man en het kapsel der vrouw. Doch beschaving kan gepaard gaan met waterachtige melk en oudbakken smakeloos brood, waarvoor niettemin 24 sk. gevorderd werden. Op mijn beurt had ik een kleine weerwraak. Den heer des huizes had ik op mijn gewonen gemoedelijken toon het geval met het slechte paard van heden morgen verhaald. Als men alleen is, maakt men op reis gaarne een praatje. Wie heeft er niet eens behoefte aan ? Doch 't scheen dat de Skydsgever mijn Noorweegsch ook al niet verstond. Toen ik namelijk sprak van een "slet hest," zette hij een paar groote oogen op, meenende dat ik voor het volgende station een oud slecht paard vroeg. Hij was daarop heengegaan met het slotwoord "strax," wat ik als een beleefdheidsformule had beschouwd, niet vermoedend dat hij een paard uit de bergwei liet halen. Als ik nu opstapte, zei hij verwonderd: "moet ge dan geen *hest* hebben?" — "Ik! neen, ik ga te voet, en denk aan geen *hest* na den slechten van heden morgen." Voor mijn oogen waart nog het booze gezicht van den Eldenschen Skydsmeester rond. Maar had hij het niet aan mij verdiend? Uitgezonderd de ellendige *Frokost*, had hij ook op mijn vraag naar een glaasje brandewijn — ik was zoo koud — met een "neen" geantwoord, alsof ik iets verschrikkelijks verzocht had. Ik ging. Met de beste bedoelingen was ik in Elden gekomen. De korte oogenblikken, die ik er vertoefde, waren voldoende om er mij gehaat te maken, en het "heilige kruis" achterna te geven: alleen wijl men mij niet begrepen had. Doch wat is de oorzaak van vijandschap anders dan een gevolg van het elkander verkeerd verstaan en niet begrijpen. Daarvan waren wij beiden *dupe*, alsmede het onschuldige dier, dat van zijn bergwei gehaald was, om het slachtoffer van babbelzucht en onduidelijkheid van uitdrukking te worden.

De landweg was met zijn menigvuldige hekken, groote en kleine klimmingen en dalingen vrij eentonig. Nog meer verveelden de bordjes met namen aan weerszijde van den weg geplaatst, waaraan de boeren de grenzen hunner gronden herkennen, als ze ondergesneeuwd zijn, en waardoor twist en tweedracht om een handvol aarde voorkomen wordt. Nu en dan vond ik in de nabijheid eener hoeve houten bakjes met deksels op een staak gehecht. Meermalen lichtte ik de deksels eens op, doch vond niets. Waarschijnlijk legt de conducteur van de postcarriool hier de brieven in voor de achterwaarts gelegen "gaarden." En dit kan men in deze streken veilig doen. Gemeenten zijn er niet, dus ook geen veldwachters of slecht volk. En lieden die het land afloopen zijn er, behalve mijn persoon, niet.

De nauwe dalkloven, waartusschen de weg loopt, worden nu breeder, het uitzicht wordt schooner en bij Förringbro en Beitstad verrukkelijk. De zon schijnt door eenige regenwolken heen, en hult het landschap in een poëtisch-melancholisch waas. De weg loopt om een arm der Beitstadfjord, nu eens in de rotsen uitgehouwen, dan slingerend over vlak terrein langs de fjord, waarover een stoomboot heenglijdt naar Throndhjem. Men krijgt den indruk, of men plotseling in een beter oord is aangeland. Hier en daar zijn langs den oever banken geplaatst, zoodat men meent in een plantsoen te wandelen, en niet op 30 uren ten noorden van Nidaros. Hier zou ik willen verwijlen, doch de dagtaak is nog niet volbracht. Een eind verder ligt Benum in een allerverrukkelijkst dal. 't Is eene idylle. Zooveel roode huisjes hebben we tot heden nog niet bij elkander gezien. Hier zou ik willen wonen, los van de banden der stof. Maar komaan! dan schoot er immers niets over. Nu volgt Dyrstadt, en het dal verengt zich weder. Daar is Asp, nog éénmaal ziet het oog rond over de bergen en het water, — en de enge dalkloof sluit ons op nieuw in, beperkt den blik en remt den voetstap. Alleen de herinnering blijft, en we denken aan het vogeltje, dat uit den duisteren nacht door het warme,

verlichte vertrek in den donkeren kouden nacht vliegt. [1]

Wat zijn we vermast! In de Noorweegsche mijl heb ik mijn meester gevonden. Laten wij niet onze veerkracht overschrijden, en te Ostvik een "hest" nemen. Den ganschen dag heb ik ook den wind tegen gehad, regen en stof heeft hij mij in 't aangezicht geblazen. Vooruit dus — en ik klap met de tong — nog een eindje. Als ik nu mijn horloge raadpleeg en mijzelf afvraag, of ik ook in de war ben dan wel Ostvik verdwenen is, verneem ik, dat ik de "onbeduidendheid" al voorbij ben gekropen, en op weg ben naar Stenkjär. Dan maar geloopen. Voor mijn rust en geweten mag ik immers ook niet rijden, om niet het vertrouwen in mijn wilskracht te verliezen. "Gij zult rijden, doch eerst geloopen tot Throndhjem."

We wandelen bij het vallen van den avond door Lilledaller te midden eener schoone natuur. De regendruppelen liggen als diamanten op de groene bladeren der boomen, en een heerlijken geur als van bloemen ademen we in. Bloemen zijn hier wel niet, maar de berken geuren, het gras, de dennenaalden. 't Geheel is in harmonie: groene bladeren, heldere oogen, frissche lucht. De weg gaat steil omhoog. Zou de top ons nog eens eene verrassing willen bereiden? Ja, zie maar! Daar ligt Stenkjär: geen Skydsstation, geen dorpje, neen, een stadje aan de Beitstadfjord.

---

[1] — — — — "Un chef de guerriers se leva ensuite, et parla en ces termes: "Tu te souviens peut-être, o roi (Edwin) d'une chose qui arrive parfois dans les yours d'hiver, lorsque tu es assis à table avec tes capitaines et les hommes d'armes, qu'un bon feu est allumé, que ta salle est bien chaude, mais qu'il pleut, neige et vente au dehors. Vient un petit oiseau qui traverse la salle à tire-d'aile, entrant par une porte, sortant par l'autre: l'instant de ce trajet est pour lui plein de douceur, il ne sent plus ni la pluie, ni l'orage; mais cet instant est rapide; l'oiseau a fui en un clin d'oeil, et de l'hiver il repasse dans l'hiver. Telle me semble la vie des hommes sur cette terre, et son cours d'un moment, comparé à la longueur du temps qui la précède et qui la suit.

Histoire de la conquête par les Normands,
par Augustin Thierry.

De taak spoedt ten einde. Nog een laatste inspanning tot het vinden van logies. Eenigen zeggen: "hier is geen logies"; anderen: "loop naar den drommel". Maar ik zie een man met een gouden band om zijn pet, spreek hem aan, en word door hem medegenomen. Alle menschen groeten hem, want 't is de ambtman. Door zijn bemiddeling krijg ik logies, mits ik morgen weer vertrek. In Noorwegen moet men zich dat niet aantrekken. Vooral in dezen tijd zijn er veel reizigers, en dank God, als ge onder dak zijt.

De kamer kon beter zijn, doch 't geheel belooft nog al iets. Een lief meisje lacht mij uit om mijn Noorweegsch accent. Sommige woorden zijn ook zoo hard, dat zelfs een Hollander er niet genoeg kracht aan kan geven.

— *Er du Tydsker?*

— *Nei, Holländer, officier i Kong Wilhelm tredies Tjeneste.*

Ze komt weer boven met een mooi dasje, en den bekenden witten doek om het hoofd. Al pratend vertel ik haar in langen tijd geen warm eten te hebben genuttigd, en dat ik gaarne iets versterkends verlangde, daar een Hollandsch officier op den duur bij melk begint te kwijnen. Medelijden bij haar op te wekken was mijn doel, de liefde zou, hoopte ik, later volgen. Ze gaat de deur uit, komt terug en somt op haar vingers de gerechten op, die mijn souper zullen uitmaken: dit en dat, en "*Kjöd*" en dat nog. En hoewel ik de nomenclatuur grootendeels niet versta, geloof ik toch aan het schitterend verschiet. Ze lacht zoo lief en innemend. Zou ik haar durven omhelzen? Neen, laten we toch het ideaal en het genot niet bederven, door het in een eindvorm te gieten. Nog eens loop ik mijn ellendig taal-repertoire af, en zeg wat ik al eens gezegd heb. O, onwetendheid! de zoete genietingen dezer wereld zullen u nimmer ontsloten worden.

Het meisje brengt me later in een andere kamer voor een gedekte tafel met vele schotels. In een rolstoel gezeten, kan ik nauwelijks gelooven dat dit alles voor mij bestemd is. Heb ik dan recht op zooveel weelde? En wat heeft zij

er een genoegen in. Kon ik nog maar eens uit mijn arm brein een woordje opdelven, dat de tolk van mijn gemoed zuiver weergeeft. Maar tevergeefs snak ik naar lucht. Zou ik haar durven omhelzen? Wat een lief kamertje en een heerlijk uitzicht. Daar ligt de Beitstadfjord en de stoomboot, die morgen naar Throndhjem vertrekt. Wat gevoel ik mij in een prettige stemming. Alles zou ik durven ondernemen, alleen haar omhelzen, dat durf ik niet. Na het souper heb ik volstrekt geen haast dit vertrek te verlaten. Zij komt afnemen, doch lieve deugd! van een dwarskijker vergezeld. Ook deze vrouw moet ik winnen. Ik wijs haar op den schoonen avond, doch 't maakt geen indruk; op 't verrukkelijk gezicht buiten, ze kijkt er niet naar; ik spreek Noorweegsch en een flauwe lach kruipt langs haar mond. En ginds op den achtergrond staat met haar witten doek onder de kin een ander wezen met lachende trekken en sprekende oogen. — Wat is dat! — De vrouw steekt een bougie aan, en brengt mij als 't ware bij den arm de andere kamer in. Ik kan ter ruste gaan; hier moeten nog andere heeren eten. Rusten! dat kan ik vooreerst nog niet. Nog een wijl wil ik tokkelen op de snaren mijner harmonisch gestemde ziel, en uit mijn geurend pijpje de omhoog stijgende rookkringetjes nastaren die onbestemde gedachten insluiten. Grijpt in de kringetjes, zegt een Noorweegsch spreekwoord, en ge grijpt het geluk. En ik grijp in de kringetjes. Waarom ook niet? Ik ben te Stenkjär.

---

31 AUGUSTUS.

LEVANGER.

De lezer — zal ik er ooit een vinden — kan zich geen denkbeeld vormen hoe vermoeid wij hier zijn aangekomen.

Na talrijke malen gerust en troost in een pijp te hebben gezocht — we verslaven ons wezenlijk aan pijpen — rees Levangers nederige toren toch eindelijk voor onze naar den horizon gerichte blikken op. Als men de Wärdal gepasseerd is, kort voor Levanger, ligt op eenige mijlen afstands ter linker zijde Stiklestad, waar Olaf de Heilige in 't jaar 1030 den marteldood stierf; en hoewel we voorheen voornemens waren geweest dit plaatsje te bezoeken, thans dachten we daaraan volstrekt niet meer. Een marteldood liet ons koud; we ondergingen zelve immers een martelaarschap. Maar al kruisten de wegen van Olaf en de mijne elkander zoo dicht, zou de naneef ons ooit in één adem te zamen noemen? Waarschijnlijk niet, of wel: "*it is likely but not possible*". Hij was een koning, gij zijt een voetreiziger. Hij had Skalden bij zich om zijn naam te verheerlijken; gij moet zelf uwe geschiedenis ter boek stellen en uwe daden bezingen. Hij zal leven in dit oord, hetzij we om de zon of Jupiter draaien; gij zult schier niet bekend en morgen vergeten zijn. Want alle menschen dragen de kiemen eens konings in zich, doch onder de vele geroepenen zijn weinig uitverkorenen.

De wandeling was 's morgens onder groote hitte ingezet over een altijd klimmenden weg. De drie eerste uren legden wij niettemin zonder rusten af; alleen veroorloofden we ons wegens den zwaren *plaid* om het uur een weinig uit te blazen. We werden vanzelve zoo snel voortgedreven door een lieve stem achter ons, die 's morgens gefluisterd had: *Tusend Tak* en zacht voortruischtte in steeds zwakker toon. Toen zij ophield gingen wij rusten. We waren ook juist te Röske aan het Skydsstation, waar men ons verkwikte met een bord zure melk en gele braambeziën (de grootste tractatie in Noorwegen); het overige *menu* was van minder gehalte en bestond uit leverworst, waarvan ik een stukje in mijn *musette* stak, en ongeschilde aardappelen die ik liet staan. Stadtland en Strömen waren schoone punten, doch overigens bood de weg niets belangrijks aan als havervelden en haverboeren. In 't algemeen gesproken, zijn de natuurschoonheden in dit gedeelte

12

van Noorwegen weinig afwisselend, wijl de samenstellende deelen van te groote uitgestrektheid zijn, hetgeen den prikkel der nieuwheid ten laatste verflauwen doet. Ook schijnt het of de landschappen nog gehavend zijn door de worsteling met den acht-maanden-langen winter.

Levanger is een stedeke met ruim 1000 inwoners aan een inham der Throndhjemfjord. De eerste verbindingsweg met Zweden — in 't geheel zijn er vier — heeft hier plaats. Het stadje bezit dan ook een hotel, dat 't recht heeft dien naam te dragen. Het oog bleef met verrukking hangen aan de eerste dame, die het sedert langen tijd weder aanschouwen mocht. Zelfs geleidt een achttienjarige dame, een verrukkelijk kind, ons naar onze kamer. Zoo ik hier eens een paar dagen bleef. — Kom, wees niet dwaas! — Maar veronderstel eens dat ook zij u de koffie 's morgens brengt. Gebeurt zoo iets ergens anders in Europa, tenzij in Noorwegen?

Het laatste boordje gaat er aan voor den vastgestelden tijd, de mooiste das wordt voor den dag gehaald, — in één woord zooveel toilet gemaakt als een voetreiziger mogelijk is, en zoo maken we niet zonder ingenomenheid met ons zelven eene wandeling door Levanger. Verscheiden personen nemen de pet voor mij af, zelfs de ambtman. Waarschijnlijk heeft men reeds uit het boek vernomen, wie en wat ik was. Ik laat mij dan ook die hulde welgevallen en betreur het alleen, dat het stadje zoo spoedig doorgewandeld is.

Had ik al een goed idee van 't hotel, het souper overtrof mijn stoutste wenschen. Laat ik één gerecht opnoemen: — gevogelte. Was ik dezelfde man nog die in Syerstad haverbrood en op andere plaatsen niets gekregen had? — Zou ik morgen nog blijven? Men schijnt mij hier op de rechte waarde te schatten. Zoo ik geheel het overige Noorwegen er eens aangeef, om hier Noorsche studiën te maken. Zou het niet beter zijn dan zoo als een razende Roeland het land af te loopen? De 18jarige gaat mij voor naar mijn kamer, om de bougies aan te steken, en zegt: "*God Nat min Herr*," met een zoo allerliefsten blik, dat ik het vaste besluit neem op morgen

te vertrekken. In alles moet tucht heerschen, zelfs in de vrijheid. Den kortsten weg naar Throndhjem te volgen heb ik mij opgelegd. Geen bloemen ter zijde, geen feeën vooruit, mogen mij doen afwijken van mijn pad. Ga slapen, wandelaar, en verzamel uwe krachten voor morgen; uw weg voert naar Throndhjem.

---

1 SEPTEMBER.

FORBORD.

Gud er loved! Ten half acht 's avonds hebben we permissie gekregen, om in het Skydsstation te overnachten. Wat hebben we van daag geloopen, doch lang houden we het op die wijze niet meer vol; 't is al te inspannend. De kaart had ons reeds bij voorbaat gewaarschuwd, dat we weinig geschikte stations zouden aantreffen om te verpoozen. Vier uren hebben we eerst moeten afleggen, alvorens een ontbijt machtig te worden. En hoe heb ik het dan nog vermeesterd. Bijna flauw was ik een woning binnengeloopen, en daar men hier zelden menschen in huis aantreft, vrijmoedig een der vertrekken binnengestapt. Een wit laken over de tafel duidde aan dat hier gegeten was of gegeten zou worden. Met geen stok krijgt men mij hier vooreerst vandaan. Ga zitten, in afwachting van 't geen gebeuren zal. 't Is maar een boerenhuis, doch een orgel en aardglobe wijzen aan, dat men hier kunsten en wetenschappen lief heeft. Een breiend vrouwspersoon treedt binnen, doch schrikken doet ze niet.

"Kan je me niet iets te eten geven, vrouwtje," *var so god? Spise, joh.* En ik krijg: roggebrood, dikke ham — 't kan ook wel iets anders geweest zijn — eieren, melk, ja ook een glaasje brandewijn; en dat alles voor 6 sk. Er leven nog goede menschen.

Ik vertrek niet zonder haar op te zoeken en volgens Noorsch gebruik de traankleurige gerimpelde hand te drukken. "Adieu!

— Adieu." — Ik ontmoet eene begrafenis. Het lijk is op een vierradigen wagen geplaatst, en wordt door wel 20 carriolen gevolgd. In de verte luidt de klok van een kerkje de uitvaart der stervenden. De plechtigheid wordt bijgewoond door alle familieleden, vrienden en bekenden. Geen rouwfloers, noch huilebalken zetten den stoet dat weemoedig ernstige bij als elders. Geen belachelijk toegetakelde groefbidders, geen koetsen met gesloten gordijnen volgen de baar. Allen aanschouwen Gods vrije natuur, waar het glinstert en flikkert van licht en leven. Denkt men niet onwillekeurig aan het woord van Spinoza: "treuren is zwakheid." De aanschouwing der natuur stilt de pijn der bloedende wonden en de tijd sluit ze, maar de litteekenen blijven. De meeste Noren mogen Spinoza niet gelezen hebben, een vluchtige blik over den begrafenisstoet gaf toch aanleiding te denken, dat zijn geest in hen gevaren was. 't Had eerder iets van een bruiloftsfeest. Iedere begrafenis wordt dan ook door een pretje gevolgd. Er zijn zelfs reizigers die twee familiën onderling feest hebben zien vieren in hetzelfde vertrek: bij de eene lag een bruiloft, bij de andere een sterfgeval ten grondslag, doch om den wille der eenvoudigheid was men overeengekomen gelijktijdig feest te vieren, en gezamenlijk de kosten te dragen.

In onze kinderjaren was niets ons zoo dierbaar als een dal. In een dal te wonen was heerlijkheid, vooral met weinige menschen, alleen met familie en enkele bevoorrechte vrienden. Overdag werken in den zonneschijn, 's middags rusten in de schaduw, en 's avonds luisteren naar den wijzen heremiet, die niet ontbreken mocht. Die valleien en dalen onzer jeugd aanschouwden we hier eindelijk in werkelijkheid, nu helaas! een goed deel der poëzie heen was. 't Waren dezelfde sterk uitkomende kleuren: fluweel groene tapijten, waartusschen de bergpaden zich slingerden als een zilverdraad. In de prachtige valleien van Stördalen werd de natuur grootscher en indrukwekkender. Hierbij verbleekten de beelden der kinderjaren, en aanschouwde men den ernst van rijperen leeftijd: afgronden van peillooze diepten, rotsen van wonderlijke formatie;

brokkelend, schilferend en verweerend; of steenen van groote afmeting op elkander gelegd, als ware de natuur hier nog aan 't bouwen, als moesten die steenen daar opgestapeld in elkander groeien, dan verweeren en den aardlaag vormen waaruit gras en boomen zouden voortkomen, en later de mensch zou verschijnen. Doch nu was alles in rudimentarischen toestand. Geen enkel plantje was er te zien, en geen enkel wezen in den omtrek te bespeuren; slechts steen en niets dan steen aan alle zijden. Ik stond alleen te midden dezer natuurformatie, en het geheele plantenrijk tusschen ons beiden gelegen was weggevallen. Hier kon men niet leven, doch wel een oogenblik toeven en waarnemen, hoe de aarde er uitzag toen de mensch er nog niet was. Hoevele geologische tijdperken, hoeveel trappen van levende wezens lagen tusschen deze ruwe steenen en den denkenden, voelenden, willenden mensch. Welk oneindig verschil bestond er tusschen deze onbezielde steen en mijn warm, kloppend hart. Maar is tusschen beide geen verband, en werkt niet in alles dezelfde kracht, die alles omvat en vereenigt, die waargenomen wordt aan het hemelgewelf zoowel als in de ingewanden der aarde, die zich slingert om het bezielde als om het onbezielde rijk; een kracht die in haar laatste uitdrukking liefde heet, doch reeds in deze steenen werkzaam is als zwaartekracht, later als chemische verwantschap, vervolgens als beweging en kleurenpracht, en eindelijk als de hoogste openbaringen van geest en zieleadel?

Laat ons in dezen steen aan den voet van gindsche afgrond een naam griffelen die ons dierbaar is, een naam die de uitdrukking is der edelste gedachten, die over duizend jaren misschien er nog in te lezen staat, of met hem nedergestort zal zijn in de diepte om te verweeren, onzichtbaar en vergeten te worden, zooals wij zelven te niet gaan en vergeten zullen worden. Maar vanwaar die behoefte in steen te beitelen wat het harte aanbidt, hetzij den naam der geliefde, het beeld der Goden, of 't beeld van 't gezag. Omdat stof en geest elkander aanvullen, omdat stof niet

denkbaar is zonder dat zij in den geest geopenbaard wordt, omdat de geest niet denkbaar is zonder in de stof te worden uitgedrukt, hetgeen we leeren kunnen zoowel uit de steenen van Stördalen als uit de boeken van Genesis. Op 't laatst krijgen we het koud tusschen deze rotsen, en nemen den pelgrimsstaf weder op. Tevergeefs zie ik uit naar beren en roofvogels, doch ze laten zich niet zien. Van de wolfs- en herdershonden heb ik daarentegen des te meer last. Sommige achtervolgen me tot vervelens toe: eenige wijl ze me niet vertrouwen; andere ten gevolge eener opwelling van hun goed hart, om den eenzamen reiziger wat gezelschap te houden en hem den weg te helpen verkorten.

De zon is intusschen ondergegaan, en ik zie geen kans het nog drie uren ver gelegen Sandferhus te bereiken. Waar moet ik echter dan overnachten? Ik kan wezenlijk niet meer en verga van dorst. Laat ons eens informeeren in ginds gelegen huis. Als gewoonlijk zijn er geen menschen te bespeuren. Ja toch, daar komt een vrouw aandribbelen, die ik om wat water vraag, want naar melk te vragen kwam niet meer in mijn gedachten op. Tegelijkertijd informeer ik waar men hier ergens den nacht kan doorbrengen, doch ze verstaat me niet. (Vrouwen begrijpen ons meestal niet). Gelukkig komen een paar jongens aandraven, die mij aanduiden, dat bij Voorboer wel logies te vinden zal zijn. Voorboer! de naam komt me bekend voor, doch waar hem uit te vinden. "Is 't een Skykdsstation, jongens?" *Joh denn!* "Is 't nog ver?" *Endnu en lidt Time.* Dit is ten minste een troost. Op een trap gezeten, drink ik mijn houten nap met water uit, door allen aangegaapt als een vogel van vreemde pluimage. In 't vooruitzicht Voorboer (Forbord) te bereiken en een nachtkwartier te vinden, steek ik een pijpje op, en stap verder. De aanblik van een groot huis aan den weg doet mij watertanden. Zou daar rust en bevrediging te vinden zijn? Neen, want 't is Voorboer niet. Doch eindelijk kom ik aan mijne bestemming. Na eenig wachten komt eene vrouw die me niet begrijpt, vervolgens een tweede vrouw,

die *guter Hoffnung war*, en me wel begrijpt. Ik kan hier overnachten. Maar in welken toestand men in een Noorweegsch Skydsstation ook moge aankomen, men laat u uw eigen gang gaan. Ge kunt u nederzetten aan den haard, maar of ge ook hongerig of dorstig zijt, daaraan wordt niet gedacht; ten minste niet in deze streken.

Terwijl ik intusschen wat op mijn verhaal kom, treedt de Skydsbonde binnen, die beleefd wil zijn, en meent dit niet beter te kunnen doen dan mij honderden vragen voor te leggen. Kerel, je vermoeit me! En ook gij mocht wel aan den ingang van uw deur schrijven, wat een reiziger eens in Thelemarken aantrof:

"Men moet den gast niet vermoeien, dien men ontvangt; hij heeft rust noodig, droge kleeren, (voedsel) en geen behoefte ondervraagd te worden."

Ik ben dan ook zoo vrij te zeggen, dat ik afgemat ben. Maar wat gebeurt daarop! Zijn de menschen dan wezenlijk hier zoo in hun eigen "doorvoed ik" verzonken, dat ze niet het flauwste vermoeden hebben hoe enkelen verhongeren. Wemelt het dan ook hier van gelukkigen, die nimmer geleden, nooit teleurstellingen hebben ondervonden, en daarom niet begrijpen kunnen hoe er zijn, die zuchten en klagen. Hoe kan men ook bij Noorweegsche boeren objectiviteit veronderstellen, zoolang bij de meeste beschaafde lieden subjectieve ervaringen en persoonlijk welvaren als maatstaf worden gebezigd ter beoordeeling van anderen. En gelijk gelukkigen wars zijn van den omgang met ongelukkigen, zoo werd ook deze boer wars van den omgang met mij. Zijt ge vermoeid, verveel ik je, dan naar bed. En de kaars wordt opgestoken. Doch ik protesteer, en vraag vooraf iets te "*spise*" Wat krijg ik. Een weinig oudbakken "*Smörrebrod en Öl.*" *Öl en Smörrebrod* en niets dan *Öl en Smörrebrod* [1] gedurende het gansche traject. Wat ben ik toch begonnen! Had ik maar naar den raad van anderen geluisterd, om niet van

[1] Bier en boterham.

honk te gaan. Maar jawel! Eenmaal zijn zin opgevolgd en in nood geraakt:

Dan is 't vergeefsch te wenschen
Naar den verlaten haard waar moeder 't eten kookt.

---

3 SEPTEMBER.

THRONDHJEM.

Alles is vergeten, dachten we, als we maar eerst in Throndhjem zijn. Daar zijn we in de beschaving teruggekeerd, die, wat men er ook van zeggen of ondervinden moge, toch zijn zoete genietingen medebrengt. Throndhjem is Nidaros niet meer, al schijnen mij de omgevende landen nog weinig veranderd. Throndhjem is een hoofdstad; het heeft zijn Domkerk als Rome, het is een "heilige stad" met hotels, het heeft zijn paleizen en bekleedt een voorname plaats zoowel in de wetenschap der historie als in die der geographie. Throndhjem zal mijn Capua zijn; ik zal er vertoeven zoolang het mij lust.

Wat zijn er van al deze illusiën geworden. Bij het verhaal daarvan treedt de natuur der landstreek op den achtergrond en de dolende en behoeftige mensch op den voorgrond. De aarde met al haar schoonheid en pracht verzinkt, en de levensgroote figuur van den reiziger rijst omhoog, waarvoor alles verkleinen en verbleeken moet. Het geheele rijk der *Phenomena* wordt weggedacht, om des te beter te kunnen uitweiden over de grondkrachten die het leven uitmaken, en welke zijn: smart en behoefte.

Die 2e September was een ware ongeluksdag, en als hadden we een voorgevoel van de naderende tegenspoeden — de lezer vergeve mij de mededeeling — gebruikten we tegen onze gewoonte in, te Forbord het ontbijt. De traagheid der Noorwegers namelijk zou mij het beste deel der morgenuren hebben ontroofd. Was nu een groot gedeelte van den weg achter den rug, dan veroorzaakte die traagheid minder nadeel, doordien ze door ons omgezet werd in rust.

In de twee eerste uren ging het er vlug over en ver-

heugden we ons in den ten einde spoedenden tocht. Bij het overgaan der Stördalrivier aanschouwden we eenige waterachtige weiden, die de kleur hadden van verdunde karnemelk, en kregen we diep medelijden met de magere koeien, die hieruit levenslust, geestkracht en productieve arbeid moesten putten.

Nu zou ik toch weldra Sandferhus bereiken, doch neen! de Goden hadden het anders besloten. Eensklaps hield de straatweg op en stuitte ik op een in aanbouw zijnde spoorweg langs de Throndhjemfjord. Hiervoor had men den weg die op mijn kaart stond gekozen, en verder een nieuwe heirbaan aangelegd die op de kaart niet aangegeven, en op het terrein mijn oog ontgaan was. We waren dus verdwaald, van 't rechte spoor, en het bleek ons op nieuw hoe gemakkelijk dat gebeuren kan, als men in te zorgelooze stemming zijn pad vervolgt. Doch terugkeeren was me onmogelijk. Langs dezen weg — hoe moeielijk ook — moest ik weer op het rechte spoor komen. Want de voetreiziger stelt de grootste inspanning, mits hij slechts voorwaarts ga, boven de teleurstelling een reeds afgelegden weg nog eens te doorloopen. Langzaam ging het halsbrekend voort over puntige steen- en rotsblokken: nu eens over de toppen der overhangende rotsoevers, dan langs derzelver voet. Hoe mij daarbij mijne bagage hinderde zal iedereen begrijpen. In mijn kinderjaren genoot ik de eer bij mijn kameraden de reputatie te hebben: "vast op de beenen te staan." En hoewel zij nu, tot mannen opgegroeid, mij zouden voorwerpen dat ieder muildier dit met mij gemeen heeft, toen mocht ik er mij op verhoovaardigen. Als wij bij het verdedigen van een dijk, die aangevallen werd, naar beneden werden geslingerd door wel 4 à 6 handen te gelijk, dan gebeurde het maar zelden dat ik rollend omlaag kwam. Maar nu hadden *musette* en *plaid* mijn zwaartepunt verplaatst, evenals het verplaatst wordt bij een kogel waaraan men een paar uitwassen lood smeedt, even als het verplaatst wordt bij een edel menschenhart, dat slechts eigenbelang en realiteit om zich heen waarneemt. We dorsten niet met vertrouwen te springen over de steenen, niet met

een kalmen glimlach af te dalen langs de gevaarlijke ladders. Bij het loopen over spoorstaven en balken deden genoemde voorwerpen mij slingeren als een gestoorde magneetnaald. Mijn juk was zwaar en mijn last niet licht. Nu en dan passeerden mij arbeiders met dynamietpatronen, voor en achter hadden ontploffingen plaats, en het denkbeeld kwam in mij op, of ik bij het omgaan van een hoek door het springen van een rotsstuk ook eenig beletsel kon bekomen. Vele malen vielen we ter aarde, ondanks ons zelven; onze kleeren zagen er verschrikkelijk uit en mijn schoenen zag ik zichtbaar verslijten. Na eene onafgebroken worsteling van 1 1/2 uur moesten we wat rusten. Hadden we den rechten weg nog niet teruggevonden, alles duidde toch aan dat we de ellende spoedig te boven zouden zijn. Vóór ons bescheen de door regenwolken heenschietende zon een dier Noordsche landschappen, die door de weelderigheid van hun plantengroei op dezen breedtegraad, als eene wonderlijke speling der natuur kunnen beschouwd worden. Zij vormen een zandkorrel van de hoop aarde door de goede geesten over de kale rotsen van het uitgestrekte Noorwegen gestrooid. Met nieuwen moed zetten we de boetedoende worsteling voort, en na verloop van een uur klinken onze schreden op den vasten steenweg ons welluidend in de ooren. Het pad is opgespoord, doch de krachten zijn er bij ingeschoten. Om in Throndhjem te komen moet ik eerst een paar uren rusten en mij versterken. Maar dit zijn, zooals we weten, in Noorwegen twee dingen, die niet zoo makkelijk te volbrengen zijn. Tevergeefs klop ik bij velen aan, zoodat wij het opgeven, en uit een stukje chocolade voor een halve mijl nieuwe kracht putten uit eigen middelen. Daar bereik ik het Skydsstation te Haugan. Doch herstelling of opfrissching van krachten is er niet te verkrijgen. Vooruit dus. Mijn weg gaat langs een nederige woning. Aan eene vrouw, die mij deed denken aan den tijd der "Birkebeenen" vraag ik iets te eten. Een hardvochtige blik en eenige onverstaanbare woorden is het antwoord. Daar ze een pan in de handen heeft, volg ik haar naar den haard, en neem

plaats op een houten bank. De vrouw zet water op, doet er zout in, daarna meel. Er is hoop op een maaltijd die ik vorstelijk zal betalen, en aan de kinderen zal ik elk een koralen halssnoer geven. Een tweede pot gaat op het vuur, daarna een derde; de vrouw zal mij meer gerechten willen bereiden. Intusschen staat de brij te verdampen: de beweegkracht naar Throndhjem. Ik, die in Rossum hoogmoedig den neus optrok voor grutjes, kon mijne oogen van de grauwe haverbrij niet afwenden. Wel was ik diep gevallen.

De kinderen komen binnen en gaan eten, doch aan den reiziger wordt zelfs niet gedacht. In 't hart van het oude "Norge" wordt hem een lepel brij geweigerd. Hier woonde altijd een ruw, hardvochtig volk. Zouden ze niets veranderd zijn? Maar uit een geweigerden lepel gruttenbrij mag men toch niet besluiten tot een oordeel over het volkskarakter. Een verschijnsel mag tot geen conclusie aanleiding geven; ten hoogste tot een hypothese. Maar deze vrouw heeft zelfs de menschheid niet lief in den mensch, en welk groot deel der menschheid — zoo dachten wij ten minste — sleepen we niet met ons mede.

Drie kwartier heb ik intusschen in dit armzalig vertrek doorgebracht, in de hoop een lepel brij machtig te worden. Hoe ver is het met ons gekomen! Ben ik dezelfde man nog, voor wien kellners éénmaal gebogen hebben. Kom, stappen we op; de kans is verkeken.

Nog slechts 1 $^{3}/_{8}$ mijl — 11 kwartieren — scheiden ons van Throndhjem, het einde der ellende. Daar zijn hotels en kellners, en ik heb honger en den zak vol goud. Geen verslagenheid. Een beschaafd mensch, heeft een der Schlegels gezegd, moet zich ieder oogenblik kunnen stemmen zooals hij wil. Nog eenige uren, en de vijfdaagsche hongerkuur is volbracht. Dit vooruitzicht steunt onze krachten; de tred herkrijgt zijn oude veerkracht, en 7 kwartier stappen we achter elkander door. Alle plantengroei heeft weer opgehouden, doch na het passeeren der steenheuvelen "Blaahammerbakken" aanschouwt het oog de Throndhjemfjord en haar weelderige

landouwen; het hart voelt de nabijheid van betere oorden. Doodelijk vermoeid leggen we ons neder op een houten bank op een uur afstand van Throndhjem, en wikkelen ons in al de jassen, die we meegesleept hebben. Ik ben nat en koud en koortsig, doch rook met smaak de laatste pijp in het laatste uur van den laatsten dagmarsch der laatste voetreis van Namsos naar Throndhjem.

Aan het drukker verkeer langs den weg herkent men de nadering der beschaving, en al is Throndhjem nog niet te zien, we voelen haar nabijheid. Den laatsten afstand leggen we wandelend af, en met schemerdonker treden we de stad in — zonder kanongebulder of klokgelui. In 't Hotel Bellevue — wat was 't nog een lange weg — is geen plaats. (Om dezen tijd van 't jaar zijn alle hotels vol. De Engelschen komen dan van hun jachtvelden terug, om naar hun nevelland weder te keeren.) In 't Hotel d'Angleterre evenmin. Maar in 't Hotel St. Olaf toch! Ook niet. Doch de Duitsche Consul, die hier eenige kamers betrokken heeft, erbarmt zich mijner, en staat me een lief kamertje af. Een zalig gevoel doorstroomt mijn borst nu ik hier voor eenige dagen kan blijven.

En het langverbeide fijne souper?... *Smörrebrod.* Men kookt hier niet in 't hotel, en bakt niet en stooft niet en heeft niets dan... *Öl en Smörrebrod!* Welk eene belooning voor zoo moeitevol een dag. O, wat een land, wat een volk! Om een glas toddy vragend, brengt men mij een glas heet water met een lepeltje er in, — cognac kan ik niet krijgen. En dit is het land, waarheen men de toeristenschaar wil trekken; dat met Zwitserland in natuurschoon wil wedijveren, en bij niet één volk in beschaving wil achterstaan. Gij, die Zwitserland niet gezien hebt, ga daar eerst heen. Hier worden alle natuurschoonheden dikwijls breed uitgemeten, en de steden en dorpen bieden den reiziger na vermoeienis en ontbering geen verkwikking noch genot aan. Maar Noorwegen of Zwitserland, gedenk alvorens op reis te gaan:

Hvor i Verden jeg gaar, om i Syd, om i Vest,
Det er dog ei min hjemlige Strand.

HOOFDSTUK XI.

DE STAD EN HAAR KATHEDRAAL.

Throndhjem is de metropool van het "gamle Norge," de hoofdstad van het "Nordenfjeldske" Noorwegen. Hier ontleent de geschiedenis haar heiligste traditiën, die van het ridderwezen en van den godsdienst: de poëzie en 't ideaal; gelijk zij in een toekomend tijdperk, als Throndhjem een grijs verleden achter zich zal hebben, daaraan ontleenen zal de overleveringen van den handelsgeest en de wetenschap: de realiteit en de twijfelzucht. Aan de schoone landen om de Throndhjemfjord is de stad haar ontstaan verschuldigd. Olaf Tryggvessön bouwde hier in 996 een burcht en een kerk op een schiereilandje; hierom verrezen mettertijd houten huisjes en aarden hutten, vervolgens meer kerken, kloosters en huizen, toen straten en wallen, daarna paleizen, museums, spaarbanken en plantsoenen, en ziedaar Throndhjem zooals wij het heden ten dage aanschouwen. Eenmaal woonden hier de machtigste leenheeren, en vergaderde voor het oude paleis van den bisschop het Orething tot het kiezen en bevestigen des konings. Op die plek werd ook gepleit en rechtgesproken door middel van vuur- en waterproeven; steekspelen gehouden, met den teerling geworpen en *mede* gedronken

uit den hoorn van Odin. Hier is gebogen geworden voor den hamer van Thor, en geknield voor het kruis van Christus.

Om de stad stroomt de rivier Nidelv, waarom zij eertijds Nidaros heette. Aan Olaf I of den Heilige heeft de stad haar opkomst te danken. Ter eere van hem werd een houten kerk gebouwd, die door zijn opvolger Olaf II door een van steen vervangen werd, hetgeen de grondslag was van de tegenwoordige kathedraal. Het geloof heeft Throndhjem machtig en beroemd gemaakt in de historie. In de middeleeuwen verrezen in deze hoog noordelijk gelegen stad behalve genoemde hoofdkerk nog 14 andere kerken en 5 kloosters, waaruit een Noorderlicht straalde dat geheel noordelijk Frankrijk, Engeland en Duitschland bescheen, ja welks koesterende stralen zelfs tot in Constantinopel en Palestina gevoeld werden. Door de hervorming, de wetenschap en den handel is Throndhjem afgedaald van zijn verheven standpunt en eenige sporten lager gekomen. Met het zinken van het schip verliet de priesterschap stad en land, de vorsten hielden er niet langer hun residentie, en tot aan de 19e eeuw verkeerde het eertijds zoo luisterrijke Nidaros in treurigen toestand.

Tot overmaat van leed werd zij door verschillende rampen geteisterd. In de eerste plaats door branden, die in 1532 en 1599 bijna de gansche stad vernielden. In het jaar 1659 werd zij, toenmaals een leen van Zweden zijnde, door de Noren negen weken lang gebombardeerd; welk tijdperk groot genoeg is om een stad van hout te vernielen.

Van de 18e eeuw af begint de wedergeboorte van Throndhjem, door de herleving van handel en vermeerdering der beschaving. De stad in 1769 7500 inwoners tellende, bezat in het jaar 1865 ruim 20.000 inwoners. De nieuwe tijd heeft op de oude metropool zijn stempel gedrukt, doch het oude is nog niet geheel met het moderne ineengesmolten, en moge dit den Throndhjemmer al ontgaan, den vreemdeling blijft het geenszins verborgen. De Throndhjemmer moge trotsch wezen op zijn hoofdstad, de vreemdeling loopt er in 't ge-

heel niet mede weg, en volmondig erkennen wij met anderen, dat Throndhjem niets is dan een provinciestad — en een vervelende provinciestad — die het voorkomen van een moderne hoofdstad aanneemt.

Aangenaam is het dat het oog, na zoolang over kale rotsen te zijn heengegleden, zich hier weder verlustigen kan in het groene loover der boomen en het fluweelen grastapijt der omliggende landouwen: een grastapijt zoo sierlijk door de hand der natuur over de kleine heuvelen gelegd, dat men onwillekeurig aan groen bekleede sofa's denkt.

De weelderige boom- en plantengroei op deze plek en breedtegraad is te meer opmerkelijk, daar de landen aan den ingang der Fjord even groote woestenijen zijn als het grootste gedeelte van het bergland. Dit is een der oorzaken waarom de kracht van het oude Norge van deze streken is uitgegaan, die in den ouden zoowel als in den nieuwen tijd te recht den naam hebben gedragen van "Noorweegschen tuin."

Vele gezichten buiten de stad zijn verrukkelijk, vooral die langs den grooten weg naar Christiania. Ook de beide watervallen, de groote en kleine Lerfos, door de rivier Nidelv gevormd zijn de lange wandeling overwaardig; en als men de brug overgaat van deze Noorsche Tiber, dan ziet men geen heiligen en engelen als te Rome, doch het gemoed wordt niettemin door even heilige herinneringen getroffen. Hetzelfde heeft plaats bij een wandeling door de stad; hier en daar zijn nog overblijfselen der grijze oudheid zichtbaar, en ook Throndhjem heeft zijn Forum en zijn Arena, hoewel hier minder wreedheden en ongerechtigheden gepleegd werden dan in de "Eeuwige stad." Hier hebben geen Nero's of Scipio's gewoond, maar de Olaf's, de Hakon's, de Sigurd's hebben er hun voetstappen gezet. En bestormen deze namen het gemoed niet met die overweldigende indrukken als bij het aanschouwen van het Colysseum en het Campo Vaccino te Rome, dan is dit grootendeels te wijten aan de weinige bekendheid met de Noordsche Sagen, met de Noorweegsche geschiedenis en de werken der latere schrijvers. Wie hiermee nog kennis

moet maken, wacht een heerlijk genot. En meen niet, dat die Sagen dor en vervelend zijn. Zij vloeien integendeel over van pittige verhalen en bijzonderheden; en de Noordsche mythologie onderscheidt zich vooral daarom zoo gunstig van de Grieksche, wijl uit de eerste geestkracht en zelfverloochening spreekt, uit de laatste meer zinnelijkheid en zelfzucht.

Ook de stad biedt vele fraaie uitzichten aan, voornamelijk van de oude vesting Christiaanstein, die tegenwoordig gedeeltelijk in puin ligt, en daarom tot kazerne dient. De stad is als vesting reeds lang opgeheven, alleen op Nidarholm, een eilandje tegenover de stad, ligt het fort Munkholm, waaraan men door een kleine bezetting en eenige oude kanonnen een krijgshaftig en weerbaar aanzien heeft gegeven. Dit fort werd vroeger als staatsgevangenis gebezigd, doch met het invoeren van den parlementairen regeeringsvorm — en dit is één zijner goede zijden — zijn er geen staatsgevangenen meer; en zoo is Munkholm eertijds klooster, toen vesting, later gevangenis, thans weer vesting geworden. Zal het ook eenmaal nog weder een klooster worden? Dit gelooven wij niet. Hoewel, een Noorweegsche phrase zegt:

Mangen spaar, alligevel han er ingen Profet.

Onder de groote mannen die op dezen Throndhjemschen Tower gevangen hebben gezeten, verdient in de eerste plaats genoemd te worden de Deensche rijkskanselier Graaf Peter von Griffenfeld, vermits hij de grootste is en 18 jaren (1680 tot 1698) hier door zijn monarch Christiaan VII. wegens zijn democratische neigingen opgesloten werd.

De oevers der Throndhjemfjord zijn aanmerkelijk lager dan het noordelijk en zuidelijk bergland. Noorwegen als een enkele bergmassa beschouwend, heeft men hier een knoop, die de noordelijke massa of de Kjölen met de zuidelijke of de Dovrefjeld verbindt. Ook deze lagere ligging tusschen twee bergketenen is oorzaak van de schoonheid en vruchtbaarheid der Throndhjemsche vallei, en vermits de overgang hier doet denken aan dien van Zwitserland in noordelijk Italie, is de

Dovrefjeld niet geheel ten onrechte bij den St. Gothardo-pas vergeleken.

De stad is eenigszins aangelegd naar den trant der Badensche en Wurtenbergsche hoofdsteden: lange, breede straten die elkander rechthoekig kruisen, waarom 't ook al niet gemakkelijk is er spoedig den weg te vinden. Een der langste en fraaiste straten is de Munkegaden, die de stad in haar gansche lengte van het noorden naar het zuiden doorloopt, en aan weerszijden met boomen beplant is. Aldus min of meer de *boulevards* der Europeesche hoofdsteden nabij komend in haar schoonheid, is zij wat saaiheid en doodschheid betreft aan eene dorpsstraat des Zondags gelijk. Dit gedeelte der stad ligt op een plateau, waarover men dalend in de minder regelmatig gebouwde voorstad komt. De huizen, waaronder thans ook vele van steen voorkomen, hebben doorgaans twee verdiepingen. De meeste winkels zijn ingericht naar den geest des tijds; alleen de gewoonte om den hoed af te nemen, al koopt men slechts een doosje lucifers, stelt eene afwijking daar met het algemeen. Het paleis, de zetel van den stiftsambtman en het verblijf van den vorst bij diens kroning, is het grootste houten gebouw der wereld. De Noren vinden het zeer schoon, doch vreemdelingen meenen er niets bijzonders of fraais aan te zien.

Behalve nog vele andere groote gebouwen en kerken, treft men hier een zoo groote menigte spaarbanken aan, dat men niet anders dan een aangenamen indruk kan krijgen van de orde en zuinigheid der Noren in 't algemeen en der Throndhjemmers in 't bijzonder. Bij herhaalde wandelingen door de stad is men dan ook geneigd te denken: er moet hier gespaard en gepot worden, anders kon het er nooit zoo saai en vervelend zijn. Als men telkens weder met groote letters leest "spaarbank," en het oog van het gebouw over de doodsche straat heenglijdt, dan wordt het gemoed door een zekere beklemdheid overvallen. Tevergeefs worstelt men tegen de onpleizierige gewaarwordingen van landerigheid en lamlendigheid. Gewetensindrukken, die men meende dat uitgewischt

13

waren, worden plotseling op nieuw opgefrischt, en 't is alsof ge de oude lessen weer hoort, die leeren hoe ernst en zuinigheid de Corinthische zuilen des levens zijn. Ge wilt aangenaam gestemd blijven, maar neen! wroeging over vroegere luidruchtigheid en verspilzucht knijpt u het hart te zamen, en het is alsof een stem u in de ooren galmt: "durft gij hier de oogen vrijmoedig op slaan." En neen, ge durft het niet. Voor 't eerst wendt ge uw blik af van de aanschouwing der wereld buiten u, die u stil verwijt hoe de wereld in u ordeloos en bandeloos was. Ge vermijdt het den enkelen solieden voorbijganger aan te zien; uw prettig humeur is weg, misschien voor langen tijd; ge staakt uw wandeling en keert met loome schreden naar uw hotel terug, om de harde les te overpeinzen en te verwerken, die ge ontvangen hebt. Uw genot is verdwenen, en ge snakt naar den drank der vergetelheid: in het verblijf der Goden nectar, hier *Öl* genoemd.

Aangenamer indruk dan de stille Munkegaden maakt de daaraan evenwijdig loopende straat langs de Nidelv, waar eene lange rij op palen gebouwde pakhuizen omhoog rijzen, zoo netjes en zoo keurig in de verf, dat men weder onwillekeurig aan kinderspeelgoed denkt.

Na lang gewandeld te hebben door de stad van noord tot zuid en van oost tot west, verlangt ge eens te rusten, doch tevergeefs ziet ge naar een koffiehuis of restauratie uit. — Heeft Throndhjem die ook al niet? — Toch wel. 't Is alleen eenigszins moeielijk ze te vinden, omdat men bij voorkeur kelders tot dit doel heeft ingericht, wier onaanzienlijke ingang u niet aanstaat; en wier groote bonte menigte van bezoekers, als het u vergunt is *en passant* een blik naar binnen te werpen, u afschrikt. Doch ga gerust binnen, ge zult er niet minder om zijn. En hebt ge honger, wacht niet bescheiden op de komst van een bediende of op eene reeds gedane bestelling, want dan kunt ge lang wachten, maar bedien u-zelf van de daar aanwezige visschen en brooden. Boven den grond bezit Throndhjem één restauratie. 't Is

3 uren, ge hebt den ganschen dag gewandeld, ge weet dat in 't hôtel niets te bekomen is, ge leest met een zekere verrukking "Restauratie," en treedt binnen. Na in 2 of 3 verschillende vertrekken verkeerd te zijn geloopen, klopt ge aan een nieuwe kamer, de deur gaat open, men ziet u met verbaasde oogen aan, en ge krijgt ten antwoord, dat er slechts tot half drie 's middags iets te krijgen is. Ge gaat naar het hotel d'Angleterre; ook daar is het diner afgeloopen. Waar heen moet ge u thans wenden? De kelder-herbergen hebt ge nog niet ontdekt; en er is niets anders op te vinden dan met "weigerende schreden" naar uw hotel te gaan, om uit *Öl en Smörrebrod* nieuwe persoons-instandhoudende krachten te putten.

"Maakt Throndhjem een aangenamen indruk?" Zie, die vraag is moeielijk te beantwoorden, en ik zou u aanraden, waarde lezer, mijn oordeel niet te vertrouwen, maar door persoonlijk onderzoek u te overtuigen, of ik recht heb Throndhjem een der vervelendste steden van onzen aardkloot te noemen. Toef er bijv. eens des Zondags. Geen winkel is er open den ganschen dag, zelfs het postkantoor niet, en het spoorwegstation slechts voor eenige oogenblikken op den achtermiddag. Er ligt een stilte en een ernst over de stad die benauwen, en ge denkt dat hier niets dan oude mannen en suffers wonen. Dat de wandelingen buiten de stad schoon zijn is ten minste een troost. Ge blijft dan ook den ganschen dag buiten en keert 's avonds in de stad terug. Ge ziet dan ten minste op de Almindingen eenige wandelaars, doch zulke akelige, zwijgende wandelaars, dat het u op nieuw wee om het harte wordt, en ge uit wanhoop in eene reeds lang afgelegde gewoonte vervalt, namelijk vroeg naar bed te gaan.

Ik geloof niet mij ooit meer verveeld te hebben dan in Throndhjem, en op een stad meer te zijn losgetrokken dan op het oude Nidaros, thans moderne hoofdstad. — Was er reden toe? — Duizenden voor één.

Dat men den zevenden dag rusten moet, wordt nergens

zoo consciëntieus en consequent toegepast als hier, terwijl men de zes volgende dagen zorgt zich niet te overwerken. Voor de eenvoudigste inkoopen moet men de halve stad afloopen. Op de meeste vragen wordt geantwoord: "*veed ikke*"; een "*dat weet ik niet*" snauwend toegevoegd. En toch noemt zich deze stad hoofdstad, en meent zij andere steden gelijk te zijn of te overtreffen.

Van Throndhjem naar Stören gaat een spoor, eveneens van Christiania naar Lillehammer. Om de gemeenschap tusschen beide hoofdsteden te bevorderen, laat men bij wijze van proefneming eene diligence loopen tusschen Stören en Lillehammer. (Overtocht in 4 dagen). Doch meen nu niet, dat ge aan het station eenige inlichtingen kunt bekomen omtrent de aansluiting of het vooruitzenden van uw goed. Op al uwe vragen ontvangt ge snauwend ten antwoord: "*veed ikke.*" Hoe zou men ook in Throndhjem kunnen weten, wat in het ruim 9 uur verder verwijderde Stören gebeuren moet? Gelukkig dat ik met den Duitschen Consul nu en dan nog eens op Noorwegen en de Noren los trekken kon; op hun traagheid en weinige voortvarendheid, op hun buitengewone beleefdheid, hun ziekten, hun godsdienstfeesten op de Ofoten, en *last not least* op het onaangename en lastige reizen in dit land. Hollanders had hij hier slechts zelden ontmoet. En vooreerst, dacht ik, zullen ze hier ook wel niet komen.

Had Throndhjem niet zijn oude Domkerk, "de trots van het Scandinavisch Noorden", dan zouden wij denkelijk de stad nog minder hebben liefgehad. Naar de Domkerk te gaan was ons eerste werk. Doch hoe liep het af. De eerste maal werden we bij den arm vastgegrepen; de tweede maal opgesloten en gedwongen een vervelende huwelijksinzegening tot het einde toe bij te wonen; een derde maal werd ons eindelijk gezegd, dat we morgen maar terug moesten komen. Ieder keer waren wij in de kerk geweest en hadden niets bijzonders gezien dan het beeld van Jezus en zijn twaalf apostelen door Thorwaldsen gebeiteld.

De Domkerk of St. Olafskerk heeft eene lange geschiedenis, en herhaalde malen hebben we ons afgevraagd of het noodzakelijk zou zijn den lezer hiermede in kennis te brengen. Opdat de lezer zelve hierover kunne oordeelen, zullen wij deze geschiedenis daarom door eene kleine inleiding vooraf laten gaan.

De Kathedraal is een voortbrengsel der middeleeuwsche bouwkunst, gesticht bij de opkomst van het Roomsch-Katholicisme (900), en in alle pracht voltooid tijdens zijn bloei (1300). De kerk heeft toen evenals de stad een gansch lijdenstijdperk doorloopen, en is herhaalde malen geteisterd geworden door branden, ontheiligd door de schennende hand der reformatie en gesloopt door den tand des tijds. Die kerk in al haar vroegeren luister en pracht te herstellen ten dienste van den Evangelisch-Lutherschen eeredienst is de taak die Noorwegen, door vrijwillige bijdragen gesteund, zich heeft gesteld. Gelijk bekend is heeft deze godsdienst de meeste plechtigheden en instellingen van het Roomsch-Katholicisme overgenomen.

Onder de schoonste gedeelten dezer Kathedraal muntte eertijds vooral de westelijke vleugel uit, door den grooten bisschop Sigurd voltooid, en thans geheel in puin; verder de pilaren *en relief* opgewerkt met honderden beelden en versieringen, waaromheen men later een pleisterlaag van eenige voeten dikte heeft aangebracht.

Wanneer men nu bij voorbaat op dit wonder der bouwkunst opmerkzaam is gemaakt, en men aanschouwt slechts ruïnes, pleisterkolommen, houten stellages, enz., dan is men na het zien der 12 apostelen — waaraan eigenlijk niet veel te zien is — geneigd weg te loopen. Men liep dan evenwel te vroeg weg.

Men zou de merkwaardigheden der kerk onder de drie volgende punten kunnen brengen:

1. De oude vormen en overgebleven versieringen.
2. De ruïnen, de geschonden beelden, de houten stellingen, de werkplaatsen, enz.

3. De gerestaureerde deelen.

Bij den eersten aanblik is dit gebouw, in Gothischen en Romaanschen stijl opgetrokken, zoowel uitwendig als inwendig gezien, onaanzienlijk. In het schip der kerk, waar tegenwoordig de godsdienstoefening gehouden wordt, is behalve de beelden van Thorwaldsen, niets buitengewoons waar te nemen. Ge ziet slechs houten banken, eenvoudige koren en wit bepleisterde muren. Maar juist in en achter deze muren liggen de schoonheden en geheimen verborgen. Die dikke pleisterlaag is eertijds over de schoonste kunstgewrochten der oude architectonische structuur heengelegd; volgens eenigen uit vandalisme, volgens anderen uit onkunde. Toen de kerk namelijk in handen der hervorming was gekomen, werd het groote middelschip: 346 voet lang, 84 voet breed, door ruim 3000 kolommen geschraagd en 32 altaren bevattend, tot een minimum van ruimte ingesmolten door het bemetselen van de prachtige kolommen, waardoor de kerk tegenwoordig een klein middelschip heeft door verschillende breede en smalle gangen omgeven.

Over deze monsterachtige bepleistering gaan twee sagen. Volgens de eene zijn het de fanatieke Lutheranen geweest, die het koor, de schepen, de kapellen en de pilaren met deze laag kalk van meer dan 10 meter dikte omgeven hebben, in het midden eene genoegzame ruimte overlatend — het tegenwoordige schip — om hunne pracht- en praalschuwende godsdienstoefening te houden. Volgens de andere sage, die mijns inziens meer geloof verdient, was men van meening dat die honderdjarige pilaren met hun schoon ornamentiek, product der Gothische bouwtechniek, niet voldoende sterk waren om op den duur een evenwicht te vormen tusschen kracht en last. Volgens de motieven der oorspronkelijke bouwkunst trachtte de kunst aan die zuilen een stijl te geven overeenkomstig de wetten der natuur. Zij moesten als 't ware den vorm vertoonen van eigen organisch leven, en in hunne constructie opgevat worden als een ongebonden sierlijk spel van de wederzijdsche zich uitende levenskracht

der geleden, m. a. w. het evenwicht tusschen kracht en last symboliseeren. De Romeinsche stijl nam de Corinthische zuil over, en bracht die tot nog hooger pracht door het aanwenden van meer ornamentiek en het aanbrengen van beelden als anderszins. In dezen stijl waren ook de 3000 kolommen in het groote schip der St. Olafskerk. Vermits men nu van meening was, dat de zoldering van dit schip niet voldoende ondersteund werd, en de toenmalige eeredienst afkeerig was van al deze beelden en versieringen, maar ook het talent en de kunstzin ontbraken de pilaren volgens dezelfde motieven te versterken, zoo volgde men den eenvoudigsten weg en omgaf alles met gewoon metselwerk of zoo gezegd met een dikke pleisterlaag.

Nu is men bezig de oude pilaren van deze laag kalk te ontdoen, waardoor de oude beelden, ornamenten, kapiteelen, monsters, duivelen en engelenkoppen langzamerhand weder voor den dag komen, natuurlijk in zeer geschonden staat. Deze oude versieringen van hun kalklaag te ontdoen en te herstellen is een der voornaamste werkzaamheden der tegenwoordige restauratie, en vormt een der merkwaardigheden bij een bezoek aan de kerk. In de half donkere gangen wordt men dan rond geleid om de half afgebrokkelde pilaren te aanschouwen, terwijl de geleider met de meeste voorkomendheid de talrijke vragen beantwoordt over hetgeen oud of hetgeen nieuw is: d. i. wat gerestaureerd is, of als oorspronkelijken vorm nog ongeschonden te voorschijn is gekomen. Vooral Engelschen bezwijkend onder den last van kaarten, plannen en afbeeldingen, kunnen bij het aanschouwen van ieder klein ornament, tot vervelens toe vragen of het nieuw of oud is. Gelukkig voor hen spreekt de geleider vloeiend Engelsch. Ook de Noren vervelen soms geweldig met hun ontelbare "*Joh-denn's*," zelfs als er volstrekt geen reden is eenigszins verwonderd te zijn, of de indruk ten minste niet van dien aard is, om zijn gemoed in uiterlijke klanken lucht te geven.

Moge men de kerk in latere jaren weder in zijn vorige

pracht hebben hersteld, iets is er toch wat voor de Kathedraal onherroepelijk verloren is, namelijk: de zilveren, kostbare kist van den heiligen Olaf, alsmede zijn lijk en de reliquieënkast. In 1567 werd Throndhjem door de Zweden veroverd, en de kerk door Zweedsche beeldstormers geplunderd. Het lijk werd op een tot heden nog onbekende plek in de nabijheid begraven, de kist werd ten gelde gemaakt en de reliquieën verstrooid, terwijl een groot gedeelte der bisschoppen en priesters als martelaars hunner overtuiging hun loopbaan eindigden.

De Kathedraal, in het jaar 1000 gesticht en in 1300 voltooid, twee tijdperken die in de beide bloeiperioden van den Romaanschen en Gothischen stijl vallen, moest aan deze beide bouwtranten zijn vorm ontleenen. Spreekt men van Normandischen stijl, dan moet men hieronder den Gothischen bouwtrant verstaan, die voornamelijk in het noorden van Frankrijk in al zijn pracht toegepast is geworden. Alvorens ons historisch overzicht aan te vangen willen wij met een enkel woord beide stijlorden aangeven.

Van de eerste tijden der bouwkunst af wijdde de kunst bij het doen ontstaan van monumentale gebouwen bij voorkeur haar krachten aan de zuilen en de zoldering. De meest eenvoudige zuil was de Dorische, en de meest oorspronkelijke vorm der zoldering de rechtlijnige horizontale overdekking, gelijk de Grieksche tempels ons vertoonen. De zuilenbouw, die het symbool van den stengel der planten voorstelde, bereikte in den Romeinschen stijl zijn toppunt van pracht. Tevens paste die stijl op de zoldering de kromlijnige constructie toe, die in hare meerdere volmaking en toepassing eindelijk den halven cirkelvorm aannam. Zoo ontstond uit de horizontale overdekking het tongewelf, het kruisgewelf en het koepelgewelf, m. a. w. de techniek van den gewelvenbouw.

De Romaansche stijl, uit den Romeinschen voortgesproten, en de eerste middeleeuwsche bouwstijl, paste in hare constructie den *rondboog* (halve cirkelboog) toe, en het half

cirkelvormig ton- en kruisgewelf, terwijl het bouwen der torens daarbij als een nieuw element op den voorgrond trad.

Uit de Romaansche bouwkunst, die van 1000—1200 bloeide, ontwikkelde zich de Gothische, die in 3 tijdperken kan verdeeld worden.

1. De vroeg Gothische van 1225—1300
2. De bloeitijd " 1300—1375
3. De tijd van verval " 1375—1545

En vermits het uitgangspunt der kruistochten met dat der Gothische bouwkunst samenvalt, werd deze ook wel *stijl der kruistochten* genoemd.

Hare voornaamste technische vordering was het aanwenden van den spitsboog, die door zijn groote statische voordeelen de Christelijke bouwkunst haar grootste volmaking deed bereiken. Behalve dat de overdekking nu uit een systeem van aan elkander verbonden spitsboogvormige kruisgewelven bestond, werden ook aan de gebouwen grooter inwendige ruimten gegeven door vermindering der muurmassa's, de zuilen hooger opgetrokken — naar den hemel strevend, — meerder licht aangebracht door den kolossalen grooten vensterbouw, en aan de pilaren en altaren dat sierlijke steenen- en houten kantwerk aangebracht, waardoor de bouwkunst in den Gothischen stijl haar hoogsten trap bereikte, en zoowel in stoutheid van bouw, sierlijkheid van uitvoering als rijkdom van ornamentiek nooit overtroffen zal worden. Zoodanige conceptie, uitvoering en voltooiing waren slechts mogelijk bij een kinderlijk geloof gepaard aan geestkracht, genie en zelfverloochening.

Protestantsche nakomelingen trachten thans deze eertijds zoo trotsche en rijke Kathedraal in al haar vroegeren luister te herstellen. Het Kapittelhuis is reeds volledig gerestaureerd, en maakt door zijn prachtig gewelf uit verschillende marmersoorten samengesteld een overweldigenden indruk. Ook het Octogoon zal binnen weinig jaren gereed zijn. De herstellingskosten van dit klein gedeelte alleen zijn op *f* 270.000 begroot geworden. Ieder bezoeker wordt dan ook verzocht

door eenige bijdragen blijken te geven van zijne belangstelling in de kunst. En gelijk éénmaal half Europa ter bedevaart getogen is naar het graf van den heiligen Olaf, en door milde giften de Kathedraal tot een der rijkste der middeleeuwen maakte, zoo zal nu ook elk bezoeker, die uit belangstelling, nieuwsgierigheid of kunstzin Throndhjems Domkerk bezoekt door zijn geringe giften medewerken, dat niet alleen Scandinavië, maar geheel Europa zich in een kunstwerk mag verheugen, dat als een phoenix verrijzen zal uit den nacht der barbaarschheid. Wij, kinderen van dezen tijd, moeten ons tevreden stellen met het weinige dat voor het geweld der tijden is blijven bestaan, en het ontbrekende aanvullen door het leven in de oude herinneringen.

Als kunstgewrocht is de kerk een internationaal eigendom. De kunst is cosmopolitisch. Haar overleveringen te kennen is het belang van allen: zoowel van katholiek als protestant, zoowel van Scandinavië als Europa.

Daartoe strekke ook als kleine bijdrage de volgende vertaling van het werkje get. "Om Throndhjems Domkirke, af N. Nicolaysen, Kristiania 1872." De sacramenteele uitdrukking, dat het lezen evenveel genot moge verschaffen als mij de vertaling heeft gegeven, kan ik hier achterwege laten, vermits de vertaling door haar vele moeilijkheden en de in het boekje voorkomende ortographische fouten, alles behalve een genot voor mij is geweest. Ik hoop echter, dat als de overzetting hier of daar minder vloeiend of duidelijk is, de lezer een welwillend oordeel velle, of wel met de lectuur wachte tot een beter vertaler is opgestaan.

THRONDHJEMS DOMKERK.

Onder alles, wat onze voorvaderen gegrondvest hebben, is er bijna niets, wat in oude zoowel als in nieuwe tijden grooter opmerkzaamheid gewekt heeft onder vreemdelingen

zoowel als onder landskinderen dan Throndhjems Domkerk. Dit spruit niet alleen voort uit haar buitengewone grootte, maar ook uit de kunstigheid harer versieringen, van welke nog zoovele overblijfselen te zien zijn. Daarbij komt dat aan deze kerk meer dan aan eenig ander gebouw in ons land eene geschiedenis vastgeknoopt is van de oudste tijden af tot den huidigen dag.

Wanneer wij in werkelijkheid of gedachten eene wandeling hebben gemaakt om dit kunstwerk uit den voortijd, en zijn schoonheid bewonderd hebben, dan ontstaat natuurlijk de wensch in nadere kennis te komen met het gebouw en zijne geschiedenis. Wij wenschen te weten, wat de oorzaak was van die stichting, en waarom de kerk juist in deze stad werd opgericht; hoe hare oorspronkelijke bouw was, hoe die zijn verbazende uitbreiding kreeg en weder terugviel in den ongelukkigen toestand van heden. Vele dezer voorkomende vragen kunnen ook beantwoord worden, wanneer wij het gebouw zelf nader onderzoeken en op de historische aanwijzingen letten. Deze laatsten zijn echter betrekkelijk gering, en er bestaat geen teekening van de kerk ouder dan die van het jaar 1661, alzoo uit een tijd, toen dit gebouw nagenoeg hetzelfde voorkomen had van heden. Daarom zijn er vele vragen van gewicht, die nimmer opgelost zullen worden.

Van den vroegsten tijd af had Throndhjem of de landen om de Throndhjemfjord met haar vruchtbare velden en sterke bevolking het voornaamste deel van Noorwegen uitgemaakt, vermits hier 's lands grootste sterkte en kracht gelegen was. Van hieruit kan men ook het duidelijkst waarnemen, hoe de oude sociale orde en het heidendom in 't leven traden. En gelijk Harald Haarfager 't eerst geheel Noorwegen tot een rijk maakte bij zijn uitroeping tot koning van Throndhjem, zoo was het duidelijk voor Olaf Trygvessön, toen hij in 't land kwam tot grondvesting van het nieuwe geloof, dat als hij het heidendom met vrucht wilde bestrijden, hij dan zijn uitgangspunt in deze vruchtbare streken nemen

moest. Nadat zijn sterkste tegenstander overwonnen was, vestigde hij daarom in 996 zijn vasten zetel in Nidaros, de plaats door de natuur uitverkoren als het middelpunt der Throndhjemlanden. Hier nadert de Nidelv namelijk in haar loop van Selbosöen de fjord, wendt zich dan plotseling naar het zuid-oosten om vervolgens na een korten loop, ongeveer van zuid naar noord, in de fjord uit te wateren. Hierdoor doet zij zich aan het oog voor als een driehoek, die slechts met zijn westelijke spits bij de smalle landtong (eiden) Ilevollen aan het vaste land verbonden is, doch voor het overige omgeven wordt door bergstroomen en fjorden. In deze natuurlijk begrensde vlakke streek, boven alle andere plaatsen tot het aanleggen eener stad geschikt, vestigde nu Olaf Trygvessön de eerste bakermat van het Christendom, door behalve een Koningsburcht (Kongsgaard) en verscheidene huizen ook een kerk te doen verrijzen, die aan St. Klemens gewijd was. Dit moest een doorn in 't oog zijner tegenstanders wezen, de zonen van Hakon Jarl; waarom deze na zijn val (1000) het gezag in handen krijgend, met voordacht de vroegere aanbouwen verwaarloosden. Maar toen Olaf Haraldssön [1] koning dier landen geworden was, grondvestte hij, gelijk het heette, het werk van zijn bloedverwant Olaf Trygvessön. Hij beproefde mede dit in den vorigen staat te herstellen. Maar terwijl hij juist met dezen arbeid begonnen was, werd hij overvallen door Sven Jarl, die alles verbrandde. Het volgende jaar kwam Olaf in Nidaros terug, en na uitgeroepen te zijn tot koning der Throndhjemlanden (Thrönderne), liet hij de afgebrande huizen, den Koningsburcht en de Klemenskerk op nieuw opbouwen. Al deze gebouwen waren van hout en kunnen omstreeks 1028 hersteld zijn geweest, toen de Deensche Knut, de machtigste in het Orething, tot koning van Noorwegen gehuldigd werd. Olaf vluchtte, vermits het gansche volk in oproer was gekomen, deels als eene laatste krachtsinspanning van het Heidendom, deels ten gevolge der ondoordachte strengheid waarmede hij

---

[1] Olaf II.

het Christendom zocht in te voeren, en de daarmede in verband staande regeling eener nieuwe sociale orde. Daarom waren ook de gezamenlijke boeren bij zijn terugkomst tegen hem, hetgeen den 31en Augustus 1030 zijn val veroorzaakte [1]. Reeds voor den slag had een boer uit Stiklestad, Thorgils Hjalmessön, den Koning de belofte gegeven, dat hij voor het begraven van zijn lijk zou zorgen, indien hij mocht komen te vallen. Het kwam er echter op aan verstandig te handelen, opdat het lijk niet in handen zijner tegenstanders zou komen. Nadat 's Konings lijk gevonden was werd het door den boer voorloopig op eene veilige plaats geborgen. Acht dagen daarna roeide hij met zijn zoon naar Nidaros, na alvorens het lijk in de boot verborgen te hebben, en hierboven een kist met stroo en steenen te hebben geplaatst. Zij legden het zoo aan, dat zij eerst tegen de avondschemering bij de schipbrug in de stad aankwamen, waar zij de kist aan den Deenschen bisschop Sigurd den 7en overleverden, die haar begraven liet. De boer en zijn zoon voeren intusschen met het echte lijk verder de rivier op, even boven de stad, en verborgen het in een daar aanwezige schuur. Dagen daarna roeiden zij nog een eind verder op, om het lijk in een zandaanslibbing (Sandmele [2]) te begraven. Den volgenden zomer gingen vele berichten rond over mirakelen, die bij 's Konings lijk te Stiklestad zouden hebben plaats gehad. Gaandeweg hadden ook de hoofden der boeren den opstand betreurd, en den hoogen druk leeren kennen, die door de vreemde en strenge Deensche heerschappij hen opgelegd was geworden. Deze stemming moest nu onderhouden worden, en daartoe kon geen beter middel strekken dan Olafs heiligheid. De vroegere biechtvader van den vorst, bisschop Grimkel, zond daartoe een gebod af naar de Thorgels (vader en zoon) en nadat deze bekend hadden gemaakt waar het lijk lag, werd het opgegraven, en daar het nog in onbedorven staat verkeerde, kreeg het

---

[1] Olaf werd toen bij Stiklestad vermoord.

[2] Heuvels met uitgezakte aarde aan de zijde der rivier.

Geloof de overtuiging van het wonderwerk, door de geruchten verspreid. Hoewel tegen zijn wil, moest de Deensche koning stilzwijgend zijn toestemming aan dit alles hechten, en nadat de heiligheids-verklaring plechtig in het Thing uitgesproken was, werd het lijk in een kist gelegd, die geplaatst werd over het hoofdaltaar in de Klemenskerk. Op de plaats der zandplaat, waar het lijk eerst gelegen had, werd vermoedelijk korten tijd daarna een kleine kapel opgericht, en toen kort daarbij een waterwel was ontstaan, werd ook deze door een toepasselijke inrichting omgeven.

Zoo had ook Noorwegen zijn nationale Heiligen gekregen, die naar het geloof dier tijden de beschermende hand over volk, land en kerk hielden uitgestrekt. Middelerwijl had de Deensche macht meer en meer haar steunpunten verloren, en drie jaren na Olafs val kon het doel der Noorweegsche hoofden door het geloof aan Olafs heiligheid als bereikt worden beschouwd.

Zijn zoon Magnus die nu gekozen en in 1035 koning werd, stichtte op de plek waar genoemde oude schuur stond een nieuwen Koningsburcht alsmede een steenen kerk, die voor de eerste maal in 't rijk aan 's lands Heiligen gewijd was. De kerk werd echter eerst na zijn dood (1047) voltooid door zijn opvolger Harald Haardrade (1050), en de kist van St. Olaf zoowel als het lijk van Magnus hiernaar overgebracht. Harald Haardrade stichtte mede bij de rivier omstreeks honderd meter van de tegenwoordige stadsbrug een nieuwen Koningsburcht, en omtrent honderd meter daarvan af een steenen kerk, die aan Maria gewijd was [1] en na zijn dood voltooid werd (1066). Hierin werd hij zelf begraven. Of de kist van St. Olaf en het lijk van Magnus den Goede insgelijks naar deze kerk overgebracht werden, is daarentegen onzeker.

Al deze bovengenoemde kerken waren, gelijk wij gezien hebben, koninklijke kerken of deelen van koninklijke burchten.

---

[1] De tegenwoordige Vrouwenkerk, wier muren nog van deze Maria-kerk afkomstig zijn.

Maar noch in Nidaros, noch in eene andere stad van het land was een kathedraal of bisschopskerk te vinden. Dit vindt daarin zijne verklaring, wijl bij ons de koningen het eerst optraden met het verkondigen van het Christendom, en zij zelve de bisschoppen kozen, die geen vasten zetel hadden, maar door hen als missionnairs konden uitgezonden worden, tot verkondiging der nieuwe leer onder de heidenen (*lijd*); vandaar ook hun naam van "*Lijd*bisschoppen." Het was eerst Olaf Kyrre, die onder zijn vele bemoeiingen voor het welzijn der kerk ook het hooge gewicht inzag der instelling van vaste bisschopszetels. In verband daarmede ontstond de oprichting der kathedraal-kerken, elk met een bisschopszetel en onder bescherming der koningen.

Gelijk vanzelve sprak, werd de eerste kathedraal in Nidaros opgericht en wel op de plek, waar het lijk van den heiligen Olaf voor de eerste maal begraven werd. Gelijk al onze latere kerken dezer soort waren zij van steen. Die te Nidaros werd in alle geval voltooid, en eenigen tijd voor Olaf Kyrres dood (1093) ingewijd. Zij kreeg den naam van Christuskerk. Na de inwijding werd het lijk van Magnus den Goede en de kist van zijn vader, Olaf den Heilige, daarheen overgebracht, en tegenover het hoofdaltaar geplaatst; terwijl later ook Olaf Kyrre daar begraven werd. Daar deze kerk het fundament vormde der tegenwoordige Domkerk en dus grooten invloed heeft gehad op haar vorm, zoo behoort deze vorm hier een weinig omschreven te worden. Het hoofdaltaar werd op de plek gezet, waar de kleine kapel gestaan had, die bij 't graf van den heiligen Olaf opgericht was geworden. Onder alle latere veranderingen heeft dit hoofdaltaar dezelfde plaats behouden. (Zie Plattegrond). Deels naar een paar aanwijzingen in de Saga's en naar hetgeen den toenmaligen kerkbouw in Noorwegen eigen was, deels volgens de zekere sporen, die zich in lateren tijd hebben voorgedaan, kennen wij nu zekerder dan voorheen de juiste hoofdvormen der Olafskerk.

Het moet eene lange kerk geweest zijn met een enkel

schip en houten zoldering met een vierkanten toren in het westen en halfronde koorafsluiting in het oosten. De muren waren zeer dik, alle openingen in rondboog-stijl en zonder veel versieringen. Moge deze kerk ongetwijfeld het schoonste gebouw geweest zijn tot hiertoe in Nidaros opgericht, zoo kan toch de grootste lengte niet meer dan 75 el en de inwendige breedte van het schip ongeveer 20 el [1] bedragen hebben: alzoo de inwendige ruimte B, E en F in de tegenwoordige kerk. (Zie Plattegrond).

Daar is niets wat aanleiding geeft te vermoeden, dat Olaf Kyrres kerk de eerste 60 jaren na zijn dood de minste wijziging onderging; alleen weten wij dat in dezen tijd drie onzer koningen daarin begraven werden, namelijk Hakon Magnussön († 1095), Olaf Magnussön († 1115) en Eystein Magnussön († 1122).

Tegen het midden der 12e eeuw trad in onze kerkelijke toestanden een groote verandering op, die mede eene verbouwing der Christuskerk ten gevolge moest hebben. Hoewel de kerkbestuurders (de bisschoppen) sedert Olaf Kyrres tijd vaste standplaatsen hadden bekomen met eigene kathedraal-kerken, zoo waren het toch slechts tusschenpersonen, terwijl het hoofd, de bemiddelaar tusschen deze bisschoppen en den paus, in het buitenland [2] verblijf hield. Voor het nationaliteitsgevoel van het volk moest het iets pijnlijks inhebben, dat het hoofdbestuur der kerk in een vreemd land gevestigd was, terwijl de paus de vrees moest koesteren, dat een aartsbisschop met zoo groot gezag bekleed licht voor hemzelven te machtig kon worden. Deze beide omstandigheden te zamen genomen, brachten teweeg, dat de paus ook in Noorwegen een zelfstandig aartsbisdom oprichtte; en het kon daarbij niet twijfelachtig zijn, dat de aartsbisschop zijn zetel vestigen moest bij de kerk waar de nationale heiligdommen bewaard werden.

---

[1] De Noorweegsche el = 0.6274 Meter.

[2] Waarschijnlijk in Denemarken.

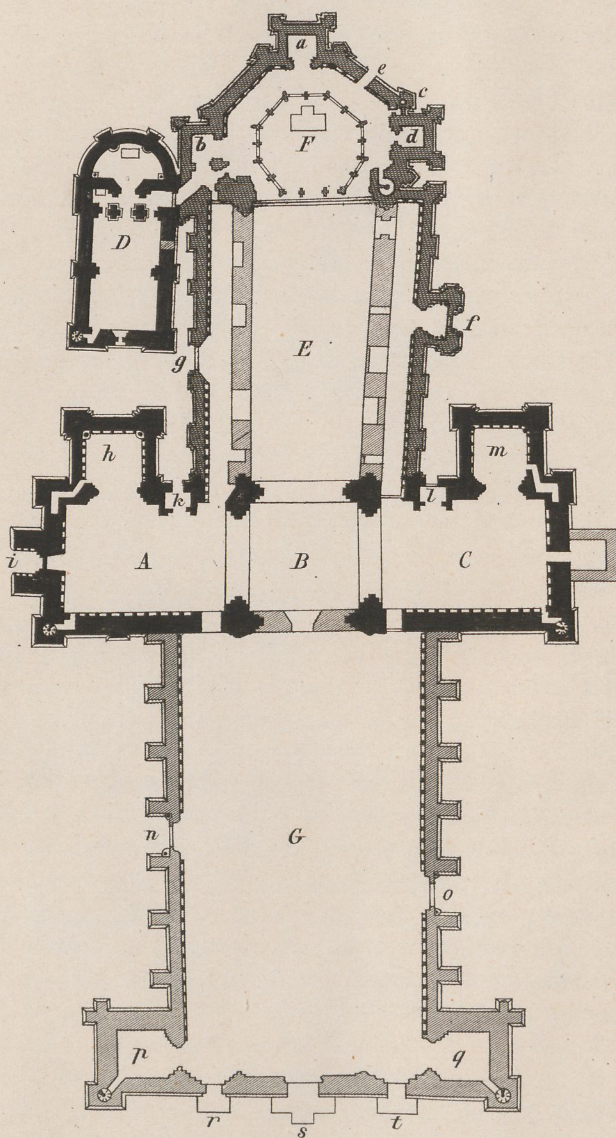
De eerste aartsbisschop werd in 1151 ingewijd, terwijl het volgende jaar de pauselijke legaat Nicolaas van Brekspere in Noorwegen kwam, waar hij de nieuwe kerkelijke ordening invoerde. Hiertoe behoorde in de eerste plaats het oprichten van een aartsbisdom, alsmede van een geestelijk Collegium of het zoogenaamde Domkapittel om de bisschoppen ter zijde te staan, wier leden voor 't vervolg ook hun bisschop zouden kiezen. Ook moet hier nog eene tweede verordening genoemd worden, door den legaat vastgesteld. Tot hiertoe was het volgens onze wet niet veroorloofd zijn vermogen bij testament aan anderen weg te geven dan uitsluitend aan zijn maagschap. (Slægt). Thans werd bepaald dat deze beperking zoude wegvallen. Door dezen maatregel werd den aartsbisschop een nieuwe bron geopend, die in verband met de giften bij het leven geschonken door de ter bedevaart trekkende pelgrims naar de St. Olafs-kist, hem de middelen konden opbrengen, die de nieuwe kerkelijke ordening noodzakelijk maakte. Hiertoe behoorde mede eene vergrooting der Kathedraal. Want zou deze aan de waardigheid der aartsbisschoppen beantwoorden, ja slechts voldoende ruimte in het koor aanbieden voor hem en de leden van zijn raad of domkapittel — dat 24 leden telde, die ieder een eigen altaar te bedienen hadden — zoo moest Olaf Kyrres kerk aanzienlijke veranderingen ondergaan. Onder de beide eerste aartsbisschoppen (1151—1160) schijnt dit voornemen niet tot uitvoering te zijn gekomen, omdat waarschijnlijk de middelen niet voorhanden waren.

Des te grooter werkzaamheid werd daarentegen door den derden bisschop ontwikkeld, den buitengemeen verstandigen en kloeken doch ook sterk hiërarchisch gezinden Eystein Erlendssön (1161—1188), die ook later voor zijne der kerk bewezen diensten beloond werd, door in 1229 heilig verklaard te worden.

Hij was begonnen met het wegbreken van Harald Haardrades Mariakerk, die, als boven gezegd is in het noordoosten stond dicht voor de Christuskerk, en van de stad af

gezien deze bijna geheel bedekte. Daarna voegde hij aan de noorder- en zuiderzijde van den toren der Christuskerk een uitspringend gedeelte toe, zooals het dwarsschip te zien geeft (A, B, C Pl. gr.). Ook moet hij het tegenwoordige zoogenaamde Kapittelhuis (D) hebben doen aanbrengen, wat wel geen ander gebouw kan geweest zijn dan de Sakristie (Skrudhus), waar hij ingevolge de Saga's begraven werd. (1188). De stijl dezer werken was voorts die van den rondboog, doch niet met dien rijkdom van versiering en pracht, als deze stijl in zijne ontwikkeling, voornamelijk in Normandië, bekomen had. Wel vindt men aan het Kapittelhuis, doch slechts in het inwendige gewelf, enkele deelen tot den lateren spitsboog-stijl behoorend, doch twijfelachtig is het in alle geval of dit uit den tijd van Eystein afkomstig is. Overigens kan ten opzichte van de geschiedenis der kerk nog gemeld worden, dat het wel in Eystein's tijd was — in alle geval voor 1202 maar na 1180 — dat Hakon Herdebreds (breedgeschouderd) in de Christuskerk begraven werd. Hij was de laatste onzer koningen die daar een rustplaats bekwam.

Na Eystein's dood schijnt de kerk in vele jaren geen noemenswaardige veranderingen te hebben ondergaan, met uitzondering dat de beide kapellen (h en m) aan de oostzijde van het dwarsschip met eene verdieping verhoogd werden. De volgende bouwperiode der kerk kan wel niet ingevallen zijn dan voor de 13e eeuw en schijnt voortgezet te zijn tot omstreeks 1240. In dezen tijd moet het geheele oostwaarts van den toren gelegen gedeelte omgebouwd zijn geworden, zoodat de kerk daar ter plaatse, gelijk nog in 't hoofdkoor te zien is, een hooger middelschip bekwam met diepere zijschepen of omgangen. Alle ruimten werden met steenen gewelven overdekt, behalve het dwarsschip, dat ook in het toekomende zijn houten zoldering behield, terwijl in stede van den rondboog-stijl uitsluitend de spitsboog of Gothische stijl aangewend werd met de pracht, die toenmaals in Engeland heerschend was.

Lith. L.v.Leer & C. Leiden

PLATTEGROND.

Eindelijk komen wij tot de vierde bouwperiode der kerk. Deze nam een aanvang in 1248, en zal geduurd hebben tot ongeveer het einde dier eeuw. In dien tijd werd geheel de westelijke vleugel (G) die nu in puin ligt voltooid, waartoe de hooge middeltoren omgebouwd en verhoogd moest worden. Ook hierbij werd natuurlijk uitsluitend de spitsboogstijl aangewend, en gelijk nog in sommige deelen der ruïne te zien is, met even groote pracht als in den oostelijken vleugel der kerk. Omstreeks 1300 had het gebouw zijn grootste voltooiing bereikt, en langzamerhand de vormen gekregen, welke kathedraal-kerken eigen zijn, voornamelijk die in Engeland. De kerk was niet alleen de prachtigste in de drie Noordsche rijken, maar kon ook door de rijke uitvoering der architectonische *détails* met de meeste Engelsche kathedralen wedijveren. Bij eene lengte van 325 voet was zij nochtans op vele plaatsen buitengewoon smal, hetgeen echter opgewogen werd door de sterke uitspringing van het dwarsschip en de groote breedte der westelijke façade. In 't geheel bezat zij 9 rijk versierde portalen, 3 (Pl. gr. r. s. t.) in 't westen; 3 (e. f. o.) in 't zuiden; en 3 (g. i. n.) in 't noorden. Behalve eene groote menigte spitspilaren en mindere toornspitsen, waren er in 't geheel 5 torens, waarvan de grootste in 't midden hoog boven het gansche gebouw uitstak. Vooral droeg de 124 voet breede en verhoudingsgewijs hooge westelijke façade met al haar versieringen, beelden van heiligen en rijke verguldingen een indrukwekkend karakter. De inwendige ruimten hadden alle met uitzondering van het middelschip, gelijk gezegd is, steenen gewelven met versierde ribben en menigvuldige vrijstaande of met de wanden verbonden pilaren met prachtig uitgehouwen kapiteelen. [1] Hiertoe waren behalve Klæbersteen [2] ook andere marmersoorten gebruikt van verschillende kleuren. Het middelschip had west- en oostwaarts een ronden toren, evenzoo nog het hoofdkoor,

---

[1] Het bovenste gedeelte eener zuil noemt men het kapiteel.

[2] Een Noorweegsche steensoort, waarvan kachels en ander huisraad vervaardigd worden.

naar de hoogte in drie afdeelingen verdeeld, eerst het op de pilaren rustende booggewelf, dan het zoogenaamde Triforium of de driehoekige ruimte tusschen het booggewelf en zijn dak, en eindelijk het zoogenaamde Klerestorium of 't gedeelte, waar de bovenste vensters waren. Langs deze beide laatste afdeelingen, en dus op twee verschillende hoogten, kon met dit gansche gebouw rondgaan.

Boven werd aangegeven dat de kerk ten slotte de hoofdvormen had gekregen, die de buitenlandschen kerken eigen waren, en meer bijzonder den Engelschen kathedralen. Toch is overal een groot gebrek aan harmonie te bespeuren. Dit heeft zijn natuurlijke oorzaak in het gemis aan een vooraf vervaardigd afbeeldsel der kerk in een gietvorm, alsook dat men bij elke nieuwe bouwperiode deels aan de oude vormen gebonden was, en deels zekere punten in acht had te nemen, die in nauw verband stonden met de historie der nationale Heiligen. Een blik op het grondplan zal onmiddelijk de in het oog vallende scheefheden aanwijzen, die voornamelijk in dat gedeelte voorkomen, dat ten oosten van den grooten toren is gelegen. Zonder twijfel had reeds Olaf Kyrres Christuskerk die scheefheden op groote schaal gekregen, welke zoo dikwijls ten tijde der middeleeuwen voorkwamen, en die, wanneer men geene nieuwe fundamenten wilde leggen, verder behouden moesten worden. Hierbij komt nog dat door het toevoegen der zijschepen en het ombouwen van het hoofdkoor geen strenge symmetrie in acht genomen of aan de zijschepen de gewone gebruikelijke breedte gegeven kon worden, deels ten gevolge der naar de oostzijde uitspringende kapellen (h en m) van het dwarsschip, en deels ten gevolge van de nabijheid der Sacristie. Eindelijk moest het hoofdaltaar de bepaalde plaats behouden, die het volgens de historische overlevering bezat, en buitendien wenschte men ook de bovengenoemde wel of zoogenaamde St. Olafsbron binnen denzelfden muur van het hoofdkoor te hebben.

Bij den grooten rijkdom, die de kerk inwendig ten opzichte zijner architectuur aanwijst, komt nog de pracht harer

menigte van altaren, wier verblindende versieringen uit de edelste metalen waren saamgesteld. 't Aantal altaren bedroeg in 't geheel 28, die nochtans niet alle gelijktijdig bediend werden, doch in den loop der 14e eeuw zullen er zelden minder dan 24 in gebruik zijn geweest, overeenkomend met het getal koorheeren van het Domkapittel. Omtrent de plaatsing dezer altaren kan nog het volgende gezegd worden. Behalve het hoofdaltaar en dat in de Sacristie kunnen in het hoofdkoor nog geweest zijn 3 (a. b. d.), in het dwarsschip gelijkvloers 4 (h. k. l. m.), in de tweede verdieping der kapel 2, en tegenover het noordelijk portaal 1, en eindelijk in de hoeken van den westelijken vleugel 2 (p en q). Tegenover drie der altaren waren buitendien sarkophagen van Heiligen geplaatst, namelijk die van St. Bernard, van Eystein en de prachtige St. Olafs-kist die door zijn rijken inhoud en versieringen de grootste kostbaarheid der kerk uitmaakte. De binnenkist was van zilver, wegend 6500 lood, [1] en daaromheen twee houten kisten, waarvan de uiterste fijn besneden, met edelgesteenten, gouden en zilver beslag omgeven was.

Als wij met verwondering vragen, hoe men in het arme Noorwegen zulke groote middelen bij elkander kon brengen, om al deze bouwwerken en versieringen tot stand te brengen, dan moet herinnerd worden hoe het onder het Katholicisme tot eene voorwaarde van zaligheid gold, om aan de kerkelijke bezittingen zooveel bij te dragen als men ontberen kon. Zoo was het in 't midden der 13e eeuw ook gebruikelijk, dat door het gansche land een vast jaarlijksch bedrag aan de kerk geschonken werd, zooals langen tijd zekere tienden (*IJdelser*) uit sommige deelen van Zweden werden bijgebracht. Maar de grootste middelen kwamen ongetwijfeld van de vrijwillige bijdragen, namelijk van hen die Olafs graftombe bezochten. Zulke bijdragen kwamen ook uit verder afgelegen landen, doch natuurlijkerwijs waren het meest Noren, Zwe-

---

[1] 1 Pond = 32 lood = 498.1 gram

den en Denen die hier hun gaven nederlegden, en zoo kan van Throndhjems Domkerk in zekeren zin gezegd worden, dat zij het meest Skandinavisch monument is van het gansche Noorden.

Wij hebben gezien, dat de kerk bij den aanvang der 14e eeuw eene voltooiing had verkregen, als nog ooit bereikt was geworden. Maar deze toestand duurde niet lang, daar de kerk spoedig daarna geteisterd werd door een fellen brand, die in verband met vier latere branden en eene vermindering der kerkelijke middelen, ten laatste den ongelukkigen toestand van heden veroorzaakten. De eerste brand had plaats in 1328, en het is twijfelachtig of het gebouw daarna volledig gerestaureerd werd; in alle geval moet dit schier toeval geweest zijn na den laatsten brand in 1432, daar men niet alleen moeilijker de noodige gelden kon bijeenbrengen, maar ook wijl de kunstgave faalde, gelijk heden te zien is, [1] den nieuwen deelen dezelfde schoone uitvoering te geven als den ouden. Noch minder kan dit toeval geweest zijn na den derden brand in 1531, die in zijn gevolgen zoo mogelijk nog vreeselijker was, daar de muren alreeds bij de eerste branden zeer verzwakt waren, en de spoedig daarna ingevoerde hervorming eene algeheele verandering in de kerkelijke toestanden schiep. Om te beginnen werd de gansche westelijke vleugel geheel opgegeven, die daarom langzamerhand instortte. Ook moet het middelschip (Pl. gr. E) in het eigenlijke koor zoo erg geleden hebben, dat men genoodzaakt was het af te breken. Maar terwijl dit vroeger in zijn architectonischen rijkdom met het hoofdkoor overeenkwam, werden nu in plaats van al die pracht de tegenwoordige plompe muren opgezet. Door de reformatie trad ook eene verandering op in de hoofddeelen der kerk, vermits het koor of de plaats der godsdienstplechtigheden begrensd werd tot het hoofdkoor, en het geheele dwarsschip, of de ruimte tusschen toren en hoofdkoor, bestemd en ingericht werd voor de leeken of het gemeen.

---

[1] Men denke aan de dikke kalklaag.

Na de beide branden waarmede de kerk later met korte tusschenpoozen bezocht werd (1708 en 1719) was er natuurlijk nog minder sprake den gebouwen eenige andere herstellingen te geven dan de hoogst noodzakelijke, opdat de kerk gebruik konde worden.

Tijdens de reformatie werden ook alle altaren uit de kerk weggenomen, — uitgezonderd het hoofdaltaar — en de daarbij behoorende ornamenten grootendeels naar Kopenhagen overgebracht, daaronder ook de beide vroeger genoemde mindere kisten der Heiligen, alsmede de St. Olafs-kist, die de kostbaarste was. Alleen de eenvoudige houten kist bleef staan, en werd later in den Noordschen zevenjarigen oorlog naar Zweden gevoerd. Nadat die eindelijk in 1568 teruggekomen was, werd St. Olafs lijk in de kerk neergelegd op een plek, die tot heden niet wedergevonden is. Toen ons land in 1814 zijne zelfstandigheid had terug bekomen, werd in de grondwet opgenomen, dat de kroning des konings voortaan in de Domkerk zou plaats hebben. Wel was deze plechtige handeling, toen die bij ons in 1164 't eerst ingevoerd werd, niet uitsluitend tot deze kerk bepaald, vermits nog slechts 4 kroningen (Hakon V. 1299, Karl Knutssön 1449, Kristian I. 1450 en zijn zoon 1483) daar plaats hadden gehad, doch er was geen kerk in het land zoo prachtig als deze, en nog minder één, waaraan zoovele dierbare herinneringen verbonden waren. Het sprak dus vanzelve dat deze kerk uitverkoren werd.

Later hadden er in de Domkerk nog twee kroningen plaats, namelijk die van Karel Johan in 1818 en die van onzen tegenwoordigen Koning en zijne gemalin in 1860.

Wanneer wij ten slotte een blik werpen op hetgeen uit den goeden tijd afkomstig is, dan bedraagt dit nauwelijks de helft van den omvang, die de kerk tijdens haar grootste voltooiing had. Maar wat thans nog staat is toch van zoodanigen aard, dat het voor ieder volk, 't welk zijn verleden lief heeft, een dure plicht moet zijn het bestaan der kerk te verzekeren, en het gebouw, zooals vanzelve spreekt, de

oorspronkelijke vormen terug te geven. Hiertoe werd alreeds overgegaan door het restaureeren van het Kapittelhuis. De volgende arbeid zal wezen het herstellen van 't Hoofdkoor. Dat dit gelijk met het eerste plaats zal hebben is ook waarschijnlijk, door de alreeds zichtbare bewijzen, dat deze arbeid *en* van de zijde van den Staat *en* van de zijde van het volk op de noodige opofferingen rekenen kan.

HOOFDSTUK XII.

RÖRAAS.

Wie van Throndhjem naar Christiania wil reizen, kan twee verschillende wegen volgen, die beide hun aantrekkelijkheden hebben. De eerste gaat over de trotsche Dovrefjeld door Gudbrandsdalen naar Lillehammer; de andere door de eenzame valleien van Österdalen over Röraas naar Hamar. De eerste slingert zich over bergplateau's met eeuwige sneeuw, door enge dalen met loodrechte rotswanden en schoone watervallen; hij brengt den reiziger bij gletschers en säters en bij den hoogen Snehätta; hier vindt men de beste stations, de meest bevolkte streken, de beschaafdste boeren, zoodat deze weg, bovendien door de historie vermaard, ongetwijfeld als de aangenaamste, de gemakkelijkste en de schoonste chaussee van Noorwegen beschouwd kan worden. Doch ook de andere weg bood aantrekkelijkheden aan. In de eerste plaats werd deze zelden door vreemde reizigers bezocht, omdat de natuurschoonheden er schaarsch zijn, en slechts droefgeestige dennenwouden er den diepen grondtoon van het landschap vormen. Maar hier woonde volgens Yngvar Nielsen een braaf, verstandig volk, dat in de eenzaamheid zijner wouden nimmer de trouwhartigheid zijner vaderen verzaakt heeft. De bevolking

is gering en dikwijls kan men hier uren reizen zonder eene menschelijke woning te zien. Geheel Österdalen telt slechts 30,000 inwoners op 147 Noorweegsche quadraatmijlen. [1]

"In de groote wouden van Österdalen en op de uitgestrekte plateau's worden zeer vele wilde dieren gevonden, beren, wolven, elandsdieren (in Aug. en September) en roofvogels. Het dal is daarom ook het beste jachtgebied van het gansche land; daarbij de hoofdzetel der Noorweegsche houtproductie, die ook hier groote rijkdommen onder de boeren verspreid heeft."

Als men de kaart beschouwde had deze weg en vooral de ligging van Röraas iets aantrekkelijks. Deze bergstad was gelegen op het hoogste gedeelte van Norges Fjelden; zij bezat kopermijnen die als de beste, en vrouwen die als de schoonste van Noorwegen geroemd werden.

Als de ezel van Buridan stonden wij tusschen deze beide wegen. Eindelijk besloten we eerst naar Röraas te gaan, dan over Tönset en Kvikne naar Stören (9 uren ten zuiden van Throndhjem) terug te keeren, om den anderen weg te bewandelen. Niettegenstaande alles wat we ondervonden, scheen de reislust bij ons onbedwingbaar te zijn. We zullen echter zien hoe het afliep.

De spoortrein bracht ons van Throndhjem naar Stören en verder naar Singsaas. De baan tot Röraas is nagenoeg gereed en zal dit jaar voor het publiek geopend worden. Dit laatste traject is een der schoonste van Noorwegen, en komt eenigszins overeen met de Semmeringbaan.

Met hoeveel bezwaren men in Noorwegen bij het leggen der spoorwegen te kampen heeft, zal ieder begrijpen, die weet dat het land slechts uit een groot rotsblok bestaat. Het is een aanhoudende afwisseling van viaducten en tunnels, hoewel er onder de laatsten niet één gevonden wordt van die grootte als door de Appenijnen bij Genua, door

---

[1] Een quadraatmijl = 127. 57 □ kilometers.

den Mont-Cénis of den St. Gothard. Daar komt de gevleugelde wagen aan, rolt over de afgronden, vliegt door de rotsen heen, klimt omhoog tot de plateau's, daalt neder in het dal, volgt de kronkelingen langs de fjordoevers, snelt om een rotshoek heen, klimt weder, snort over de bruischende bergstroomen en eindigt zijn vaart te midden van onafzienbare woestenijen.

De spoorbruggen zijn volgens Amerikaansch model gebouwd. Als men ze van naderbij beziet, staat men verbaasd over de reusachtige getimmerten, de talrijke en zware gebinten en schoren. Zij bezitten echter niet de soliditeit en den duur onzer gemetselde en ijzeren werken. Het aantal lijnen in Noorwegen voor het publiek geopend is nog gering. Zij zijn: van Throndhjem naar Singsaas; van Christiania naar Stockholm; van Christiania naar Drammen, Skjardalen en de Randsfjord; en van Hamar naar Koppang. Daar buiten ligt het gebied der carriool.

Het reizen per spoor is voor vele Noren nog een nieuwtje. Bij aandachtige beschouwing ziet men hoe genoegelijk de passagiers rijden. De mannen tellen de telegraafdraden langs den weg; door de vrouwen wordt met den zakdoek gewuifd of aan den weg staanden personen kushanden toegeworpen. Uitgezonderd de baan van Christiania naar Stockholm, ligt overal smal spoor; het materieel bestaat uit kleine waggons en zeer kleine locomotieven. Er wordt uiterst langzaam gereden, dikwijls gestopt en dan natuurlijk lang opgehouden.

De baan van Throndhjem naar Singsaas gaat door een aan natuurschoon rijke streek; in Stören eindigt het gebied der bloeiende Throndhjemlanden, het groen verdwijnt en de steenrotsen treden te voorschijn. Na Throndhjem verlaten te hebben, snort men over de 90 voet hooge Nidelvbrug het Guladal binnen met de loodrechte rotswanden aan de eene en den bruischenden bergstroom aan de andere zijde. Slechts hier en daar is een huis of een hut en een enkel mensch, die ge met genoegen voorbij vliegt. Eensklaps houdt de spoor te Singsaas op in een woeste streek, en ge kunt uitstap-

pen; en zien verder te komen. Maar waar is Singsaas en watis Singsaas? Ge ziet niets; te midden eener onbewoonde streek heeft de maatschappij u afgezet en haar arbeid gestaakt. 't Is aan u den kortsten weg naar uwe bestemming te regelen.

Nog 14 uren is Röraas van Singsaas verwijderd, maar is het mogelijk dien afstand in die tijdruimte te bereiken, als van versnelde middelen van vervoer wordt gebruik gemaakt? Onderzoeken wij dit probleem. Men zegt u, dat het Skydsstation ongeveer een uur terug ligt op den weg, dien ge afgekomen zijt. Na het doorloopen van dezen afstand zijt ge op 15 uren van Röraas. Ge wacht twee uren op een sjees, en zijt op 17 uren van Röraas gekomen. Nu komt sjees en paard voor, doch weldra merkt ge dat het langzamer gaat dan te voet. Over den geheelen weg genomen schat ge het verschil in gang op twee uren, zoodat ge na in de carriool te hebben plaats genomen nog 19 uren van Röraas verwijderd zijt. Ook de stemming is een factor, dien men bij tijdsbepaling niet verwaarloozen mag. De Noorweegsche postpaarden gaan niet snel en bij iedere geringe hoogte vallen ze in stap. Ze meenen dat dit veroorloofd is, terwijl de ervaring hun geleerd heeft, dat, hoe sneller ze gaan, hoe meer ze gedurende hun leven den weg zullen maken. Daarom denken de dieren in hun ondoorgrondelijk verstand: 't heeft geen haast, het is geen aangenomen werk; mijn geheele leven is toch niets anders dan hooi eten, loopen, hooi eten, zonder eenige afwisseling, zonder zelfs waardig gekeurd te worden, ooit met borstel of roskam kennis te maken. De “Gut” heeft evenmin haast en denkt homogeen met zijn paard. Dit gemis aan voortvarendheid maakt den reiziger landerig, hij begint zich te vervelen, de uren rekken uit, en ge kunt gerust rekenen, dat ge niet 19 maar 20 uren van Röraas verwijderd zijt op het oogenblik, dat ge in de sjees stapt.

In plaats van te rijden, ondernamen wij daarom, na het raadplegen der kaart, met lust de 4 uur lange wandeling

naar Holtaalen door de schoone doch woeste streken van Söndre-Throndhjem. Een oogenblik toevens te Holtaalen en we verschenen aan de andere zijde met sjees en paard op weg naar het vijf uren van Holtaalen verwijderde Skaerven. De avond was gevallen, de kou drong door tot 't gebeente, en regen en wind sloegen ons in 't aangezicht. Toen het stikdonker was geworden, kreeg de tocht een interessant karakter. Links van den weg verrezen in den duisteren nacht de Kjölen omhoog, rechts bruischte de Gula-Elv in den afgrond. Het paard liep goed, en ik liet het loopen. Alléén zou het den weg beter vinden dan door mijn onbedreven hand bestuurd. In snellen draf ging het voort, we konden vooruit niets zien, vlogen rotshoeken om, en altijd dicht langs den afgrond had het haast iets demonisch voor de verbeelding. En als de kleine jongen, bibbrend van kou achter me gedoken, het paard nog meer aanzette, zoodat we niets zagen dan het fladderen zijner manen, niets hoorden dan het brullen der Gula, dan dachten we aan niets anders dan aan het huis onzer bestemming.

We waren nu uit het Guldal op een kaal plateau gekomen. Na 3 uren rijdens zagen we voor het eerst een menschelijke woning, en twee mannen, die eensklaps uit de aarde schenen voortgekomen te zijn, en ons vroegen waar dat nog zoo laat heen moest. Nog eens werd het paard aangezet en reden we de kale vlakten over, daalden weder met pijlsnelle vaart in het Guldal neder, waarbij we de Gula nu op onze linkerhand kregen, doch kalm in haar loop, terwijl geen zwarte rotswanden meer hun dreigende schaduwen op ons wierpen. Eensklaps valt het paard in stap en gaat links van den weg de duisternis in. Ik wil aan den teugel trekken, doch de "Gut" zegt, dat wij aan onze bestemming zijn en ik het paard maar zijn gang moet laten gaan. Het beest blijft stappen, loopt een "gaard" op en blijft in een der hoeken staan. Daar zal het wat hooi krijgen, om vervolgens den langen weg op nieuw af te leggen.

Maar de reiziger zelf! Dat hij zich ook geen illusiën scheppe het veel beter te hebben. Met donker gaat hier alles naar bed, en als men over dag zelfs met moeite iets machtig kon worden, gaat dan eens na wat men 's nachts te hopen heeft. Ik had dan ook op niets gehoopt; alleen 't vooruitzicht op een vuur was mij als een illusie bijgebleven. We traden de *Stube* binnen van het onaanzienlijke huis: een kamer tot woon- en slaapvertrek beide dienend. Een manspersoon en een oude vrouw staarden mij van uit hun bedden aan, terwijl bij het schijnsel van het haardvuur nog een vrouw zat te naaien en een keteltje te koken. Behaaglijk strekte ik mijn verkleumde voeten bij het brandende vuur uit, dat knapte en siste (zou er een schip op de scheren zijn gestooten), en beschouwde met aandachtige blikken het keteltje. Een naast mij staande wieg bracht mij op 't idee dat het pap was voor een kind. De "Gut" kreeg een stuk brood en wat water; ik kreeg niets. Wat meer zegt, toen het kind eensklaps met luid gebons uit de wieg stortte, nam de vrouw een licht en bracht mij zonder eenige verdere formaliteit in een ander vertrek naar bed. Had ik dan tegen de wieg gestooten?

Den volgenden morgen nam de reis vroegtijdig een aanvang, om nog bijtijds in Röraas te komen en dien dag nog de kopermijnen te zien. Had dan de ervaring mij nog niet voldoende geleerd hoe langzaam alles gaat, om dergelijke plannen te durven koesteren? Het paard bereidde me al dadelijk een teleurstelling door volstrekt geen haast te toonen. Maar ik, die de Snehätta nog moest bestijgen, Christiania zien en weinig tijd had, verloor het geduld, en sloeg 't luie dier met mijn *sixpence*. 't Werkte voor een oogenblik, doch bij de minste verhevenheid van den weg viel 't beest in den ouden gang terug. Sla dan zooveel ge wilt: een hoogte op te stappen is veroorloofd, een gewoonte waarvan niet afgeweken wordt.

Wie heeft niet eens van het Noorweegsche voerwezen gehoord, dat gelukkig spoedig door het spoorwezen verdron-

gen zal zijn. Bij mij is eigenlijk de lust ontstaan het land te bereizen, toen ik voor ongeveer 10 jaren den "Wereldbol" las, en het rijden met de carriool beschreven vond op een wijze, om iemands hartstochten op te wekken, en hem te doen wenschen voor zijn dood ten minste éénmaal zóó gereden te hebben. Het vurige Noorweegsche paard ijlt met de sjees bergen op bergen af in dezelfde toomelooze vaart; het houdt den spoortrein bij, en draaft, galoppeert, rent in één adem door tot het doel van den tocht bereikt is. Wie zou zoo niet eens willen reizen: rennend door een land als Noorwegen. Maar hoe heeft de werkelijkheid deze voorstelling beschaamd! Sjees en leidsels zijn ten eerste dikwijls zoo onrein, dat men terugschrikt er mede in aanraking te komen. Het paard, dat nooit geborsteld wordt, is meest met stof overdekt. Vangt nu de tocht aan, dan loopt het dier in zoo'n luien pas het erf af, dat men eerst meent, dat er iets anders achtersteekt, en onwillekeurig denkt: zóó moet men beginnen, wil men later een spoortrein bijhouden. Doch spoedig wordt men ontgoocheld. Volgens den "Wereldbol" reed men zoo goed als voor niets; zelfs een bedelaar ging hier nimmer te voet. — Dan moet het bedelen hier nogal winstgevend zijn. — De paarden, dit moet ter hunner rechtvaardiging gezegd worden, hebben somwijlen dien dag denzelfden tocht al eens gemaakt, en door het schrale voedsel, dat ze krijgen, is de pit er spoedig uit. Brood noch haver is hun bekend. Ook bekomt men zelden een zweep. De paarden worden aangezet door de eigenaardige geluiden, die de jongens met tong en lippen maken. Bootst de reiziger echter de geluiden na, dan nemen de nadenkende dieren er niet de minste notitie van. Wat heb ik niet geklapt met de tong, ja het geheele klavier afgeloopen der gutturale geluiden, doch alles om niet. Wilde ik eens stilstaan om een lucifer aan te steken, dan riep ik wel tien malen "*pjorre*", zooveel als ons *ho*, doch tevergeefs; de "hest" verkoos niet te "*standse*". Deed het de "Gut" éénmaal, dan stond het dier onmiddelijk als een paal, terwijl ik toch geen

verschil kon ontdekken tusschen zijn geluiden en de mijne.

Maar laten wij ons niet vergrijpen aan dit edele dier. Wat het éénmaal was, en wat het éénmaal worden kan, heeft Jonas Lie geëtst in onvergankelijk schrift. Indien de lezer mij volgen wil, zal ik trachten het in onze taal weer te geven.

NORDFJORDPAARDEN.

Wanneer men de Hornelen op het eiland Bremanger voorbij is gestoomd, dringt ter rechter zijde een diepe baai het land in, die naar de ten noorden daarvan gelegen landen Nordfjord genaamd wordt. "In deze landen," zegt Nielsen, "zoowel als in die ten zuiden van de Fjord (Söndfjord) door 50.000 menschen bewoond, houdt men zich meerendeels bezig met de visscherij, hoewel ook op veel plaatsen, die ver van de kust zijn gelegen, de landbouw beoefend wordt. In Nordfjord leven echter de meeste menschen van de paardenteelt, wijl zich hier nog het echte ras der Noorweegsche bergpaarden bevindt, van welke jaarlijks vele over de bergen naar Gudbrandsdal worden gevoerd." Dit is het paard door Jonas Lie in zijn "liden Fortælling fra Skydskariolen" volgenderwijs beschreven:

De grasrijke, heuvelachtige landen in Nordfjord en Fjeldbeiterne zijn het vaderland der zg. Nordfjordrassen. Steeds als een voortreffelijk dier bekend, is het "Fjordingpaard" niet alleen in de noordelijke en zuidelijke zeedistricten door de paardenhandelaars te verkoop gebracht, maar zelfs in het geheele oostland tot ver in Zweden. In de laatste jaren, toen ook vreemdelingen opmerkzaam waren geworden, hoeveel er in deze kleine, levendige paarden, met beenen als staalveeren, stak, werden ze zoowel aan keizer Napoleon als aan de Engelschen verkocht, en heeft men ze willen kruisen met de Arabische bergpaarden, waarmede zij in aard veel overeenkomen. Als andere Noorweegsche merkwaardig-

heden schier onbekend, heeft ook deze eindelijk den engen kring der "Bygd" overschreden en een Europeesche bekendheid gekregen, na zich letterlijk op den landweg versleten te hebben, waar zij gevonden is als een parel in het slijk.

Licht en aan 't bergland gewend, zullen ze nimmer struikelen, en kunnen zij met beenen onder zich als trommelstokken mijlen-lang draven voor de carriool in ijlende vaart, berg op berg af, zonder in 't minst te blazen of te proesten. Het zijn deze paarden, die de Engelschen smaak hebben doen krijgen in de carriool-*sport* in Noorwegen, en die zij thans in hnn eigen land beproeven in te voeren, daar hun eigen hoogbeenige raspaarden in de bergstreken niet veel waard zijn. 't Zijn mede deze paarden, die in het grootste gedeelte van den Skydsdienst hebben voorzien op de heirbanen van het uitgestrekte Oostland. Goedkoop, met weinig voêr te onderhouden, gewillig en van een boven alle beschrijving verheven volharding, zijn zij dan ook als voor den wagendienst (Ageskydsen) geschapen.

Maar is het oude woord waar, dat de menschen op den dag des oordeels rekenschap moeten geven van ieder dier, dat zij misbruikt hebben — en deze dieren zullen daar verhalen en klagen — dan zal menige Skydsgever (Skydsskaffer) en menigeen, die met zijn paarden gereden heeft, een groote rekening te vereffenen hebben met de "Fjordingen", wier vlugheid en gewilligheid zoo eindeloos en zoo onbarmhartig misbruikt werden. En dat heeft grootendeels heden nog plaats op onze Skydswegen, hoe liefderijk het Noorweegsche volk ook anders zijn huisdieren behandelt; misschien is het hier en daar een weinig beter geworden. Juist teruggekomen van een station op 3—4 uren afstands gelegen (6 à 7 Fjerding) — een weg dien hij dus dubbel heeft afgelegd — moet hij op nieuw in 't gareel. Een reiziger wacht ongeduldig op "skyds" en wil daarover klagen in 't *boek*. En daar alle paarden uit zijn, wordt de "Besle-Svarten", de "Besle-Borken", "Litle-Kviten" of "Musa", de arme stakker, zoo nat als hij is weder voorgespannen. De avond begint te vallen en

’t is koud. De reiziger is met moeite van station tot station voortgekropen met het eene vermoeide paard na het andere, en de zweep in de hand. Met genoegen bemerkt hij thans bij uitzondering een uitmuntend dier te hebben gekregen, en maakt zich die gelegenheid ten nutte om deze 3 uren met spoed af te leggen. De kleine, magere “bruin” kan voor zichzelf niet spreken; zijn edel rasbloed duldt geen zweep, en onder zenuwachtigen, razenden aanloop neemt het voortgejaagde dier, telkens als de zweep slechts schemert voor zijn verschrikte oogen of dreigend suist in de lucht, vliegender gang aan.

Bij een ondergesneeuwden weg, met een beschonken voerman in de slee, legt hij de 3 uren heen en weer naar de markt af, als ging hij over een vlakke baan. Eens komt echter de dag dat hij stort, en nu en dan begint te blazen. Dan komt hij in den herfst (wanneer de meeste reizigers passeeren) voor de carriolen der Skydsstations in een toestand, dat de reizigers klagen over het omvallen met de carriool, als het paard niet vast in de teugels wordt gehouden. Dan is hij door de herfstregens nog meer achteruitgegaan, en wordt hij tot ellendiger diensten gebezigd. Dan moet hij met zweepslagen gedreven door diepe beken baden, zoodat hij geheel onder de carriool wegzinkt, en zijn hoofd even boven water steekt, als het aas aan twee vischsnoeren, — om andere paarden te sparen. Zoo valt hij dieper en dieper, tot eindelijk de morgen aanbreekt en het schot valt: “Besle-Graaens” gelukkigste dag sedert hij los en vrij rondhuppelde om zijn veulen in de bergweien te Nordfjord, en liefkozingen kreeg van de kinderen zijns geboortelands. Maar wij willen hopen, dat God ook een opstanding heeft voor deze kleine, goede dienstwillige dieren, die slechts geleden hebben en misbruikt werden, jaren lang, tot de dood zich hunner erbarmde; — dat zij aan gene zijde mogen vinden frissche, vrije grasvelden, nog schooner en heerlijker dan in Nordfjord, hun vaderland.

Voorbij het station Næsvold nam de natuur al meer en meer in groei en levenskracht af; de roode pyramidale mutsen der boeren gaven alleen nog eenig reliëf aan de landstreek. De weg ging steeds steil omhoog, tot eindelijk de kale bergvlakte bereikt was, waarop Röraas gelegen is.

Deze bergstad is één hotel rijk, dat natuurlijk wegens de hier in aanbouw zijnde spoorbaan geheel bezet was. En is een hotel bezet, dan kunt ge voor of achter inloopen, den hotelhouder, zijn vrouw, dochter, meid of stalknecht aanspreken, — men neemt geen notitie van u.

Geen plaats! — Maar waar is dan plaats? — Ja, zoek, ondervraag, informeer huis aan huis, houd mensch op mensch staande, roep de openbare liefdadigheid in, doe een beroep op menschenliefde in 't algemeen, en wellicht vindt ge nog een plekje om het vermoeide hoofd neder te leggen.

In het prangen van den nood is de hulp dikwijls nabij. In die dagen hield te Röraas tijdelijk verblijf de Pool Miron Bromestan von Omenta. Deze bewoonde een boeren*stube*, welke ik met hem deelen mocht zoolang ik hier vertoefde. Op een houten rustbank werd een schapenvacht neergelegd, hetgeen mijn nachtleger zou zijn. Ik was tevreden, te meer daar de nadere kennismaking met mijn gastheer mij al 't behaaglijke comfort van een hotel deed vergeten.

Vermits wij eerst in den namiddag te Röraas waren gekomen, zoo konden de mijnen, die eenige uren van het stadje verwijderd liggen, dien dag niet meer bezichtigd worden, en stelden we ons schadeloos met een wandeling door de stad, waarbij we tot op het gebeente huiverden van de koude avondlucht. Röraas ligt op 2000 voet boven de oppervlakte der zee, het hoogste punt der bewoonde streken in Noorwegen. We herinnerden ons niet ooit zoo'n doordringende kou te hebben gevoeld. Menschen zag men op straat dan ook bijna niet, en de weinige kinderen, die ik tegen kwam, waren zoo verstandig geweest bouffantes om te doen. Te vergeefs keek ik de huizen in naar de schoone vrouwen, die hier moeten wezen; alleen zag ik hier en daar voor het

glas het taankleurig gelaat eener Finsche vrouw, een pijp rookend. Hier is de zuidelijke grens van den Finschen volksstam. Zuidelijker dan Röraas vindt men geen enkelen Lap of Fin meer.

Gerard Keller heeft Röraas zeer boeiend beschreven. 't Is dus onnoodig er hier nog iets van te zeggen, wat elders al reeds beter gezegd is geworden.

In het hotel gebruikte ik met den Pool een armzalig souper (Öl en Smörrebrod), waarop we een uur hadden moeten wachten, en toen bovendien nog afgezet werden. Reeds vroeger had ik pogingen in 't werk gesteld een kop koffie machtig te worden, doch men was aan het vischbakken, en — gaat eens na! hoe zou men twee zulke verschillende zaken gelijktijdig in een Noorweegsch hotel ten platten lande met mogelijkheid kunnen uitvoeren.

We gingen naar onze "stube", waar men de kachel ferm gestookt had. Bovendien liet de heer Omenta wat cognac halen, en maakten we ons een glaasje toddy. In langen tijd had ik mij niet zoo prettig gevoeld: de warmte van het vuur, de versterkende toddy en de verhalen van den Pool verzoenden me geheel met de doorgestane ongemakken.

De heer Omenta was een balling. Bij den opstand in Polen (1863) had men hem een been doorschoten. In 't geheim verpleegd, was hij na zijne herstelling gevlucht, had vervolgens Europa rondgezworven, altijd op een amnestie hopend die hem van eene verbanning naar Siberië ontsloeg. Tijdens den opstand was hij student in de wijsbegeerte; thans won hij in Noorwegen door de photographie zijn brood. Een balling moet zich door het leven weten heen te slaan, doch merkwaardig is het dat in Noorwegen nog ballingen aan den kost kunnen komen. Nu zijn de Noren bijzondere liefhebbers van de photographie. De kamerwanden hunner woningen hangen, zelfs bij de geringste boeren, vol met *conterfeitsels* van familie en vrienden. Daarom heeft men hier evenals "wandelende schoolmeesters" ook "wandelende photografen", die de "gaarden" en afgelegen plaatsen afreizen,

en in 't algemeen met eerbied en onderdanigheid behandeld worden.

Onze eerste gesprekken vielen natuurlijk op Noorwegen: land en volk; waarbij we veel hadden af te keuren en te laken. 't Was er duur en dikwijls slecht; bovendien saai en op den langen tijd niet uit te houden. Zoo kwamen wij gaandeweg aan den opstand.

Juist gingen wij het gebied der wijsbegeerte betreden, toen een boodschap uit het hotel kwam, of we niet het avondmaal met de overige heeren wilden gebruiken; en daar we reeds vooruit wisten dat het uit dure, gebakken visch bestond, gaven we de boodschap meê, dat ze naar den drommel konden loopen, waarna we op nieuw de wieken in het rijk der gedachten uitsloegen. We begonnen met onze sympathie te betuigen aan de Grieksche sophisten, die wel geen wijzen waren als Socrates, maar toch koppen hadden om jaloersch van te worden; en nadat we ons nog een glaasje toddy hadden klaargemaakt, verdiepten we ons in de Hegeliaansche wijsbegeerte, waarvan de Pool een voorstander was, en met welk stelsel zijne wijsgeerige ontwikkeling sloot. Beklaag den man daarom niet. "Philosopheeren", heeft Gorgias terecht gezegd, "is eene zeer aardige zaak, wanneer men haar met mate in de jeugd beoefent; indien men zich echter langer dan noodig is daarmede ophoudt, wordt zij den mensch ten verderve." Niet ten verderve zoozeer, doch men wordt niet wijzer en verbeuzelt zijn tijd. Maar tot zekere hoogte is de wijsgeerige ontwikkeling 's levens hoogste schat. Behalve het wetenschappelijk bewustzijn in het wezen en het verband aller dingen die zij ons schenkt, voert zij ons op het gebied des geestes van gedachte tot gedachte, van den breeden grondslag tot den top, van het menigvuldig verscheidene tot de eenheid, van het alom vergankelijke en tijdelijke tot het eenig onsterfelijke en eeuwige; en gelijk de stem des zangers in den laatsten toon al haar kracht en al haar melodieus geluid samenvat en uitstoot, zoo vat ook de laatste gedachte des wijsgeers zich samen, en is de idee

der Godheid en der onsterfelijkheid niets dan 's menschen hoogste uitgegalmde gedachtentoon. Maar eenmaal daar gekomen, is het beter den practischen weg des levens te bewandelen dan dien der bespiegeling. Bespiegeling is des jongelings taak, practijk die van den man.

We herinneren ons nog dien gemoedelijken tijd, toen we storm liepen tegen de phrases van Kant, het portret van prof. Opzoomer kochten, en Spinoza als den eenigen wijze vereerden; ja........ zelve meenden een wijze te zijn. Hoe bitter was het ontwaken, hoe treurig uit al die studiën de overtuiging te putten, dat er niets geweten werd, dat er niets geschept werd dan éénzelfde inhoud onder verschillenden vorm te brengen, dat 's menschen wijsheid beperkt is, en dat er voor hem na de opklaring van zijn verstand niets zoo vruchtbaar, niets zoo gezond, niets zoo ten goede werkt dan 's levens practische werkzaamheid, die zich niet stoort aan buig- noch keerpunten in de wijsgeerige ontwikkeling, maar denkt volgens de wetten van het gezond verstand en handelt naar de eischen des tijds. En gelijk prof. Opzoomer gezegd heeft, dat niet altijd hij het beste zijn spijzen verteert, die met de samenstelling en werking dier organen nauwkeurig bekend is, zoo is ook hij niet altijd de beste denker, die in Hegeliaansche logiek of Herbartsche wijsbegeerte verzonken is geweest.

Ook de Pool had van den boom der kennis gegeten en de smart des levens ondervonden. Maar wat hier op aarde gebeurt, geschiedt noodwendig. Slechts een korte tijd en 't is gedaan; aan gene zijde des levens is rust. Immers ook Hegel zeide: "het doel der natuur is zich zelven te dooden; het onsterfelijke en eeuwige in ons moet den schors verbreken die het omsloten houdt; de natuur moet zich als een phoenix verbranden, om dan als geest eener hoogere orde herboren te worden." Dat wil zeggen: wat in den mensch *mensch* is, dat sterft; wat in hem *menschheid* is, leeft voort.

Wij waren dien avond nog overeengekomen den volgenden dag gezamenlijk de kopermijnen te gaan bezichtigen. Toen de morgen verschenen was, zag ik al dadelijk dat de Pool volstrekt geen haast had, en herinnerde ik hem daarom aan zijne belofte. Ik meende dat hij al voor een paard gezorgd had, doch hij had er nog niet aan gedacht, en wilde ik dien dag nog uit Röraas komen, dan diende ik mij met de zaak te gaan belasten.

Na het Skydsstation te hebben uitgevonden, vraag ik een paard en kar voor twee personen. De gerimpelde vrouw, die mij te woord staat, roept op een toon van de hoogste verbazing uit: "*en Hest for to Mand!*" (Één paard voor 2 man!) Is het nu mogelijk hier op het laatst zijn geduld niet te verliezen? Hoeveel paarden had ik dan wel voor ons beiden moeten bestellen?

De zaak werd echter duidelijk toen paard en sjees voorkwamen. Het ellendige dier zag er niet naar uit om meer dan één persoon voort te trekken. De Pool nam de teugels, en ik gunde hem dat genot van harte. Bovendien nam hij mijn *sixpence*, en dreef het dier zoo in stap Röraas uit. 't Was een treurige gang, en toen het paard eindelijk begon te draven, werd men nog landeriger, dan wanneer het stapte. Tot twee malen toe wilde de Pool uitstijgen, doch ik verzocht hem maar te blijven zitten. Zou ik anders wel ooit aan die groeven komen?

De weg ging over de kaalste bergvlakte, die ik ooit aanschouwde. Hier en daar stonden armzalige hutten (Säters), doch van menschen noch beesten was eenig spoor te zien. Waarschijnlijk waren ze alle al lang van honger omgekomen of sleepten ze een lichaam voort, even ellendig en uitgemergeld als dat van ons paard. Hoe zouden ze ook eenig voedsel uit dezen grond kunnen halen?

De weg was lang en steeds klimmend. Woestheid, verlatenheid, eenzaamheid gingen de carriool vooruit, en niettegenstaande onze winterjassen deed de kille berglucht ons rillen. Aan weerszijden der chaussee stonden houten krui

sen, [1] hetgeen den treurigen tocht iets spookachtigs bijzette. Geen geest van Hegel bezielde ons langer; neen, een spookpaard reed ons door het doodenrijk.

Na twee uren rijdens was het einde van den tocht bereikt. Van een geleider vergezeld gingen we de schacht in, die ongeveer $^1/_2$ uur lang is. Wegens den hellenden, gladden en beslijkten bodem der schacht kon de Pool met zijn houten been ons niet langer volgen. De gids moest hem natuurlijk met het licht naar den uitgang terugbrengen, terwijl ik zoolang in het donker bleef wachten. Oude roovergeschiedenissen kwamen plotseling in mijn geest terug, en ik herinnerde me hoe ik eens een voorstelling van Abellino had bijgewoond in de onderaardsche gangen van den St. Pietersberg.

Na de terugkomst van den gids ging het sneller vooruit, zoo snel zelfs, dat het actieve zweet mij weldra uit de poriën drong, hoe koud ik ook eerst was geweest. Voor hem was het dagelijksch werk, en hij scheen hetzelfde ook bij mij te veronderstellen. Hem schenen alle menschen mijnslaven te zijn, en een mijnpas te bezitten. Daarbij zwaaide hij te veel met de flambouw, zoodat licht en donker zich telkens voor de oogen afwisselden, en de helft mijner schreden onzeker waren, vooral als ik er één achter was door het uitglijden op een glibberigen steen, als anderszins. Die moest ik dan weer inhalen, wilde ik niet dat ook de andere helft mijner schreden onzeker werd, en mij tevens een passief zweet zou uitbreken. Alles te zamen genomen, was de tocht in 't geheel niet aangenaam, en blijde was ik toen we eindelijk een ader hadden bereikt. Meer was er niet aan te zien, dan het glinsteren van eenige geelgroene puntjes. Daarna gingen we weer verder, hoewel ik wel terug wilde keeren. Ik kon echter het juiste woord niet vinden, of slikte het in, als ik een pas achter was. Zoo kwamen we bij een

[1] Deze kruisen dienen om 's winters, als hier soms 20 voet sneeuw gevallen is, den weg aan te geven.

rijkere ader, waarvan ik eenige stukken in mijn zak stak, alsmede één voor den Pool. Weer gingen we andere gangen in, die hoe langer zoo nauwer schenen te worden, en waarin we over spoorstaven gingen en gedeeltelijk gebukt moesten loopen. Wel waarschuwde de gids telkenmale, doch meestal als ik mijn hoofd al tegen het ruwe gewelf boven gestooten had. Een nieuw kleedingstuk zag ik in waarde verminderen, ditmaal mijn hoed. De gids geleidde mij vervolgens naar de tegenwoordige werkplaats. Het werk geschiedt op eenvoudige wijze. Als men een ader gepijld heeft, wordt de steen met houweel en hamers losgewerkt, klein geslagen, in de spoorwagentjes geladen en zoo naar boven gebracht, waar de verdere bewerking door smelting geschiedt. De mijnen zijn omstreeks 300 jaren geleden ontdekt geworden door een boer, die hier op de jacht was en een rendier schoot. Het portret van dezen ontdekker is opgehangen in de kerk te Röraas, en in het hier bij de mijnen staande houten huis (bureau). Aan deze mijnen heeft de stad haar ontstaan te danken; anders zou ook wel nimmer dit ruw en onherbergzaam oord tot woonplaats voor menschen uitverkoren zijn geworden. De bloei der stad is geheel van deze mijnen afhankelijk, die nog ieder jaar een aanzienlijke opbrengst leveren. De mannen, die in de mijnen zelve arbeiden, werken slechts van Maandag tot Donderdag; de overige dagen rusten ze van het zware en ongezonde werk uit. Goede werklieden kunnen een speciesdaler daags verdienen. Bijna allen lijden aan borstziekte.

De gids scheen het er op gezet te hebben mij alles te laten aanschouwen, en bracht me van de eene werkplaats naar de andere. Vermits ze volkomen met elkander in wezen overeenkwamen, had ik er nu ruimschoots genoeg van, en zeide: "*jeg vil tilbage.*" Zwijgend zette hij den eenen grooten pas weer na den anderen, zwijgend zwaaide hij op de maat en verhouding zijner passen weder met de flambouw, en zwijgend bereikten wij eindelijk het einde der schacht. Bij het groote licht onderzocht ik mijn persoon. Mijn hoed

had veel geleden en van de voetzool tot den enkel was ik geheel en al koper. De Pool had in de kamer met de opperbazen zitten praten (goedhartige menschen met roode mutsen), en betreurde het niet terug te zijn gekeerd. Ik liet hem mijn schatten zien, waarbij hij zich dadelijk in een onderzoek der steenen verdiepte: deze kwam hem voor 50% koper te bevatten, gene 30%, en die zou wel niet meer dan 1% hebben.

De rossinant kwam voor. We zagen hem passeeren voor de ramen, en wezen den beiden mijnbazen het treurige schouwspel. Maar 't is niet te verwonderen, dat de beesten er zoo ellendig uitzien. Alvorens aan te spannen bracht de "Gut" het bij een nabijzijnde plas vuil koperhoudend water, waarvan het dier wijselijk weigerde te drinken. Op den terugtocht vroeg de heer Omenta den "Gut", of hij dien gang wel eens twee malen daags maakte. "*Joh denn!*" antwoordde de jongen verwonderd; 't was ook zoo'n domme vraag. Straks, als wij thuis waren gekomen — waren we al maar thuis — zou een ander reiziger hem krijgen naar Sverige.

Toen wij Röraas naderden verliet het paard plotseling den weg, en trok ons, niettegenstaande de teugelwerking, daar we zijn bedoeling niet begrepen, naar een nabij zijnde waterplas, waar het zich naar hartelust te goed deed. Wij namen den jongen geducht onder handen over de wijze van zijn paard te verzorgen, door het koperwater te willen laten drinken. 't Is te hopen dat het geholpen heeft. Wij zelve hoopten ons nimmer meer te bezondigen aan het rijden met zoo'n ongelukkig dier, en onwillekeurig kwam mij de geschiedenis van het paard voor den geest door Col. de Weiss in zijn beroemd werk geteekend. (Digression sur les animaux.)

Niets bond mij thans meer aan Röraas, doch voor mijn afreis zou ik eerst nog met den Pool het noenmaal gebruiken. 't Was slechts één gerecht, hetzelfde wat wij 's morgens tot ontbijt hadden gehad, doch de mensch gewent aan alles, en we dachten niet anders, of we hadden wat ons toekwam.

De mensch heeft weinig noodig, dat leert men hier. En toch bereiken vele Noren een hoogen ouderdom. Het gebruik van schrale soep verslijt den mensch dan ook niet voor zijn tijd, maar wel het verlangen naar de vette Egyptische vleeschsoep, en het daarmede in verband staande sloven, zwoegen en vreezen. De haverboer in Noorwegen kent geen zorgen. Mislukt de haveroogst, dan maakt hij brood uit berkenbast of teert op den vroegeren overvloed. En toch is er misschien op aarde geen wezen zoo trotsch als deze Noorweegsche haverboer. En hoeveel moeten wij zwoegen en verdragen, alvorens het recht te hebben trotsch te zijn, en ons boven onze medemenschen te verhoovaardigen.

De heer von Omenta tracteerde op bier, en na den maaltijd op koffie, waarin wij voor de hartigheid een scheutje cognac deden. Voor het laatst bespraken we nog eens de Russische en Poolsche aangelegenheden. De zoon der revolutie bleef onder al zijn betoogen kalm en waardig. Zijn geestdrift lag niet in uiterlijke teekenen, maar gloeide inwendig verborgen; ontvlamde niet en sloeg zich geen weg naar buiten bij louter dagelijksche gesprekken, neen, het heilige vuur bleef zacht voortbranden op den bodem zijner ziel, om uit te barsten als de maat van vernedering en rampen volgemeten was. Hij berustte in de noodwendigheid van de dingen dezer wereld, erkende de levenssmart als een ons opgelegd juk, maar geen onverschilligheid, geen alles ontkennend realisme, geen berekenend zelfzuchtig eigenbelang heerschten in zijn borst. Hij leed met zijn broederen. Hij had de bloemen lief die langs het pad des levens bloeiden, en als hij opzag tot den sterrenhemel klopte zijn hart van liefde en levenslust. Van uit de hooge gewesten van het ideaal zag hij neder op de verdrukking zijns volks. Dan trilden in zijn hart de snaren van weemoed en bitterheid, dan werd de ernst in hem hartstocht, het verstand gevoel, en de zedelijke kracht een wapen.

De balling boeide mij ongemeen, en ik had volstrekt geen haast om weg te gaan, niettegenstaande ik dien avond nog

naar het 4 uren verwijderde Osstrand wilde wandelen, want het denkbeeld om te moeten rijden joeg me een huivering aan. Hierbij voegden zich andere aangename indrukken. Ik had mijn verdere reisplannen opgegeven, en zou regelrecht doorreizen naar Christiania. Ik was zwervens moê geworden. Het late jaargetijde, het gemis aan versterkend voedsel, maar vooral de aanhoudende regen, dien de hemel mij nu reeds 5 weken geschonken had, deden mij van de overige landreizen afzien. De afstanden waren te groot, en de langzaamheid waarmede men vooruit kwam, de traagheid waarmede men te worstelen had, waren alle zoovele redenen, die mijn reislust aanmerkelijk hadden bekoeld. Ook de schoonheden der Noorweegsche natuur boeiden mij niet meer zoo. Als men hier lang reist, wordt men ten laatste verzadigd: *èn* door de geringe afwisseling van het schoone en grootsche, *èn* door de uitgestrektheid der verschillende deelen. 't Is alles indrukwekkend, doch het heeft te groote afmetingen, zoowel de plateau's als de dalen, zoowel het woeste als het liefelijke.

De heer Omenta zegt, dat het nu tijd wordt om te vertrekken, en dat hij mij nog een eind weegs zal vergezellen. Buiten Röraas nemen we een hartelijk afscheid. Als alle Polen hem eenigszins gelijken, is het een volk om hoogachting en genegenheid voor op te vatten. Nimmer heb ik goedhartiger en zachter blik uit mannenoogen zien stralen. Waarschijnlijk bezat hij een dier gemengde karakters: zacht en teeder in rust, grootsch en geweldig in werking. In hem was veel van het zachte der vrouw, gelijk in vrouwen soms veel van het sterke van den man is. Zoo hebben ook de onsterfelijke meesters der Grieksche kunst het beeld van den mensch opgevat. In het vrouwelijke beeld moet het element der kracht, en in het manlijke het element van het zachte en schoone niet verloren gaan. Plaats een Venus naast een Apollo, dan is hetgeen zij te zamen uitdrukken: kracht en schoonheid, — ook in ieder afzonderlijk aan te treffen. En zoo is ook het karakter saamgesteld. Bij den Pool domineerde het zachte, doch hoe geweldig zou misschien ook het andere deel zijn, als

het tot werking en uitbarsting kwam. Dan werd hij zeker een ander wezen, met fonkelende toornige oogen: tolken van haat en vernielingszucht.

In het mannenhart gloeit geestdrift voor het aangrijpende en het grootsche, maar ook het teedere en liefelijke kan daar tronen, ja soms meer snaren doen trillen dan 't verhevene vermag. Dat hart kan buigen voor den zeldzamen moed der wereldhervormers, eerbiedigen de lessen der groote philosofen, in opstand komen tegen 't geweld der alleenheerschers, maar ook nederknielen voor de almacht van het roerend-eenvoudige. De vlucht van een Hegel te kunnen volgen is een groot genot, maar grooter genot en heerlijkheid is het kracht te kunnen putten uit regelen als deze:

Jeder Mensch
Soll hier auf Erden Gottes Streiter sein,
Und streben soll er nach dem Ideal,
Das zu erreichen über seine Kraft,
Dem nachzustreben mit der ganzen Kraft
In Gottes Augen dem Erreichen gleich.

Sturz des Hauses Alba.

Dit is de taal der waarheid. Dit is roerende, wegsleepende krijgsmuziek, die ons op wil voeren tot hooger leven. Want dat hooger leven bestaat, en het ideale is geen hersenschim, omdat het streven naar het ideale ons de borst is ingeplant.

HOOFDSTUK XII.

CHRISTIANIA.

L'allegrezza nutrisce la vita. Door een bedrieglijk zonneschijntje beschenen zette ik mijn tocht in vroolijke stemming voort. De magere koeien die men hier nog voedsel liet zoeken — hoewel mijn oogen geen groen zagen — loeiden op vervaarlijke wijze, ongetwijfeld van den honger. Medelijden met deze dieren sloot ik voor het oogenblik buiten mijn hart. Op de wereld zijn zooveel ongelukkigen, dat men niet allen zijn prettige indrukken kan offeren. *Enhver er sig selv naermest* [1]. Dat loeien stemde mij integendeel des te aangenamer. Ik ontvlood deze kale streek, en ging naar het land waar de vette koeien zijn, de vrijheid heerscht en de Russen niets te zeggen hebben.

De weg leidde weldra door die eenzame dennenwouden, welke dit deel van Noorwegen bezit. *Mutterseelen allein* stapte ik voort, mij verheugend in 't vooruitzicht nu spoedig Christiania te bereiken, waarvan ik nog een 70 uren verwijderd was. De regen scheerde weldra een groot deel dier aangename stemming weder weg. 't Werd helsch donker, en 't denk-

---

[1] Ieder is zich zelf het naast.

beeld kwam bij mij op, of 't eigenlijk niet te dwaas was geweest om dezen tocht nog zoo laat te ondernemen.

't Is hier hier toch geen reizen als in andere landen. Dorpen bestaan er niet, tenzij men een aantal "gaarden", over de oppervlakte van eenige Noorweegsche mijlen verspreid, een dorp wil noemen. Een dier "gaarden" is het Skydsstation, dat men allicht niet opmerkt of voorbij kan loopen, zooals mij vroeger al eens gebeurd was op klaarlichten dag. En is men dit station voorbijgeloopen, dan neme de lieve God u in zijn hoede. Wie zal u helpen of terecht wijzen? Menschen loopen hier niet langs den weg, en komt ge bij toeval langs een huis, geen lichtje is er te bespeuren. De menschen zijn hier gelukkig, en leven zooals de natuur leeft: als het buiten donker is geworden, gaan ze ter ruste.

Ik had intusschen vier uren geloopen, en moest dus naar den afstand te oordeelen op mijn bestemming zijn. Daar rijst uit den duisteren nacht een kerk naar omhoog, omgeven van 5 à 6 huizen, zooveel als ik in langen tijd niet bij elkander had gezien. Dit moet Osstrand zijn. Doch geen spoor van eenig licht of leven is in het gehucht te bespeuren. De "Bondeby" schijnt verlaten of uitgestorven, overgegeven aan de vleermuizen die me aanhoudend over het hoofd vliegen, en ik gaarne hier achter wil laten. Mijn God, hoe is 't mogelijk zoo vroeg te gaan slapen? Is er hier dan niet één, die voor een moeilijke taak zit, waaraan hij een gedeelte zijner nachtrust moet offeren; niet één, die zijn huisgezin morgen eene verrassing wil bereiden, waartoe hem de nacht dienen moet; niet één, die door zorgen en lijden gekweld zijn legerstede ontvlucht is? . . . . niet één! allen slapen den boerenslaap: vast, zonder droom: het hoogste geluk van den mensch hier op aarde. Hier is niets te informeeren, geen rust of verkwikking te wachten; hier slaapt alles met de roode slaapmuts over de ooren getrokken. Adieu, vogelverschrikkers! geniet uw slaap; en mogen allen, die roode mutsen dragen, een even onschuldig geweten hebben als gij.

Nu vervolg ik mijn weg met weifelende schreden. Waar is Osstrand, achter of voor mij? Brandt ginds niet een lichtje, links van den weg? 't Is ruim 9 uren toen wij die hut bereiken. Ik open de deur en treed een laag, onaanzienlijk vertrek binnen. De boer zit bij het haardvuur een paar schoenen te herstellen, terwijl een vrouw te bed ligt, die mij met kalme oogen aanschouwt. Nu, ik bleef van mijn zijde eveneens kalm. Nog een half uurtje moet ik loopen, dan ben ik te Osstrand. Na verloop van dat halve uur passeer ik een brug, en wendt de weg zich rechts, maar tevens in evenwijdige richting links.

— Welken weg zoudt gij ingeslagen zijn, lezer?

— Den rechtschen, den logischen weg misschien?

Nu, ik sloeg na eenig bedenken den linkschen in. Het logische heeft ons meermalen afschuwelijke parten gespeeld, en er is nog iets meer waarmeê men rekenschap moet houden. Wie op het eerste vertrouwt loopt zeker geruster, maar des te grooter is de teleurstelling als het doel niet bereikt wordt.

— Maar het logische zal toch éénmaal de wereld overwinnen.

— Dat is wel mogelijk, maar ligt in het logische het grootste geluk, het hoogste levensgenot, en voeren er ook nog niet andere wegen naar het doel dan de uitsluitend logische, rationeele, radicale weg?

Had ik den rechtschen weg gevolgd, dan waren mijn schreden vast geweest; ik had logisch geredeneerd, logisch gehandeld en.... was jammerlijk verdwaald. Geen lichtstralende vensters, geen verkwikking of verzoeting zou ik daar gevonden hebben, dan alleen den schralen troost logisch te zijn geweest. Den anderen weg volgend: hopend, vertrouwend, geloovend, zie ik twee mannen die op een "gaard" met elkaar staan te praten.

— *God Aften! hvor er denn Osstrand?*

En zie! ik ben op den rechten weg, en de een zal mij een eind brengen. Maar was dit nu een reden om zoo vreeselijk te zuchten, zoodat de man mij wezenlijk wee maakte van

weeromstuit. Wie kan een mensch hooren zuchten, zien huilen of geeuwen zonder weg te loopen: onschuldige middelen die zelfs Baschi Bouzouks op de vlucht zouden drijven, en meer vermogen dan list en geweld, als ze maar lang genoeg worden volgehouden. Hoeveel mannen zijn voor de tranen hunner vrouwen bezweken, of op de vlucht gegaan, de straat op, het koffiehuis in, hen benijdend die ongehuwd waren, en op hun beurt weer benijd door de ongehuwden.

De zuchter wijst met den vinger en zegt: “daar is het.” Ik zie slechts een armoedige, donkere stulp, en met de berusting den Noorweegschen reiziger eigen, ga ik reeds in gedachten op mijn eenvoudige legerstede af.

De zuchter komt echter buiten adem terug. (Zou hij ook kortademig zijn, en ik te hard hebben geloopen? De menschen in deze streken zijn zoo goed en welwillend). Niet deze stulp, het volgende huis moet ik hebben, dat zich bij het omslaan van de bocht aan mijn verbaasde blikken vertoont: een huis van twee verdiepingen met verlichte vensters; een tooverpaleis, het beste Skydsstation uit geheel Noorwegen, mij door den geest van het oord als eene belooning geschonken voor de nachtelijke wandeling en het vertrouwen in ’t schijnbaar onlogische. En daar binnen heerschte een weelde, als ik in lang niet gekend had. Daar stond eene canapé, waarop ik mij kon uitstrekken, en den levenslust met volle teugen kon indrinken. Ik bestelde een flesch “Öl”, en dronk “skaal” met den “Gaardbonde”; een oogenblik later — waarom ook niet — met de “Pige” De menschen bevielen me, en ik beviel aan de menschen. Het souper was uitstekend. Na een lange onthouding kreeg ik weer eens een kop thee, versterkend voedsel, en..... 3 wafelen. De “Pige” ziet het genot uit mijn oogen stralen, en heeft er zelve pleizier in.

Na het souper keer ik in de andere kamer terug op de sofa, en rook wel 4 pijpen. Tusschenbeide komt de “Pige” binnen, en vraagt: *“Nu, gaaes god? Önsker du endnu noget?”* En als ik zeg koud te zijn, wordt onmiddelijk de kachel aangemaakt. Aan alles komt echter een eind. ’t Wordt

stil in huis, en ik zoek mijn legerstede op. Doch slapen kan ik nog niet. Zooveel gedachten bleven mij nog bij: de Pool, de lange avondwandeling, het aangenaam logies hadden te sterken indruk op mij gemaakt, om dien zoo spoedig te vergeten en de oogen te sluiten.

Ik dacht aan den balling, door de stormen des levens buiten zijn vaderland geworpen, rondzwervend zonder liefde of vertroosting.

Ik dacht aan het *goede* van edele harten, aan het *schoone* van bevoorrechte wezens, aan het *wijze* van heldere hoofden; aan de sterren in de zwarte oneindigheid daar buiten: alles zooveel lichtende puntjes in het onbekende en eeuwige.

Ik dacht aan het reale wat waar is, en aan het ideale wat even waar is: 't zij het zich openbaart in de vruchten der scheppende kunst, 't zij het zich uit in de heiligste aandoeningen van het hart en 't gemoed, 't zij het opwaarts streeft met adelaarswiek, 't zij het in ootmoed nederknielt.

Ik dacht aan de realistische figuren, die op aarde rondwandelen gelijk de haverboer binnen zijn beperkten en één vrucht voortbrengenden akker. Als geestenstemmen fluisteren trekken zij zich de muts over de ooren; en als de sterren opgaan gaan zij ter ruste.

Ik dacht aan de zoete genietingen dezer aarde; aan het onverwelkbaar liefdesgevoel, dat de mensch bijblijft tot den avond zijns levens: gemoedelijk in des jongelings hart, vurig en innig in dat van den man, heilig in 't hart van den grijsaard. Ik dacht aan al het vele wat ons gegeven is, aan al het goede wat 's menschen borst doorstroomen kan, aan al het groote, wat wij weten en begrijpen kunnen. En daar naast het onbekende en booze. De slang ligt verscholen in het schaduwrijke grasperk. Het stekende insect kruipt uit de geurende roos. De argwaan zetelt in het onbedorven en edelste hart. De waanzin sluipt op de grens van het weten.

Ik dacht aan de korte oogenblikken, die we hier op aarde doorbrengen, ternauwernood genoeg om mensch te worden: een inleiding als het ware van het boek der menschelijke

openbaring; een leerschool zonder practijk, een studie zonder vrucht.

Ik dacht aan den zwaren arbeid, die op onze schouders gelegd is, maar ook aan den levenslust die ons geschonken werd, en die zich een baan breekt in spijt van lijden en rampen, dogma en onverstand. Slechts aan kennis en wetenschap, die den levenslust verhoogen, worden de ware genietingen dezer wereld geopenbaard: genietingen, waarvan de domheid niet het flauwste vermoeden heeft.

Ik dacht aan........

Hoor ik daar geen leven in huis. Zou er nog iemand opwezen? De deur gaat zachtkens open, en een stem fluistert:

"*Sovet du allerede?*" (Slaapt ge al?)

"*Endnu ikke, Pige.*" (Nog niet, meisje.)

"*Her har de hvad at loese,*" en mij wordt een courant in de handen gedrukt. Maar mocht ik die wel lezen? Wat zei hier 't gezonde verstand.....

't Was reeds 10 uur, toen ik den volgenden morgen uit Osstrand afreed naar Folgen, welke plaats mij toescheen een dorp te zijn. Ook het volgend station, Tönset, is een dorp; en dat de streek hier dichter bevolkt is, heeft waarschijnlijk zijn oorzaak in de groote houtproductie dezer districten.

De weg ging als gewoonlijk afwisselend klimmend en dalend door de eenzame dennenbosschen, terwijl nu en dan de rivier de Glommen zich aan het oog vertoonde. Voor 't eerst aanschouwde ik hier de Lemmingen of bergmuizen, afschuwelijke dieren, die steeds loodrecht den weg overstaken. De sage zegt, dat zij altijd in rechte lijn doorloopen, en daardoor meestal den dood in het water vinden. De weg naar het doel is evenmin als die der deugd altijd een rechte.

Ter afwisseling had ik van Folgen naar Tönset geloopen, doch 't was een onaangename wandeling geweest door modder en regen. Geen stap besloot ik verder te voet te doen; de hemel was niet met mij, mijn schoenen waren door, ik kreeg het heimwee naar de beschaving.

Tönset is een kruispunt; daar gaat een weg af over Kvikne

naar Stören-Throndhjem. Het denkbeeld, dien tocht nog te maken, gelijk voorheen in mijn plan had gelegen, joeg me een rilling aan. Neen! naar Christiania, zoo spoedig mogelijk.

Tönset is zeer schoon gelegen aan beide oevers van den Glommen, en vertoont in zijn Skydsstation sporen van moderne beschaving. Ook was er Hollandsche kaas op tafel, die men de eer had aangedaan met een kralen snoer te omwikkelen, gelijk komend met het bovenvlak van het bolvormig segment kaas, zoodat men verlegen was dit voortbrengsel van Hollandsche kunst en Noorsche opsmukking te ontheiligen. Ik heb er ten minste de kralen niet af kunnen krijgen.

Ik kreeg hier een kloek paard, doch een voerman die meer gedronken had dan betamelijk was, en mij verbazend verveelde met zijn aanhoudend refrein van:

"Mange Penge i Norge."

Ook in Noorwegen begint de geldduivel al de zielen der menschen te beheerschen:

Er han lam, er han stam,
Har han Penge, gaar ham fram.

Dat is een Noorsche spreuk, zelfs een oude, die zeggen wil: "Al is hij lam, toch loopt hij voort, vermits hij geld heeft." Maar geld, heeft Colomann Josef Grafen Majläth gezegd, is het meest ziellooze ding der schepping.

't Duurde lang alvorens wij het plateau der Tönsetkjölen, een bergrug van aanzienlijke hoogte, bereikt hadden, doch toen vlogen we er over en daalden in ijle vaart het Reendal in langs hooge rotsen en diepe afgronden. Door en door nat en koud kwamen we te 10 uur te Engen aan. De familie, uit 3 vrouwen bestaande, zat om den haard; één las uit een roman voor, en mijn voerman vroeg dadelijk of het boek van Björnstjerne Björnson was, den populairen schrijver van boerennovellen.

De aankomst was wel aardig, en deed aan overoude tijden denken. Maar nauwelijks heb ik mij wat verwarmd,

of de kaars wordt opgestoken, en daar de familie blijkbaar liever alleen is, schik ik mij in het onvermijdelijke, doch beding vooraf een kom heete melk, hetgeen groote verbazing wekt. Mijn hemel! hebben deze menschen hier dan in 't geheel geen begrip, dat men wel eens in iets anders behagen schept dan in *Öl en Smörrebrod*, vooral als men 's morgens de natte kleeren aandoet, die men 's avonds heeft uitgetrokken.

Zoo snel mogelijk Aamot te bereiken was mijn doel, en misschien zou het mij dezen dag gelukken; rijden zou ik van den vroegen morgen tot den laten avond, zooveel mogelijk, zoolang mogelijk, zoo spoedig mogelijk, tot eindelijk de spoor mij opnam en henen voerde naar betere oorden. Maar het eerste paard, dat mij naar het 6 uur verwijderde Reendal zou brengen, en vooruit wist hoelang de weg was, toonde een toonbeeld van kalmte te zijn, en deelde mijn koortsachtige gejaagdheid niet in 't minste. Wel wendde ik in 't eerst pogingen aan die kalmte met mijn *sixpence* te verdrijven, maar wijl het beest met den staart terugsloeg, waarmêe hij me gemakkelijk kon bereiken, gaf ik de zaak op, en berustte in den bescheiden gang.

De weg kenmerkte zich in 't begin door de gewone eentonigheid en de gedurige afwisseling van klimmen en dalen. Daarna passeerden we schoone eindmorena's. (Bergstortingen van steenen). Nu eens lagen zij daar als zorgvuldig onderhouden dijken, dan als ruw over elkaar gestorte steenhoopen. Halfweg was een soort pleisterplaats, waar nog meer reizigers vertoefden, doch landskinderen, allen voorzien van een Spaansche doos (löb), waarin zij hun proviand meesleepten. In de nederige kluis hing een groot portret van Thiers, en als pendant het "Heilig avondmaal." Voor mijn twee kop koffie gaf ik een 24 sk.-stuk. "*Mange Tak*", zei de vrouw, wat m. a. w. wilde zeggen: "klein geld heb ik niet terug." Dit is een zekere naïveteit den Noren in sommige gedeelten

des lands eigen; waarbij nog komt, dat zij zelden kleingeld (Smaapenge) terug hebben. De reiziger, die het binnenland bezoekt, doet daarom wel, als hij een groote zak skillingen met zich medevoert.

Te Reendal bestelde ik een anderen "hest" naar Agre, doch eerst zou ik wat "spise." Goed, eerst "spise." Al wachtend verstel ik hier en daar mijn kleeren. Maar ik wachtte eindeloos, en hoorde niet het minste leven in huis. Buiten viel de slagregen, en voor mijn venster stond een arm paard voor een carriool gespannen met den kop omlaag. Het gansche huis schijnt uitgestorven, en daar het paard er nog altijd staat, ga ik naar buiten en vraag den "Gut" of het soms voor mij bestemd is. Ja, en 't had daar al bijna een uur gestaan. Maar had men mij dan niet beloofd iets te eten te geven? Had men in allegeval de moeite niet kunnen nemen mij eens te waarschuwen? Niets van dat alles. Men had gedacht, dat ik mijn eigen proviand wel bij me zou hebben, en wel raden zou dat de buiten staande sjees voor mij was bestemd.

In niet al te best humeur nam ik de teugels in handen. 't Paard viel als naar gewoonte voor iedere geringe verhevenheid van den weg in stap, ja zelfs, als het die in de verte maar aanschouwde: verhevenheden die niets dan geringe terreinplooien waren, telkens en telkens terugkeerden, en me zenuwachtig van verontwaardiging maakten, als het beest daarvoor den stap aannam. O, Noorweegsche paarden, wat hebt ge mij bitter teleurgesteld!

De weg ging door het Ovre- en Nedre Reendal en was zeer schoon, vooral bij Agre waar zich weder vele morena's bevonden, die ik al klappertandend en in jassen en bouffantes gedoken aanschouwde. Zoo kwamen we te 4 uur te Agre, om te vernemen dat Aamot nog 14 uren verwijderd was. Noorwegen is zoo groot, en bewoners van kleine, dichtbevolkte landen zijn altijd geneigd de afstanden kleiner te schatten.

Te Agre nam ik een sjees tot Koppang, na alvorens hier

voor 't eerst sedert den vorigen avond iets genuttigd te hebben. Van een glaasje brandewijn, dat mij geheeld en verkwikt zou hebben was natuurlijk geen sprake. *Öl*, mijnheer! *Öl en Smörrebrod:* schering en inslag bij een Noorweegsche landreis.

De weg van Agre naar Koppang gaat over den 2000 voet hoogen rug van den Morafjeld, die het Renadal van het Glommendal scheidt. Het paard was vrij goed doch had geen haast, en trok mij den bergrug zoo verbazend langzaam op, dat ik uitstapte en er te voet naast ging loopen. Toen wij den top hadden bereikt bewees het dier niet de minste erkentelijkheid, en tevergeefs klapte ik met de tong om zijn ijver wat aan te vuren. 't Had anders een trotschen naam: "Vilimer", en was uiterst gevoelig voor aanmoedigingen en berispingen van den "Gut." Bleef hij staan voor een steile hoogte die hem te machtig scheen, dan zei de "Gut:" "Toe, Vilimer, neem de stang dan tusschen de tanden;" en 't beest verzamelde zijn krachten en trok ons de hoogte op. Men zou gemeend hebben, dat het gebrek aan kracht was, doch toen het donker was geworden, de "Gut" de leidsels nam, en ik zeide: "gjöre," zette hij, daar we nu aanhoudend daalden, het paard aan en telkens weder aan, zoodat het in ijzingwekkende vaart de hoogte afging.

Thans smaakte ik het genot te rijden, door elkander gehutseld te worden als in de boeken beschreven stond. En toen wij na den dollen rit even pleisterden, was het paard niet eens buiten adem, niet eens warm, en gaf het alleen door zacht gebries en lichte trilling zijner ledematen te kennen, dat het wat hooi verlangde.

Toen wij weer ingestegen waren, ging de tocht in dezelfde ijlende vlucht voort. De "Gut" scheen des duivels te zijn, en aanhoudend klonk het achter me: "toe Vilimer!" en Vilimer liep de helling af al wat hij loopen kon, zoodat we niets zagen dan het fladderen zijner gele manen in de duisternis. Verzwakte hij eenigszins zijn vaart, dan zei de "Gut": "Vilimer, 't zijn de laatste beenen, toe dan!" en het

paard rende op nieuw als dol vooruit. De "Wereldbol" had geen onwaarheid gesproken.

Zoo kwamen wij in Koppang. Ik zag geen Koppang, maar hoorde het fluiten van een locomotief, hetwelk mij nog nimmer zoo aangenaam, zoo melodieus in de ooren had geklonken. Niet in Aamot, maar reeds hier nam de spoorbaan een aanvang, die mijn kaart niet aangewezen had, opdat de goede genius mij een verrassing kon bereiden.

In Koppang eindigt het gebied der carriool. Daar vindt men het laatste Skydsstation, hier als eindstation min of meer op grootere schaal ingericht, maar toch altijd nog Skydsstation.

De eerste, dien ik in den gang tegen het lijf liep, was de Skydsmeester zelf, doch hij liep me zwijgend voorbij. 't Was om van verontwaardiging los te barsten, maar 't gezicht van twee heeren, die den hoed voor hem afnamen en beleefd om een nachtverblijf vroegen, bracht me weer tot kalmte en riep een glimlach op mijn gelaat.

We werden in een soort salon gelaten, waar reeds meer reizigers vertoefden. Hier zaten we allen zwijgend in een hoek op een stoel of op de canapé, tot men goedvond ons naar bed te brengen, hetgeen één voor één gebeurde, opdat er geen gedrang in de corridors of op de trappen zou ontstaan, of de orde en tucht verbroken zouden worden.

Wanneer men 's morgens vroeg met den trein uit Koppang gaat, kan men 's namiddags nog in Christiania zijn. 't Moet echter geen Zondag wezen, want op dien dag spant men zich zoo niet in; dan loopt de trein slechts in den achtermiddag tot Hamar.

Zoo'n Zondag in Koppang klein te krijgen, is wezenlijk geen gemakkelijke taak, vooral als alle gelegenheid tot wandelen afgesneden is door den stortregen en de beslijkte wegen. Dat zijn van die dagen, waarop men geneigd is Madme de Staël recht te laten wedervaren door mede te erkennen,

dat reizen toch menigmaal een treurig genot is, nog treuriger veelal dan het lezen der reisverhalen. Met den besten wil ter wereld kunt ge u den tijd niet te nutte maken. Koppang bestaat uit één huis, 't overige gedeelte ligt achter de bergen. Gelegenheid om met het volk kennis te maken bestaat er derhalve niet. Mijn Noorweegsche grammatica en dialogen had ik verloren, mij schoot dus niets anders over dan met een treurigen blik het venster uit te kijken, en den Glommen te benijden, die langzaam als een slang voortkronkelde naar de Christianiafjord.

De spoorwegrit naar Hamar was niet ongezellig. Aan ieder station schenen alle mooie meisjes uit de omstreken elkander *rendez-vous* te hebben gegeven, om het nieuwe vervoermiddel te bewonderen. Nergens heb ik in Noorwegen zooveel lieve vrouwenkopjens bij elkaar gezien als hier, allen met de zijden witte doeken onder de kin geknoopt. In scherp contrast met deze onschuldige schepseltjes vertoonde zich aan onze verwonderde blikken een geëmancipeerde dame, zooals onze stoutste verbeelding dat *genus* niet had kunnen denken. Verbeeld u een dame met den hoed op één oor, de handen in de zakken van het "vliegende manteltje", brutale oogen en een hooge gelaatskleur, alsof ze sterk gedineerd had; bij ieder station uit haar wagen stappend en met drieste blikken langs den trein wandelend.

— Zijn er zoo meer in Noorwegen? vroeg ik een naast mij zittend *gentleman*.

— O, antwoordde hij, in Christiania wemelt het van geëmancipeerde vrouwen. Deze is postdirectrice.

— Maar vallen die ook zoo in het oog als deze?

— Niet zoo erg, doch ge kunt ze gewoonlijk herkennen aan haar lorgnetten.

En de *gentleman* steeg met zijn dame uit, na mij alvorens de hand te hebben gegeven; eveneens de dame, ofschoon ik geen woord met haar gesproken had. Wezenlijk, wanneer de spoorbanen gereed zijn en de hotels, zal het reizen hier aangenaam zijn. Als de menschen dan maar niet ver-

anderen, en hunne aangeboren natuurlijkheid en voorkomendheid afleggen.

In het stadje Hamar stapten wij in het Victoria-Hotel af, en genoten na lange ontbering voor het eerst de weelde en gemakken eener *comfortable* omgeving.

Hamar is een kleine stad met ruim 2000 inwoners in het district Hedemarken, de zetel van den bisschop en den stiftsambtman, benevens van andere hooge autoriteiten. Het strekt zich in de lengte uit langs het Mjösenmeer en maakt een prettigen indruk, waartoe de menigte winkels veel bijdragen. Bijna huis aan huis is winkel, en daarom beschouwde ik het als een vooruitgeschoven station der beschaving. De stad bestond reeds in de middeleeuwen, en bezit nog eenige ruïnen van kerken, dagteekenend uit dien tijd.

De vaart over het Mjösenmeer moet een aangename tocht zijn, indien men niet, gelijk bij ons het geval was, bezocht wordt door te veel regen en te veel passagiers. Het scheen wel, of de halve wereld in eens op reis was gegaan, en nog is het mij onverklaarbaar van waar al die heeren en dames in eens gekomen waren.

Het Mjösenmeer heeft den vorm van een zeester. De oostelijke oever is schoon, de westelijke leelijk. Later gaat men uit het meer in de rivier Wormen over, die bij aankomst te Eidsvold verbreedt en een schilderachtigen aanblik heeft.

Eidsvold heeft een onsterfelijken naam in de historie verworven, wijl hier door eenige boeren de constitutie vastgesteld is geworden, waarnaar Noorwegen sedert 1814 geregeerd wordt. Het gebouw waar de afgevaardigden vergaderden is door den Staat aangekocht, en voor een fooi te zien, die men geeft aan den boer, eertijds een der medeafgevaardigden die de constitutie hebben vastgesteld, maar nu de leidsman der reizigers door het oude parlementsgebouw. (Zie verder Historisch overzicht).

Een aangenaam gevoel doorstroomde ons, toen we op fluweelen kussens gezeten door eene schoone landstreek spoorden van Eidsvold naar Christiania; toen de rook der voorsteden in de verte zichtbaar werd, de huizen vermeerderden, het leven en bedrijf eener groote stad zich deed hooren, en we ten laatste aan het Oststation op de *embarcadère* stonden. Ongeveer zes weken hadden we voor deze reis besteed, en in al dien tijd niets uit het vaderland vernomen.

HOOFDSTUK XIV.

DE NIEUWE HOOFDSTAD.

Christiania moge uiterlijk veel overeenkomst hebben met sommige gedeelten van Genève, met Napels zelfs, de inhoud, door den schoonen vorm omsloten, is Noorweegsch fabrikaat. De prachtige omgeving der stad, de breede schoone straten, de trotsche gevels der huizen en de voorname hotels doen den reiziger zichzelf afvragen: ben ik hier in Noorwegen. — Ja, gewis. – Maar als ge, nietig rupsje, den groenen bast zijt rondgekropen, u heengewerkt hebt door de verschillende dalen, kloven en spleten der steenachtige schaal, en ge boort met onvermoeide vlijt tot op de pit, dan proeft ge een zuiver Noorweegsche vrucht: een vrucht, welke door wetenschap en kunst in de laatste jaren veel werd veredeld. En hoe meer ge die pit proeft, hoe meer ge de overtuiging erlangt, dat Christiania, of laat ons Zuid-Noorwegen zeggen, het stadium eener hoogere cultuur zoo pas is ingetreden. Indien ge gehoopt hadt in de hoofdplaats voedsel te vinden voor uw onderzoekenden geest, gemakkelijk bronnen te kunnen opsporen, die u langs beknopten en eenvoudigen weg land en volk leeren kennen, zult ge zeer teleurgesteld worden. Hiertoe heeft vooral ook het gemis eener *beau-monde*, zoowel

voorheen als thans, meegewerkt. Juist deze stand oefent op beschaving en ontwikkeling even grooten invloed uit, als de burgerstand op de vermeerdering van 't kapitaal. "Rijkdom" (*beau-monde*), zegt Dr. Jan ten Brink, "wil genot, wil kunst, wil hoogere beschaving." En nu is, naar mijn eenvoudige opvatting, het punt van afwijking tusschen Noorwegen en de overige Europeesche cultuurstaten juist gelegen in dit minder-vormelijke, minder-ontwikkelde, minder-trotsche, minder-genot-lievende.

De stad Christiania is zonder monumenten, zonder karakter, — of als 't meerendeel der huidige menschheid — zonder oorspronkelijkheid. Over een groote uitgestrektheid gebouwd, biedt zij den wandelaar weinig gemakken aan. Zijn er al omnibussen en paardensporen gekomen, societeiten en restauraties ziet men nog weinig. Gelijk in Throndhjem ligt er een zekere deftigheid over de stad, een bedaardheid, een ernst, een saaiheid, die op den duur benauwt en een trek van verveling op 't gelaat te voorschijn roept.

In de stad zelve wonen vele achtingswaardige menschen en hooggeplaatste personen, doch de wijd uitgebouwde voorsteden bevatten veel arme lieden en janhagel. Zoo was het in oude tijden, en zoo is het nog. Armoede en ondeugd wijzigen zich naar de omstandigheden, doch blijven eeuwig de trouwe metgezellen van rijkdom en deugd. Die wijken der armen en ongelukkigen werden voorheen Algiers, Marocco en Tripoli genaamd.

De stad heeft slechts voor een klein gedeelte gemeenschap met de Fjord: 't welk de haven vormt, die den wandelaar niet het genoegen schenkt als andere havens in groote koopsteden, wijl men moeilijk daarlangs kan wandelen. De weg naar Drammen is zeer schoon, en maakt met zijn prachtige villa's en kasteelen, door de avondzon gekleurd, op vele punten een betooverenden indruk. In die oogenblikken meent men weder in Italië te zijn, doch later de stad ingetreden, drijft de verveling u de straten af, en gaat ge *The Times* lezen van A tot Z. Maar *The Times* niet alleen, ook *Morgenbladet*

las ik van 't begin tot het eind, en welk belangrijk nieuws bracht deze me niet uit Holland!

Voor de verdere beschrijving van stad en omstreken verwijzen we naar de bestaande handboeken, of laten ze aan meer bevoegde reizigers over; eveneens die van kerken, paleizen, openbare en bijzondere gebouwen, pleinen, straten, scholen, standbeelden, museums, enz. We willen trachten den lezer een dieperen blik te doen slaan in de Noorweegsche toestanden en het Noorsche volkskarakter, zooals die door den tijd tot ontwikkeling zijn gekomen. Langs historischen weg zullen we die toestanden nagaan in eene ontleding der geschiedenis van het oude Christiania: zooveel mogelijk beknopt en zoo mogelijk populair, of wat daaronder te verstaan is. Daarmede ontvangen we nog geen volkomen beeld van Norges ontwikkeling. Dit behoeft ook niet, vermits die in verschillende streken geheel van elkaar afwijkt. Moesten we dat beeld volkomener schetsen, we zouden ook in een geschiedenis der stad Bergen moeten treden, en de lezers, die ons tot heden nog gevolgd hebben, daardoor verliezen. Wat bovendien, zoover ons bekend is, zelfs geen Noorweger nog beproefd heeft: een volledige cultuurgeschiedenis van zijn land te schrijven, dat ligt ongetwijfeld ook niet op mijn weg. Ook is 't misschien een ondankbare taak, om hetgeen aan deze zijde van het mythologisch tijdperk en de eerste poëtische, historische tijden gelegen is, den volke te verhalen. In de 1ste plaats is die geschiedenis totaal onbekend, en derhalve onbemind. In de 2e plaats kan zij niet bogen op treffende feiten en vreeselijke rampen; evenmin op groote staatslieden, genieën of dichters. Daarom is het waarschijnlijk ondoordacht gehandeld een dergelijk werk te ondernemen, en hoe verder we in onzen arbeid vorderen, hoe meer ons de vrees bekruipt, 't alles voor niets is geweest, en 't niemand belang zal inboezemen, wat hier geschreven staat; te meer daar de Noren zelve er voor eenige jaren weinig belang instelden, tot eindelijk de heer L. Daae opstond, prof. in de geschiedenis aan de Hoogeschool te Christiania, die het boek schreef:

Det gamle Christiania (1624—1814) Chr. 1871. Dit boekwerk strekt ons tot leiddraad, d. w. z.: we nemen den zakelijken inhoud er uit over. Daartoe heeft prof. Daae ons het volle recht geschonken. Hij duide ons niet ten kwade, dat wij zijn belangrijk en wetenschappelijk werk in een anderen gedachtengang hebben omgezet, en commentaren en citaten hebben bijgevoegd, die misschien ongepast of hier niet op hun plaats waren.

HOOFDSTUK XV.

DET GAMLE CHRISTIANIA.

VERVAL EN ONDERGANG VAN HET OUDE OSLO.

In de schoone stad Christiania liggen eenige oude wijken, die den naam dragen van "Gamle By." (Oude stad.) Hier stond eenmaal Oslo (Lat. Asloia), volgens de koningssagen aangelegd door Harald Haardrade (de Strenge) tegen het midden der 11e eeuw, hoewel het zeer waarschijnlijk is, dat deze plek, aan de 12 mijlen-lange Foldenfjord voor den handel zoo gunstig gelegen, reeds lang te voren een aanzienlijk zeestation is geweest, waar de Bonders (boeren) van het noordwaarts gelegen Romerike hun overvloedige producten ter markt brachten, om die tegen andere benoodigdheden in te ruilen. Deze voor den handel zoo gunstig gelegen plek was tevens uit een strategisch oogpunt bij een aanval op Denemarken van groot belang. Aan Harald Haardrade's scherpen blik was dit niet ontgaan; en het zeestation, thans ook marine-station geworden, kreeg weldra den omvang eener stad, te meer, toen een bisschop er zijn zetel vestigde, die kerken en kloosters stichtte, en koningen hier hun residentie

hielden, die kasteelen en vestingen bouwden. Maar scepter noch stool deed den rijkdom der stad toenemen of de bevolking vermeerderen; en bij het einde der middeleeuwen was zij in diep verval.

De oorzaak lag in de Noord-Duitsche zeesteden, die zich alle handelsvoordeelen toeëigenden. De Lübeckers heerschten in Bergen, de Rostockers in Oslo. Dit had alreeds een aanvang genomen in het laatst der 13e eeuw, toen Hakon V aan Duitschers veroorloofde zich te Oslo neer te zetten. De kosmopolitische geest der Germanen bezorgde hun altijd groote profijten, en ook hier maakten zij van die vergunning in zoo sterke mate gebruik, dat Hakon berouw kreeg over het genomen besluit. Want evenals in Bergen waren het niet alleen kooplieden maar ook Duitsche handwerkslieden, die overkwamen om 's lands bevolking te verdringen. Deze handwerkslieden, met den algemeenen naam van "schoenmakers' betiteld, wijl de meesten dit bedrijf uitoefenden, vormden een vast aaneengesloten gilde, 't welk spoedig bijzondere privilegiën ontving, die door den Unie-Koning Christoffel van Beijeren dermate uitgebreid werden, dat het Duitsche gilde vergunning kreeg met alle kooplieden te onderhandedelen, die in 't vervolg de Noorweegsche havens zouden bezoeken. Verder mochten de Rostocker schepen te Christiania overwinteren; ja, moesten de burgers zelfs aan de Rostockers hun huizen verhuren, in geval zij dit verlangden; en toen deze vreemdelingen ook vergunning kregen met de boeren te onderhandelen naar "Alnemaal en in Lispundsvis", was Oslo's eigen bevolking niets overgebleven dan de huisverhuurders der Duitschers te zijn en de lasten der stad te dragen, vermits de vreemdelingen vrij van alle lasten waren. Dit was inderdaad een kasian-stelsel, eenig in de historie.

Evenals te Bergen beschouwde ook de Hanzéatische koopmansstand te Oslo een huwelijk met 's lands dochteren van een slechte zijde. De principalen waakten met zorg en angst dat hun agenten — of hoe men ze noemen wil — zich niet

verbonden. Trouwen was hun streng verboden; waarom zij ook na zekeren tijd werden afgelost. Zoo vulden dus de Duitschers hun beurs in Noorwegen, om later hun verworven schatten in Rostock of andere groote steden te verteren, terwijl in Noorwegen de armoede steeds aanwezig bleef.

Onder Christiaan II trad een reactie tegen de Duitschers in, en daar de macht der Hanze-steden nu grootendeels gebroken was, begon ook de Noorweegsche handelsstand te ontwaken en houthandel te drijven. En ongetwijfeld zou Oslo er thans bovenop zijn gekomen, indien niet de reformatie de stad haar kerkelijke beteekenis had doen verliezen, hetgeen in verband met andere rampspoeden (oorlog en brand) haar weldra geheel ten ondergang zou brengen. 't Scheen in het Boek des Levens geschreven te staan, dat Oslo van de aarde verdwijnen moest. En hiertoe heeft vooral meêgewerkt, dat Oslo een vesting had.

In den aanvang der 14e eeuw namelijk lag reeds de vesting Akersborg of Akershus op een hoog punt tusschen Björviken en Piperviken tegenover de stad, waaraan een slot op het zuidelijk deel van het schiereiland tusschen de beide havens toegevoegd was. (Tegenwoordig zijn beide vervallen, doch werpen nog vruchten af als garnizoenskerk, hoofdwacht, kazerne, arsenaal, enz. voor welk doel dergelijke oude gebouwen uitmuntend zijn; ook worden de toeristen er heengelokt om het schoone uitzicht over de Fjord.)

Onder al de domheden, die het onverstand der menschen bij het bouwen van vestingen aan den dag hebben gebracht, staat Akershus als waarschuwend voorbeeld bovenaan. De afstand dezer vesting van de stad bedroeg namelijk in dien tijd van gladde kanonnen 3000 Mr. De bezetting kon derhalve niet verhinderen, dat de vijand zich van de stad meester maakte en allen toevoer voor de vesting afsneed. Deze onhoudbare toestand had reeds treurige gevolgen gedragen in het jaar 1523, toen onder den kortstondigen inval van Gustaaf Vasa een deel van Oslo verbrand werd. Eenige jaren later bleek de slechte ligging der vesting opnieuw,

toen Christiaan II zich in Oslo vastzette, zonder dat Akershus dit met zijn geschut kon beletten. Het allermeest is dit nog in den zevenjarigen oorlog gebleken tusschen Noorwegen en Zweden (1563—1570). Overigens was de vesting zeer sterk, en slechts met zwaar geschut te nemen. 't Gevolg van alles was, dat toen in 1567 de Zweedsche legermacht onder Johan Siggessön in het Söndenfjeldske Noorwegen viel en tegen Akershus oprukte, de bewoners van Oslo bevel ontvingen hun huizen te verbranden, opdat de vijand in de stad geen hulpmiddelen zou vinden ter belegering der vesting. Is het te verwonderen, met 't oog op deze voorbeelden, dat er later steden zijn geweest, die van wallen en muren bevrijd wilden worden?

De stad werd dan in brand gestoken; de rijke familiën togen op de vlucht, de armen bleven tusschen de puinhoopen rondzwerven. De vesting werd 1½ maand tevergeefs belegerd; en nadat er uit Denemarken versterking was gekomen, had op den 1en Pinksterdag (18 Mei) een bloedig treffen plaats, waarbij wel 300 man aan beide zijden gevallen zijn.[1] De groene plaats bij Jomfrubraaten op Ekeberg, juist tegenover Akershus, heet naar dien bloedigen slag nog heden Svenskesletten. Onder het lieflijk groen liggen de skeletten der Zweden (Svensk) te verbleeken. Eenige strofen uit een heldendicht, door een Zweedsch ooggetuige te dier gelegenheid vervaardigd, nemen wij hier over. Wij doen dit te meer, om de verwantschap te doen uitkomen tusschen de Oud-Germaansche zustertalen.

Sedann bleff all tingh i roo, (rust)
Baggerne wore oss hull och troo (trouw)
Alt in till Pingesdaga tidhe;
The finge hielp, tha siön war baar, (door de zee gedragen)
Aff Tydske knechter, them wij blefve waar,
Medh them finge wij thä stridhe.

---

[1] In de geschiedwerken van Macchiavelli kunnen wij omtrent het aantal gesneuvelden in de veldslagen dier tijden het een en ander vernemen.

Om morgonen, thä som solen oprann, (de zon opging)
Satte the medh macht til oss ahn (aankomen zetten)
Medh Prämer och medh bäter; (booten)
The skryade hart som andre wildiur,
Wij meente the hade warit ijr,
Menn the lärde sedann gräte.

Ettbergh (Ekelberg) ligger offwan Opslo stadh,
Ther komo wij samman mechta gladh,
En härd skärmytzell ther skedde;
Ther skiftedes hugg medh lodh och kruuth,
Ther gaffz vth mongen härden stuuth,
Ther gaffz ekääl för thet the oss hedde.

Na dezen slag braken de Zweden met hun leger op, na alvorens, wat van Oslo nog stond, mede in brand te hebben gestoken. Zij namen den terugtocht over het Mjösenmeer, en lieten ook te Hamar den rooden haan kraaien.

Oslo kreeg nu ter leniging zijner rampen van Frederik II voor den tijd van twaalf jaren vrijdom van belasting; en daar de practijk thans voldoende geleerd had, hoe nadeelig de groote afstand van de vesting Akershus voor de stad was, werd door dienzelfden monarch bepaald, dat de stad herbouwd moest worden aan de overzij van Björviken, dicht onder de muren der vesting. Maar koningen hebben goed praten. Oslo's inwoners daarentegen ontbraken de noodige middelen voor dergelijke kolossale bouwplannen en verplaatsingen. De burgemeester, de gemeenteraad en de aanzienlijkste burgers drongen bij den tweeden Frederik aan, om het strenge gebod te verzachten. Bij Koninklijk Besluit van 18 April 1568 werd den burgers van Oslo dan ook toegestaan de oude bouwgronden weder te gebruiken, onder voorwaarde, dat betere straten en betere huizen zouden gemaakt worden. Dat zou men doen.

But well to say, and so to meane,
That swete accorde is seldome sene;

zong Thomas Wyat, en Oslo's burgers zongen het hem na, al onder het bouwen en aanleggen van dezelfde oude huizen en oude straten. Het metselwerk was namelijk onverlet

gebleven, en daarom werden de vroegere houten huizen met steenen kelders weer op dezelfde plaats opgericht, en zoo herkreeg Oslo zijn oude gedaante, d. i.: het uiterlijk van een onregelmatige houten stad, gelijk alle Noorweegsche steden toen waren, en vele nog zijn.

Alvaders hand bleef op dit herbouwde Oslo even zwaar drukken. Brand op brand teisterde de stad, en in den nacht van den 17en Augustus 1624 werd de gansche stad een prooi der vlammen. Nu was haar vonnis onherroepelijk besloten. Christiaan IV deed een nieuwe stad aanleggen op Akershagen aan de overzijde der Fjord. Oslo was verdwenen, in vollen vredestijd ondergegaan, en aan de andere zijde verschenen in het gloeiend morgenrood de eerste steenen huizingen van het huidige Christiana. Twee eeuwen zijn sedert voorbijgegaan. Door de uitbreiding naar alle zijden ligt het lijk der moeder reeds voorlang binnen de grenspalen der schoone hoofdstad. Te midden van Christiania's prachtigen aanleg dwalen de schimmen rond van het oude Oslo. "Aldus, beschreven Vaders, wat men nu voor het alleroudste houdt, is nieuw geweest. Dit zal ook verouderen, en hetgeen wij heden met voorbeelden staven, zal later onder de voorbeelden zijn." (Tacitus, boek der Historiën.)

DE AANLEG VAN CHRISTIANIA EN HAAR EERSTE AANBLIK.

In die tijden kon men zich nog niet door een assurantiepremie tegen brandschade verzekeren, noch metselaars en timmerlieden van verre laten komen, om tegen hoog loon een nieuw huis te zetten. Voor vele inwoners van het oude Oslo was het dan ook een zaak van belang te moeten verhuizen naar de overzijde der Fjord en een nieuw bouwterrein te koopen. Talrijke requesten kwamen bij den Koning

in, met de bede om de stad op dezelfde plaats te mogen herbouwen. Maar deze keer bleef Z. M. onverbiddelijk; en kwam zelf over, om den eersten aanleg der nieuwe stad te bepalen.

Christiania is buiten twijfel, Frederiksstad uitgezonderd, de oudste Noorweegsche stad, die naar een te voren ontworpen, vast plan gebouwd werd. (Van de overige oude Noorweegsche steden kan men zeggen, dat zij zich zelve gebouwd hebben.) De huizen moesten van steen zijn. De straten werden afgebakend, en de nieuwe stad met wallen omgeven, waarvoor de ingenieur Cornelis Flint uit Holland ontboden werd. (1625) Acht jaar later was de vesting voltooid; en als men tegenwoordig door de Karl-Johansgade tot het Storthinghuis loopt, denke men, dat hier eenmaal de oude wallen lagen, en waar thans kerken staan vroeger bastions verrezen.

In een schrijven van den Koning aan den stadhouder Jens Juel (4 Oct. 1624) — de voorschriften behelzend, naar welke de nieuwe stad gebouwd moest worden — komt het eerst de naam van Christiania voor: een naam van zuiver Noordsche afkomst en Noordschen klank, doch die vele reizigers als de muziek der Italiaansche taal in de ooren klinkt.

De stad had toenmaals zes hoofdstraten en drie dwarsstraten, die alle, uitgezonderd Kongensgade mettertijd andere benamingen hebben gekregen. De oude markt was gelegen tusschen de tegenwoordige Övre-Slotsgade en het Raadhuis. Hier stonden ook van den vroegsten tijd tot voor 50 jaar de galg en de geeselpaal.

De eerste kerk die Christiania kreeg was de Drieëenigheidskerk, welke tevens diende tot vergadering der Noorweegsche stenden, die na de invoering van de onbeperkte macht der Deensche koningen echter slechts bijeen geroepen werden, als er geld aan de Kroon moest worden toegestaan. In de nabijheid dezer kerk stond de Latijnsche school en het later daarmee verbonden gymnasium.

Bij Koninklijk Besluit had men de boeren uit den omtrek gedwongen de straten aan te leggen. De zindelijkheid liet al spoedig veel te wenschen over. Het waren letterlijk moe-

rassen, zoo zelfs, dat de Koning er bij te pas kwam en bepaalde, dat er in 't vervolg geen koorn- of hooiwinkels meer binnen de stad mochten zijn, en de burgers hun zwijnen niet langer door de straten mochten laten loopen. Ook schijnen nog andere wijze bepalingen genomen te zijn. We hooren ten minste in 1662 van oneenigheden tusschen de magistratuur en eenige brutale officieren, die niet wilden voldoen aan het bevel, om het gedeelte straat, voor hun huizen gelegen, in zindelijken staat te houden. Wat reinheid betreft, moet Christiania een gunstige uitzondering gemaakt hebben op andere steden uit dien tijd, want hoe het er toenmaals in Londen uitzag, hebben we van Macaulay vernomen.

De oudste kaart van Christiania dagteekent van 1650. Zij werd vervaardigd door den Hollander Izaäk Gelkerk.

In 1661 werden alle heerenhuizingen (gaarde) op het raadhuis geschat, en de stad naar de 4 hemelstreken ingedeeld. Deze 4 deelen waren aldus saamgesteld: In het eerste deel (vermoedelijk het westelijk) stonden 83 heerenhuizen, geschat op een waarde van 26.270 Rdlr. [1] Het zuidelijk deel bevatte de beste huizen, 61 in getal en 46.780 Rdlr. waard. In het oostelijk deel waren 108 huizen gelegen, ter waarde van 41.960 Rdlr. Het vierde of noordelijk deel was evenals het eerste door een minder gehalte van personen bewoond. De 78 hier aanwezige huizen vertegenwoordigden slechts de som van 16.205 Rdlr. De gansche toenmalige stad bestond uit 330 huizen (gaarde) ter waarde van 131.215 Rdlr.

Christiania had toenmaals reeds voorsteden: Vaterland, Piperviken, Akerselven en Grönland geheeten, opgevuld met arbeiders, armen, bedelaars, dieven en verder al die parasieten, die op de golven des levens gedragen tegen de muren der groote steden aanspoelen, zich daaraan vasthechten, en ten koste harer inwoners gedijen.

De bevolking dezer wijken deelde niet in de privilegiën

[1] De Deensche Rigsdaler is *f* 1.30 onzer munt.

der stad. In zooverre zij dus handel of nering dreef, was deze onwettig. Die bevolking was dan ook niet alleen arm, maar ook slecht ter naam en faam bekend. 't Was een scheldwoord iemand uit te maken voor één, die uit Grönland of Piperviken kwam. De deftige en gezeten burgers van Christiania begeerden zelfs, dat deze bevolking uitgeroeid zou worden; dat de besten onder hen naar de stad zouden verhuizen, doch de overigen, "*reise tilbage did, hvorfra de ere komne*," en hun hutten, holen en stille knippen tegen den grond zouden worden gelegd. Maar gelijk het meermalen gaat met voornemens, die 't kwaad met den wortel willen uitroeien, het strenge bevel moet heden nog worden uitgevaardigd.

Ook was het niet alles kanalje wat daar woonde. Minvermogende lieden kregen verlof buiten de vesting te bouwen, namelijk in de voorsteden. Hier kon men goedkoop een huisje bouwen of koopen. In 1634 had zoo'n huisje te Piperviken een waarde van 5 Rdlr., waaronder niet verstaan moet worden een ellendig kot, maar een flink opgetrokken huis met deuren, vensters en een kleinen tuin. Wel mogen dat zalige tijden genoemd worden.

In 't jaar 1658 vreesde de Stadhouder, de Magnaat Nils Trolle voor een aanval der Zweden op Christiania. In zijn al te groote voortvarendheid liet hij de voorsteden in brand steken, hetgeen hem den bittersten haat der arme bevolking op den hals haalde, te meer toen de Zweden hun aanval niet doorzetten. Ook bracht dit zuiveringsproces geen verbetering aan. De hutten en holen verrezen opnieuw, en niet één woning werd daar gevonden van hooger waarde dan 8 Rdlr. of 10 Hollandsche guldens.

In de krijgsgeschiedenis heeft de vesting Christiania nimmer eenigen naam verworven, daar geen vijand de stad ooit belegerde, tijdens zij wallen en grachten had. Zij werd dan ook gaandeweg verwaarloosd, de palissadeering opgeruimd, en eindelijk geheel opgegeven, toen in 1686 een groote brand uitbarstte, die een derde gedeelte der stad in de asch leî. Christiania werd daarna uitgebreid, en kreeg een nieuwe

kerk, Frelsers kerk genaamd. (Het uurwerk werd vervaardigd door een ter dood veroordeelden valschen munter, Jörgen Jörgensen, die hiermeê zijn leven redde.)

Toen in 't jaar 1700 een kortstondige oorlog met Zweden uitbrak, omgaf men de gansche stad nog eens met palissaden, die later weer werden opgeruimd. Ook werden verschillende plannen voor nieuwe bevestiging ontworpen, het een nog onzinniger dan het andere. Te dezen opzichte was het ten minste gelukkig, dat de Deensche koningen zich over 't algemeen weinig met Christiana bemoeiden.

Groote verbouwingen en veranderingen van huizen en straten hadden mettertijd plaats. Zoo werd te Piperviken, in 1689 alreeds Klinkenberg en thans Klingenberg geheeten, een groot huis gebouwd, dat wegens den slechten reuk waarin het later kwam (1724) "*det meget vel bekjendte Hus Klingenberg*" genaamd werd; terwijl in het midden der 17e eeuw een ander groot huis te Piperviken werd gebouwd, het later zoogenaamde "Fru Grünings Lökke", door den rijken Nederlander Selio Marselis. Zoo verrezen ook andere groote gebouwen, die heden nog Christiania tot hoofdstad van Noorwegen maken.

Wilden wij dit hoofdstuk nog grooter uitbreiding geven, we zouden slechts de geschiedenis der verschillende branden behoeven te bespreken, die de stad na den door ons besprokenen in 1686, teisterden in de jaren 1694, 1708, 1785, 1787, 1858, enz. enz. Aan branden, die steden in asch leggen, is men in Noorwegen gewoon; en het zou van weinig doorzicht getuigen, er hier veel ophef van te maken. [1] Daarom willen wij liever dit hoofdstuk sluiten en een ander beginnen.

[1] Onlangs is Levanger weer totaal afgebrand.

CHRISTIANIA'S OUDSTE HANDELSTOESTAND.

I.

Wat thans als juridische antiquiteit naar de rommelkamer der verouderde begrippen zou worden verwezen, is eenmaal wijze wetsbepaling geweest. Zoo was in die dagen bij formeele verordeningen vastgesteld, dat aan elke koopstad een bepaald district zou worden toegevoegd, welks bevolking met deze stad handel moest drijven en met niemand anders. Vermits deze willekeurige bepaling op geen enkelen gezonden economischen grondslag rustte, sproten er dikwijls twisten uit voort, en werd er ook dikwijls van afgeweken, gelijk van alle bevelen die tegen het gezonde verstand indruischen. — Het aangewezen district voor Christiania strekte zich over het geheel toenmalige leen van Akershus uit tot ver in het noorden, verder langs de gansche kustlengte van zijn Fjord tot Frederiksstad in het oosten en Christiansand in het westen, uitgezonderd eenige mijlen, die aan de kleine steden toekwamen. Gelijk we zeiden, ontstonden hieruit vele twisten. Hoe kon het anders? En dat de kleinen door de grooten werden opgeslokt is mede natuurlijk. Zoo wilde Frederiksstad zich in 1643 de streek Mjösen toeëigenen, ten koste der kleinere koopsteden Bragernes en Moss. En het gebeurde ook. Want Frederiksstad was een vesting en had garnizoen. De bewoners der genoemde steden konden naar Christiania verhuizen, of den handel voor goed er aangeven, of ook "*reise tilbage did, hvorfra de ere komne.*"

Naast deze dwaze dingen bestonden ook goede bepalingen. Zoo was de voornaamste voedingstak, de houthandel, tot 1662 geheel vrij, en mocht die handel zoowel door burgers als door boeren gedreven worden. De koopmansstand had echter eenige grieven. In 1632 nl. was de houthandel voor Christiania's omliggende landen reeds eenigszins beperkt geworden, doordien de boeren in de stad alleen

hun hout mochten verkoopen en nergens anders. Wilden de burgers het niet koopen, dan konden zij het tot beter gelegenheid opkavelen ter plaatse waar voorheen Oslo had gestaan. Maar ook de burgers klaagden, dat priesters, *Fogd*-bestuurders en rechterlijke ambtenaren (Sorenskrivere) koopmanschap dreven en handelden in teer, chevreau-leer, talk, boter en andere waren, die zij bij de boeren insloegen en den burgers zoo duur mogelijk verkochten.

Jaarlijks werd er in den vastenavondstijd een wintermarkt gehouden. Reeds toenmaals schijnt de geest van saaiheid, dien wij er onlangs waarnamen, over de stad vaardig te zijn geweest. In 1641 werd er ten minste geklaagd, dat het dienstpersoneel dag en nacht bij de kramen waken moest, dat de zwakheid van het ijs menigmaal volk en goederen in perikel had gebracht, en dat de huizen der burgers met reizigers overladen waren. En ziet! de groote jaarmarkt werd afgeschaft.

Statistische opgaven wijzen aan, dat er te Christiania in het jaar 1628 acht en negentig vreemde vaartuigen aankwamen. Het eerste schip kwam gewoonlijk den 14en April, en het laatste den 28en October. Zij kwamen bijna alle met ballast, en gingen met houtlading terug. Onder deze schepen kwamen voor: 2 Hamburgers, 4 Rostockers, 3 uit Bremen, 3 uit Oost-Friesland, 32 uit West-Friesland, 2 uit Frankrijk, 11 uit Engeland en Schotland, doch slechts 2 uit Nocrwegen en 1 uit Christiania.

De bevolking der stad bedroeg in de 17e eeuw 3000 à 3500 zielen. Zij ging slechts langzaam vooruit, voornamelijk doordien twee pestepidemieën in 1630 en 1654 duizenden van de beste ingezetenen wegnamen. Ter herdenking der pest van 1654 is op het militaire kerkhof een gedenkzuil opgericht, één van de oudste monumenten der stad.

In het midden der 17e eeuw hadden verscheiden rijke en machtige burgers een patriciaat gevormd, 't welk den handel zocht te monopoliseeren ten koste van den overigen koopmansstand. Onder deze rijke familiën vindt men eenige

van vreemde herkomst, gelijk de reeds genoemde Selio Marselis uit Holland. Vele dezer familiën gingen later van den koopmansstand in den ambtenaarsstand over, een overgang, die vooral door het stelselmatig onderdrukken van den adel, later tamelijk algemeen werd.

Selio Marselis was in 1600 uit een aanzienlijk Nederlandsch geslacht gesproten. In zijn jeugd had hij reeds alle Europeesche landen bezocht, zoo mede O. Indië. In 1645 was hij te Christiania gekomen, waar hem de regeering buitengewone voorrechten schonk. Niet alleen verkreeg hij het burgerschap, maar ook gedurende drie jaren vrijdom van belasting en inkwartiering, benevens vrijheid van godsdienst voor hem en zijn familie, een voorrecht, dat tot heden nog nooit was verleend. Ofschoon de burgerij zich meermalen over die onrechtvaardigheden beklaagde, werden toch de privilegiën aan Marselis geschonken voor den tijd van 12 jaar vastgesteld en daarna hernieuwd. In 1653 werd hij tot generaal-postmeester over geheel Noorwegen benoemd, en in 1657 medelid van het bergambt. (Waarschijnlijk de zilvermijnen van Köngsberg).

Marselis woonde, waar thans "Fru Grünings Lökke" te Piperviken is gelegen. Langen tijd heette deze plek na hem Marseliënberg. Hij stierf in 1663 te Kopenhagen als eigenaar van vele landgoederen en deelgenoot in vele bergwerken. Zijn broeder Gabriël bezat nog meer vaste goederen in Norges land dan Selio.

II.

In 't jaar 1662 verkregen de gezamenlijke Noorweegsche steden nieuwe privilegiën, terwijl met dat jaar een periode in de geschiedenis van het Noorweegsche handelsrecht aanvangt, welke zich tot dezen tijd uitstrekt.

Bij de nieuwe privilegiën kregen de burgers der koopstad

uitsluitend het monopolie van den houthandel, terwijl aan priesters, rechters, magistraten, enz. alle handel verboden werd.

De houthandel kreeg een aanmerkelijke uitbreiding. Jaarlijks werd er met St. Hans groote markt gehouden te Bingen en Sörum, waar de boeren uit Glommendalen (het grootste houtdistrict) met de burgers uit Christiania en Frederiksstad bijeenkwamen om te koopen en te onderhandelen.

In 1664 voerde Noorwegen ongeveer 240,000 last hout uit, nagenoeg het dubbele der latere jaren. (1776—83) Dit kwam voornamelijk door de afbranding van Londen in 1666, hetgeen bisschop Bircherod deed zeggen: "dat de Noormannen zich flink bij dien brand gewarmd hadden." Niet altijd zijn de bisschoppen afkeerig van gullen kout.

Deze groote houtuitvoer gaf ook meerder uitbreiding aan de scheepvaart. Christiania bezat toen 10 groote schepen, waarvan er 7 in Holland gebouwd waren. In 1704 was de handelsvloot minder in getal, doch grooter aan tonnenlast. De Noorweegsche scheepvaart stond toen evenwel op lagen ontwikkelingstrap. Met Michaelsdag (Oct.) hield alle scheepvaart op, en de Hollanders, — die volgens Tullin, een schrijver dier dagen, alle gelegenheden waarnamen, waarbij iets te verdienen viel, — kregen dan alle vrachten, vermits de Noren uit hoofde der gevaren van wind en zee tijdens herfst- en wintertijd al hun tochten staakten.

Eigenaardig was toenmaals de organisatie der oorlogsvloot. Zij bestond uit gewone kofschepen, die in oorlogstijd krijgsdienst moesten verrichten en daarvoor in vredestijd van alle tollasten waren vrijgesteld. Christiania alleen had tijdens den oorlog 3 dergelijke schepen, welke in vereeniging met die van Frederiksstad, Christiansand en Bergen de stad Göteborg blokkeerden en de Noordzee vrij van kapers hielden. Ook werden zij tot vervoer van troepen gebezigd. In 1704 schafte de regeering ze af, daar de staatskas de tolgelden niet kon missen. Zij werden daarom verkocht, en de grootste in Holland van de hand gezet.

Winkels, die bijzondere waren verkochten, waren er in die tijden te Christiania niet. Zij zouden volgens mededeeling des heeren L. Daae in 8 à 14 dagen nog voor geen skilling verkocht hebben. Hoe men zich niettemin helpen kan, moet den lezer gebleken zijn uit de beschrijving der winkels te Tromsö en Hammerfest.

III.

In 't laatst der 17e en 't begin der 18e eeuw begonnen enkele takken van nijverheid te bloeien. Ondernemende lieden kregen verlof een papiermolen aan te leggen. Eenigen waagden hun kapitaal in een oliemolen, anderen in een zeepziederij. Er verrezen tabakskerverijen, die weldra zoo vooruit gingen, dat de Hollandsche leermeesters afgedankt konden worden. Honderden arme kinderen konden op deze fabrieken in hun onderhoud voorzien, en de zorg hunner ouders verlichten. Stonden de fabrieken stil, dan mochten zij gaan bedelen.

De rijke handelaren, of het zoogenaamd stadspatriciaat, waren bijna allen buitenlanders, voornamelijk Denen. Zij hebben de trotsche huizen gebouwd, die Christiania thans tot een der schoonste steden van Europa maken.

Deze patriciërs hadden in die dagen (1700) niet altijd den naam eerlijk te zijn. In 1735 schreef Christiaan VII bij het doen eener reis door Noorwegen aan zijn minister: "dat de Christianiërs zeer geschikt zouden zijn voor de opvoeding van *malversatoren*". En dat dit geen laster was blijkt uit 't feit, dat in 1705 een tolbedrog werd ontdekt op groote schaal. De hoofdaanlegger werd gevat, en nu bleek uit zijn verklaring, dat niet minder dan 60 burgers en ambtenaren in deze schandelijke zaak waren betrokken, en onder die 60 waren vele patriciërs, wier namen we maar niet zullen bekend maken.

Dat de handel te Christiania nooit erg bloeide en in 1735 meer en meer kwijnde, mag grootendeels hieraan toegeschreven worden, doch ook gedeeltelijk aan de heerschende willekeur, waarmee Christiania te allen tijde te kampen had.

"Tot dezen achteruitgang," zegt een schrijver dier dagen, "werkte vooral mee de trots van bemiddelde kooplieden, die hun dochters te goed achtten om een braven handelsman gelukkig te maken: zij moesten een persoon van rang trouwen. Onvermogende mannen moesten zich dus verbinden met onvermogende meisjes, en zich door het leven zien te sleepen. Kregen zij kinderen, dan moest de zoon, als de middelen het eenigszins veroorloofden, studeeren en de dochter een ambtenaar trouwen. Het kapitaal van den koopmansstand ging hierdoor verloren, en het gilde zelf kon later niet vooruit komen. 't Is toch meer in de wereld gebeurd, dat een flinke, ijverige kerel de dochter van zijn principaal trouwt. Ook moet niet vergeten worden, hoe men voor het geluk zijner dochters meer waarborgen krijgt, door haar te laten huwen met iemand, waarmee men lang heeft omgegaan, dan met iemand dien men slechts uit den tijd van het engagement kent; terwijl men ook niet vergeten moet, hoe een land beter gediend is met rijke kooplieden dan met personen van rang." (Tullins samlede Skrifter, 1761.)

In 1709 brak de oorlog met Zweden uit, en moest de stad langen tijd in hooge mate den last der militaire inkwartiering dragen. Christiania alleen betaalde in 1712 aan oorlogsschatting 18.250 Rdlr. Om deze som te vinden werden de zonderlingste belastingen uitgeschreven. Zoo moest o. a. voor ieder paar nieuwe schoenen 7 sk. betaald worden. Nog zonderlinger waren de belastingen geheven op pruiken, carriolen, strikken, linten en anderen damestooi. Het dienstboden-personeel was daarvan zelfs niet uitgesloten. (Een magistraat moest 4 Rdlr. voor zijn pruik storten, ofschoon hij die ter waarde van 3 Rdlr. had aangegeven; insgelijks moest hij 1 Rdlr. meer betalen voor de strikken zijner vrouw.)

Ook moest ieder ambtenaar een derde deel van zijn tractement afstaan, op de wijze als in 1877 in Turkije.

De vrede van Utrecht maakte in 1713 een einde aan den Spaanschen Successie-oorlog. De vroegere hout- en ijzerhandel der Engelschen en Hollanders met Noorwegen werd hervat; en daar eerstgenoemden zelf de producten afhaalden, zagen de reeders der stad zich al spoedig genoodzaakt hun eigen vaartuigen te verkoopen uit gebrek aan middelen om ze te onderhouden.

Bij dezen achteruitgang in den handel kwamen nog meer ongelukken. In 1716 werd Akershus belegerd en de stad door vijanden bezet. Die vijand was Karel XII.

KAREL XII IN CHRISTIANIA.

Tijdens den oorlog met Zweden liet Norges weerbaarheid veel te wenschen over. 't Meerendeel der troepen was naar Denemarken of Duitschland getrokken; magazijnen van kleeding en wapening bestonden er niet; de kazernen waren zonder soldaten, en die er nog waren ontvingen geen soldij.

Tegen het einde van 1715 was Karel in zijn rijk terug, en daar de koning van Denemarken zijn felste vijand was, had hij tot de verovering van Noorwegen besloten, welks slechte staat van weerbaarheid hem niet ongevallig was. Gelijk men van dezen vorst verwachten kon, hield hij zich niet op met het aanvallen der grensvestingen, maar rukte hij regelrecht op Christiania en Akershus aan. — In de stad heerschte de grootste verwarring. De vice-stadhouder was een man van weinig verstand, en zooals het helaas meermalen met dergelijke kleinhoofden gaat, een onverzettelijke dwarskop. Voor de verdediging werd eigenlijk niets gedaan. De bevelen van den eenen dag werden den volgenden weer afgelast. De twee compagnieën burgerweer, in welke Chris-

tiania zich verheugen mocht, hielden zich schuil. De meeste patriciërs vluchtten naar Denemarken, terwijl de gegoede burgerstand het binnenland inging. 't Was met één woord een schande voor Christiania, zooals er gehandeld werd, te meer, wijl de burgers van Frederikshald de grootste blijken van zelfopoffering en vaderlandsliefde gaven.

De vesting Akershus was in goeden staat. De Deensche koningen hadden er groote sommen aan ten koste gelegd. De bezetting bestond uit 2000 man. De Zweden, 7000 man sterk, naderden den 22en Maart de stad, gingen man voor man over de toegevroren Fjord, om van het vuur der vesting en kanonneerbooten geen nadeel te hebben, en drongen zoo Christiania binnen, waar zij zich van een grooten voorraad proviand en fourage meester maakten. Deze troepen werden in de stad ingekwartierd; en nog heden kan men den toerist de kamer wijzen, waar Karel XII woonde. De Frelsers kerk werd tot een paardenstal ingericht, en bij de poort een geschutsstelling gemaakt voor 4 stukken.

't Ontbrak den Zweden nochtans aan grof geschut. Deze belegering — de laatste die Akershus te doorstaan had — was dan ook niets dan een insluiting. Van de vesting uit werd meer geschoten dan juist omgekeerd had moeten gebeuren; en daar men eenige straten bijna geheel bestrijken kon, moesten de inwoners witte halsdoeken dragen, ten einde vriend van vijand te kunnen onderscheiden.

Ter beveiliging tegen het geschut der vesting, brak de vijand gangen door huizen en kelders. Hij kwam hierdoor onverwachts in 't bezit van grooten buit, dien men daar ter plaatse in veiligheid had gebracht. Stad en omstreken werden bovendien voor een aanmerkelijke som gebrandschat. Elke week moesten er 7000 Rdlr. opgebracht worden. Karel XII was zelf dag en nacht in de weer. Iemand die het voorrecht had genoten hem van aangezicht tot aangezicht te aanschouwen, gaf zijn indrukken terug in deze woorden: "Ik geloof niet, dat hij rust heeft op aarde." Terwijl de Koning tevergeefs op versterking wachtte, kwamen 4000 Noor-

weegsche soldaten en 10 stukken veldgeschut in het vaderland terug, waarvan een gedeelte de Zweedsche krijgsmacht bij Moss versloeg. Ook andere heldendaden werden door de Noren verricht. De adellijke familie Koss, vader en zoon, hadden zich bij het beleg zeer onderscheiden. Van den vader, die onder Willem den Derde bij Kortrijk, Steënkerken en Hochstädt gediend had, getuigde de groote Karel: "Had ik eerst maar dien grijsaard in handen, dan zou ik het met 't overige canaille wel klaar spelen." — Bij een uitval sneuvelt de vader. Zijn 17jarige zoon trekt met een kleine macht uit de vesting, slaat zich door den vijand heen, en komt nagenoeg alleen van al die dapperen met het lijk zijns vaders in de vesting terug. Die heldendaad werd in 't Latijn beschreven, en later herhaalde malen bezongen. — Den 29en April braken de Zweden 's nachts tusschen 11 en 12 uur op, daar Karel terecht alle moeite als vergeefs beschouwde. Op den 30en was Christiania na een bezetting van 6 weken geheel van vijanden gezuiverd.

Gedurende het beleg had Hans Heitman met gevaar van zijn leven een plotseling ontstanen brand onder de muren van Akershus gebluscht. Aan twaalf man had hij verzocht hem bij dit waagstuk te volgen, doch slechts twee hadden gedurfd. Met verbrande kleeren en ledematen teruggekeerd, had de commandant beloofd hem voor een belooning voor te dragen bij den Staat. Het request ging in zee. Negentien jaar later kwam het Besluit af, waarbij den inmiddels verarmden en behoeftigen man een jaarlijksch pensioen werd verleend van 20 Rdlr. Zoo langzaam en karig was de bureaucratie dier dagen. Laat ons daarom met dit voorbeeld voor oogen niet klagen over haar juk van heden. Dat juk is licht.

CHRISTIANIA'S ECONOMISCHE TOESTAND TOT OP DEN TIJD VAN CHRISTIAAN VI.

Heeft Buffon van het leven gezegd, dat het den mensch opslokt — *la vie est un minotaure, elle dévore l'organisme* — met meer recht kan men dit van den oorlog zeggen. De Zweedsche krijg had zoowel 's lands kinderen als de hulpbronnen van 't rijk voor een gedeelte opgeslokt: de bevolking voor één derde, de hulpbronnen voor de helft. Brandschattingen, oorlogsbelastingen, recruteering, inkwartiering en leverantiën hadden in verband met andere knevelarijen burgers en boeren verarmd. Drammen was zoo goed als geruïneerd; van zijn 60 groote en kleine schepen waren er in 1735 nog slechts 16 in de vaart, terwijl Christiania ternauwernood 10 schepen rijk was.

Maar de oorlog niet alleen, ook andere oorzaken hadden dezen ellendigen toestand in 't leven geroepen. Frederik IV had allen handel met Hamburg en Lübeck verboden, en meer onzinnige besluiten afgekondigd met het doel zijn hoofdstad Koppenhagen te bevoordeelen. Zoo gaf hij in 1735 de despotische verordening uit, dat in heel het Söndenfjeldske Noorwegen geen koren ingevoerd mocht worden dan alleen uit Denemarken, hetgeen vooral wreed en onzinnig was, toen in de jaren 1741—43 geheel Noord-Europa door ziekten en hongersnood bezocht werd.

Met andere Noorweegsche koopsteden als Throndhjem, Bergen en Stavanger stond Christiania slechts in geringe betrekking. De buitenlandsche handel, voornamelijk bestaande in hout en ijzer, werd door de acte van navigatie zeer gestremd, daar de meeste groote schepen in Holland gekocht waren, en dus geen Noorweegsche producten in Engeland konden afzetten. Kocht een Noorman een Engelsch schip, dan was nog niets gewonnen, vermits de acte van navigatie voorschreef, dat $^1/_3$ der bemanning uit Engelsche matrozen moest bestaan. De vaart naar Spanje en Portugal (zouthan-

del) had geheel opgehouden, om reden de Engelsche schepen het zout in Noorwegen goedkooper van de hand konden doen. Zij gingen namelijk met koren naar Portugal, namen daar zout in als ballast, zeilden daarmede naar Noorwegen, om met houtlading weer weg te gaan.

Frederik IV, die alles verkocht waar geld mee te verdienen viel: het bloed zijner onderdanen, de ambten van den Staat, de Noorweegsche kerken, Zweedsche provinciën, enz. — verkocht op gelijke wijze de gronden der patriciërs, tot groot nadeel van de houtteelt.

De kleinhandel was uitsluitend in handen van onvermogend en onbekwaam volk: meest boerenzoons, die den militairen dienstplicht waren ontloopen door 3 à 5 jaren in de stad als koetsier of lakei te dienen, daarna het burgerrecht hadden verkregen en een handel waren begonnen in bier, brandewijn en andere zaken.

De handwerksbedrijven waren insgelijks in onbekwame handen, zoodat er zelfs sprake was van een opheffing der gilden, en hun, die geen meesters waren het burgerrecht te verleenen.

Het fabriekswezen kwijnde eveneens, en de verschillende ondernemingen in een vorig hoofdstuk gemeld, hadden moeite zich staande te houden.

Waarheen wij dus ook het oog wenden, omstreeks het midden der 18e eeuw heerschte in Christiania overal achteruitgang en kommerkans.

COMMUNALE TOESTAND.

De laatste gemeente-verordening, alle Noorweegsche steden geldend, was van 1619. Elke stad zou hebben een, twee of meer burgemeesters en 4 of 6 wethouders. Dit bestuur droeg zorg voor 't welzijn der stad in 't algemeen:

het politiewezen, bouw- en brandwezen, alsook voor uitschrijving en inning der belasting. — In 't jaar 1648 kreeg de burgemeester een halven daalder van elk komend en vertrekkend schip, uitgezonderd van de Hollandsche schepen, die van deze belasting waren vrijgesteld.

'tMeerendeel der burgerij werd geheel onmondig beschouwd. Wel kwam zij eens per jaar te zamen bij wijze van vergadering, doch vervulde dan een even lijdelijke rol als de volksvergaderingen in het oude Sparta. Slechts zelden verzette men zich tegen de maatregelen der overheid, die in 1651 bestond uit 2 burgemeesters en 10 wethouders of raadsheeren. Bij de invoering van de onbeperkte macht des konings kreeg Christiania een soort magistratuur met een president aan 't hoofd, die onmiddellijk den koning vertegenwoordigde en de burgemeesters onder hem had. Bij koninklijk besluit werd het jaarlijksch tractement dezer bestuursleden vastgesteld op 1000 Rdlr., waarvan de president de helft, de burgemeesters $^{1}/_{4}$ en de raadsheeren de rest bekwamen. Bij deze toelagen hadden zij nog eenige inkomende rechten, waarvan de president alweder het leeuwendeel kreeg. De overige bestuursleden schijnen door andere praktijken zich schadeloos te hebben gesteld. Zoo dreef het raadslid Johan Piper, [1] tevens ijker (Maaler) en vlaschbreker (Brager) een onwettigen brandewijnshandel tot nadeel der burgerij; waarom ook in 1746 bij Koninklijk Besluit deze praktijken verboden werden. Maar veroordeel dezen Johan Piper daarom niet. Want bij een bezoek des Konings aan Christiania in 1749 schreef iemand uit zijn gevolg: "Mijns inziens is het een nadeel voor de stad, dat de magistraten niet meer gelijk voorheen uit de aanzienlijkste en rijkste burgers worden gekozen. Het inkomen der meesten is gering, *en Bagatelle;*

---

[1] Johan Piper, in 1768 gestorven als burgemeester en titulair generaal-auditeur heeft het eerste gebouw van 3 verdiepingen laten zetten, naar hem Pipergaarden genoemd, gelegen in Raadhusgaden op den hoek van Kongensgaden.

de personen, die van deze middelen leven moeten, missen misschien *dona patientiae & continentiae.* Hier moet geleefd worden, doch *per jus* is dat niet mogelijk."

Over 't algemeen waren de loonen der stedelijke dienaren klein. Om er een denkbeeld van te geven zullen wij een gedeelte afschrijven van het stedelijk budget over het jaar 1722.

	Rdlr.
De stadsschout	100.
Klerken op 't stadhuis. (Met inbegrip van bureaukosten.).	151.
Organist.	120.
Onderschout	65.
Brandmeester	100.
Den proost Mag. Langes voor huishuur	21.
Erik Smed voor 't onderhoud der kerkklok	25.
Schoolmeester	40.!
Stadhuisknecht	60.!
Twee dienders à 12 Rdlr.	24.
Vier nachtwachts à 16 Rdlr.	64.
Vier stadstrommelslagers à 10 Rdlr. . .	40.
Twee armbezorgers à 10 Rdlr.	20.
Schoorsteenveger	3.
Beul, loon 16 Rdlr. huishuur 12 „ }	28.

Deze laatste genoot bovendien emolumenten naar vastgesteld tarief. (Van 't jaar 1706.) Voor het onthoofden eens gevangenen 5 Rdlr; voor het opknoopen 10 Rdlr; voor een brandmerk of geeseling 4 Rdlr; voor het radbraken 16 Rdlr; het afkappen van een hand 4 Rdlr, en het afkappen van een vinger 2 Rdlr.

Op dit stedelijk budget komt ook een schoolmeester voor. In 1706 had 't bestuur Elias Hansen aangesteld tot schoolmeester over de arme en verlaten kinderen, die door de armverzorgers (loon 10 Rdlr.) zouden worden aangewezen. De cursus moest loopen over eenige uit het hoofd te leeren

gebeden, geloofsartikelen, dagelijksche plichten, Gods geboden, het "Onze Vader" en de sacramenten. Zat dit er in, dan moesten zij, die lust en aanleg bezaten, een boek leeren lezen, en eindelijk, als 't mogelijk was, leeren schrijven. Het tractement van 40 Rdlr. werd later tot 50 verhoogd, benevens vrije woning en brand, en vrijdom der belasting. Grooter dan het loon van den schoolmeester was dus het loon van den beul, en daarom is er zooveel tijd mee heengegaan, alvorens de schoolmeester den beul onnoodig had gemaakt.

In 1723 werd een vaste commissie benoemd ter regeling van publieke aangelegenheden, als: brand- en waterwezen, stadsmarkten, begraafplaatsen, armhuizen, enz. Ofschoon in deze commissie nog wel een bisschop zat, trok geen van allen zich de zaken sterk aan, en werden gemeente-belangen voor eigen belangen op den achtergrond geschoven. 't Eenige wat ik van hun bemoeiingen kan meedeelen, is een betere regeling der straatverlichting. Er werden 75 nieuwe lantarens à $4^1/_2$ Rdlr. het stuk bij de oude gevoegd, en over dit alles een licht-inspecteur aangesteld. (1735)

In dat zelfde jaar kreeg de stad nieuwe privilegiën, zoo luttel van beteekenis echter, dat ze nimmer gedrukt zijn geworden. Zoo werd o. a. bepaald, wie van de stadsingezetenen de garnizoenskerk zouden mogen bezoeken, en wie niet.

In 1730 werden 12 burgers aangesteld, om deel te nemen aan de beraadslagingen der ingestelde commissie. Werd een der zetels vacant, dan zou de geheele burgerij zich vereenigen en schriftelijk haar stem uitbrengen op 3 burgers, waarvan de magistraten met goedkeuring van den stiftsambtman er één zouden kiezen. De samenkomsten der burgers hebben niet veel te beteekenen gehad, doch genoemde 12 leden, uit de rijkste en voornaamste patriciërs gekozen, hebben grooten invloed op de stadsaangelegenheden uitgeoefend.

Reeds eenige jaren vroeger had Frederik IV een zoogenaamd handelscollege saamgesteld, 't welk den koning

voorslagen zou doen over hetgeen tot verbetering en voor de toekomst van den handel gedaan kon worden. Elke koopstad zou één afgevaardigde geven. Wat dit college tot stand heeft gebracht, is mede nimmer gedrukt geworden.

Al lang had men te Christiania evenals te Bergen een nieuwe politie-regeling begeerd met een politie-commissaris aan het hoofd op een jaarwedde van 300 Rdlr. De regeering vond deze zaak te kostbaar. Voorloopig bleef daarom een van de leden der magistratuur met het politiewezen belast, tot eindelijk Christiaan VII de quaestie uit de wereld maakte, en nieuwe politie-beambten aanstelde, wien hij vooral inscherpte, nauwkeurig na te gaan of de heiligheid van den Zondag wel geëerbiedigd werd, en de inwoners trouw ter kerke gingen. De godsdienst is dikwijls een volksbreidel voor vorsten geweest.

Bij het einde van 1741 kreeg het armwezen een organisatie, welke het tot heden behield. Gelijkertijd werd een werkhuis gebouwd ter voorkoming van lediggang en bedelarij. In de tweede helft dier eeuw bezat dit werkhuis ongeveer 150 leden, die zich met tabakskerverij en linnenweverij onledig hielden.

In 1745 werd besloten een weeshuis te bouwen, waarmee men een reaalschool wilde verbinden. Er zou onderwijs gegeven worden in geometrie, zeevaartkunde, mechanica en..... versterkingskunst; — doch de regeering vond dit geen vakken om in een weeshuis te doceeren, en het weeshuis bleef achterwege.

In 1760 kwam een krijgsschool tot stand, eerst "wiskundige school" genaamd. Ook werden verschillende wijken der stad verfraaid en betere bruggen gelegd.

Doch al dit bouwen en verfraaien kostte geld. Het budget der stad, 't welk in 1722 nauwelijks 1200 Rdlr. bedroeg, werd in 1788 op 10.000 Rdlr. begroot. Maar er was vooruitgang, bloei, leven en vertier. Dat verslindt schatten, maar wie wil het schoone, nuttige en fraaie niet bevorderen. Wie durft den vooruitgang tegenhouden, als het

geld op is? Na het geld de leening; na de leening de zondvloed.

SCHILDERING DER ZEDEN EN GEBRUIKEN IN HET OUDE CHRISTIANIA.

Het publieke leven dier dagen was te Christiania al even saai als tegenwoordig, terwijl 't huishouden en de levenswijze uiterst zuinig en eenvoudig waren ingericht. Bij de gegoede burgers vond men slechts luttele voorwerpen van zilver, glas of steen. Schotels, borden, botervlootjes, kopjes, kannen, zoutvaten, lepels en kandelaars waren meest alle van tin. De meubelen bestonden grootendeels uit groote houten kasten, — zooals men nu nog bij de boeren vindt — houten stoelen met "zwarte snoeren", hier en daar leuningstoelen of stoelen met rood leer, bankkasten om in te slapen met dekens en gordijnen van bombazijn. De kleedingstukken bestonden uit fluweelen jassen en vesten, trijpen broeken, katoenen slaaprokken, blauwe mantels, overjassen met vossenvel, wollen rokken, alsmede moffen door beide geslachten gebruikt. Elkeen, die onder de gegoede klasse wenschte gerangschikt te worden en niet onder die der arme schoolmeesters, wier gansche bezitting nog geen 15 Rdlr. waard was, droeg een staatsiedegen met koppel. Verder eischte de weerbaarheid, dat in ieder burgerhuis een geweer van model aanwezig zoû zijn.

Geheel anders zag het er echter uit in de huizen der ambtenaren en patricische kooplieden. Daar vond men o. a. dingen van goud, als: balsemdoosjes, [1] armbanden, kettin-

[1] Die doosjes speelden in de 18e eeuw bij de gezellige bijeenkomsten een gewichtige rol, vermits de vrouwen hun handen met balsem waschten, om de mannen die haar handen kusten — gelijk toen gebruikelijk was — voor hun hoffelijkheid met een aangenamen reuk te beloonen.

gen, ringen met tafelsteen en rozensteenen, zegelringen en diamanten sieradiën, welke soms een waarde van 900 Rdlr. bezaten. In een enkel aanzienlijk huis waren niet minder dan 23 zilveren kandelaars aanwezig, te zamen wegend 1766 lood, alsmede zilveren presenteerbladen, gedreven zilveren kannen, vergulde lepels, vorken, messen, enz. Wijders vergulde spiegels met rood glas, verlakte en Hollandsche tafels, *guéridons*, geschilderde ronde tafels, stoelen met Russisch leer, lichtkronen van messing, boekenkasten met glazen deuren, briefkasten; doeken van Ostender lijnwaad (gebloemd), handschoenen van damast, Dantziger overtrekken van zeehondenvel. Tot een sierlijk gemeubeld vertrek behoorden nog de portretten van den koning, de koningin en den stadhouder Gijldenlöve. (Over hem later.)

Het gebruik van tabak was reeds vrij algemeen, en hoewel Christiaan IV in 1662 den invoer verboden had, op poene van verbeurdverklaring en straffe aan den lijve, moest dit verbod toch later weer opgeheven worden. Tijdens den Zweedschen oorlog gebruikten de soldaten in groote hoeveelheid snuiftabak.

Suiker, koffie en thee waren tot 1686 weinig bekend, en komen eerst in de volgende eeuw bij de patriciërs voor, in vereeniging met groote weelde in de voorwerpen tot gebruik, als: zilveren theeblaadjes, verlakte en porseleinen kopjes, gouden theelepeltjes, enz.

Onder de regeering van Frederik III was het bij voorname lieden nog gebruikelijk het huwelijk in de kerk zelve te laten inzegenen. Later werd dit voor lieden van stand minder gepast geoordeeld, en had de inzegening thuis plaats, welke gewoonte tot in deze eeuw is blijven bestaan. Bij bruiloften werden gelegenheidsgedichten gemaakt (gemeenlijk tegen betaling), en in 't openbaar voordrachten gehouden door schoolrepetitors (Skolens Hörere) of ook wel door leerlingen of dichters bij de gratie Gods. Meestal waren deze bruiloftszangen van een langdradigen en ook van onzedelijken aard, waarom in 1747 bepaald werd, dat ze

niet gedrukt mochten worden, voordat de adem der bisschoppelijke censuur er overheen was gegaan. Toen bleef alleen de langdradigheid over; de pit was er uit, en de inhoud kwam nu slechts neer op eten en drinken. Leg de verzen van Vondel er naast, en ge bemerkt spoedig wat de bisschoppelijke censuur geschrapt, en wat zij als onschuldig heeft laten drukken. Ziehier daarom eenige strofen uit een bruiloftsdicht bij een burgemeester voorgedragen.

Nu zal des burgemeesters disch
Iedereen tracteeren
Op vette zalm en lekkere visch
En wat men zal begeeren.
Dat bovenal de schapebout
Ons lekker moge smaken,
Muziek en zang en gulle kout
Ons allen lustig maken.
Dat de gasten altemaal
Bij dit onthaal
Zich vrienden mogen heeten,
En te zamen eten
Eendrachtelijk en trouw.
Geniet de pret onverlet
Lustig en rustig,
En geniet reeds in 't verschiet:
Hoe we straks aan tafel
Vroolijk zullen zitten;
Dan schallen trompetten
Lustige deuntjes,
Koksmeesters en dienaars
Beladen de tafel
Met visch en met lamsvleesch; enz.

Nu volgen een reeks "skaal's" op den Koning, de Koningin en Gijldenlöve, en na een dronk op den gastheer en zijn huis eindigt 't vers met 't volgende slot:

Nu zijn onze "skaal's" gedaan
En kan de dans beginnen;
Laat ons schielijk paren gaan
En niet lang bezinnen.
Bruid en bruigom gaan vooraan,
Zie hen zweven langs de baan,
Gevolgd door de paren.

De *Sarabande* en zoo meer
Volgen na elkander,
De strijkstok gaat steeds op en neer:
Bruidegom, spring lustig voort,
Steun uw bruid, flink vooruit,
Spring rondom in den drom
Gelijk 't behoort.
Vrouwen, meisjes, frisch en schoon,
Dames, moeders en zoo voort,
Dans met vreugde en met lust
Nu de zon de linden kust,
En de groene bladen bloeien;
Laat het dansen lustig gaan,
Spoedig breekt de nacht weer aan,
Daarom thans de pret gevierd,
En het lustig uitgegierd.

Nu wij een bruiloftsdicht hebben meegedeeld, kunnen we ook niet nalaten een paar kleine feiten te vermelden, die 't gezelschapsleven uit dien tijd kenmerken.

Laureds Ruus was van onderschout te Oslo burgemeester van Christiania geworden, en gaf te dier gelegenheid een groot gastmaal. (1637) Onder de gasten was ook de predikant Mag. Kjeld Stub, die voorheen als soldaat onder Montecucullij had gediend en den oorlog in de Nederlanden had meegemaakt. Toen een zijner vroegere krijgskameraden later te Christiania kwam, en hem in de Drieëenigheidskerk op den kansel zag staan, moet deze luidkeels hebben uitgeroepen: "Chilian, Chilian, wie duivel heeft u op den kansel gebracht!" Dit *en parenthèse*. Voor Kjeld Stub was nu dit burgemeestersfeest de bron van ernstige onaangenaamheden. — Waarom? — "Tegen den avond," zoo verhaalt Kjeld Stub zelf, "trok de burgemeester, die tamelijk beschonken was, zijn wambuis uit, stond van zijn zetel op, stak zijn linkerhand in den broeksband, zette zijn glas op de andere hand, en sprong zoo te midden der dansers, waaronder ik ook was, verscheiden malen rond, hinderde en verstrooide de dansers, en toen hij zich wilde nederzetten, viel hem het glas van de hand, waarna zijn vrouw hem bij den arm de deur uittrok."

Het dansen met een glas op de handen was toenmaals een algemeen gebruik, en naar onze bescheiden meening een vrij onschuldig vermaak. Toch schijnen de geestelijke heeren zich met dezen gezelligen toon niet te hebben kunnen vereenigen, en een bisschoppelijke bul van 1638 beval den predikanten aan, hun schapen tot een Christelijker en gepaster leven aan te sporen, en het drinken van "skaal's" liggend op de knieën, het dansen met een glas op de hand en andere wereldsche misbruiken tegen te gaan.

De in zijn dansen gestoorde Kjeld Stub geraakte in onmin met den burgemeester, 't geen spoedig tot openbare vijandschap oversloeg bij gelegenheid eener huwelijksvoltrekking van een meisje, waarover de burgemeester voogd was. Laureds Ruus hield den predikant voor, dat hij hem niet moest aanzien voor iemand die uit Grönland of Piperviken kwam, en dat hij, predikant Stub, eerder zijn dienaar was dan omgekeerd. — De zaak liep zoo hoog, dat zij voor den Stadhouder, ja zelfs voor den Koning kwam; — en eindigde met de verplaatsing van den vroolijkheid schuwenden predikant naar rustiger oorden.

De eerste tooneelvoorstelling had plaats in 1667, toen een troep tooneelspelers een tent hadden opgeslagen achter het raadhuis, na bekomen toestemming van het achtbaar stedelijk bestuur, om daar 14 dagen te spelen. Nog voor die 14 dagen om waren, kwam er een schrijven van Z. E. den Stadhouder aan den magistraat-president Peter Dreijer, met bevel den troep de stad uit te zetten, of Z. E. zou eens een andere komedie spelen met hem, burgemeester en den oudsten wethouder. Duidelijke taal inderdaad!

Onder de jaarlijksche amusementen der stad behoorde ook "de ommegang met muziek", door de leerlingen der Latijnsche school gehouden op St. Maartensdag. Vier à zes weken werden van 't onderwijs afgenomen ter instudeering van zang en andere vertooning. Het doel was de stad te vermaken en zich zelven wat geld te verschaffen: een paring dus van het nuttige en het aangename. Eerst in 1728 werd deze

gewoonte afgeschaft, wijl volgens de rapporten der rectors de school er dikwijls geheel mede verliep, en het grauw meermalen de leerlingen aangevallen had. Slecht volk vindt men overal en bij elke gelegenheid, hoe plechtig ook.

Het opnemen in de gilden ging evenals in andere landen met feesten en bijzondere gebruiken gepaard. Wij zullen hier mededeelen, hoe een schrijnwerkersgezel in het gilde opgenomen werd. — Wanneer hij zijn leerjaren volbracht had, droeg de oudste van 't gild (Oldermanden) hem een knechtstaak ter uitvoering op. Had hij deze proef afgelegd, dan moest hij uit een dunne houten spaan een zaag, een lange schaaf (voorlooper) en een korte schaaf maken, zoo dun, dat zij onder de bewerking konden breken, alsmede een hamer en bijl van slecht hout. Wanneer alles gereed was, verzamelden zich de meesters bij den "Olderman". Midden op den vloer was ter manshoogte een bank aangebracht, waarop de gezel plaats nam naast zijn gereedschappen, welke beproefd zouden worden. De "Olderman" trad nu voor, en bearbeidde het ruwe blok: eerst met de zaag, dan met den voorlooper en naderhand met de overige zagen en gereedschappen, tot ze alle gebroken waren. Dit alles geschiedde onder het aantoonen van 't gebrekkige gereedschap des gezels en andere overgeleverde, te dier tijde gebruikelijke vitterijen. Eindelijk werd 't werk als geëindigd beschouwd en de bank omvergeworpen, zoodat de jubilaris op den grond viel. Zoodra hij weer op de beenen stond gaf de "Olderman" hem een oorvijg met de verklaring, dat deze de laatste zou zijn, vermits hij nu geen knecht meer was. Nu kwam de punchkom en werden er menigvuldige "skaal's" ingesteld op het gild en den nieuwen meester. Deze betaalde natuurlijk het gelag, waarvoor reeds lang vooruit besparingen waren gemaakt. Hij mocht nu voor zijn huis een bord uithangen, bestaande uit een hemelsblauw veld in een vergulde lijst met de schrijnwerkersemblemen: passer, winkelhaak, schaaf, enz.

In 1646 kwam Christiania in postverbinding met Bergen en Throndhjem, alsook met Denemarken, en over dit rijk

met het buitenland. Reeds toen schijnt groote spoed afkeurenswaard te zijn gewest. Frederik III schreef ten minste in 1653 aan den Stadhouder, dat 't hem voorkwam alsof de posten in Noorwegen ellendig geregeld en bijzonder langzaam te werk gingen, vermits ze altijd 2—3 dagen langer onder weg waren dan de posten tusschen Hamburg en Koppenhagen.

De eerste, wien toegestaan werd een apotheek te beginnen, was Thomas Stenger. (1641) Wijl de magistraten echter om verschillende redenen misnoegd op hem waren, kreeg hij zijn afscheid, en werd Johan Piper uit Hadersleven in zijn plaats met een patent vereerd.

Reeds kort na den aanleg wordt Christiania een dure levensplaats genoemd, waartoe verschillende onaangename belastingen meewerkten, als het storten van gelden bij elk huwelijk, of wanneer de bruidegom van hooger of lager stand was dan de bruid. De belasting op schoenen en damesplunje hebben we alreeds vroeger vermeld. 't Was dus ook hier voorzichtig zijn beurs te peilen, alvorens zich de weelde eener vrouw te veroorlooven. Maar geen belasting kan zoo hoog opgevoerd worden, of de natuur behaalt de zegepraal. *L'esprit est toujours dupe du coeur.*

VERGADERING DER STENDEN EN INHULDIGING DER VORSTEN.

Reeds vóór Christiania de residentie eens stadhouders was, werd zij als hoofdstad van Noorwegen beschouwd, en vergaderden daar de stenden en werden er de koningen gehuldigd.

De Noorweegsche stenden waren deels rijksdagen, uit gedeputeerden van 't gansche rijk bestaande, deels landdagen voor een enkel hoofddistrict. Over de wijze van beraadslaging dezer stenden met de koninklijke commissarissen (hoofdza-

kelijk belastingheffing) is weinig bekend. Die vergaderingen hebben dan ook niet veel te beteekenen gehad.

Als de inhuldiging eens konings of troonsopvolgers plaats moest hebben, kwamen de afgevaardigden talrijker dan gewoonlijk op, terwijl in de stad groote feesten met prachtige ceremoniën werden gehouden. Die inhuldigingen hebben driemaal plaats gehad: in 1648 met Frederik III, in 1656 met Christiaan V en in 1661 bij de invoering der onbeperkte macht van de Deensche koningen.

Bij die gelegenheden werden de gewichtigste vraagstukken van het rijk behandeld, vermits men daarover nu den Koning kon raadplegen en persoonlijk inlichten. Merkwaardig is het, hoeveel er bij die samenkomsten van vorst en volk met los kruit werd geschoten. Wanneer de vloot des Konings naderde, werden haar 450 saluutschoten gebracht. Op de landingsplaats schaarden zich de geestelijken en gilden aan de eene, magistraten en weerbaarheid aan de andere zijde, terwijl de Koning over de met kleeden overdekte loopplanken naderde. De huldiging had in de open lucht plaats; daarna ging men naar het slot Akershus. Daar zette de koning zich neder; 8 heeren uit den hoogsten adel hielden een fluweelen hemel boven zijn hoofd, en zoo ontving hij den eed: eerst van de Stenden, dan van den Adel, de Bisschoppen, de Magistraten, de burgers en ten slotte van de boeren en handwerkslieden. Allen vielen voor den Koning op de knieën, na alvorens bevel te hebben ontvangen Z. M. de handen toe te steken, uitgezonderd de boeren en de handwerkslieden. Na afloop dezer plechtigheid werden er 800 kanonschoten gelost, en gaf de vorst een maaltijd aan den adel en aan de eerste standen op het slot. Minder voorname lieden werden op het raadhuis of in gehuurde lokalen onthaald. De overlevering zegt, dat bij die maaltijden nimmer een onvertogen woord werd gesproken; en dit is te opmerkelijker, wijl de geschiedenis, die alles opteekent, aangeeft dat bij de inhuldiging van Frederik III 1647 bier- en wijnglazen werden stuk gesmeten, en een der burgers een declaratie inzond ter

waarde van ƒ 160 voor ingeslagen glasruiten. — Het feest werd gewoonlijk met een vuurwerk besloten. Verder gaf de koning een gift voor de een of andere instelling, deed een uitstapje in de omstreken, gewoonlijk naar Drammen, doch per jacht om reden de weg daarheen slechts in den winter per slee begaanbaar was, — en keerde onder het optrekken van den kruitdamp naar Denemarken terug.

Wij mogen niet onvermeld laten, dat bij die feesten verbazend gegeten werd. Maanden te voren werden er bevelen uitgevaardigd voor inkoopen op groote schaal van ossen, varkens, ganzen, kippen en eieren. De boeren moesten meebrengen wat zij konden; ja, iedereen moest een steentje aanbrengen, en zoo gebeurde het, dat eens een predikant van het platteland met 4 kalkoenen te Christiania kwam, ter opluistering van het feest. Visschers zeilden 7 weken lang naar alle windstreken om visch. — Aan groenten was totaal gebrek, en daar Frederik III een liefhebber van "het zeldzame" was, werden verschillende vreemde zaden door een apotheker verschaft, die door den hovenier Jan Bolkemeijer in den slottuin werden gezaaid. Die liefhebberij des Konings voor "het zeldzame in de natuur" strekte zich ook tot vreemde diersoorten uit. Zoo had hij in Koppenhagen kameelen zonder bult, en reeds lang voor zijn komst had hij den Stadhouder aangeschreven een Noorweegschen beer voor hem op te sporen. De wensch des Konings was den burgers een wet. Elanden uit Glommendalen en rendieren uit Nordland werden voor 't eerst door Christiania's inwoners aanschouwd. En zich in den vreemden aanblik dezer dieren verheugend, eerde men den Koning, voor wien al die pracht en heerlijkheid geschapen was, des te meer.

STADHOUDERS EN MILITAIREN. HET LAATSTE KONINGSBEZOEK.

Onder de stadhouders heeft Ulrik Frederik Gijldenlöve zich een naam verworven, die alle andere namen in de schaduw stelt. Hij was een onechte zoon van Frederik III. Deze hield veel van den jongen Ulrik, deed hem een goede opvoeding geven en zond hem daarna buitenslands. Na de Fransche en Spaansche oorlogen te hebben meegemaakt, kwam hij als Grande van Spanje in 't vaderland terug, werd door den Koning tot Stadhouder van Noorwegen benoemd, welke waardigheid hij tot 1699 bekleedde.

Gijldenlöve was een begaafd en schoon man, innemend en minzaam in den omgang, van een milden en vrijgevigen aard, doch in hooge mate aan die ongebondenheid overgeleverd, van welke Engeland's koning, Karel II, onder de Europeesche vorsten de vertegenwoordiger was. Een gezantschapsreis door hem kort na zijn benoeming naar Engeland ondernomen, bracht hem met dezen vorst in persoonlijke betrekking, en gelijk het schijnt op tamelijk gemeenzamen voet met den lichtzinnigen Stuart. "He has be one", verhaalt Molesworth van hem, "of the handsomest and continues one of the finest Gentlemens, that Denmark has produced: having to his natural accomplishments added all the advantages of travels and knowledge of the world. He is a man of pleasure and understands it in all its refinements, his palace, his gardens, his entertainment, manner of accosting excellent. He was formely ambassador from his father to King Charles the Second, who shewed such a particular esteem for him, that he made him the partner of his pleasures."

De Noren droegen hem een genegenheid toe als weinig bewindslieden ondervonden hebben. Zij beschouwden hem als een schutspatroon en vereerden hem met heiligen ootmoed en waarachtige liefde. Hij bezat de gave aller harten

te winnen, zoowel door zijn gemeenzamen omgang en dappere aanvoering in 't gevecht, als door zijn prachtige hofinrichting en den daar heerschenden vroolijken toon. Hij beschermde een ieder, vooral het volk, tegen onbillijke lasten of bevelen. Hij kon de natie leiden waarheen hij wilde, hoorde zelf de klachten aan van het volk, en zond zelden iemand ongetroost heen. De boeren spraken hem altijd aan met "jij" of noemden hem kortaf "Gijldenlöve" Vele histories bestaan er omtrent de vermommingen welke hij aannam, ter beproeving hunner genegenheid. — Onder zijn pages was een neger, die, merkwaardig genoeg, later postdirecteur te Kragerö werd. Waarschijnlijk de eenige zwarte ambtenaar — hij werd later vermoord — dien Noorwegen bezeten heeft. 't Zal thans niemand onzer lezers meer verwonderen, dat het portret van dezen beminlijken stadhouder in de salons der patriciërs te vinden was.

De Zweedsche oorlogen en de achtereenvolgende staatsveranderingen brachten vele militairen in de stad. De officieren deden zich al spoedig in het gezellige verkeer geducht gelden, doch niet altijd van een aangename zijde. Daarbij was hun ontwikkeling gering. Men vond onder hen groote vechtersbazen, o. a. een overste Sijsterflet, een gevaarlijk duellist, die 9 à 10 man ter neer kon leggen zonder zich eenigszins te vermoeien. Zijn kunstgreep bestond dáárin, zijn vijand te verbitteren, en hem zoo uit zijn gevechtspositie te brengen en te doorsteken. Dergelijke oversten zijn tegenwoordig schaarsch. Maar toen maakten zelfs generaals zich aan vechtpartijen schuldig, waartoe het drinken van zwaren wijn grootendeels aanleiding gaf. Om elkaar de loef af te steken vond men allerlei middelen uit, ten einde kleeding en uiterlijk voorkomen beter in 't oog te laten vallen. Men liep zoowel met buitenmodelpakken als met buitenmodelbaarden, die zeer anti-militair waren. Zoo droeg de generaal-majoor Reichwein knevels, die Gijldenlöve mishaagden. De Stadhouder vaardigde daarom het bevel uit, dat alle militairen geschoren zouden worden.

Maar toen de militaire barbier bij den generaal Reichwein kwam, zette deze zich neder met den getrokken degen in de hand, en zei tot den veldbarbier: "Begin alsjeblief, en zeep me in; maar als ge één haar mijner knevels raakt, ben je er om koud." De barbier schoor den generaal met bevende hand, doch had geen moed het bevel in zijn geheel uit te voeren. Zelfs werd de gansche historie voor Gijldenlöve verzwegen, daar Reichwein geen man was om mee te spotten.

Gyldenlöve bezat ontzaglijke rijkdommen in Noorwegen, en na den val zijns vijand Griffenfeld (zie Throndjem) werd hem ook het graafschap Tönsberg in leen geschonken. Dientengevolge lagen hem de belangen van Noorwegen na aan het harte. Overal liet hij paleizen en lusthoven bouwen, ook buiten Noorwegen, o. a. het prachtige paleis in Italiaanschen stijl op Kongens Nytorv te Koppenhagen, thans Charlottenburg geheeten en tot een academie voor schoone kunsten ingericht.

Sedert de invoering van het onbeperkte koningschap hadden er geen huldigingen meer plaats gehad. De koningen kwamen zelden te Christiania, en kwamen zij al eens over zooals Christiaan VI in 1733, dan vergezelde hen een zoo talrijke hofstoet, die de bevolking dermate op onkosten joeg (Kongeskijds), dat men er 50 jaar later nog over wist te praten.

Het laatste vorstenbezoek dagteekent van 1749. Frederik V kwam den 3en Juni te Christiania. Op de markt had men een eerepoort opgericht en een fontein, waaruit roode en witte wijn omhoog sprong, terwijl de geheele stad 's avonds *à giorno* verlicht was. De Koning bracht den meesten tijd zoek bij de voorstellingen der Fransche tooneelspelers, die hij uit Koppenhagen had meegebracht en in het raadhuis liet spelen. In stede van zich met Noorweegsche zaken bezig te houden, gaf hij zich met zijn geheimraden aan het hazardspel over. Maar den koning eeren en liefhebben is diep in 's menschen gemoed gegrift. Als Z. M. aan tafel zat

kwamen honderden menschen van allerlei pluim en veder nabij, om binnen gelaten te worden en den Koning te zien. De vorst zelf noodigde slechts weinig gasten. (Elf gewoonlijk). Dan dronk hij "skaal's" op alle Noren, op alle Noorschgezinden en alle Noorweegsche vijanden, terwijl na elken dronk 27 kanonschoten werden gelost. Personen van rang kregen verlof zijn hand te kussen; het kussen zijner kleeren, wat toenmaals voor een dankbetuiging gold, stond hij echter niet toe. Hij deed een uitstapje naar Frederikshald; en toen men hem later sprak over de slechte wegen in Noorwegen, kon hij met recht zeggen: "Zij hebben ons op de handen gedragen."

De Koning bleef veertien dagen in de stad, welke veel voorname en hooge gasten bevatte, ook Europeesche gezanten. Het weer was al dien tijd regenachtig, zoodat bisschop Erik Pontoppidan [1] uit Bergen vond, dat hier nog meer regen viel dan in de stad zijner inwoning. 't Was onmogelijk alle hooge gasten aan rijtuigen te helpen, en daar 't gebruik van parapluies nog onbekend was, kwamen vele doorgaans aan 't hof in natte kleeren. Ook viel het den meesten moeilijk onder dak te komen en verzorging te vinden, ofschoon Christiania na de huldiging in 1656 ten minste zoover vooruit was gegaan, dat men zulke buitengewone maatregelen niet meer behoefde te nemen om aan groenten te komen. Na dien tijd had men in de voorsteden eenige tuinen aangelegd, terwijl de gewassen die in Noorwegen niet wilden groeien, uit Engeland en Holland werden aangebracht. Dit neemt niet weg, dat er in Noorwegen eenmaal een tijd is geweest, waarin iemand op de vraag of hij van groenten hield, met den beroemden Beau Brummell kon zeggen, dat hij eens in zijn leven een erwt had gegeten.

---

[1] Of hij familie is van den beroemden Pontoppidan, die het merkwaardige boek geschreven heeft: "Over de slangen op IJsland" — hoewel daar nimmer een slang heeft rondgekropen — durf ik niet zeggen.

TOESTAND DER LETTERKUNDE. DE GELEERDENSCHOOL.

De boekdrukkunst baande zich laat een weg naar Noorwegen en begon daar eerst te ontluiken, na reeds een paar menschenleeftijden in IJsland gebloeid te hebben. Bij den aanleg van Christiania was in 't gansche land geen drukkerij te vinden.

Hierin ligt waarschijnlijk de reden, dat Christiania schrijvers noch geleerden bezat. Na de oprichting der Latijnsche school zag men somtijds wel een doctor of meester tusschen de bonte schare rondwandelen, doch vermits de positie dier leeraren slecht verzekerd was, bleven de leerstoelen aanhoudend onbezet. De Latijnsche school was toenmaals bijna geheel een geestelijke instelling. Voor de schoolwetsherziening van 1799—1806 werd er geen schoolgeld betaald. Aan een groot aantal leerlingen werd zelfs kost en kleeding verstrekt. Alle discipelen waren in één groot vertrek vergaderd, waar rector en conrector hun lessen gaven en ondergeschikte leeraren ieder hun klasse hadden. De oudste leerlingen die "Degne" in tegenstelling der jongere die "Peblinger" heetten, leidden gewoonlijk een ruw en ongebonden leven. Een paar schoolhistories uit die dagen mogen hier een plaats vinden. Door aardigheid munten zij niet uit, en het schijnt of we in ons onderzoek vorderend, meer en meer de bevestiging krijgen der stelling: "*tel climat, telle poésie*".

Op een Zondag in Mei van het jaar 1637 waren eenige "schooldegne" over den ouden kloostermuur geklommen, en hadden zich in de nabijheid met drank en zang luidruchtig vermaakt. Spoedig kwamen zij in twist met een kleermaker, die zijn beklag aan den rector deed. De hoofdaanlegger viel door de mand en verontschuldigde zich met dronkenschap. Hij werd in de school door 10 leden afgerost; ieder gaf hem 2—3 slagen met 3 rijzen.

Erger maakte het een "Pebling", een predikantszoon uit Eidsvold, die tot tweemaal toe beproefde de school in brand

te steken. Hij bekende zulks gedaan te hebben, om van het schoolgaan bevrijd te worden en naar zijn vader te kunnen wederkeeren. Den 26en Maart 1637 werd hij op bevel van den bisschop in 't schoollokaal door 't gansche personeel afgeranseld; ieder, van den hoogste tot den laagste, van den grootste tot den kleinste gaf hem 3 slagen met 2 rijzen: de rector het eerst, de jongste "Pebling" het laatst. Na volbrachte executie kreeg hij bevel nooit zonder vergunning der overheid in de stad terug te komen.

Onder de leeraren bestond niet altijd de beste harmonie, en 't gebeurde soms dat zij elkander op straat — eens zelfs bij het uitgaan der kerk — een pak slaag gaven. In Frederikshald werd op een goeden dag een rector door een "repetitor" (Hörer) vermoord. Booze tijden voorwaar!

Christiaan IV voegde in 1636 aan de school een gymnasium toe met 3 professoren. Het bestond slechts 25 jaren, en verliep tijdens den oorlog met Zweden. Ook de geleerdenschool ging door branden, geldnood, enz. meer en meer achteruit, en bestond ten laatste slechts uit één lokaal te midden van puinhoopen, zoodat men er wegens de nedervallende steenen en balken niet in of uit kon, en als het regende doornat werd in de school, zoodat men later een loods huurde, waarin een schipper 's winters zijn boot opborg. Eerst in 1719 kwam er weder een behoorlijk lokaal.

Het sprankje geleerdheid, dat in Christiania gloor, ging natuurlijk van de professoren uit, van wie vele wegens verzet tegen het stedelijk bestuur en de geestelijkheid op Akershus gevangen hebben gezeten. De theoloog Nils Chronichius was de eerste, die eenige godsdienstbewegingen in 't stilstaande kerkelijke meer bracht. Hij predikte in de Drieëenigheidskerk en had zoo'n grooten toeloop, dat de predikanten hem daarom reeds scheef aankeken. De *guerre sourde* werd spoedig een openbaren krijg, toen Nils Chronichius van den kansel verkondigde, dat alle predikanten waren apostelen van Satan, fladderende papegaaien, honden die

men met een stuk vleesch den mond moest stoppen, en zoo meer. De heer Nils was blijkbaar te ver gegaan. Men wilde hem gevangen nemen, doch hij ontkwam naar Holland: het voormalig en huidig toevluchtsoord van alle verdrukten en vervolgden.

Nils Chronichius mag alleen daarom genoemd worden, wijl hij de eerste was, die boeken in Christiania heeft laten drukken. (Enkel spreuken.) In 1643 had de stad eindelijk een drukkerij gekregen, doch druk werk was er op den winkel niet. Preeken waren de eerste producten, spoedig gevolgd door een almanak en kantteekeningen op Luthers kathechismus in niet minder dan 10 zware kwartijnen.

Toen de raderen der drukpers eenmaal snorden, ontwaakte ook de zucht voor rijmen en dichten, welke de menschen zoo geweldig in 't hart greep, dat zelfs verzoeken om ambten, vrijdom van belasting, enz. in rijmklanken geschreven en gedrukt werden. Merkwaardig is het, hoe de mensch in alle tijden zijn gedachten in rijm- en versmaat heeft willen gieten; en al moge hij ook openlijk bekennen geen dichter te zijn, op den bodem zijner ziel spoken geestjes rond en zoeken lachende cherubijntjes en kleine zwarte satertjes naar gelijkluidende klankwoordjes. — Als voorbeeld van rijmwoede schrijven we hier 't berijmde verzoekschrift af, waarmeê Mag. Christiaan Muus zich tot den Koning richtte ter bekoming eener opengevallen bisschopsplaats.

Hoogmachtige monarch, de bisschop Anch' is dood,
Zijn Stift vacant en dus: 's mans dood eens anders brood;
Wil 't God, vorst Frederik, dan word 'k gelukkig nu,
En tot ik sterf eenmaal, zal 'k danken hem en U.

Gelukkige koningen, wien de gouden vrucht der dichtkunst zoo van alle zijden in den schoot werd geworpen!

Het eerste wetenschappelijke boek werd in 1689 door Jonas Ramus geschreven: de geschiedenis van Noorwegen tijdens het heidendom (Nori Regnum), 't welk nog alle waarde niet verloren heeft. Ook schreef hij een verhandeling

over de identiteit van Odin en Ulysses. In 't jaar 1746 ontstond een wetenschappelijke strijd tusschen een dokter en een apotheker over de hoedanigheid van het bronwater bij Kongshavn (Koningstuin), die met heftigheid werd gevoerd. Deze polemische geschriften, later te zamen uitgegeven, bevatten niet minder dan 5 deelen quartoformaat. — Het volgende jaar trad voor 't eerst een dame, Mej. Birgitte Lange, in de letterkundige wereld op. Zij leverde vele vertalingen uit het Spaansch, Engelsch en Italiaansch, en hield briefwisseling met de Zweedsche dichteres Mevr. Nordenflijcht in de tale der poëzie; ook schreef zij verzen. Zij stierf in de uiterste armoede; was altijd ziekelijk, doch steeds met een onbedwingbaren lust tot weten bezield geweest; zij was, zooals haar biograaf schreef: *fattig*, *sygelig* en *södmodig* (arm, ziekelijk en zachtmoedig).

De slotprediker Anders Borch gaf een bijbelsch gezangboek uit, en prof. Hans Borch liet een verzameling berijmde grafschriften na van gestorven vrienden, naar Hollandsche origineelen bewerkt.

De eerste letterkundige van naam was Christian Braunmann Tullin. Alvorens een woord over hem te zeggen, dienen we een korte schets te geven van den invloed, die de stad door Engelsche aanraking ondervonden had.

INVLOED VAN ENGELSCHE BESCHAVING EN HAAR GEVOLGEN.

In de 18e eeuw hadden eenige denkers en opmerkers waargenomen, dat Christiania sterk door Engelsche invloeden beheerscht werd, en voornamelijk was hun dit gebleken bij een bezoek van Frederik VI. De stad was als 't ware gelondonniseerd. Engelsche geest (niet te verwarren met humor) en Engelsche levenswijs zaten bij den burgerstand

voor, maakten een element uit van hun karakter, 't welk, zooals een der opmerkers zei: "uit twee achtingswaardige grondtrekken bestond: den Noorschen en den Engelschen grondtrek''. Engelsche smaak en Engelsche gebruiken heerschten in de kleederdracht, in de huizen, in de tuinen, kortom in alles.

Tot deze Engelsche cultuur werkte het drukke handelsverkeer ten hoogste mee, vooral na den brand van 1666. En zelfs de bijstand door de inwoners van Bergen aan het Hollandsche smaldeel verleend (zie Historisch overzicht), bracht verkoeling noch staking in de vriendschappelijke betrekkingen dier beide landen.

Verschillende verhuizingen van Christiania naar Londen en omgekeerd, doch het eerste 't meest, hadden ten gevolge daarvan plaats. De beroemde Engelsche familie Collett was de eerste van adellijk geslacht, wie toegestaan werd zich in Christiania te vestigen en waaraan het patriciaat werd verleend. Het aantal Noorweegsche koop- en zeelieden te Londen wonend was zoo groot, dat zij alreeds in 1687 een eigen kerkgenootschap konden vormen en een predikant aanstellen ter verkondiging van het Evangelie in de moedertaal. Velen keerden uit deze Noorweegsche handelskoloniën mettertijd naar Christiania terug, en lieten zich door hun zonen vervangen; terwijl een groot aantal, die in Londen geboren waren, later tot hooge waardigheden kwamen. Dit alles maakte, dat er te Christiania veel Engelsch gesproken en de Engelsche taal als leervak aan de Latijnsche school opgenomen werd.

Deze levendige omgang met Engeland heeft in veel opzichten den voornamen handelsstand tot een hoogeren ontwikkelingstrap gebracht, dien stand een wijder gezichtskring geopend en meer gevoel van eigenwaarde geschonken. En moge dit bij velen al een dunne laag zijn geweest, bij enkelen heeft deze bekendheid en dien omgang met het trotsche cultuurland, toenmaals het eenige land in Europa in 't bezit van een vrijen regeeringsvorm en een werkelijk

public spirit, een goeden en veredelenden invloed te weeg gebracht.

Een gevolg van dit alles was een meerdere toenadering tusschen den gegoeden koopmansstand en den ambtenaarsstand. Er hadden onderling huwelijken plaats. Daar heerschte een gezelliger en gepaster toon, en geen burgemeester waagde het meer op partijen in zijn hemdsmouwen rond te springen met het glas op de eene hand en in den broeksband de andere hand. De huizen werden zoowel van binnen als van buiten verfraaid. Er openbaarde zich meer kunstzin. Velen lieten de wanden hunner salons beschilderen, en de eerste kunstschilders waagden het Noorwegen binnen te treden.

Wij vermeenen niet onvermeld te mogen laten, dat reeds in de 17e eeuw door toevallige omstandigheden een paar Hollandsche schilders in Noorwegen kwamen, die door de woeste natuur van 't land aangetrokken, hier lang vertoefden. De eerste, Albert van Everdingen (geb. 1621) [1] leed schipbreuk op Norges kusten. Vele zijner Noorweegsche landschappen moeten nog in Koppenhagen te vinden zijn. [2] Zijn leerling Gerard Edema uit Friesland bezocht later Noorwegen om er studies te maken.

De maaltijden speelden in 't gezellige verkeer een groote rol, d. w. z.: als men bij elkander was werd er veel gegeten en gedronken. Reizigers waren in hun beschrijvingen zoo beleefd dit aan 't klimaat te wijten, te meer wijl de dames deze gastmalen even groote eer bewezen en evenveel van den zwaren wijn dronken als de heeren, zonder men bemerken kon, dat hun houding of gelaat iets van het aanvankelijk stroeve en afgemetene verloren had. (Mallets reizen in Noorwegen, 1750.)

---

[1] Dit geslacht is in Nederland nog niet uitgestorven.

[2] Onze beroemde schilder Jacob van Ruysdael heeft naar de modellen van dezen Albert van Everdingen veelvuldige watervallen en rotsgronden op 't doek geschilderd, die nochtans in kunstwaarde moeten achterstaan bij zijn Hollandsche landschappen: het *Scheveningsche Strand*, *Gezicht bij Wijk* en andere. (Aesthetika door Dr. J. van Vloten.)

In 't jaar 1755 kwam een casino tot stand, waar de hooge klasse eens in de 14 dagen danste. Drie jaren later werd door de bemoeiingen van Tullin een rederijkerskamer opgericht, die evenwel niet "in liefde bloeide" maar "in disputen leefde". De hoogere standen zochten verder door een lastig ceremonieel te vergoeden, wat hun aan ontwikkeling ontbrak. De *etiquette* werd hier strenger in acht genomen dan te Koppenhagen, al naarmate men in andere opzichten achterlijk was. Een dame mocht zelve nimmer iets in een winkel koopen, maar moest de waren aan huis laten bezorgen. Niet slechts bij bruiloftspartijen, morgenbezoeken, kraamvisites, enz. moest men van een rijtuig gebruik maken, maar zelfs 's winters, als er hoog sneeuw lag, mocht men binnen de stad niet per slede gaan.

Deftigheid, steeds het kenmerk van middelmatigheid, had Christiania's burgerschap doordrongen van top tot teen. Alle zelfstandigheid, alle oorspronkelijkheid werd veracht en het vreemde nagevolgd tot in de kleinste bijzonderheden, tot in de nietigste dingen. "De buitenlandsche hoffelijkheid," zeide een schrijver dier dagen, "gaat bij ons zoo ver, dat die zelfs in acht genomen wordt bij 't gebruik van bezem en schoenborstel."

Le monde est plein de fous, et qui n'en veut point voir
Doit se tenir tout seul et casser son miroir.

CHRISTIAN BRAUNMANN TULLIN.

Sommige geleerden rangschikken Tullin onder de Deensche, andere onder de Noorweegsche dichters. De plaats zijner geboorte kan ik mijn lezers niet mededeelen, doch zijn vader zag het levenslicht te Tullin in Gudbrandsdalen, en daarom zullen wij hem hier onder de Noorweegsche dichters opnemen. Hij was de eerste schrijver van naam, die

ook buiten de grenzen zijns vaderlands bekend werd; en dien grooten naam heeft hij lang behouden.

Ten gevolge van zijn aanleg was hij student geworden en later predikant, doch wegens borstzwakte had hij den preekstoel vaarwel moeten zeggen. Hij studeerde nu in de rechtsgeleerdheid, en weldra zien wij hem aan het hoofd van een..... stijfselfabriek staan. Later werd hij tolinspecteur en raadsheer, en stierf in den ouderdom van 37 jaren.

De poëzie was zijn lievelingsarbeid, hoewel hij zelden de grenzen van het dilettantisme overschreden heeft, omdat zijn talent eerst tot ontwikkeling en werkking kwam, na de practijk des levens te hebben aanschouwd, toen geestdrift en bezieling natuurlijk minder vurig waren. Hij vervaardigde meest gelegenheidsgedichten, waaronder een menigte *impromptus* voorkomen.

Vooral in den omgang kwamen zijn gaven en edele hoedanigheden uit. Zijn edel hart, zegt Bernt Anker, zijn oprechte vriendschap, zijn verlicht verstand, zijn zeldzame geestesgaven en zijn vroolijke luim maakten in den omgang onzer vroolijke jeugd onze wellust en blijdschap, onze bewondering en ons toonbeeld uit. Zijn meest beroemd gedicht is de *Meidag* ter gelegenheid van de bruiloft eens vriends vervaardigd; toen weinig vermoedend dat het zoo bewonderd en beroemd zou worden. In Koppenhagen maakte het grooter opgang dan heden de meest geniale dichtstukken van Henrik Ibsen. Herhaalde malen werd het gedrukt, en in het Fransch, Duitsch en IJslandsch overgezet. De gelegenheidspoëet was op eenmaal een gevierd dichter geworden. Zelfs Lessing liep er mee weg, en verklaarde dat Duitschland nimmer zoo'n voortreffelijk bruiloftsdicht bezeten had.

Het Meidicht schetst o. a. het landleven en de schoonheid der natuur in tegenstelling met het bedompte leven der koopsteden:

Kom, Muze, nemen wij de vlucht
Uit deez' melancholieken kerker,

Waarin de afgetobte werker
Vergeefs snakt naar wat frissche lucht;
Waar kunst en wetenschap slechts zinnen
Om nieuwe zorgen uit te spinnen;
Waar rijkdom hongert om zijn erven
Het floers te borgen voor zijn sterven, enz.

Naast veel lof kwam veel blaam. Enkele nijdige recensenten beweerden, dat Tullin met "melancholieken kerker" Koppenhagen bedoelde, en bleven steeds verstoord, al verklaarde Tullin herhaalde malen dat dit niet 't geval was. "Ik zou wenschen," schreef hij in een repliek aan den heftigsten recensent Cramer, "dat alle koopsteden zóó waren, dat de beschrijving op hen niet van toepassing kon zijn, doch, Mijnheer, dit is helaas 't geval niet."

In 1760 ontving Tullin een poëtische hulde van enkele dames uit Christiania, aldus luidende:

Een bewijs van hoogachting van eenige herderinnen uit het Noorden aan den Noordschen Ovidius

Ware thans de wereld nog zooals in oude tijden,
Wij richtten voor u op, Tullin, een eerezuil,
Verbiedt de geest des tijds die hulde u te belijden,
Zoo wenschen we uw pen een oogenblik in ruil,
Opdat we met die pen uw beeld zóó konden etsen,
Als gij uw Meigedicht, — met even schoone pracht;
Maar 't zou vergeefsch toch zijn uw waarde af te schetsen,
Uw eerzuil hebt ge zelf gesticht in 't geen gij dacht.
Geloof, o Noordsche Joung, uw roem zal duurzaam blijven,
Gelijk de denkkracht die ge in ons hebt opgewekt;
Bewonderaars willen dit met hun naam onderschrijven,
Ten blijk hoe 't uw geslacht tot leering heeft gestrekt.

Geschreven en onderteekend
Dorinde.
Dorothea, Matthaea, Karen, enz.

Wij wenschen niets af te dingen op de waarde van dit dichtstukje, en hopen het goed te hebben weergegeven, maar toch schijnt naar onze bescheiden meening de hoofdgedachte een navolging te zijn van Milton's gedicht op Shakspeare, 't welk, als ik Milton goed begrepen heb, aldus luidt:

Behoeft mijn Shakspeare wel een kunstig lijkgesteent:
Den arbeid van een eeuw: voor zijn geëerd gebeent'?
Of zuilen van graniet die tot de zonne rijzen,
Om 't heilig overschot een rustplaats aan te wijzen?
Behoeft ge onsterfelijk zoon en erfgenaam der faam
Zoo'n zwak getuigenis tot nagalm van uw naam?
Gij-zelf hebt u gebouwd een eeuwig monument:
Bewondering is de steen, vergoding het cement.
Want daar uw vloeiend rijm de trage kunst verlicht,
En diepen indruk geeft van uw onschatbaar dicht,
't Welk in ons harte leî die Delphische motieven,
Waardoor, ondanks onszelv' de eigen beelden stierven,
En ge ons tot marmer schiep: te veel uw kunst bewust, —
Zoo werd ons hart uw graf, het steen waar ge onder rust,
En wist ge een monument zoo schoon u te verwerven,
Dat vorsten voor zoo'n graf wel zouden willen sterven.

DRUKPERSVRIJHEID. KAREL VAN HESSEN IN CHRISTIANIA.

De stad had in 1763 haar eerste courant gekregen. Na lang aanhouden van het Koppenhaagsche "Adresse kontor" waagde het eindelijk een Pommersch boekdrukker deze zaak te ondernemen.

Zoolang de censuur nog in handen der bisschoppen was, kwamen geen politieke beschouwingen ter sprake, en hoe streng zij de censuur uitoefenden blijkt hieruit, dat een bisschop in 1772 — toen reeds drukpersvrijheid verkregen was — protesteerde tegen uitdrukkingen voorkomend in het volgende fragment uit een ingezonden stuk: "O God! hoe leelijk en kostbaar is niet heden ten dage de kleederdracht onzer vrouwen." — De bisschop beschuldigde nu den inzender, den naam van God ijdelijk te hebben gebruikt!

't Was Struensee, die in 1770 een onbeperkte drukpersvrijheid verleende, 't geen ten gevolge had, dat alle goede en booze tongen los kwamen, en ook de artikelen van het Christiaansche Dagblad een ander gehalte kregen. Zoo verscheen in 1771 het volgende stukje:

"De Deensche beloften ter bevordering van Noorwegens welvaart en geluk hebben altijd bedragen 3 ellen, 3 à 4 duimen. De tijd zal leeren wanneer die provincie-staat de vierde el zal aanvullen of het gedeeltelijk verschil wegnemen. Van een bank, een handelscollege, een universiteit of iets daarvan is in Noorwegen geen spoor te vinden. Niemand kan mij betwisten, dat de Koning wezenlijk den nood van het land niet kent, want een levenloos papier, al staan er de beste letters op gedrukt, kan hem in het duister geen licht geven. Ik vraag u, die kennis van de wereld en de handelingen der menschen verkregen hebt, of ge een land op den aardbol kent buiten Noorwegen, welks nood duidelijker bewezen en bekend is en op welks voorstellen, in goede orde gedaan, minder acht werd geslagen. Ik vraag u, of ge een natie kent of ooit gelezen hebt van een volk, 't welk niet uit rebellen bestond en begeerd heeft zich te vrijwaren tegen hongersnood en ondergang, doch hiertoe geen toestemming heeft kunnen krijgen? Eindelijk stel ik voor, dat diegenen der Deensche natie, die onder ons gevestigd zijn, afzonderlijk zullen aangeven hetgeen zij dienstig voor het land oordeelen. Dit kan misschien meer vertrouwen wekken en op sympathetische gronden eenige uitwerking hebben."

Deze stukken werden later gevolgd door meerdere, die de zaak evenwel minder bevorderden, wijl zij in rijm gesteld en bijzonder heftig en onkiesch waren.

In 1772 werd Prins Karel van Hessen door zijn schoonvader Christiaan VII tot *Vice Rex* van Noorwegen benoemd. In een zijner in 1816 uitgekomen memoriën lezen wij aangaande zijn komst en verblijf het volgende:

"Ik werd te Christiania zeer goed ontvangen, daar men in mij den man zag die alle narigheden zou verhelpen. Ik gaf maaltijden en zag veel menschen ten mijnent, doch hield me weinig met de mannen op; want generaal Huth had mij gezegd: zoek alles te winnen wat lange rokken draagt, het overige volgt van zelf. Ik volgde dezen raad op, en stond

immer op goeden voet met dames en priesters. Men gaf ons groote *soirées*. De rijke koopmansstand was in 2 partijen verdeeld: de Ankersche en de Holtersche. — Men speelt hier klein spel en bij de avondmaaltijden wordt gezongen ... enz."

Volgens den Prins dacht niemand aan eene vereeniging met Zweden, maar wenschte men wel een zelfstandig koninkrijk te worden met hem, Prins van Hessen, op den troon. De fabel van den kikvorsch scheen weer voor niets te zijn geschreven, want reeds nu gingen de uitgaven voor den Stadhouder (Vice Rex) de financieele kracht te boven. Spoedig ontstond er oneenigheid tusschen het stedelijk bestuur en den luit.-kol. Wegener, die als hofchef door den Vorst vooruitgezonden, beloofd had alle uitgaven goed te maken; doch hiervan was niets gekomen, en in Mei 1733 beliepen de verschotten der gemeentekas reeds de som van *f* 4500. — 't Was niet gemakkelijk Zijne Doorluchtigheid een eenigszins passende residentie te verschaffen, vermits Akershus, waar gedurende een paar menschenleeftijden geen vorst meer vertoefd had, totaal onbruikbaar was geworden; en nu men in de stad geen passende woning voor den Prins kon vinden, richtte hij zich zelven er een in, wat tot vele processen aanleiding gaf. Ook had hij een talrijk gevolg van officieren en cavaleristen meegebracht, zoodat de stad veel geld aan inkwartiering moest uitgeven, waarbij nog kwam, dat de rijkste burgers klaagden over de onmogelijkheid om de officieren van den Prins tevreden te stellen. Deze verlangde bovendien voor hem en zijn gemalin een bijzonderen stoel in de kerk, hetgeen 't kerkbestuur wegens de hooge kosten met hem in botsing bracht. Waren de onaangenaamheden nu hiermede maar geëindigd, doch er was meer. De vele paarden van den Vorst en zijn gevolg moesten een onderkomen hebben. In 't begin had men ze hier en daar besteed, maar wijl de betaling achterwege bleef, verzocht het bestuur der stad aan Z. D., om reden der vele inkomende klachten, hierin verandering te brengen. Had dit bestuur maar gezwegen! Nu waren zij verplicht een nieuwen stal te

bouwen, waarvoor Z. D. het terrein uitkoos, waar eenmaal de Drieëenigheidskerk stond, bij den grooten brand in 1686 ingestort. Dit bracht het kerkbestuur nogmaals tegen den Vorst in 't harnas, doch deze bleef onverbiddelijk: de stal moest er komen. Alvorens hij echter voltooid was vertrok de Prins uit Noorwegen. Dit was het eerste vorstelijk bezoek waarmee de stad niet ingenomen was geweest.

Eerbiedig de Goden, maar houd hen op een afstand.

NOORWEGEN TIJDENS DE FRANSCHE REVOLUTIE.

Zoo verliep het laatst der 18de eeuw, of liever, daar volgens Kant geen tijd verloopt, de geschiedenis verliep in den tijd, tot de Fransche revolutie haar hydrahoofd opstak. De voorvallen daaraan voorafgegaan komen hoofdzakelijk neer op een plan van Gustaaf III ter verovering van Noorwegen (1772), en het uitzenden van een Noorweegsch troepenkorps, om een inval in Zweden te doen tijdens den oorlog tusschen Zweden en Rusland, waarin ook Denemarken als Rusland's bondgenoot betrokken was (1788—1790). Deze onberaden inval kostte de Deensch-Noorweegsche regeering 7 millioen Rdlr. en verscheiden duizenden Noren, die niet door 's vijands zwaard maar door de slechte legerverpleging gevallen waren, ter eeuwige beschaming van den stadhouder Karel van Hessen.

Nadat de Fransche revolutie haar eerste militaire lauweren geplukt had, ontwaakte ook in Noorwegen de zucht om zich van het Deensche juk te bevrijden. De geest der revolutie werd vaardig over de ernstige Noren. Er werden groote maaltijden gehouden en vele toasten gedronken op *Frihed, Lighed og Enighed*, tot groote ergernis der Denen, die voor koning en constitutie gezind waren. Eenige twisten sproten er uit voort, welke echter niet verder gingen dan het uit-

deelen van oorvijgen en het bezigen van scheldwoorden. — De democratie werkte zoowel in 't openbaar als in 't verborgen. De in 1790 opgerichte Halfdansclub [1], die 1000 leden telde, spatte als een bom uit elkaar, toen men er de Fransche gelijkheid in wilde voeren, en voorname lieden in dezelfde *quadrille* wilde laten dansen met personen van minder allooi.

De tijdgeest sloeg ook niet op de hoogere standen over, waartoe vooral oploopen van de arbeidende klasse en andere aanstoot gevende dingen van vurige republikeinen medewerkten. Onder deze laatsten vond men toch lieden, zoo afkeerig van koningen en tyrannen, dat zij bij een sterfgeval in de koninklijke familie hun vrouwen in het rood gekleed lieten gaan, tijdens andere dames den zwaren rouw aannamen. — Behalve eenige oploopen van het geringe volk in Christiania en andere steden, die uit gebrek aan koorn geen brood hadden, en de boven vermelde bijzonderheden, heeft de groote omwenteling, die het oude Europa tot op zijn grondvesten deed trillen, op Noorwegen geen merkbaren invloed gehad.

FLADEBIJ.

Reeds in de 17de eeuw hadden Christiaansche patriciërs de gewoonte kleine uitstapjes te maken naar verschillende plaatsen in de omstreken ter doorbrenging van een genoegelijken dag. Onder al die lievelingsplekjes stond het omstreeks 4 mijlen van Christiania gelegen Fladebij bovenaan, alwaar gedurende 2 geslachten 'n aaneengesloten gezelschap de genoeglijkste en vroolijkste samenkomsten hield. Fladebij was een buitenplaats (Hovedgaard), uit grootere en kleinere

[1] Een societeit voor zang, dans en spel. De Halfdan's waren de voorvaderen van Harald Haarfager.

landgoederen en huizen voor dienaren bestaande. De heerlijkheid van het goed bestond voornamelijk in het daarbij behoorende bosch, 't welk tegelijkertijd groote voordeelen afwierp. Vóór 1720 behoorde het aan 't geslacht Rosenberg doch later kwam het aan de familie Collett. Fladebij was tevens een jachtslot, en ieder jaar met Kerstmis (Julen) waren talrijke gasten daar bijeen. — De partijen en feesten op Fladebij waren voornamelijk tot stand gekomen, toen het geheele gezellige verkeer in Christiania hooger vlucht had genomen en Braunmann Tullin de eerste toonaangever (Skjönaand) was geworden.

Van de vroeger daar gegeven feesten is weinig bekend. Alleen weet men, dat van den kansel dikwijls van "de flade Veie" (gladde weg) werd gesproken. Ook andere dwarskijkers spraken kwaad van de kerstfeesten op Fladebij, en hoewel de geest des tijds, toenmaals uit de beide factoren grilligheid en lichtzinnigheid bestaande, ook hier zijn invloed deed kennen, zoo zijn toch al die berichten en vertelsels valsch of overdreven. Menschen, die geen vreugd of levenslust kunnen dulden en de vroolijkheid bekladden, vindt men overal.

Tegen Nieuwjaar kwam gemeenlijk een getal van 30 personen uit Christiania naar Fladebij over, om er een tiental dagen door te brengen. De aanzienlijkste gasten, die Christiania kortstondig binnen haar muren zag, werden dan meegenomen.

Na aankomst der gasten werd er geloot met 15 kogeltjes voor de heeren en 15 voor de dames, genummerd van 1 tot 10; de overige waren nullen. De heer en de dame, die gelijke nummers trokken, waren voor één der 10 dagen gastheer en gastvrouw. Zij moesten op dien dag voor 't genoegen van het gezelschap zorgen, en aan de maaltijden voorzitten. Op een der dagen werd er een optocht gehouden, of wel een geïmproviseerde comedie gegeven. Aan 't diner ging het vroolijk toe. Daar zat, zooals Castruccio Castricani [1] het eens

[1] Het leven van C. C. door Macchiavelli.

uitdrukte, geen hout op hout, maar er werden vertellingen ten beste gegeven, improvisaties gehouden, verzen voorgedragen, toasten op rijm geslagen, enz.

In 't jaar 1800 werden met Nieuwjaar nog steeds diezelfde feesten gehouden. Op dien dag ontstond er strijd, of de nieuwe eeuw moest aanvangen met 1 Jan. 1800 of wel met 1 Jan. 1801. Bernt Anker (zie volgend hoofdstuk), na Tullin de grootste "Skjönaand" (Schöngeist) maakte aan de debatten een einde door het volgende *impromptu:*

Laten de geleerden vorschen,
Wen een eeuw ten einde is,
't Past ons een gesprek te schorsen
Dat het brein verstompt gewis;
Want dan kan het hart niet gloeien,
Niet ontbranden voor Collett;
En waar rust noch vrede bloeien
Gaat de vriendschapsband te wed.

Natuurlijk werden bij die partijen veelvuldige "skaal's" ingesteld op den gastheer en de gastvrouw, die ter onderscheiding van de titulaire personen oppergastheer en gastvrouw werden genoemd.

Kom drinken wij van zorgen vrij nu met een vollen beker
Op gastheer en op gastvrouw weer, dat willen allen zeker;
En zingen wij verheugd en blij van Juli's prettige dagen.

Des avonds werd er gedanst; na afloop een kleine maaltijd gehouden, die menigmaal uit grutjes bestond, en ten slotte een kleine tooneelvoorstelling gegeven. Deze eindigde met een verloving van den gastheer en de gastvrouw op den volgenden dag, die alsdan hun gasten op de bruiloft voor morgen noodigden. Dat menschen kinderen in 't groot zijn blijkt hier duidelijk.

Ook werd er dikwijls een auctie gehouden, en dan natuurlijk de kleinste zaken tot de hoogste prijzen afgezet. Enkele gasten hielden ook wel bank, en wonnen of verloren aanzienlijke sommen.

Iederen avond, 12 uur, eindigde de pret. De titulaire gastheer zette twee stoelen neer, en nam naast de titulaire gastvrouw daarop plaats. Dan kwamen de heeren achter elkander voorbij den stoel der gastvrouw en kusten haar op de handen en den mond; de dames kusten achtereenvolgens den gastheer; deze kuste zijn gastvrouw, de gastvrouw kuste hem.... kortom een gekus had er plaats om wee van te worden. Daarna ging men ter ruste. — Lord Brougham, een zwartgallig Engelschman, vond dat er te veel gekust werd; ieder spel eindigde, zegt hij, met een kuspartij. (Kissing match)

Eerst langen tijd na 't jaar 1800 trad een tijdperk in, waarin met Kerstmis op Fladebij geen gasten meer waren. De plaats was later in handen eener jachtclub gekomen, bestaande uit de aanzienlijkste patriciërs, zoodat het vrij wat moeite kostte hierin te worden opgenomen. Een opperjagermeesteres was de hooge schutspatronesse van 't gezelschap. Zij werd behandeld met den diepsten eerbied en de grootste hoogachting. Zij was boven de wet, en haar wil was wet. Nieuwe leden konden slechts met haar goedkeuring worden aangenomen. Zij werden niet eerder jagers genoemd, dan na een haas te hebben geschoten. De ceremoniemeesters hadden op te letten, dat de opperjagermeesteres, de jageressen of andere dames met de meeste voorkomendheid werden behandeld, wanneer zij het gezelschap de eer aandeden de jacht bij te wonen, opdat zij voor een volgende keer niet afgeschrikt zouden worden. De opperjagermeesteres presideerde in alle zaken het jachtrecht betreffend.

BERNT ANKER.

Onder de hooge gasten van Fladebij was Bernt Anker een dier gelukkige Zondagskinderen, die alles vermogen,

tot alles komen, en aan wie naast groote geestesgaven ook groote rijkdommen ten deel zijn gevallen.

B. Anker was van adellijk geslacht. Hij bezat een warm hart, vurige vaderlandsliefde en hoog gevoel van plichtsbetrachting. Hij stond aan het hoofd der voornaamste patriciërs, was een rijk grondbezitter, bekleedde de hoogste ambten en is als een mystische figuur onder de inwoners zijner geboortestad blijven voortleven.

Toen hij gereisd had en zijn opvoeding voltooid was, wenschte hij diplomaat te worden. De dood zijns vaders riep hem echter in 1765 naar Christiania, waar hij op verlangen zijner moeder van zijn lievelingswensch afstand deed, en het bestuur van 't groote handelshuis op zich nam. Niettegenstaande al de beroeringen dier tijden, o. a. den Amerikaanschen vrijheidsoorlog, bloeide het Ankersche Huis onder den jeugdigen chef, die spoedig door zijn groote talenten en machtige speculaties een der vermogendste mannen van het land was. Behalve uitgestrekte bosschen bezat hij aanzienlijke bergwerken, zooals de ijzerwerken te Moss. Ook richtte hij een kanongieterij op, en kreeg spoedig de leverantie der Deensch-Noorweegsche vloot.

De oude lust tot ambten bleef echter steeds bovendrijven. Reeds was hij staatsraad geworden, en stond hij in nauwe betrekking met Prins Karel van Hessen. (1788) Zoo kreeg hij ook in de volgende jaren verschillende eerepostjes, als kamerheer, enz. In 1803 werd hij Ridder van den Kouseband, een zeldzame eer voor een Noorman. Op den dag zijner benoeming trokken geheele volksscharen voorbij zijn paleis, voor welks ramen de nieuwe Ridder stond, met het witte lint versierd, de goê gemeente minzaam groetend.

Op deze aarde komt aan alle grootheid een einde. Den 22sten April 1805 stierf hij te Koppenhagen, 59 jaar oud, na in zijn laatste jaren aan zwakheid van geestvermogens te hebben geleden. Zijn lijk werd naar Christiania overgebracht, en in de Frelserskerk in 't familiegraf bijgezet.

B. Anker was, gelijk we reeds opmerkten, een hoogst ontwikkeld man, die niet alleen met de nieuwste letterkunde van het cultuurland (Brittannië) bekend was, maar ook, volgens eigen getuigenis 7 talen grondig sprak. Hij beoefende tevens met grooten ijver de natuurwetenschappen, en hield voor een intiemen kring van heeren en dames voorlezingen in de zaal zijner bibliotheek. (1796—1797) Hij was lid van verschillende geleerde genootschappen, en heeft vele geschriften nagelaten: epigrammen, epilogen en grafschriften in verschillende talen, benevens een groot aantal novellen. Ook heeft hij een tooneelstuk vervaardigd en een autobiographie geschreven. In alles kunnen wij hem eenigszins met onzen Huygens vergelijken.

Onder de groote werken, door zijn vrouw tot stand gebracht, behoort de oprichting van een weeshuis. Toen zij begraven werd vielen vele menschen van smart in zwijm. B. Anker zelf heeft behalve zijn in 't werk gestelde pogingen tot het oprichten van een bank, van een universiteit en andere instellingen, aan de stad verschillende gelden en goederen geschonken; o. a. een gebouw voor een krijgsschool en gelden voor een bibliotheek. Hij ondersteunde kunstenaars en geleerden, en ontnam velen de zorg voor het dagelijksch brood. Zijn vriend, de dichter Schack Staffeldt, vervaardigde na zijn dood eenige gedichten op hem in verschillende talen, van welke wij eenige coupletten willen mededeelen:

Lieflijk als de heilige luchtstroom uit een beter wereldoord,
Ging een koesterende warmte uit uw edele daden voort;
En waar vorsten niet meer schonken gaf uw goedig hart volop,
Spoordet gij de bleeke schimmen langs het pad der zorgen op.

Edele man! die onder weelde en der wereld hoogste pracht,
Als de zonen van de armoed' ingetogen waart en zacht;
Als ge hulde af liet dwingen toch u zelven hieldt in toom,
En onfeilbaarheid slechts aanzaagt voor bedriegelijken droom.

Zeldzaam adelling! 'k wil aan uw roem nog hechten
Een enk'len dichtrentoon, geuit vol diepe smart, —

En om uw edelen naam wil ik deez' bloemkrans vlechten:
Wie u niet steeds bemint heeft een verdorven hart.[1]

Bernt Anker's goedhartigheid en welwillendheid waren zoo groot, dat na zijn dood bevonden werd, dat hij alleen 500,000 Rdlr. aan giften had geschonken in den vorm van leeningen. — Zijn inkomsten waren in de laatste jaren ontzaglijk toegenomen, en bedroegen na aftrek van alle uitgaven — voor zijn huishouding alleen 40,000 Rdlr. — een netto opbrengst van 100,000 Rdlr. Deze schatten had hij voornamelijk aan den houthandel te danken, die hem in de voordeelige jaren 1801—1804 een jaarlijksch inkomen schonk van 240,000 Rdlr., hoewel hij zijn bosschen ook meer dan verstandig was had laten omkappen. Zijn geheele vermogen zal ongeveer 1,485,000 Rdlr. hebben bedragen.

Alreeds 3 jaren voor zijn dood had hij bepaald, dat zijn vermogen of eigendommen als een geheel in stand zouden blijven (Fideicommis). Het vruchtgebruik zijner bezittingen zou strekken deels voor zijn familie, deels voor liefdadige doeleinden; terwijl 't geheel door zijn naasten erfgenaam, Peder Anker, bestuurd zou worden, en na dezen, zooals hij goedvond te bepalen. Deze minder verstandige daad gaf tot vele verwikkelingen en processen aanleiding. Het groote Fideicommis ving de zaken aan met een aanzienlijk verlies

---

[1] NYE DIGTE AF SCHACK STAFFELDT, KIEL 1808.

Ömt udaanded' du en hellig Varme,
Lig en Luftning fra en bedre Jord;
Mild, hvor selv ei Konger sig forbarme,
Speided' du de blege Sorgers Spor.

Aedle Mand! som midt i Pragt og Fylde
Var lig Armods Sönner, blöd og öm,
Og som, naar han Höihed saaes at hijlde,
Ubedraget, hijlded' kun en Dröm;

Sjeldne Aedling! trösteslös jeg saetter
Dette Minde uden Pral og Svig;
Om dit Navn en sjelden Krands jeg fletter:
Den var ond, som ikke elskte dig.

in gelden en goederen; werd achtereenvolgens door allerlei ongelukken getroffen, en ging in 't jaar 1819 in andere handen over.

TOESTAND VÓÓR DEN OORLOG TUSSCHEN ENGELAND EN ZWEDEN.

Op het einde der 18de eeuw stond Christiania op het toppunt van haar bloei, zoodat met dezen oorlog eigenlijk de geschiedenis van het oude Christiania eindigt. 't Was de schoonste stad in Noorwegen. Zij maakte met haar steenen huizen en breede straten een aangenamen indruk op alle reizigers. De rijkste kooplieden en de voornaamste ambtenaren woonden hier. De houthandelaars maakten de 1ste klasse uit. Zij bezaten verbazende rijkdommen, hoewel de eerste verschijnselen van een te overmatig omhakken der bosschen zich reeds begonnen te openbaren. De handelaars der 2de klasse, gewone burgers, konden geschat worden een vermogen te bezitten van minstens 16,000 tot 20,000 Rdlr. De houthandel stond echter te veel op den voorgrond; al het andere moest daarvoor wijken. Wat men aan contanten bezat, werd besteed tot koopen, vellen, hakken, zagen en inschepen van hout. Andere producten werden daarom duur, terwijl de overige handel en industrie kwijnden. Manufacturen werden slechts in het tuchthuis vervaardigd. Te dien opzichte was het in de laatste jaren toegenomen aantal leden een voordeel. Diefstal was vooral in Christiania aan de orde van den dag. Te Hedemarken kwam 1 dief voor op de 335 menschen, in Frederiksstad, door vele gevluchte Zweedsche dieven bezocht, 1 op de 100 en te Christiania 1 op de 94. Ook onder de hoogere klasse vond men in de 18de eeuw talrijke voorbeelden van oneerlijkheid; een tekort in de kas was geenszins een ongewoon verschijnsel, somtijds zelfs de som van 100,000 Rdlr. beloopend.

Het onderwijs was in denzelfden treurigen toestand gebleven; buiten de kathedraalschool en de krijgsschool waren geen inrichtingen ter hooger vorming aanwezig. Ook weten we, dat de Latijnsche school niet sterk bezocht werd, daar het onderwijs kosteloos werd gegeven, de leerlingen zingen moesten in de kerk en bij bruiloften, begrafenissen, enz. hun opwachting moesten maken. De patriciërs hielden er huisleeraars op na, en lieten de school over aan zoons van predikanten en zoons van de geringere burgerklasse. Ook zonden zij de jongens buitenslands, naar Flensburg, Lübeck, Hamburg en Londen. In laatstgenoemde plaats verleerden zij hun moedertaal, en kwamen terug met een Engelsche snede in hun kleeding en in hun tong, dikwijls tot groote blijdschap van vader en moeder.

De bevolking was niet zeer toegenomen. In 1769 bedroeg zij 7496 zielen, en bij de volgende volkstelling slechts 9235. Zoo was in korte trekken de toestand van Christiania bij het uitbreken van den oorlog.

OORLOGSTIJD.

De vredebreuk (1807) met Engeland en Denemarken bracht weldra een algeheele omwenteling in alle Noorweegsche toestanden te weeg, en nergens deed zich dit meer gevoelen dan te Christiania. Het levendige verkeer met Engeland hield tot groote schade van den handel op, terwijl het gelijktijdig zwaar te dragen verlies der oorlogsvloot de verbinding met Denemarken verbrak. Dit alles vermeerderde wel het lijden van het volk, maar zette het tevens een zelfstandigheid bij, als het in eeuwen niet had gekend.

Alreeds 24 Augustus 1807 moest de Koning een Noorweegsche regeeringscommissie aanstellen, bestaande uit den commandeerenden generaal Prins Christiaan August von Au-

gustenborg, den stiftsambtman Moltke, den staatsraad Falsen en den kamerheer Rosenkrantz: beide laatsten verdienstelijke en ontwikkelde mannen.

Spoedig kreeg Christiania een krijgshaftig aanzien. Den 25en Augustus 1807 vorderde de Stiftsambtman de burgerij op zich te wapenen, en sloeg hij de oprichting van vrijkorpsen voor. Er werd dan ook een compagnie Artillerie (vrijwilligers) in 't leven geroepen. Eveneens schafte de stad met behulp van bijdragen een schip aan voor de kaapvaart, en werd er een formeele kapercompagnie opgericht. De grootste moeilijkheid bestond in het aanschaffen van koorn, nu de houthandel had opgehouden; en reeds na den oogst van 1807 moest de Staat maatregelen nemen, om in 't gemis van koorn te voorzien. Den bakkers werd bevolen slechts brood te bakken uit roggemeel, het zg. gezemelde, op poene van 1 Th. voor ieder ander brood, dat zij verkochten. Verder zocht men naar surrogaten, om in de gewone levensbehoeften te voorzien. Paardenvleesch werd aanbevolen, en *anathema's* naar het hoofd der katholieke geestelijkheid geslingerd, wijl zij de Noormannen het eten van paardenvleesch had doen verleeren. (Zie Gesch. van Noorw. tijdens het heidendom) Er werd aangegeven bier uit berkesap te brouwen en tabak uit aardappelloof te bereiden. Bisschop Bech sloeg voor brood uit spruitkool of IJslandsch mos te bakken. Andere voorname personen zochten mede ijverig naar surrogaten voor het volk, hoewel zij er niet altijd evenveel dank voor inoogstten. Tot in het jaar 1813 werd nog het volgende populaire liedje gezongen:

De patriotten moeten we dokken,
Die leerden hoe de kleine man
Met paardenbout en oude knokken
Zich des noods generen kan.
Eeuwig moeten wij hen eeren,
Die zoo spoedig konden leeren,
Surrogaten te vermeeren;
Dat zij leven,
En mocht hen de hemel geven
Surrogaten te aller tijd!

De onafgebroken krijg deed vele *chevaliers d'industrie* als paddestoelen uit den grond opkomen, en de politie klaagde in 1808 over een "rondzwervende bende Duitsche bedelaars." Het verboden hazardspel nam in de stad weder hand over hand toe. Tot in 1813 was in Hjörnegaarden een berucht speelhuis, waar men een "wachtwoord" moest wisselen, om binnen gelaten te worden. Het pauperisme breidde zich uit, de diefstallen namen toe, zoomede het slaan van valsche munt.

De omgang der hoogere klasse kon natuurlijk niet meer op dien weelderigen voet plaats hebben als vroeger. Gestadig werd dan ook in de couranten tegen overdadige weeldezucht gewaarschuwd. Men kwam evenwel nog dikwijls te zamen en vermaakte zich voortreffelijk, hoewel niet in die mate als voorheen. Hieromtrent vindt men nog het volgende opgeteekend: " 't Is de bedoeling niet hier den verleden tijd te verheffen ten koste van den tegenwoordigen. Iedere tijd heeft zijn licht- en zijn schaduwzijde, doch de toenmaals heerschende vroolijkheid bestaat niet meer, en het schijnt of de genius der gezelligheid weggevlogen is. Men miste toen dingen, welke men thans najaagt, doch men was meer zonder zorg, en beschouwde de aarde zooals zij was, en met een luchtig hart."

De tooneelvoorstellingen werden door den oorlog niet geschorst; ja, men speelde met grooter ijver dan ooit te voren. Het tooneel was in dienst van het patriotisme gekomen, en thans opengesteld voor iedereen, en niet meer als vroeger uitsluitend voor de leden van het dramatisch gezelschap. De opbrengst strekte voor arme families, wier verzorgers in Engeland gevangen zaten. De biljetten kostten *f* 1.50, of wat men *à discrétion* meer wilde geven. Deze tijd was in 't algemeen de gulden eeuw voor eigen theaters; elke niet al te kleine stad bekwam haar tempel voor dramatische kunst, en deze ontwaakte kunstzin is ongetwijfeld niet van cultuurhistorische beteekenis ontbloot.

In Februari 1808 verklaarde Denemarken den oorlog aan

Zweden, en namen de beproevingen eerst recht een aanvang. Behalve de inkwartiering van eigen troepen kreeg men ook Zweedsche krijgsgevangenen te verzorgen. De rijke handelsstand hield zich in die dagen goed. Alles werd gedaan om het volk in vroolijke stemming te houden, en giften ingezameld voor de achtergebleven families der buitenlandsche krijgers. Dames naaiden linnen en maakten pluksel.

Van den generalissimus Prins Christiaan, later stadhouder en voorzitter der regeeringscommissie, valt niet veel te zeggen. De 6 jaren van zijn verblijf in Noorwegen bracht hij meestal in Frederikshald door, stil en bedaard levend. Zijn civiele lijst als vorst was dan ook luttel, en zijn inkomen als legerhoofd eveneens gering. Hij bewoonde slechts eenige weinige kamers in Ankers-paleis, hield geen huishouden, maar liet zijn eten uit een nabijgelegen restauratie halen.

Prins Christiaan hoopte met de overige leden der regeeringscommissie, dat Frederik VII tot Zweedsch koning of troonsopvolger zou worden verkozen, en invloedrijke Zweden gingen van diezelfde gedachte zwanger. Dit zou echter alleen mogelijk zijn geweest, wanneer Denemarken en Noorwegen een vrijen regeeringsvorm hadden gekregen met dien van Zweden overeenkomend; doch Frederik en zijn Generale Staf begrepen dit anders, en lieten den rechten tijd voorbijgaan.

Intusschen had de onbeduidende Moltke zijn afscheid bekomen, en was in zijn plaats benoemd de vroegere stiftsambtman, thans Deensch kanselier, Frederik Julius Kaas. Hem beschouwde men als den rechten man voor Noorwegen; als een oud vriend werd hij ontvangen met ovaties; hem ter eere werden tal van feesten gegeven. Doch spoedig verloor hij zijn groote populariteit. Ten eerste was hij als een soort bespieder gekomen, om den Prins in 't oog te houden, die Zweden wilde aangrijpen. Ten tweede was hij hoogmoedig en ijdel geworden: twee eigenschappen in de oogen der Noren onduldbaar. De stadhoudersveeren droeg hij op zijn hoed. Hij liet zich "Excellentie" noemen, en veroorloofde

zich uitdrukkingn als deze: "zoolang ik het bestuur van dit land in handen heb;" — en dat, terwijl de Prins nog altijd stadhouder was.

He "Scandinavisme" zat toen in de lucht. Het bracht vijandschap tusschen den Prins, die volbloed, en Kaas, die gematigd Scandinavist was. Op een gastmaal bij de familie Collett kwam het tot een botsing. De gastheer stelde, na op den Stadhouder te hebben gedronken, ook een gezondheidsdronk in op Kaas. In plaats van mee te drinken liet de Prins zijn glas staan, maar zeide: "ik hoop dat hij zich wel bevindt." — Kaas verliet spoedig daarna Christiania, zonder erg betreurd te worden. Toch schreef hij later aan een zijner vrienden: "Indien mij geen plichten aan mijn Koning bonden, zou niets mij verhinderen, om mij met lijf en ziel aan mijne trouwe Noren te verbinden tot mijn laatste oogenblik." Deze man was inderdaad zeer ijdel.

Nadat 10 December 1809 de vrede te Jönköping was gesloten, verliet Prins Christiaan Noorwegen. Te zijner eere werden vele afscheidsfeesten gegeven en een werkhuis opgericht, zijn naam dragend, en bestemd voor van arbeid verstoken personen van beider geslacht.

Door verschillende inschrijvingen kreeg de stad ook eindelijk een Hoogeschool. Reeds 1 ½ eeuw geleden, in 1661 dus, hadden de Noorweegsche Stenden daartoe een petitie bij den Koning ingediend, die na gelezen te zijn in het archief opgelegd en thans, 1811, voor den dag werd gehaald. Naast den steun der regeering leverde het gansche land bijdragen, hoewel men over die van Bergen en Throndhjem maar weinig tevreden was. Een enkele man te Kragerö teekende alléén voor meer in, dan het gezamenlijke bedrag der negen grootste bijdragen van de stad Bergen. "Kwam het aan op het uitrusten van een kaper- of zeerooversschip," zeide men, "dan bleef Bergen nooit achter, maar nu het een hoogeschool gold, was de deelneming flauw."

Christiaan August was als stadhouder opgevolgd geworden door Prins Frederik: een vrij onbeteekenende figuur,

overigens van een goedaardig karakter en vriendschappelijk van aard. Hij had de verdienste ongehuwd te zijn, doch leefde met de van haar man gescheiden Baronesse Clara von Lilliencron. Deze miste als dame de eigenschappen om in Christiania den toon aan te geven, en was, zooals de historie zegt, meestal van lichtzinnige luitenants omgeven.

In uns'res Herren Haus viel Knechte sind geschaart,
Und jeder dient dem Herrn auf seine eig'ne Art.

CHRISTIANIA ONDER HET STADHOUDERSCHAP VAN CHRISTIAAN FREDERIK.

Met snelle schreden naderde nu het tijdstip, 't welk den band tusschen Denemarken en Noorwegen zou verbreken. Bij het tractaat van Aabo (Oct. 1812) had men Zweden 't bezit van Noorwegen gewaarborgd, ter belooning zijner verleende hulp in den laatsten coalitie-oorlog. De Noren werden met Zweedsche vlugschriften overladen, doch niettegenstaande de vele rampen (continentaal-stelsel, verlies der vloot en verwoeste financiën) uit de verbinding met Denemarken voortgesproten, bleven zij hun oud broederrijk en hun koning trouw. Om die vereeniging inniger te maken dan voorheen, werd er bepaald, dat de naaste Deensche troonsopvolger voortaan het stadhouderschap in Noorwegen zou bekleeden.

De Kroonprins Christiaan Frederik (geb. 18 Sep. 1786) was in vele opzichten een wonder zijner familie, dewijl hij in aanleg en ontwikkeling geheel van de leden uit het Oldenburgsche Huis afweek. Sedert de dagen van Frederik III had geen dier leden op 't bezit van wetenschap aanspraak kunnen maken; alleen deze telg had kunst en wetenschap liefgehad en beoefend. Hij was eerevoorzitter van het Wetenschappelijk Genootschap in Throndhjem, en had

ter gelegenheid van de stichting der Noorweegsche hoogeschool te Koppenhagen in het "Genootschap voor Noorwegens welzijn" een redevoering gehouden, die in beide rijken opzien had gebaard, uit hoofde van den frisschen, rijken en diepzinnigen inhoud en den schoonen, sierlijken vorm. In Noorwegen had hij zich hiermede groote populariteit verworven.

Christiaan Frederik was een der weinige mannen, die een dagboek aanhouden. Daaruit is gebleken, dat alreeds in 1811 des Prinsen hoogste wensch was, het stadhouderschap in Noorwegen te bekleeden. Vurig aanhanger van het "Scandinavisme", wilde hij een centraalpunt vormen, waarheen zich alle toewijding van het volk kon richten. Eindelijk zag hij in 1813 zijn wensch vervuld. In denzelfden tijd, dat Karel Johan (Bernadotte) in Duitschland verscheen om Napoleon te bekampen, kwam Christiaan Frederik in Noorwegen.

Het eerste gevolg van 's Prinsen komst te Christiania was een aaneenschakeling van feesten en partijen. Na 1807 was een doffe onverschilligheid in de gemoederen gevaren; alle pogingen tot vooruitgang en opwekking waren buiten het rechte spoor getreden; men beschouwde alles van een rooskleurige zijde, en bekommerde zich weinig om den dag van morgen.

Den 22en Mei hield Christiaan Frederik zijn intocht te Christiania, 't geen gepaard ging met groote ceremoniën en velerlei plechtigheden. De Prins leî de verklaring af, dat zijn hand eerder zou verdorren dan dat zij den afstand van Noorwegen zou onderteekenen. De eerste dagen besteedde hij aan het samenstellen van een hof. Hoewel gehuwd, leefde hij gescheiden van zijn vrouw en was als vrijgezel te Christiania gekomen. Des te meer wekte het de hoogste verbazing, toen hij bij het samenstellen van zijn hof begeerde, dat ook dames daarin opgenomen werden, en ten hove verschijnen moesten in *robe de cour*. Indien de vijand voor de poorten had gestaan, kon hij geen grooter schrik en verslagenheid in de stad hebben gebracht dan dit zonderlinge bevel des Prinsen. De mannen wilden hun vrouwen en doch-

ters niet voor den jongen en schoonen Vorst laten verschijnen, vooral niet in *robe de cour*. Wie echter iets van den aard der vrouwen afweet, zal het niet verwonderen, dat 's Prinsen wensch vervuld werd. De dames maakten hun opwachting in 't paleis, waar Christiaan Frederik allen, den jongsten en schoonsten vooral, eenige minzame woorden toesprak.

De invloed van den genot lievenden Vorst deed zich in de stad weldra gevoelen. Er werd een muziek-lyceum opgericht. Rijke lieden deden hun dochters onderwijs geven op de piano-forte, hun zoons op viool, fluit en andere strijk- en blaasinstrumenten. De vermakelijkheden der stad werden door Christiaan Frederik aangemoedigd en vermeerderd. Het verbod van den vorigen stadhouder, om met St. Hansavond geen fakkels of teertonnen te branden, werd opgeheven. De grooten der aarde wedijverden met elkander in 't geven van partijen. Maar alles werd in de schaduw gesteld door het aan den Prins gegeven bal, na terugkomst van een uitstapje in het Christiaanstift. De onkosten dezer partij waren geschat op 80,000 Rdlr. De nog ontbrekende 17,000 Rdlr. werden door den Vorst zelven bijgepast. — Doch te midden dezer feestvieringen slopen honger en misdaad rond. Velen hadden moeite in 't leven te blijven, vooral de mindere standen. Diefstallen met braak waren aan de orde van den dag; soms werden er vijf op één morgen in de courant gemeld. Buiten de stad gingen de zonderlingste geruchten rond, veel overeenkomend met die, welke later (1869) Christiania verontrustten, toen men elkaar mededeelde, dat 't vrijmetselaars-genootschap zich afgaf met het vangen van jonge, vette mannen en vette meisjes, om ze te slachten. In 1813 verhaalde men, dat 2 Turken zich binnen Christiania ophielden, die een ton gouds gaven voor een ton menschenvleesch, en twee ton voor hetzelfde quantum menschenbloed. De kamerheer Rosenkrantz, ja de Prins zelf, heette het, waren stilzwijgende toeschouwers. De ongelukkige slachtoffers werden in het huis van Christiaan Olsen geslacht, en een boer,

die zijn reeds uitgekleede dochter uit de handen der moordenaars had verlost, was naar den Stadhouder gegaan, doch koel ontvangen.

Onderwijl had Denemarken aan Zweden den oorlog verklaard, en Christiaan Frederik bevel ontvangen dit laatste land binnen te vallen. Deze kwam echter het bevel niet na, en de politieke toestand werd met den dag meer gespannen. Toch ging men in de hoofdstad met feestvieren voort, en was 't leven aldaar niet in overeenstemming met de ernstige tijden. Christiaan Frederik nam ijverig deel aan alle vermakelijkheden: comedies, bals, enz. De inwoners traden zelven in de tooneelstukken op (zooals heden nog te Bergen) en weldra verscheen Emilia Galotti op het *répertoire.*

In 't financiewezen heerschte de grootste verwarring, en de Staat was genoodzaakt zich bankroet te verklaren. Alles stond op zijn kop. Geld was er niet meer, alleen papier, doch van zoo weinig waarde, dat men voor een briefje van 5 daalders ternauwernood een kan melk kon krijgen. De pogingen om een Noorweegsche bank in 't leven te roepen waren alle te vergeefsch.

Onder al deze feesten, rampspoeden en wanhebbelijkheden gingen de eerste praatjes rond, om Christiaan Frederik tot koning over Noorwegen uit te roepen. Op een groot gastmaal, ter gelegenheid van 't nieuwe jaar (1814) gehouden, vonden alle gasten onder hun bord een strookje papier liggen, waarop stond: "heden den Prins uitroepen tot Norges koning". Men kwam toen echter niet verder dan: "leve Prins Christiaan Frederik" te roepen, en hoe het daarna ging willen wij in 't volgende en laatste hoofdstuk mededeelen.

CHRISTIANIA IN 1814.

De tijding van het verdrag te Kiel kwam in den avond van 24 Januari te Christiania aan, en bracht de stad in de

grootste spanning. De Prins hield de berichten zoolang mogelijk geheim, en eerst twee dagen later las men in de courant: "Vrede, vrede in het Noorden, — deze blijde boodschap, deze laatste hoop zal vervuld worden, indien de voorwaarden niet vernederend zijn voor Denemarken of Noorwegen", — welke opgeschroefde volzin door den Stadhouder zelven zou geschreven zijn.

Terwijl het publiek intusschen langzamerhand licht kreeg van den waren toestand der zaak en het afstaan van Noorwegen aan Zweden, deed Christiaan Frederik een reis naar Throndhjem. Zijn gevolg bestond als naar gewoonte uit vreemdelingen, waaronder kluchtige personages voorkwamen, als: zijn secretaris en staatsraad Holten, een stuk poëet; de luitenant-kolonel Haffner, voor persoonlijke aangelegenheden; de weinig geachte luitenant Schwartz, de zoon van een Koppenhaagschen tooneelspeler; ten slotte de avonturier Edward Romeo, graaf van Vargas Vedemar, zich noemende "Ridder van Malta": een dier letterkundigen van twijfelachtige reputatie, waarmeê Christiaan Frederik zijn gansche leven was omgeven, en behoorend tot die klasse van menschen, die hun levensdoel hebben gesteld in het verkrijgen van kruisen, linten en medailles. Eenigen beschouwden dit reisje ter uitspanning ondernomen, doch inderdaad diende het tot voorbereiding van het koningschap. In Throndhjem namelijk woonde de begaafde en kundige doch raadselachtige bisschop Dr. P. B. Bugge, iemand die zonder 's Prinsen steun al lang van zijn post zou ontzet zijn geworden. Deze bisschop, die verzen en zangen schreef den Vorst ter eere, die hem stelde boven Sverre, boven Hakon, en herhaaldelijk verzekerde, dat de erkentelijke zonen der klippen steeds de kroon van Christiaan Frederik zouden zegenen, — was in 't geheim voor den Prins en diende zijn zaak. Op de terugreis hield de koning in *spe* den 16en Februari te Eidsvold den zg. raad van notabelen. Sedert dien tijd noemde hij zich regent en omgaf zich met een regeeringsraad.

Den 22en Februari, klokke 12, kwamen de burger- en

geestelijke autoriteiten in 't paleis te zamen. De verdragen van Kiel werden nu officieel bekend gemaakt, en Christiaan Frederik verklaarde, dat hij 's Konings raad, om terug te keeren niet opvolgen, maar in Christiania blijven zou. Men gaf elkaar de hand; legde de belofte af elkander te ondersteunen, en ging daarna over tot het houden van een maaltijd op groote schaal.

Herauten verkondigden den volke wat geschied was; burgers en militairen kwamen op de markt te zamen, en legden den eed af, om mede te werken tot handhaving van het Rijk. Denzelfden dag kwam de Zweedsche deputatie aan. Zij werd door den Prins, omgeven van een indrukwekkenden staf, in zijn paleis ontvangen en haar kortaf gevraagd, wat zij kon doen om Noorwegen te dwingen. De deputatie, niet verwacht hebbende zoo afgesnauwd te worden, trok onmiddelijk af, en 's Prinsen aanhangers traden nabij, en complimenteerden hem wegens zijn ferme houding.

De 25e Februari was een gewichtige dag: een nationale biddag, op welken allen met Christiaan Frederik aan 't hoofd den eed aflegden, bloed en leven op te offeren voor de zelfstandigheid van het vaderland. Op dezen schoonen winterdag heerschte binnen Christiania een beweging, zooals zij sedert haar stichting niet had gekend. Van 's morgens 10 tot 11 luidden alle klokken. Het volk ijlde bij scharen de Frelsers kerk in, welke na het uitreiken van 4000 biljetten zoo vol was, dat de menschen — om eens aan Thackeray te denken — letterlijk met hun ruggen ramen en deuren uitpuilden. Alle weerbaarheid, die Christiania bezat, kwam in de weer, en vormde van het paleis tot aan de kerk twee samenhangende liniën in orde van parade. Geëscorteerd door het detachement Rijdende Jagers begaf de Regent zich te 11 uren naar de kerk, werd bij den ingang door de voornaamste ambtenaren ontvangen en naar zijn zetel geleid, waarboven een hangend zwaard was aangebracht, om welks lemmer een olijftak slingerde, waartusschen men deze woorden las: "Prins Christiaan Frederik, Noorwegens standvastigen vriend

en krachtvollen leider in oorlog en vrede." Nadat er gepreekt en gezongen was, las de bisschop de acte van bekendmaking van den Regent voor. Onder het afzingen van een tweede psalm, verliet deze zijn stoel, en begaf zich naar het koor, om van een met roode kleeden behangen verhevenheid de verzamelde menigte toe te spreken. De geheele plechtigheid maakte een niet te beschrijven indruk, en iedereen, die vaderlandsliefde bezat en aan 't welzijn van het vaderland geloofde onder 's Prinsen auspiciën, was diep getroffen. Van de hoofdkerk begaf men zich naar de slotkerk, waar opnieuw gepreekt en gebeden werd.

Deze vaderlandslievende stemming was ongetwijfeld schoon en grootsch, doch van overdrevenheid niet vrij te pleiten; daarbij zeer onverdraagzaam gezind tegen hen, die de algemeene geestdrift niet konden deelen. 't Was in die dagen een kwelling in groote gezelschappen te zijn, zelfs onder vrienden en familie, wanneer men niet kon instemmen met de patriotische ontboezemingen, of hoogen dunk konde koesteren van de nationale kracht of de wijsheid van den Regent. De toenmalige nieuwsbladen "Tiden" en "Intelligentssedlerne" gloeiden voor de vaderlandsche zaak en schreven vlammende hoofdartikelen, zoowel in het hondsche proza als in 't goddelijk dicht. Zij sloegen voor niet langer met zilveren lepels te eten, maar ze het vaderland te offeren, en dat ieder, die ten maaltijd ging, voortaan zijn eigen lepel zou medenemen; al het zilvergoed der kerk moest naar de bank gebracht worden, offers geplengd, geestdrift gewekt, bezieling gepreekt, gaven gevonden worden. Auteurs, die in die tijden in gematigden toon schreven, haalden zich tegenspraak en verachting op den hals.

De nieuw gekozen koning hield den 22en Mei zijn intrede in de hoofdstad. Alle toebereidselen waren gemaakt, om dezen dag recht feestelijk te vieren. Onder het donderen der kanonnen kwam de Koning door een groote eerepoort over de Vaderlandsbrug de stad binnen. Vier en twintig jonge meisjes, dochters van voorname burgers en ambtenaren, gingen Z. M.

vooruit, bloemen strooiend op zijn pad. En het behaagde den galanten vorst deze woorden te spreken: "het schoone geslacht veraangenaamt elk feest, veraangenaamt het leven; dankbaar zal ik elke bloem herdenken, die zij zullen strooien op mijn levenspad."

Door de eerepoort — die even voor 's Konings komst omgevallen en met moeite weer opgericht was — ging Zijne Majesteit door rijen van burgerkorpsen, zeevolk, militairen, kadetten, enz. onder luide vreugdekreten naar de kerk. Al den tijd, dat er gepreekt werd, zat een uil op den toren akelig te schreeuwen, hetgeen in verband met de omgevallen eerepoort, als een slecht voorteeken werd beschouwd, al merkten eenigen ook aan, dat de uil Minerva's vogel is. Van de kerk ging men naar het paleis ter voortzetting der vorstelijke installatie. Uit gebrek aan een werkelijken troon, was men in de smartelijke noodzakelijkheid moeten vallen, uit den stadsschouwburg den stoel te leenen, waarop de laatste maal graaf Almaviva gezeten had. Des avonds was er een luisterrijk feest in den *à giorno* verlichten tuin, terwijl buiten het geachte gepeupel op punsch werd onthaald.

Zoo had men een koning. Maar reeds denzelfden dag, dat men een koning had, nam hij een maatregel, die geen gunstigen indruk maakte op het ernstige gehalte zijner onderdanen. Niet alleen stelde de Vorst een opperhofmaarschalk, een hofmaarschalk en een stalmeester aan, maar ook 8 kamerheeren en 12 kamerjonkers. De uniform dezer heeren was niet in de stad aanwezig, zelfs niet in den schouwburg, en moest in Engeland besteld worden. De pakken kwamen eerst aan, toen de Koning al geabdiceerd had. Onderwijl behielpen zij zich, wat de insigniën betreft, met 2 knoopen te hangen op de plaats waar die versierselen moesten zitten, uitgezonderd de verstandigen, die deze soort decoratie verfoeiden.

De titel des Konings luidde: *Vi Christian Fredrik, af Guds Naade og efter Rigets Konstitution Norges Konge, Prinds til Danmark, Hertug til Sleswig, Holsten, Stormarn, Ditmars-*

ken og Oldenburg, vor synderlig Gunst tilforn. — Des zondags werd natuurlijk in de kerk voor den Koning gebeden, alsmede voor zijn te Koppenhagen toevend zoontje. Ook wilde men hem in Throndhjems domkerk laten kronen, doch de bisschoppen konden het niet eens worden, wien hunner die eer ten deel moest vallen. Ter verkrijging der gelden voor deze plechtigheid had men een beroep gedaan op de dames, en deze goedhartige schepseltjes brachten den jongen Koning gaarne hun goud en juweelen ten offer. — Intusschen volgden de feesten elkander in Christiania en andere steden op. Lang verdroogde poëtische aders begonnen op nieuw te vloeien, en uit alle kanalen zakten met den stroom gedichten op den Koning af.

De onderliggende, in aantal zwakkere partij, wie 't geloof ontbrak aan de bestendigheid van al deze heerlijkheid, en "oppositie" genoemd werd, had het menigmaal zwaar te verantwoorden. Steeds met vijandige blikken aangekeken, werden haar ook dikwijls woedende "anathema's" naar het hoofd geslingerd. In de maand Juni kwam in de courant een artikel voor van iemand van stand en invloed, hetwelk zoo ver ging, dat het niet alleen wenschte maar ook aanspoorde, om het "onwetende volk", dat de begeerte koesterde of uitte van een onderwerping aan Zweden, neus en ooren af te snijden, en hun in dien toestand naar de Zweedsche grenzen te voeren, waar zij nieuwe belooning zouden vinden voor hun ellendigen en vuigen slavengeest." Karakteristiek is het zeker voor de toenmalige journalistiek, dat de procureur Debes dit artikel omstandig weerlegde, en met citaten van den zachten en scherpzinnigen rechtsphilosoof Markus Beccaria bewees, dat zoodanige handeling een barbaarschheid zou zijn, een gruwzaamheid, die alleen had plaats gevonden in de wreedste tijden der tirannie. Een tweede stelde later voor, om de hoofden der partij, die 's lands kinderen een slavenjuk wilden opleggen, het land uit te drijven of onder streng opzicht te stellen.

De oorlog was nu op handen. Achthonderd tachtig ker-

ken moesten hun zilveren en vergulde vaten op het altaar des vaderlands neerleggen. Oproepingen werden gedaan tot vrijwillige wapenoefeningen, die niet alleen tegen den vijand, maar misschien ook tegen 't eigen volk konden dienen. Er werden weerbaarheidskorpsen opgericht uit de voornaamste burgers, terwijl de studenten een afzonderlijk korps vormden met de professoren aan 't hoofd. Uit het arsenaal werden musketten verstrekt, en daarmede geëxerceerd. "'t Was een komiek gezicht," schreef een oud lid van 't bestuur, "den ouden hoogleeraar Flor, den raadsheer Saxild en vele andere oude heeren te zien exerceeren, terwijl aan de andere zijde stroojonkers weigerden met het geweer in den arm over straat te loopen, en met geweld daartoe gedwongen moesten worden.

Voor het uitbreken van den kortstondigen krijg kwamen Engelsche diplomaten in 't land, die hoffelijk werden ontvangen, daar men de hoop op Albions bijstand nog niet had opgegeven. Den 30sten Juni kwam een talrijker gezantschap, de vertegenwoordigers der vier groote Mogendheden, te Christiania aan, die zeer categorisch in hun uitdrukkingen waren, en Christiaan Frederik te kennen gaven, dat zij niet gekomen waren als bemiddelaars maar als krijgsherauten, en dat hij wel zou handelen, zich naar het tractaat van Kiel te schikken.

De oorlog brak den 4en Augustus uit, en eindigde tien dagen later met den val van Christiaan Frederiks koninkrijk bij de conventie te Moss. Des Prinsen toestand was treurig. Tijdens den tiendaagschen krijg had hij zich alreeds wankelmoedig en weifelend betoond. Zwaarmoedige gedachten hadden hem geplaagd. Steeds verkeerde hij in de meening, dat zoowel Noorwegen als Zweden hem kwaad gezind waren, en daar hij niet af te brengen was van het denkbeeld, dat de Zweden een troepenmacht zouden afzenden, om hem gevangen te nemen, moest men, om hem tevreden te stellen, beloven, dat er voorposten uitgesteld en in alle richtingen patrouilles uitgezonden zouden wor-

den, ten einde bijtijds te kunnen vluchten. Vermits men tot deze veldontdekkingen onmogelijk kon overgaan, zoowel tegenover het leger als voor de in Christiania vertoevende Zweedsche officieren, werd door den Staatsraad bepaald, dat de officier van den Generalen Staf, die ordonnans bij den Prins was, hem rapporten zou ter hand stellen van veronderstelde patrouilles en verkenningen. Deze schreef nu trouw eens in het etmaal een rapport, nu gedagteekend van deze dan van gene plaats eener denkbeeldige demarcatielijn.

De tijding van de conventie te Moss bracht groote zorg te weeg onder de bevolking van Christiania. Het verlichte deel hield zich rustig, doch 't meerendeel van het publiek gaf zijn gevoel lucht in dolle streken. Er werden eenige dreigementen van verre strekking de wereld ingezonden; enkele personen achterna gezeten, veel klappen uitgedeeld en veel glazen ingeslagen, zoodat het te vreezen was, dat Zweedsche troepen de stad zouden bezetten. Doch het bleef bij de vrees; alleen de politie werd versterkt. Wat Christiaan Frederik betreft, niemand heeft zeker ooit in korteren tijd zijn populariteit verloren dan hij na den kortstondigen veldtocht en de conventie te Moss. Had men hem vroeger te veel verheerlijkt, thans veroordeelde men hem te streng. Wat is populariteit? Wel hem, die ze nimmer najaagt of nooit begeert. "De stemme des volks — de *vox populi* — zei Thomas Moore, is een weinig betrouwbaar iets; wie zou op haar adem willen leven? Zij begroette Paulus als Mercurius, daarna met steenen en wierp hem uit haar stede, wanende dat hij dood was. Haar gunsteling van heden kan — wat haar betreft — zich morgen aan zijn gordelriem verhangen." (Gedenkschriften van Margaretha Moore.) Allen braken den staf over den Koning. Hij was zelfs bevreesd voor zijn leven, woonde in een afzonderlijk huis, bracht den nacht in den tuin door, en ging over dag slapen. De hooge verwachting, van hem gekoesterd, had hij niet verwezenlijkt; daarom was het doemvonnis over

hem uitgesproken. "De stemme des volks is een weinig betrouwbaar iets."

De tijd was nu aangebroken, dat de volksvertegenwoordigers voor de eerste maal sedert 1661 in de hoofdstad zouden te zamen komen. Christiania koos er vier, en onder hen prof. Sverdrup, die bestendig iedere verbinding met Zweden had afgestemd, en dan ook nu voor de candidatuur bedankte. Wegens gemis aan localiteit had men de kathedraalschool voor de zittingen bestemd, en de school zelve laten verhuizen. In afwachting der vacatie-gelden waren de afgevaardigden voorloopig bij de voornaamste burgers ingekwartierd; sommige zeer slecht. Zoo had er één bij een assessor, die een anti-scandinavist was, een kamertje naast een waschhok gekregen, en om een theepot vragend, liet de assessor hem weten, dat hij er slechts één rijk was, en dien zelf moest gebruiken.

Eenige dagen na de verkiezing des konings, kwam de nieuwe Kroonprins, Karel Johan, te Christiania aan met zijn zoon Oscar. Een ooggetuige zegt: "Hij kwam op een donkeren Novemberavond onder sneeuw en regen. De straten moeten geïllimuneerd zijn geweest, doch het was er erg donker." Met een soort schrik hoorde men de Zweedsche wagens door de straten rollen. De Koning stapte aan het paleis af, en sprak eenige hem bekende Noorweegsche woorden tot de verzamelde burgers en kadetten. Daar heerschte, zegt diezelfde ooggetuige, een diepe stilte.

In den avond van den 10en October — denzelfden dag, waarop een deputatie van den Storthing met tranen in de oogen van Christiaan Frederik afscheid had genomen — ging hij met een lustjacht op reis naar Frederiksvoern, en van daar per Deensche brik naar Denemarken terug. Eenige vrienden, die hem niet wilden verlaten, vergezelden hem. De vesting Frederiksvoern bracht hem bij zijn uitzeiling een koninklijk saluut. Eerst den 4en November stapte de Prins te Aarhus aan land, waar een talrijke volksmenigte hem met die toewijding ontving, in welke de leden van

het Deensche vorstenhuis zich altijd hebben mogen verheugen. Wie van de belangstellende lezers nog iets meer van Christiaan Frederik wil weten, verwijzen wij naar het historisch overzicht. Wat echter de geschiedenis van "Det gamle Christiania" betreft, die is met dit hoofdstuk finaal geëindigd:

Das buoch musz nu ein ende han,
Der Schriber wil slaffen gan.

HOOFDSTUK XVI.

BEKNOPT GEOGRAPHISCH EN STATISTISCH OVERZICHT VAN NOORWEGEN. [1]

Het noordelijkste land van Europa heeft eene lengte van ruim 200 Duitsche mijlen, van kaap Lindesnaes tot de Noordkaap (een afstand overeenkomend met dien van Amsterdam tot ongeveer het eiland Corfu), en eene breedte van 20 mijlen ten N. van den 64sten breedtegraad en 80 mijlen ongeveer in het Zuiden, terwijl de grootste breedte zich uitstrekt over 7 lengtegraden. De oppervlakte bedraagt 5719 vierkante Duitsche mijlen, met eene bevolking, die in ultimo December 1865: 1.701.756 en bij het einde van 1875: 1.815.000 zielen bedroeg, d. i. gemiddeld 318 op de vierkante mijl. (Het aantal bewoners in Nederland bedraagt 6162, in Belgie 9387 op de vierk. mijl.)

---

[1] Beschrijving van alle Landen, Staten en Rijken der Aarde door Dr. Sack; Handboek der Algemeene Natuurkundige Aardrijkskunde door Dr. T. W. C. Krecke; Völkerkunde von Oscar Peschel; Norwegen und seine Entwickelung in volkswirthschaftlicher Beziehung während des letzten Jahrzehntes von Emil J. Jonas; Résumé de Renseignements statistiques sur la Norvége, élaboré par le bureau de statistique du Ministère de l'Intérieur, Christiania, 1875.

De resultaten der volkstelling waren aldus:

1769 —	748.000	zielen	(zooveel ongeveer als
1801 —	883.000	„	Parijs toenmaals had.)
1815 —	885.000	„	
1825 —	1.051.000	„	
1835 —	1.195.000	„	
1845 —	1.328.000	„	
1855 —	1.490.000	„	
1865 —	1.701.756	„	
1875 —	1.815.000	„	

De bevolking is dus in 86 jaren (1769—1855) verdubbeld. Volgens Emil J. Jonas zal zij in 1885 twee millioen zielen bedragen. De tijdruimte der verdubbeling strekt zich dan slechts uit over 60 jaren. (1825—1885). De vermeerdering der bevolking in het tijdvak van 1855—1865 bedraagt 97.512 personen meer dan die in het decennium 1865—1875, hetgeen een gevolg was der landverhuizing naar Amerika, die evenwel door de toenemende welvaart in Noorwegen en de hopelooze vooruitzichten in Amerika gedurig afneemt, als blijkt uit het volgende:

Van	1866—70	verhuisden	gem.	jaarlijks	14.867	personen.
In	1871	„	„	„	12.535	„
„	1872	„	„	„	13.865	„
„	1873	„	„	„	10.352	„
„	1874	„	„	„	4.601	„
„	1875	„	„	„	4.403	„

Indien in dit uitgestrekte land slechts 318 inwoners op de vierkante mijl gevonden worden, dan vragen wij ons af, hoe dan de natuurlijke gesteldheid van den bodem is; want overal in Europa waar levensvoorwaarden aanwezig zijn, daar bevinden zich ook menschen.

Noorwegen is ten allen tijde zoowel voor den geograaf als voor den geoloog een wonderbaar land geweest. Loopen in

Europa en Azië de bergtakken over 't algemeen van het oosten naar het westen, hier loopen zij even als de formatie der nieuwe wereld van het noorden naar het zuiden. Zweden is nagenoeg vlak en Noorwegen in zijn geheel een bergland, welks formatiën nog aanhoudend veranderingen ondergaan. Het geheele land is eigenlijk slechts één stuk rots, met kloven of fjorden en spleten of dalen, waartusschen de zee haar wateren stuwt, of waartusschen de goede geesten een handvol vruchtbare aarde hebben laten vallen. Deze fjorden en dalen maken de grootste schoonheden van Noorwegen uit, vooral wegens hun groote, onafzienbare ruimten, daar men hier dikwijls uren en dagen reizen kan zonder eenig spoor van menschelijk leven aan te treffen. Daarom zeggen bevoegde reizigers dat de eigenaardige natuurschoonheid van Noorwegen bestaat in de dalen, in Zwitserland daarentegen in de bergen. Yngwar Nielsen spreekt dit tegen, en verklaart dat Noorwegen even schoone en indrukwekkende bergpartijen bezit als Zwitserland, hoewel tot heden nog zelden door vreemde reizigers bezocht. — Dit laatste is zeer begrijpelijk. Wie geen avontuurlijken geest bezit, geen gebrek en ellende kan of wil verdragen en geen twintig jaren meer telt, waagt zich aan het genot der Noorweegsche bergnatuur voorloopig nog niet. Maar als later het reizen hier even gemakkelijk en geriefelijk ingericht is als in Zwitserland, dan zullen de schoonheden der Noorweegsche bergnatuur eerst op de rechte waarde geschat kunnen worden.

Als op dit reusachtige "zwarte rotsblok" nog ongeveer 2 millioen schepselen Gods kunnen leven, dan zijn wij zeker nieuwsgierig te weten, waar ze dan wonen en waarvan ze bestaan.

De uitgestrektheid en de bevolking zijn over de deelen van dit "rotsblok" verspreid als volgt:

	OPPERVLAKTE.		BEVOLKING OP DEN 31 DEC. 1865.		
	Vierk. kilometers.	Procent.	Volstrekte cijfers.	Procent.	Inwoners op den vierk. kilometer.
a) Naar de geographische gesteldheid:					
Tusschen den 57° 57′ en den 62sten breedtegraad. .	146.429	46.3	1.235.977	72.6	8.5
Tusschen den 62sten breedtegraad en den poolcirkel.	82.143	25.9	347.164	20.4	4.2
Tusschen den poolcirkel en 70° 10′................	88.077	27.8	118.615	7.0	1.3
Totaal.....	316.649	100.0	1.701.756	100.0	5.4
b) Naar de nabijheid der zee:					
Gemeenten aan de kust gelegen...................	168.237	53.1	1.101.958	64.8	6.6
Waarvan eilanden	21.900	6.9	212.000	12.5	9.7
Gemeenten in 't binnenland gelegen...........	148.412	46.9	599.798	35.2	4.0
Totaal.....	316.649	100.0	1.701.756	100.0	5.4

Uit deze tabel blijkt, dat ruim 64 % der bevolking naar de kust gedreven werd, waar boom noch plant groeit, om door scheepvaart en vischvangst in 's levens onderhoud te voorzien. Deze scheepvaart en vischvangst gaan wij thans in oogenschouw nemen.

Geen land is in de laatste jaren op het gebied der scheepvaart zoo vooruitgegaan als Noorwegen. In 't jaar 1826 bezat het één stoomschip, en thans worden de fjorden en meren door 250 stoomschepen bevaren. Norges schepen doorploegen alle zeeën en bezoeken alle landen der wereld. Als zeevarende natie neemt het onder de staten de derde plaats in: eerst Engeland, dan Amerika, vervolgens Noorwegen. Noorwegen bezat in den aanvang dezer eeuw 1650 schepen; dit getal begon eerst na 1825 te vermeerderen, en steeg in 1840 tot 2500 schepen, doch van toen af nam de ontwik-

keling der handelsvloot verbazende proportiën aan en bezat het land in 1850 reeds: 4200 schepen; in 1870: 7000 schepen van 487.000 commercielasten en eene bemanning van 50.000 matrozen, en eindelijk 1873: 7447 schepen van 592.997 lasten en 56.147 matrozen, alsmede 112 stoomschepen. Indien men nu weet, dat de handelsvloot van alle natiën bedraagt 56.289 zeil- en 5365 stoomschepen, dan leeren ons deze cijfers, welke aanzienlijke plaats Noorwegen ten opzichte van handel en scheepvaart in de wereldstaten inneemt. Te vermelden is nog, dat de regeering maatregelen genomen heeft, om de in den vreemde vertoevende matrozen de gelegenheid te geven hun overgespaarde gelden door middel der Zweedsche en Noorweegsche consuls aan de regeering op te zenden, die deze gelden aan de familie der zeelieden afdragen, of ze tot hun terugkomst administreeren, al naar verkiezing. Door dezen wijzen maatregel wordt de roekelooze verkwisting der zoo zuur verdiende penningen voorkomen, en de dikwijls zoo talrijke familie van den zeeman voor gebrek behoed.

De visscherij is de voornaamste inkomstenbron van Noorwegen, en toch worden er slechts weinige menschen gevonden, zelfs in Scandinavië, die eenig denkbeeld hebben van het groote gewicht der visscherij voor land en bevolking. De geschiedenis der visscherij is in Noorwegen over de 1000 jaren oud. Reeds ten tijde van koning Harald Haarfager begaven zich de kustbewoners naar de Lofoten op de kabeljauwvangst, terwijl de geschiedenis ons evenzoo leert, dat de vischvangst gedurende de volgende eeuwen langs de geheele kust van Finmarken tot Bergen gedreven werd. De stokvisch had in de middeleeuwen reeds zooveel waarde, dat zij een vaart over den Atlantischen Oceaan van IJsland uit kon goedmaken. (Völkerkunde van O. Peschel.) Hoewel in die 1000 jaren ook vele jaren voorkomen, dat de vangst minder gunstig was, heeft toch eene volledige staking nimmer plaats gehad, wijl de vischzwerm (Fiskskim) steeds nabij de kust bleef. Zoo mag men dan ook aannemen, steunend op deze duizendjarige ervaring,

dat hoe meer vorderingen de visscherij zal maken in de wijze van toebereiding, vangen, enz. zij hier nooit gestaakt zal worden. Reeds van een wetenschappelijk standpnnt beschouwd zou dergelijke staking buiten de grenzen der waarschijnlijkheid vallen. De voortplanting der dorschsoorten (jonge kabeljauw, door Linnaeus ten onrechte *Gadus Callarias* genoemd) [1] is zoo oneindig groot, dat zelfs de gedachte niet kan ontstaan van een uitroeiing of vermindering. Wanneer millioenen op millioenen visschen, zelfs de kleine dorschen, die nauwelijks een vinger lang zijn, langs de kusten gevangen worden, dan is toch dit aantal als niets te beschouwen in vergelijking van de nog overige massa. Indien echter éénmaal de vischscholen geheel van de kusten verdwenen, dan zou de gansche kust terzelfdertijd een ontvolkte massa klippen en scheren worden, terwijl heden de eene vischplaats na de andere aan de IJszee verrijst, waar zich somwijlen — zooals te Aasvär — ongeveer 10.000 menschen verzamelen, die gedurende 2—3 weken 200—250.000 ton haring machtig worden, d. i. een getal van 10 millioen visschen, wier gemiddelde waarde in toebereiden staat op $4\frac{1}{2}$ millioen kronen (1 kroon $= f\,0.67^5$) te schatten is. Eerst in de 15de eeuw begon men zout tot bewaring der visschen te gebruiken; voor dien tijd kende men slechts gedroogde of gerookte visch. (De hoeveelheid zout, thans jaarlijks verbruikt, bedraagt meer dan één millioen ton.) De visch werd toenmaals met haken gevangen, en eerst in de 18de eeuw begon men met netten te visschen. Duitschers en Engelschen verschenen al in de 15de eeuw in de Lofoten, om aldaar visschen te koopen en handel te drijven. Daarom moet de visscherij reeds te dier tijde van gewicht voor het land geweest zijn, want juist dit gaf den Hanzeaten aanleiding zich in Bergen vast te zetten, waar zich de gansche visch-uitvoer eeuwen lang geconcentreerd heeft. Het is natuurlijk onmogelijk de uitgestrektheid der toenmalige visscherij met

---

[1] Geïllustreerde Encyclopedie.

eenige zekerheid op te geven; men kan die slechts bij benadering door de hoeveelheid der uitgevoerde visch schatten, daar men in het algemeen slechts 1/4 gedeelte der jaarlijksche opbrengst uitvoert. In het midden der 17de eeuw voerde men bijv. van Bergen gem. jaarlijks uit 370.000 vog gedroogde visch en 40.000 vog gezouten visch; later daalden deze cijfers, en eerst in de 18de eeuw stegen zij weer, toen de uitvoer ongeveer 1/2 millioen vog gedroogde, gerookte en gezouten visch bedroeg, benevens 1400 ton traan, 8000 ton rog en 16.000 ton haring, die gezamenlijk eene waarde van 4 millioen kronen zullen hebben bedragen.

Toen na 1814 Noorwegen van de Deensche overheersching bevrijd werd en nieuw leven in het volk ontwaakte, brak ook voor de visscherij een ander tijdperk aan, wijl men het gewicht van dezen hoofdvoedingstak eerst recht begon te beseffen. Wat thans jaarlijks uitgevoerd wordt, hebben we vroeger vermeld. Ieder jaar geeft de visscherij aan 150—200.000 menschen een bestaan. In de lente van 1876 betaalde men aan de Lofoten voor 120 kabeljauwen *f* 13.50. Voor de ton lever, waarvoor 540 visschen noodig waren, gaf men dezelfde prijs. Hoe voordeelig de visscherij dan ook menigmaal kan zijn, mag daaruit blijken, dat een arme boer die aan de Lofot-vischvangst deelnam, voor zijn aandeel *f* 5400 bekwam.

Thans rest ons nog de robbenvangst in de IJszee in oogenschouw te nemen. De Noorweegsche robben-vloot bestaat uit 12 stoomschepen en 25 zeilschepen, en daar de bemanning met uitzondering van 2 Zweedsche en 5 Duitsche stoomschepen, benevens een Hollandsche brik uit Noorwegers bestaat, zoo waren in 1874 alleen 2000 Noorweegsche matrozen met de robbenvangst aan 't werk. De jaarlijksche netto-winst bedraagt 7— 800.000 kronen.

Ten slotte is nog de "vischguano" te vermelden, daar het te voorzien is, dat de vischguano aan de westkust van Noorwegen van groot belang zal worden, als de Peruaansche guano-eilanden éénmaal uitgeput zullen zijn. In de Lofoten

heeft zich alreeds een Duitsch "Vischguano-vennootschap" gevestigd, wier hoofdkantoor te Hamburg zetelt. Thans wordt reeds gem. voor 150.000 kronen guano uitgevoerd.

Gaan wij nu eens na, hoe het met de natuur van den bodem gesteld is, en voor welke cultuur het "zwarte rotsblok" nog toegankelijk is. Slaan wij daartoe een blik op de volgende tabel:

	Vierkante kilometers.	Procent der totale oppervlakte.
Bebouwbare gronden	5.155	$1._6$
Waarvan: Graancultuur	1.815	0.56
Aardappelen	310	0.10
Kunstmatige weilanden	2.614	0.81
Andere cultuur	Zeer weinig.	—
Braakland	416	0.13
Natuurlijke weilanden	4.925	$1._5$
Bosschen en wouden	63.750	$20._2$
Oppervlakte der meren	7.694	$2._4$
Bergen, gletschers, rivieren, wegen, onbebouwde gronden, weiden, bebouwde terreinen	235.125	$74._3$
Totaal	316.649	$100._0$

Slechts 1 % der kolossale uitgestrektheid van dit land is dus voor landbouw geschikt. Yngwar Nielsen zegt: "Het gansche land is een enkele kolossale bergmassa, waarin de fjorden en dalen, binnen welke menschen wonen, slechts als kleine spleten beschouwd moeten worden. De ruggen dezer gebergten zijn bijna alle onbewoond, daar de hoogte meestal te groot is, om den grond hier nog te kunnen bebouwen. Ook ieder dal is van het aangrenzende door zulke woestenijen gescheiden, uitgezonderd in het zuiden in de nabijheid der zee, zoodat daar zelfs de hoogste toppen met bosschen bedekt zijn, en ook het tusschen de rivieren gelegen land bebouwd kan worden. De uitgestrektheid derer woestenijen blijkt uit de volgende cijfers: van de 5750 vierkante

Duitsche mijlen die Noorwegen beslaat, zijn slechts 43 bebouwd, terwijl de gletschers 150 innemen; 4300 vierk. mijlen zijn woeste gebergten, moerassen, enz., van welke weder 2100 boven de vegetatie-grens zijn gelegen."

De vruchtbare dalen zijn grootendeels in het zuiden gelegen, of in de nabijheid der diep het land indringende fjorden, doch ook ten noorden van Drontheim vindt men zeer schoone en vruchtbare valleien. Zij zijn natuurlijk het sterkst bevolkt, terwijl de overige bevolking, die niet in de steden woont, genoodzaakt is naar de woeste en onherbergzame kust te trekken, om door scheepvaart en vischvangst in 's levens onderhoud te voorzien. Dat dit met goed gevolg geschiedt, is ons reeds gebleken.

Indien wij een kaart voor ons nemen en een blik langs de kust laten gaan, en dan die menigte van eilanden, eilandjes, riffen, schiereilanden, rotsen, fjorden, enz. aanschouwen, dan doet zich de vraag voor: hoe heeft deze wonderlijke formatie plaats gegrepen, en waartoe heeft die geleid. Dit laatste ten opzichte der stelling van A. von Humboldt, dat het natuurkarakter van onderscheidene landstreken der wereld ten nauwste verbonden is met de geschiedenis en ontwikkeling van het menschelijke geslacht.

Al deze eilanden, schiereilanden, scheren, enz. die men onder den naam van Noorweegschen archipel samenvatten en onder de volgende vijf groepen kan brengen:

die van Christiaansand
„ Bergen
„ Drontheim
„ Helgeland
en „ Lofoten-Mageroë

hebben dezelfde geologische gesteldheid als de kust, en worden daarom ook als losgerukte stukken van het vasteland aangemerkt. Volgens eenigen heeft deze scheuring plaats gehad door vulkanen, volgens anderen door de zee, en volgens derden door de rivieren, die, zooals bekend is, evenals gletschers het vermogen bezitten rotsen en bergen te

verzetten. Nog steeds is het land aan veranderingen onderhevig, die in hooge mate de aandacht der natuurkundigen bezig houden. Want alles schijnt in dit wondervolle "rotsblok" van het gewone te willen afwijken. Hebben de vulkanische werkingen in andere deelen der aarde de landstreken gewijzigd ten koste eener reeds gevestigde wereld, hier geschiedt de werking onzichtbaar en zonder schokken: de kust daalt, de rotsen scheuren, en nieuwe lagen worden op den aardkorst gevormd, gemeenlijk onder den naam van Scandinavisch alluvium bekend. Ook niveau-veranderingen, steen- en bergverschuivingen, gletscherwerking, enz. worden telkens waargenomen.

Hoewel het zuidelijk gedeelte van Scandinavië tot aan het Drontheimstift gelegen is binnen de grenslijn der aardbevingen, die men over Europa trekken kan, zoo is Noorwegen toch zelden door de rampen van dit ontzettend natuurverschijnsel bezocht geworden. De eenige aardbeving van belang had plaats in de 14de eeuw, terwijl in de 15de en 16de eeuw in Drontheims omstreken eenige aardschokken gevoeld werden, alsmede in 't jaar 1755 toen Lissabon verwoest werd. Op eenige eilanden worden tusschenbeide kleine schokken waargenomen.

Wat de valleien voor het vaste land zijn, dat zijn de fjorden voor de kust: namelijk de dalen der zee. Eenigen dringen tot 30 Duitsche mijlen diep het land in, terwijl de grootste breedte slechts eenige mijlen bedraagt. De voornaamste fjorden van het zuiden naar het noorden gaande zijn: de Christianiafjord (12 mijlen lang), de Hardangerfjord (14 mijlen lang), de Sognefjord (25 mijlen lang), de Drontheimfjord (16 mijlen laug), de Saltenfjord, de Namsenfjord en de Westfjord (18 mijlen lang). De richting is meestal van het westen naar het oosten, en van het Z. W. naar het Z. O. Sommigen zijn door zulke hooge rotsoevers omgeven, dat het daglicht er slechts weinig in kan doordringen, zooals in eenige zijtakken van de Hardangerfjord.

Daar het Noorweegsche bergland flauw naar het zuiden

afhelt, in 't noorden daarentegen loodrecht in zee nederdaalt, zoo zijn ook de eilanden die met de natuurlijke gesteldheid van het vasteland geheel overeenkomen, in het zuiden doorgaans vlak, terwijl zij boven den poolcirkel onder een flauwe helling en dikwijls te lood in zee afdalen. Lorelei-rotsen zijn dan ook hier bij duizenden te vinden. Evenwel heeft deze afhelling naar het zuiden geen regelmatig beloop, want in de nabijheid van de Drontheimfjord zijn de kusten en eilanden het laagst.

Van de losgerukte stukken verheffen sommige zich tot een aanzienlijke hoogte, andere steken ternauwernood boven de oppervlakte der zee uit. Deze laatsten vormen dan riffen, hier scheren genaamd. Is dit labyrinth van losgerukte stukken door de zee gewrocht, dan is het ontstaan der verschillende vormen niet moeilijk te verklaren. Door het indringen der zee tot diep in het land ontstaat een fjord. Loopen die fjorden evenwijdig, dan vormen zij schiereilanden. Worden deze door dwarsfjorden gesneden, dan ontstaan eilanden. De smalle landtongen der eilanden en schiereilanden dragen den naam van eiden. Als bijzonderheid moet nog vermeld worden, dat de bodem der zee van af de stad Bergen tot aan de Noordkaap op slechts eenige mijlen van de kust een verhooging heeft, die als vischbank gebezigd wordt, en de reeds gunstige gesteldheid dezer wateren voor de visscherij uitnemend bevordert.

Wanneer men zich nu een voldoend beeld van de kust heeft gevormd, dan kunnen wij overgaan tot een onderzoek naar den invloed harer gesteldheid op 't leven van hare bewoners. Vroeger hebben wij den omvang der visscherij beschreven, en boven aangegeven, dat een land met eene bevolking van nog geen 2 millioen zielen na Amerika en Engeland de grootste zeevarende natie der wereld is. Dit is nu geen gevolg, omdat Noorwegen een kustlengte heeft van 400 Duitsche mijlen, maar wel een gevolg van de eigenaardige gesteldheid der kust, als de scheuringen, de eilanden- en de eidenvormen. Nemen wij nog eens de kaart voor ons, dan zien wij het gedeelte der kust ten noorden der Dront-

heimfjord tot aan de Foldenfjord en de Vigten-eilanden zonder fjorden, scheren en eilanden. Die kust is dan ook nagenoeg onbewoond. Hetzelfde verschijnsel vindt men in het zuiden bij Stavanger, en in het Z. O. tusschen Kragerö en Langesund, tusschen Moss en Fredriksstad en andere kleinere gedeelten. Zij vormen de onbeschutte, stormachtige kustzoomen, en zijn de oorzaken van talrijke zeerampen.

Deze kustvorm heeft het bewonen van een dergelijk onvruchtbaar "rotsblok" als Noorwegen is, mogelijk gemaakt, en het volk tot rijkdom gebracht: in de vroegere tijden door zeerooverij, in de latere tijden door scheepvaart en vischvangst. Deze kustvorm heeft het volk beroemd gemaakt: in de oudere tijden door de ontdekkingstochten, in de nieuwere door handel en zeevaartkunde. Wat Noorwegen is, heeft het te danken aan de eigenaardige vorming zijner kust. Als de eilanden verdwenen, dan ging het land zijn ondergang tegen. Zij ketenen de woede van den Atlantischen Oceaan en die onbehaaglijke Noordzee, en vormen natuurlijke vestingen om het geweld der wateren te keeren, of wel dienen als vooruitgeschoven wapenplaatsen om het bestrijden van den vijand te bevorderen en hem zijn schatting af te dwingen.

Het slaan van een dieperen blik in het verband tusschen de natuurlijke gesteldheid eens lands en de ontwikkeling zijner bewoners zijn wij aan Oscar Peschel verschuldigd. In het hoofdstuk zijner "Völkerkunde" get. *Fahrzeuge und Seetüchtigkeit* verhaalt hij ons, hoe groote stroomen, zooals de Mississippi, de Amazone, alsmede groote meren, zooals die gevonden worden in Noord-Amerika en Rusland, ja zelfs de Caspische Zee niet uitgezonderd, weinig invloed hebben gehad op de welvaart en ontwikkeling der omwonende volken. Indien heden bloeiende steden aan die stroomen en meren gevonden worden, is dit een gevolg van de in lateren tijd toegepaste krachten van den stoom. Onderzoeken wij echter welke volken in de oudheid de zeevaart beoefend hebben, dan zien wij dat het de bewoners waren dier landen, die smalle kustzoomen bezaten, welke door achterliggende ber-

gen of woestenijen vanzelve gedwongen werden tot de zee hun toevlucht te nemen, te meer wijl de regelmatigheid der aldaar heerschende land- en zeewinden de scheepvaart begunstigden. De bewoners dier kusten waren in de oudheid de Phoeniciërs en de inboorlingen van zuidelijk Arabië. Wanneer wij in de nieuwe wereld zoeken naar kusten van gelijke vorming, met smalle oeverzoomen, dicht bevolkt en door hooge gebergten begrensd, dan vinden wij aan de westkust van Zuid-Amerika van af de noordelijke grens van Chili tot de stranden van Ecuador de Amerikaansche Phoeniciërs. Dat hier de visscherij en kust-scheepvaart niet even hooge vlucht nam, vindt grootendeels zijn oorzaak in het hier ontbrekende hout tot het vervaardigen van schepen. In ons werelddeel vinden wij niet *alleen* aan kusten van gelijke gesteldheid als die van Syrië en Arabië volken die de scheepvaart beoefenen, want Noorwegen heeft steeds de stoutste zeevaarders opgeleverd, daar zij in de 9de, 10de en 11de eeuw, onbekend met het kompas, naar IJsland, Groenland en Labrador gingen. Noorwegen ligt in een luchtstreek, waar de ruwe weersgesteldheid in staat is de kust in eilanden en fjorden te scheuren. Geen school levert betere zeelieden op dan een gescheurde, steile kust, en een zoo ruwe doch ook winstgevende zee als de Noordzee. Kusten met fjorden en eilanden mogen wij dan ook als voortreffelijke middelen beschouwen voor zeevaartkundige ontwikkeling; en als wij wederom den vorschenden blik naar de nieuwe wereld wenden, dan vinden wij aan de westkust van Amerika dergelijke oevervormingen aan de zee van Kamschatka, en van af de zuidelijke grenzen van Chili tot Vuurland. Dat in deze laatste streken, zooals Patagonië, het zeewezen niet tot ontwikkeling kwam, spruit uit gebrek aan aanleg voort, want de natuurlijke gesteldheid van het land is alleen niet voldoende om de bevolking tot inspanning aan te drijven; de aanleg is noodig om van de gegeven voordeelen het hoogste nut te trekken. Want zijn de bewoners der Patagonische fjorden en scheren slechts weinig ontwikkelde zeelieden, ten noorden

van Vancouvers-eiland tot aan de Aleüten vinden wij daarentegen een aantal Roodhuiden-stammen, die wij de Noormannen der nieuwe wereld kunnen noemen, in zooverre zij een kust van gelijke vorming als die van Noorwegen bewonen, en in hun wereld als koene zeelieden niet gemakkelijk te overtreffen zijn."

"In 't algemeen bevordert niets de zeevaart zoozeer als eilanden in de nabijheid der kust gelegen. Zoo heeft ook de oorlogsvloot van Oostenrijk de beste matrozen, die de aan eilanden rijke kusten van Dalmatië aanbrengen."

"Worden door zinking van landen groote stukken van het vasteland losgerukt, dan ontstaan eilanden-archipels met ondiepe zeeën. In de oude wereld nemen wij dit verschijnsel waar tusschen Zuid-Azië en Australië, welke deelen vroeger verbonden waren, tot hun samenhang opgelost werd in de Sunda-, Banda- en Molukken-eilanden. Van daaruit heeft zich een menschenras van buitengewoon zeevaartkundigen aanleg uitgebreid, namelijk de Maleiërs. Een dergelijke eilandvorming vinden wij nog in het klein tusschen het vasteland van Noord-Duitschland en Scandinavië, waarom de Denen ook aanspraak mogen maken op een gedeelte van den roem, die het Europeesche zeewezen verworven heeft. Eindelijk bewonen de Hollanders eveneens een eilandgebied door zinking ontstaan, welke gebeurtenis nog niet had plaats gegrepen, toen de Britsche eilanden nog met het vasteland van Europa verbonden waren. Ook de eilanden tusschen Noord-Amerika en Groenland zouden veel bijbrengen tot de ontwikkeling van maritieme krachten, wanneer hun wateren niet nagenoeg het gansche jaar door den poolwinter in ketenen werden geklonken. Toch heeft zich hier een volkstam gevestigd, de Eskimo's namelijk, die in zeevaartkundige kennis wellicht door geen volk der aarde overtroffen worden."

Heeft de natuurlijke bouw van Noorwegen machtig ingewerkt op de welvaart zijner bewoners, hetzelfde kunnen wij in de gesteldheid van het Europeesche vasteland terugvinden. Want Europa bezit in zijn geheel een even zoo gunstig ge-

scheurde kust als Noorwegen: dit land in het klein, Europa in het groot. Niet alleen heeft het naar de uitgebreidheid de grootste kustlengte van de landen der oude en nieuwe wereld, maar het bezit ook zijn eilanden-, schiereilanden- en eindenvorming, scheren en fjorden op groote schaal gelijk Noorwegen die bezit. Italië en Denemarken zijn de eidenvormen, Groot-Brittanje is de eilanden-vorming, Spanje en Turkije zijn de schiereilandenvorm; de Oostzee, de Noordzee en de Zwarte Zee zijn de groote, diep het land indringende winstgevende fjorden; en evenals Noorwegen bij eene vergelijking met landen op diezelfde breedtegraden gelegen met een gunstiger klimaat bevoordeeld is, zoo bezit ook Europa als wij de parallellen volgen, een zachter en gunstiger klimaat dan de op die breedte gelegen landen der nieuwe wereld.

De hoogte der kust, alsmede die der eilanden gaat niet boven de 3000 voet. De meeste toppen liggen echter boven de sneeuwlinie, die in Noorwegen lager is dan op de Alpen, en daar weer lager dan onder den evenaar, terwijl die in de poollanden met den grond gelijk komt. [1] De sneeuwgrens is ook gemeenlijk aan de kusten lager dan in het binnenland; want de lucht is daar vochtiger, de zomers zijn er koeler en 's winters valt er meer sneeuw dan in het binnenwaarts gelegen land. Ter verduidelijking diene de volgende tabel:

NAMEN.	Breedte	Hoogte der sneeuwlinie.
Z. W. en Z. O.kust van Spitsbergen.	78° N. Br.	0 Meter.
Kusten van Noorwegen...........	71° „	720 „
Binnenland van Noorwegen.......	61° „	1560 „
Scandinavische Alpen.............	61° „	1650 „
Finmarken	70° „	950 „
Gudbransdalen........	63° „	1470 „
Zwitsersche Alpen................	46° „	2700 „
Himalaya........................	31° „	5067 „

[1] Hoewel door velen vermoed, is deze waarheid toch het eerst door A. von Humboldt uitgesproken.

Ten opzichte der hoogste bergtoppen in Noorwegen, mogen nog de volgende opgaven strekken. In Gudbrandsdal: Störe Galdhöpig 2560 meter; Snehättan (in Dovre-fjeld) 2340 meter; Gausta (in Thelemarken) 1890 meter en de Romdalshorn (in het Romsdal) 1555 meter. Er zijn ook toppen die nog niet gemeten zijn, en verondersteld worden hooger te wezen dan de eerstgenoemde Alpentop. Misschien bevinden zich in het land ook wel toppen, die men nog niet opgemerkt heeft. Men vindt hier toch woestenijen welke nimmer door een menschenvoet betreden werden, en natuurschoonheden door niemand nog opgemerkt. Zoo werd in 1821 in de Hardanger eerst de groote waterval Vöringsfos ontdekt en in 1857 de Skäjggedalsfos.

Geleerden uit de oude doos hebben Norges gebergten in drie groepen verdeeld: 1°. de Kjölen, zich uitstrekkend van noordelijk Lapland tot de bergen van Dovre; 2°. de gebergten van Dovre, waarvan de Snehättan de hoogste is; (Deze bergketen verdeelt Noorwegen bij Domaas in twee groote deelen: Nordrefjeldske en Söndrefjeldske) 3°. deze laatste groep vormt de zuidelijke gebergten, als Langfjeld, Sognefjeld en Hardangerfjeld. "De moderne wetenschap, zegt Nielsen, heeft deze groepenverdeeling veroordeeld; het geheele land moet als een éénige kolossale bergmassa beschouwd worden." Alle gebergten dragen namen, ontleend aan die der landstreken of der nabijgelegen dalen en fjorden. [1] De meest woeste en onbewoonbare zijn de Jotumfjeldene of de Reuzengebergten, gelegen tusschen Gudbrandsdalen, Thelemarken en de Sognefjord, waar ook de Störe Galdhöpig zich bevindt; de meest bezochte zijn de gebergten van Dovre; wijl daarover de groote weg gaat van Christiania naar Drontheim door het Gudbrandsdal. Op al deze gebergten, die hoewel den Alpenvorm bezittend meer onder den naam van Scandinavisch systeem voorkomen, bevinden zich naast slechts

[1] Sommige namen zijn zelfs zeer populair uitgedrukt, als: Het Hemd (Skjorta) bij Molde, en de Heuvels der Luizen (Lusehougene) in het Utadal bij Gjendin.

weinig vruchtbare dalen onafzienbare vlakten, waarvan sommige eene breedte hebben van 12—18 mijlen, grootendeels bestaande uit gletschers van mijlen lengte, uitgestrekte sneeuwvelden en woestenijen, waar geen menschelijk wezen zich wagen durft, tenzij toegerust als voor een tocht door de woestijn. De Europeesche reiziger, die door den prikkel van gevaar en ontbering van honk gedreven wordt, kan hier zijn wenschen bevredigen zonder naar een ander werelddeel te trekken. Met ieder jaar vermeerdert dan ook het getal der bezoekers dezer eenzame wildernissen. Maar zonder gidsen en zonder noodzakelijke voorbereiding en uitrusting zou men hier evenals in de woestijnen van Azië en Afrika het leven er bij in kunnen boeten. Alleen de avontuurlijke geest vindt bekoring in het bezoeken dezer woeste en verlaten streken, en moge ook al de verheven en indrukwekkende natuur hier met die in Zwitserland wedijveren, het behaaglijke, het gemakkelijke en het geriefelijke ontbreekt er ten eenenmale. Waar in Noorwegen de natuur het schoonst is, daar is gemeenlijk het reizen 't bezwaarlijkst. Dit is voornamelijk het geval in Thelemarken, Hallingdalen en Valdres. Dikwijls kan men 's nachts geen dak boven zijn hoofd vinden, en levensmiddelen moet men altijd met zich voeren. Men kan in deze streken slechts overnachten in de ellendige Alpenhutten, die soms meer dan 12 uren van elkaar verwijderd liggen. Veelal heeft de Säter slechts één bed, en toch gebeurt het dikwijls dat 15 à 20 man zich daar te zamen bevinden, die allen hetzelfde vertrek moeten deelen. Heeft men nu zelf geen proviand bij zich — en het verkrijgen en meesleepen daarvan gaat ook al niet zoo gemakkelijk — dan moet men zich vergenoegen met wat schrale melk en haverbrood, maar ook alweer als de menschen het hebben en geven willen. Dat men bij deze ellendige voeding maar ten halve geniet, is te begrijpen. Versterkend is het daarom, als men tusschenbeide eens een stukje berenvleesch bekomt, hoewel de voorraad niet altijd even groot is, en de lekkere smaak van het vleesch

niet erg geroemd kan worden. Als na Augustus de jacht op de rendieren een aanvang neemt, heeft men ten minste kans om ietwat smakelijker voedsel machtig te worden.

Men doorreist deze streken te voet, per as of per boot. De beide laatste middelen van vervoer zijn alweer niet altijd mogelijk, en vooral niet van de aangenaamste. Want als ik spreek van as en van boot, dan moet daaronder verstaan worden een carriool en een roeibootje, om de talrijke meren over te trekken, die men in deze streken vindt. Vooral in Thelemarken levert het reizen groote bezwaren op. Op vele wegen vindt men geen "Skyds". Moet men een meer oversteken, dan kan men weer of geen booten of geen roeiers machtig worden.

Ter inlichting moge het volgende voorbeeld dienen. In het dal van Valdres bij Gjendin bevindt zich een meer, van ongeveer 2 uren lengte. De schrijver van het Handboek voor reizigers in Noorwegen, Yngwar Nielsen, een Noor, een man vertrouwd met de taal en het volksdialect, bekend met de gewoonten en gebruiken van zijn volk, door en door in het reizen ervaren, heeft om langs den oever van dat meer te trekken, daar geen boot te verkrijgen was, 12 uren zonder eenige rust besteed, voor den slechts 1 3/4 mijl (3 1/2 uur) langen weg, terwijl twee zijner vrienden, ook Noren, in 1873 bijna 20 uren daartoe noodig hebben gehad. Hij zelf zegt in zijn boek, dat de gidsen niet altijd te vertrouwen zijn. (Wat aangaat hun bekwaamheid, want afzetterijen komen tot heden in Noorwegen nog weinig voor). Met openhartigheid erkent hij dat de kwartieren in Thelemarken niet zijn aan te bevelen, en achter sommige lezen wij "*en parenthèse*" het woord wandluizen.

De armste streek van geheel Noorwegen is het Röldal. (Bij Odde aan de Hardangerfjord). De bewoners zelve leven van wat melk en brij, en kunnen dus den reiziger, die goedvindt hen met een bezoek te vereeren, goedschiks den deur wijzen. Indien men hier dan niet voorzien is van verduurzaamde levensmiddelen, — en voor een voetreiziger

is dat lastig, — dan komt men soms in 't geval nog voor zijn ouden dag te moeten bedelen om een stuk brood.

Wie dus het reizen in Noorwegen met het reizen in Zwitserland vergelijkt, zal wel eenig verschil vinden. Nu heeft men in Noorwegen een **Toeristen-vereeniging** in het leven geroepen, die ten doel heeft het reizen geriefelijker en gemakkelijker te maken, door het aanleggen van wegen naar bezienswaardige plaatsen, watervallen, gletschers, enz. het bouwen van hutten op de bergen, waar de toeristen een onderkomen kunnen vinden; het aanleggen van berg- en rotswegen, aanschaffen van booten voor de groote bergwateren, het leggen van bruggen, het verbeteren van nachtkwartieren op weinig bezochte wegen en het aanstellen van soliede gidsen. De prijs voor dit lidmaatschap bedraagt 1 Speciesdaler jaarlijks, en als men dadelijk 10 Spd. betaalt, is men levenslang lid. Ieder jaar verschijnt een verslag, van hetgeen de vereeniging tot stand heeft gebracht, en dit is reeds veel. Dat evenwel in een land van zoo groote uitgestrektheid nog veel in te richten en te verbeteren valt, en het reizen daar nog steeds minder behaaglijk dan in Zwitserland is, zal zelfs iemand, die Noorwegen nimmer bezocht heeft, gemakkelijk kunnen begrijpen. Wie dus ontbering noch inspanning wil lijden, doorreize voorloopig deze streken niet. Maar hij, die geestkracht genoeg bezit, om dit alles te verdragen, doortrekke deze woestenijen en bezoeke deze weinige ellendige woningen. Dan zal hij een begrip krijgen, hoe hier voor 't bestaan des levens gekampt moet worden, en hoe velen, die meenen ellendig te wezen, hier troost kunnen scheppen in de gedachte, dat er velen nog ellendiger zijn. En toch, zij zijn gelukkig deze arme lieden, want ze hebben slechts weinig noodig, en — ze zijn onwetend. Waar de horizon voor hen eindigt, daar eindigt ook hun wereld. En verder gaande ontmoet de reiziger weer andere woestenijen, spleten en kloven, waartusschen menschen wonen, en weder vraagt hij zich af, hoe 't mogelijk is dat dit volk al niet lang van honger is omgekomen. Maar

juist dat zij leven en velen een hooge mate van welvaart genieten, maakt de nationale trots van dit merkwaardige volk uit, dat bij den vreemdeling nog weinig, en zelfs bij eigen landgenoot nog niet genoegzaam bekend is. Want Noorwegen neemt een eigenaardig standpunt in de Europeesche staten in: het is een rotswoestijn door een beschaafd en welvarend volk bewoond.

Om ten laatste het beeld van dit uitgestrekte bergland te voltooien, vermelden wij nog dat er in 't geheel slechts zeven groote dalen gevonden worden, die tevens de hoofdwegen door het land vormen: Gudbrandsdalen en Österdalen, waardoor de wegen van Christiania naar Drontheim gaan; Valdres, Hallingdalen, Numedalen en Romsdalen, die de gemeenschapswegen vormen tusschen Christiania, Bergen en Molde; en Stördalen ten noorden van Drontheim, waardoor de weg gaat van deze stad naar Namsos. Noordelijk van Namsos bevinden zich geen wegen meer, een paar plaatswegen uitgezonderd.

Geen bergland in Europa is rijker aan gletschers dan Noorwegen, die zich soms mijlen ver langs de westkust uitstrekken, en welke men van de stoomschepen af kan aanschouwen. De voornaamste der kustgletschers liggen tusschen de Namsenfjord en de Ofoten, waaronder de gletschers ten oosten van de Saltenfjord en de op 65° breedte gelegen sneeuwvelden Yadnems-Röset en de Joma-fjeld op den voorgrond treden. De grootste ijsvlakte evenwel, niet alleen van Noorwegen maar van gansch Europa is de Jostedalsbrä in Sogn, die een lengte heeft van 28 uren gaans. Hij bedekt den ganschen bergrug van het schiereiland Hardanger, volgt de verheffingen en dalingen van dezen bergrug, en zendt in al de aangrenzende dalen takken af, waardoor 24 gletschers van den eersten rang van hem uitgaan. De grootste hoogte dezer sneeuwmassa bedraagt 6500 voet, terwijl rondom nog andere sneeuwmassa's gelegen zijn, die gezamenlijk dezelfde oppervlakte beslaan. De tweede groote hoofdgletscher is de Folgefonn aan de kust van de Hardangerfjord,

insgelijks den rug dezer berg bedekkend en alle dalen vullend. De derde is de Hardangerjökul met de in de nabijheid van Odde gelegen kleinere gletscher Buarbrä, welke laatste eene lengte heeft van 10 en eene breedte van 3 uren. In 't algemeen dragen deze groote gletschers in de Noorweegsche taal den naam van "Snebräen".

Gelijk bekend is wordt eene *moraine* gevormd door rijen van steenen, die van de bergen zijn nedergestort of door gletscherbeweging werden losgerukt. Zij liggen dikwijls zoo regelmatig alsof het kunstdijken waren. Vooral in de dalen zijn deze steenglooiingen van groote uitgestrektheid; deze lager gelegen steendijken dragen den naam van eind-moraines. Men vindt zulke eind-moraines in Noorwegen in menigte, vooral in Österdalen. — Nu wij het karakter van dit bergland genoegzaam kennen, willen wij in verband daarmede eens vluchtig nagaan, hoe het met den plantengroei, akkerbouw, de boomteelt, enz. gesteld is. Het plantenrijk zullen wij daarbij eerst beschouwen ten opzichte der hoogte boven de zee, en vervolgens ten opzichte der breedtegraden.

Onder de gansche flora heeft de braambesstruik de taaiste natuur: zij groeit tot op de grens der eeuwige sneeuw. Tot 1400 voet beneden de sneeuwlinie groeit nog kreupelhout. De eertijds zoo trotsche boomen bekomen dan echter de verachtelijke benamingen van dwergberk, dwergels, beefesp, enz. Bij 200 voet beneden de sneeuwlinie geeft de berk het op, de els begeven de krachten reeds 400 voet beneden den berk; de den klimt niet hooger dan 2600 voet beneden de sneeuwlinie; de pijn gaat nog iets hooger, doch het is de moeite niet waard er van te spreken; de gerst gaat niet hooger dan 2400 voet. Menschen levende van veeteelt en vischvangst gaan gemeenlijk niet hooger dan de grens der gerst, de Lap en Fin uitgezonderd, die tot 700 voeten beneden de sneeuwlinie wonen. De beer echter, een plantetend dier, blijft 3000 voet beneden de eeuwige sneeuw. De lindeboom klimt in zuidelijk Noorwegen tot op een hoogte van 1000 voet en meer noordelijk slechts tot 600 voet bo-

ven de oppervlakte der zee. Hetzelfde verschil heeft ook bij berken, pijnen en dennen plaats, 't welk wegens de groote uitgestrektheid van het land over 14 breedtegraden van 3700 tot 600 voet kan bedragen. De boschrijkste streken zijn in Österdalen en Thelemarken gelegen, alsmede in de nabijheid van de Drontheimfjord. Berken, pijnen, sparren en dennen zijn de ware bewoners van het Noorden. In 't zuiden vindt men ook esschen, beuken, eiken en ahornen, doch ze gevoelen zich daar niet op hun gemak, en vormen nimmer een zelfstandig woud, maar leven te midden van berken en dennen verspreid. De berk mag de Noordsche dadelboom genoemd worden. Hij voedt, kleedt en beschut. Des winters mengt men berkenschors onder het voeder van het vee; de menschen malen dien tot meel en bakken er brood van in tijden van nood. Men legt berkenschors op de daken en plaatst daarop zoden. In de 13de eeuw maakten de arme menschen er beenkleederen van, en de Russen weten er tegenwoordig nog schoenen van te maken. Ten slotte dient de berkeboom tot het vervaardigen van meubels.

De berk komt nog als boom voor te Hammerfest, en als struikgewas aan de Noordkaap. In het noorden van Zweden komt hij echter in 't geheel niet meer voor. Zoo is Noorwegen ook door zijn kustklimaat bevoordeeld ten opzichte van andere boomen. De grens der eiken gaat door het midden van Schotland, klimt dan tot Söndmör in Noorwegen en daalt in Zweden tot Gefle. De grens der beuken gaat door het zuiden van Schotland, de zuidelijke punt van Noorwegen en daalt vervolgens weer 3 breedtegraden in Zweden. De els komt zelfs nog in Finmarken voor. De ooftboomen vindt men alleen in het zuiden; de noteboom echter nog te Drontheim. De hazelnoot gaat niet verder dan tot 62°, en de kers tot 63° N. B. Langs de kust ziet men geen enkelen boom: de woudgrens eindigt 4 mijlen van de kust. Gelijk we later zullen zien is men bezig deze kusten weder de oude gezelligheid terug te geven door het planten van

boomen, die men voorheen omgekapt heeft. Maar de teelaarde is in dien tijd overal weggestoven, en de steenrotsen zijn onontvankelijk voor natuur en hooger leven.

Nu de granen. De grens der tarwe gaat door het midden van Schotland, even benoorden Drontheim en daalt in Zweden tot een breedtegraad boven Gefle. De grens der rogge loopt ten zuiden der Faroër, klimt tot Kunen (ten zuiden van Bodö) in Noorwegen, en daalt in Rusland tot Jarensk. De grens der gerst loopt tusschen IJsland en de Faroër, gaat in Noorwegen tot bijna aan de Noordkaap, doch daalt in Zweden en Rusland weer meer naar het zuiden. In alles ziet men dus hoe het kustklimaat van Noorwegen den boomen plantengroei boven dien in andere op gelijke breedte liggende landen bevordert. Maar al gaat nu de grens der gerst bijna tot aan de Noordkaap, daarom gelukt de oogst nog niet altijd, ten gevolge van de korte zomers en de zoogenaamde "ijzeren nachten" in Augustus. Onder 71° breedte zijn volgens Sack van de 30 oogsten slechts 9 gelukt. Dat dit de liefhebberij voor den landbouw niet aanmoedigt, is duidelijk. Onder 66° breedte heeft men van den hennepoogst ook niet veel te verwachten, terwijl de haver ten noorden van den 64sten br. graad zelden rijp wordt. Tuinen vindt men tot aan de Noordkaap toe, want deze zijn gewoonlijk meer tegen het ruwe weer beschermd. Schoone tuinen vindt men voornamelijk te Hammerfest, waarin behalve bloemen en heesters, aardappelen, kool en kruisbessen geteeld worden. De hop groeit nog onder 64° breedte en wordt tegenwoordig veel verbouwd.

In 't algemeen zijn in het hooge Noorden de bladeren der boomen grooter, de kleuren der gewassen donkerder, en de geuren van bloemen en planten sterker dan in meer gematigde luchtstreken. [1]

---

[1] Men leze desbelust over dit onderwerp *La Végétation dans les hautes latitudes*, par M. Eug. Tisserand, inspecteur-général de l'agriculture. Paris, 1876.

Hoewel de wilde dieren in Noorwegen nog talrijk zijn, is het toch te voorzien dat zij mettertijd geheel znllen verdwijnen. De voornaamste zijn: de beer, de wolf (zeldzaam), de veelvraat, de los, de bunsing, de otter en de vos (zeer talrijk). Van meer vreedzamen aard zijn: het rendier (verminderd sterk), de elanden, damherten, reeën, hermelijnen, boschmarters en de witte hazen. De herten vindt men voornamelijk op de eilanden. Waarom is duidelijk. Alle eilandbewoners zijn vredelievend, en de geschiedenis leert ons, dat geslachten die niet opgewassen waren tegen hun sterkere medewezens, naar de eilanden uitgeweken zijn en die bevolkt hebben. Zoo zijn ook de herten naar deze eilanden uitgeweken, om hun vijanden, de wolven, te ontkomen. Waarom zijn de hazen hier wit en vindt men zelfs witte patrijzen? Die vraag heeft de heer Schaafhausen getracht op te lossen op het jongst gehouden anthropologisch congres te Jena. Hij zeide dat het van de kou kwam, welke oplossing dan ook het naast voor de hand lag. De kou vernietigt de kleurstof van huid en haren. Daarom worden in het Noorden ook meer menschen aangetroffen met blond haar dan met donkerder kleuren, terwijl planten van het Zuiden naar het Noorden overgebracht, dezelfde verschijnselen openbaren. (Zie Revue Britannique, Nov. 1876). Behalve witte patrijzen bezit Noorwegen verschillende soorten van hoenders, snippen, eenden en ganzen — de juiste namen zijn mij niet alle bekend – meeuwen, kraaien, raven en eksters, talrijk als het kroost van Abraham, havikken, berguilen (zeer vele), adelaars, vischarenden, zangvogeltjes, musschen, kortom, wel 240 verschillende soorten vogels "van diverse pluimage". De jacht op al deze dieren is vrij, uitgezonderd de eiders, wier dons velen menschen een bestaan, en anderen een zacht hoofdkussen verschaft. Dit dons is zeer duur.

De visscherij is niet vrij. De Engelschen pachten hier 's zomers de wateren tot hoogen prijs, en krijgen daarvoor het recht zalmen te vangen, die zij somwijlen niet eens behouden mogen. Men zegt dat in 't noorden bij Hammerfest

walrussen gevangen worden. De walvisch komt talrijker voor, bijzonder in den haringtijd.

De kruipende dieren houden in 't algemeen niet van kou; zij kruipen niet verder dan tot den 61sten br. graad; daar is voor hen het *Finis terrae*. Een afschuwelijk dier is de bergmuis of lemming, die, behalve dat hij het oog door zijn leelijkheid kwetst, ook nog dikwijls aan den akkerbouw groote schade toebrengt. Om rechtvaardig te wezen moet men erkennen, dat het beest zichzelf niet geschapen heeft.

Wij willen thans eens onderzoeken hoe het met den landbouw en het boschwezen gesteld is.

De landbouw zal wegens de noordelijke ligging van het land en de aanzienlijke hoogte boven de oppervlakte der zee steeds binnen enge grenzen besloten zijn. In de laatste jaren is die evenwel zeer uitgebreid, doch de invoer van het graan zal in elk geval den uitvoer altijd aanzienlijk overtreffen. Niettegenstaande de ijverige pogingen om den landbouw uit te breiden, waardoor die van 1830—50 verdubbeld is, bedraagt de gezamenlijke oppervlakte der bebouwbare gronden nauwelijks 43 van de 5719 geogr. vierk. mijlen, na aftrek der met bosschen beplante gedeelten. Van deze 43 vierk. mijlen wordt 15 % voor aardappelen gebruikt, en de overige 85 % voor den eigenlijken landbouw aangewend, waarvan weder de helft met haver bezaaid is — de paarden krijgen hier niets van — circa $^1/_4$ met rogge, $^1/_{10}$ met gemengde producten, terwijl de tarwe zich met $2^1/_2$ % tevreden moet stellen. De geheele oogst is gem. jaarlijks $3^1/_2$ millioen ton (1 ton = 1,39 hectoliter). Vermeerdering daarvan is ternauwernood denkbaar. Om evenwel de door de toeneming der bevolking ieder jaar grooter geworden behoefte aan koren te dekken, wordt het ontbrekende uit het buitenland aangevoerd tot een bedrag van gem. 34 millioen kronen jaarlijks, terwijl het totaal bedrag der binnenlandsche opbrengst op gem. 55 millioen kronen geschat wordt. De aardappeloogst

bedraagt gem. 5 millioen ton, die eveneens de behoefte niet dekken. Met andere woorden dus: de productie van het land dekt slechts 62 % der behoefte, en 38 % moet uit het buitenland aangevoerd worden.

De grootste hinderpaal voor de ontwikkeling van den landbouw in Noorwegen ligt daarin, dat het land door zijn visscherij, houtproductie en scheepvaart takken van bestaan bezit, die den bewoners grootere vooruitzichten op winst openen, dan het aanwenden van hun kapitaal en arbeid voor de onzekere vrucht van een ondankbaren bodem. Intusschen zijn de zoo even genoemde drie bronnen van bestaan voornamelijk beperkt tot de bewoners der fjorden en kusten. De bevolking der groote districten in het binnenland moet naar een anderen tak van broodwinning uitzien voor oord en plaats geschikt, en vindt dien in de veeteelt, die vooral daar een aanvang neemt waar de landbouw ophoudt, zooals in het hooge noorden en de hoog boven den waterspiegel liggende dalen, voornamelijk: Gudbrandsdal, Valdres, Hallingdalen, Boven-Thelemarken en de beide amten van Bergen. Volgens de tot heden bekende statistische bescheiden waren er 150,000 paarden, 960,000 stuks hoornvee, ongeveer 300,000 schapen en geiten, 110,000 varkens en over de 100,000 rendieren. Niettemin is de invoer van kaas, boter, vleesch en spek van jaar tot jaar gestegen, en werd in 1874 deze waarde op 7 millioen kronen begroot.

Het vee slaakt hier ook dikwijls de klacht, dat in Norge niet alles is *pour le mieux dans le meilleur des mondes*. De Noren hebben namelijk nog dit met de onbeschaafde stammen in Amerika en Afrika gemeen, dat zij het voordeel van den veestapel meer zoeken in de hoeveelheid dan in de hoedanigheid; ook zijn zij niet volkomen op de hoogte van de boter- en kaasbereiding, waarom in den laatsten tijd Zwitsersche bergbewoners zijn overgekomen om het hun te leeren. De goede hoedanigheid van het vee is vooral daarom van belang, wijl men in Noorwegen meer visch dan vleesch nuttigt, en de melk voor velen hoofdvoedsel is. De goede

bergweiden bevorderen in den zomer spoedig overproductie, en wanneer dan in ongunstige jaren vroegtijdige herfstregens het ter juister tijd inzamelen van het hooi onmogelijk maden, gaat de veestapel onder zeer ongunstige omstandigheden verkeeren. Over 't algemeen moet men zich verwonderen, dat de beesten 's winters nog in het leven blijven. De paarden moeten zich dan in de meeste streken met stroo en dor loof tevreden stellen; aan de kusten (waar men bijna zomers zelfs geen groen ziet) voedert men de koeien gedurende het grootste gedeelte van 't jaar met koppen en afval van visch. Dat het gebruik van dierlijk voedsel op het gestel van planteneters op den duur nadeelig moet werken, is op natuurlijke en andere gronden niet te loochenen. Volgens de leer van Darwin is de mensch zelve voorheen een behaard wezen geweest, en bezat hij een natuurlijke pels tegen de weersveranderingen, die hij door vleeschvoeding verloren heeft, gelijk door volgelingen van Darwin dan ook gewezen is op het verschijnsel, dat korenetende dieren, zooals paarden, de haren verliezen als zij met vleesch gevoed worden. (*Arteneinheit des Menschengeschlechtes*, von *O. Peschel*). Nog sterker is het feit, dat Brasiliaansche inlanders bij groene papegaaien roode en gele vederen te voorschijn doen komen, als zij deze vogels met visschen voeden (*Die amerikanische Urbevölkerung von O. Peschel*). Hoe het daarom met deze koeien later zal gaan, of zij namelijk evenals de mensch hun huidhaar zullen verliezen of wel papegaaienkleuren zullen krijgen, is voorloopig nog in het duister gehuld. Maar nog verschrikkelijker lot ondergaat het hoornvee in andere streken des lands. Men zet het daar op de zoogenaamde "hongerkuur", deels wijl allen nog niet tot de wetenschap zijn gekomen uit gras hooi te maken, en deels uit onwetendheid. Want men meent nog steeds, op enkele uitzonderingen na, dat het voordeel in de menigte van vee bestaat en niet in de deugdelijkheid. Ook meent men, dat de koeien als de planten 's winters hun rust moeten hebben, en daarom voedert men ze "*knapp*",

opdat zij niet *droog* worden. Wanneer men in de lente het vee naar de Säters drijft, ziet men ook dikwijls dat de arme dieren na deze "winter-hongerkuur" ternauwernood op de beenen kunnen staan, en lang duurt het, alvorens zij weder eenig voordeel afwerpen. De wetenschap van al deze gemelde feiten doet ons besluiten, dat de Noorweegsche bergbewoner tot heden – want er is thans veel vooruitgang — een zeer lagen trap van ontwikkeling innemen. Bovendien leert ons ook de geschiedenis der volkenkunde, dat naarmate een herdersvolk in ontwikkeling steeg, het naar die mate zich ook toelegde op de melkerij en de verbetering en veredeling der kudde. "*Die Milchwirthschaft gehört überhaupt einer zehr späten und hohen Entwicklungsstufe des Hirtenlebens an. Noch heutigen Tages liefern die grossen Rinderheerden auf den Pampas und Llanos nichts als Fleisch und Haüte, wie denn die reichliche Absonderung von Milch bei dem Heerdenvieh erst in Folge einer langen Bezähmung eintritt. Während in England eine Kuh täglich* 40 *Pinten Milch liefert, erhalten die Damara in Südafrica, ein Hirtenvolk, höchstens zwei bis drie Pinten von ihren Thieren, und ihre Kühe verweigern sogleich die Milch, sowie man ihnen das Kalb nimmt. Daraus dürfen wir folgern, dass die Völker, welche zuerst Thiere in Heerden versammelten, zunächst nur an den Fleischertrag dachten und die Ausbeutung der Milch erst nach langer Zeit und in Folge kunstvoller Zuchtwahl eintrat.*" (*Die americanishe Urbevölkerung von Oscar Peschel.*)

Voorheen — en misschien tegenwoordig nog — paste men op het vee nog barbaarscher gewoonte toe dan de "hongerkuur"; men liet het den ganschen winter buiten, voor zich zelve zorgen zooals de beren en wolven in hun natuurstaat. Kon zoo'n arm dier eens zijn indrukken weergeven, en ons met een "Winter in het Noorden" in kennis brengen. Vooral de tentoonstellingen, die men tegenwoordig in alle deelen des lands in het leven roept, brengen beter inzicht in de behandeling van het vee en de verbetering der rassen te weeg. De schapen- en geitenteelt is mede niet onbeduidend, hoe-

wel die in het groot niet hooger plaats heeft dan tot den 63sten en 65sten breedtegraad. De jaarlijksche uitvoer van geitenvellen beloopt over de 100.000 stuks. Tot veredeling der schapen doet men zeer veel, vooral aan de westkust, waar men in de laatste jaren de Cheviotschapen ingevoerd heeft.

De rendieren schijnen in "the struggle for live" het onderspit te zullen delven. Dit nuttige dier wordt nog slechts in het stift Tromsö en in het binnenland van noordelijk Drontheim in tamme kudden bijeengehouden; kleinere kudden komen nog in Röraas en Voss voor. De reden van dit verschijnsel is voor een groot deel aan het verval der Lappen toe te schrijven, die zich meer en meer aan dronkenschap overgeven, en dus in dubbelen zin hun naam gestand doen. Het gering aantal Lappen verarmt bijna geheel en wordt steeds meer gedecimeerd, en met hen gaan de rendieren tevens ten gronde. Daar de tijd nog niet gekomen is een lijkrede boven hun graf uit te spreken, zoo wenschen wij ons voorloopig te onthouden van eene opsomming hunner deugden en nuttige eigenschappen; alleen willen wij nog vermelden, dat dit edele dier reeds in het diluviaansche tijdperk Europa bewoonde en een tijdgenoot was van den mammoet, van den holenbeer, holentijger, holenleeuw, holenhyena en andere voorwereldlijke holenbewoners. Daarom behoort het rendier — voor het tegenwoordige — ook niet tot de uitgestorven maar tot de verjaagde dieren. (*Das Alter des Menschengeschlechtes von O. Peschel.*) [1]

Ten slotte streeft men in Noorwegen naar de oprichting van gemeenschappelijke meierijen, een denkbeeld dat ieder jaar

---

[1] Verjaagd door wie? Door de verandering van het klimaat, na den IJstijd. "*Das stete Zusammenleben des Menschen mit Rennthieren gibt uns einen Fingerzeig, dasz das kalte klima das herrschende war; der Mensch würde sich gewisz nicht in die eisigen Regionen des Hochgebirges zurück gezogen haben, wenn es im Thal viel wärmer gewesen wäre...*" *en de rendieren zouden daar nimmer aanwezig zijn geweest.* (*Bibel und Naturwissenschaft von Carl Glaubrecht.*)

meer voorstanders vindt, en het gunstige resultaat oplevert, dat aan alle takken van veeteelt grooter gewicht dan voorheen wordt gelegd.

Onderzoeken wij thans, hoe het met den houthandel gesteld is, vooral een belangrijke tak van bestaan voor de boeren in het binnenland en voor eenige steden aan de Christianiafjord, voornamelijk sedert het exploiteeren der spoorwegen en het graven van kanalen. Want toen is in den landhuishoudkundigen toestand van Noorwegen de mogelijkheid ingetreden van de vroeger bijna nuttelooze en onmetelijke wouden het grootste voordeel te trekken. Onberekenbare kapitalen zijn hierdoor uit het buitenland in Noorwegen gevloeid, vooral nadat men het hout in meer veredelden vorm is gaan uitvoeren. Het gemis aan wettige maatregelen, tot welker uitvaardiging de Storthing tot heden niet kon geraken, heeft helaas eene verkwisting van het kostbare materiaal veroorzaakt, zoodat reeds tegenwoordig ten gevolge van het omkappen der bosschen in vele streken, voornamelijk in het zuiden van het land, eene ongunstige verandering der temperatuur en het klimaat zich gevoelen doet. Dientengevolge heeft men op vele plaatsen reeds een begin gemaakt met nieuwe beplantingen, die echter wegens het ruwe klimaat slechts weinig vooruit gaan. Daar het de bevolking in de laatste jaren duidelijk is geworden, hoe gevaarlijk 't is het land geheel van bosschen te ontblooten, zoo is men overgegaan om overal aan de kusten en op alle hoogten, waar slechts een wortel vatten kan, boomen te planten. Over die kwestie zijn de geleerden het evenwel nog niet eens. In het "Album der Natuur, 9 Afl. 1875" lees ik in een artikel get. "De Beteekenis der Wouden voor het klimaat door A. W. Stellwagen, dat Prof. Dove van oordeel is, dat de uitroeiing der wouden geen wezenlijken invloed op de hoeveelheid regen heeft, die zekere streek ontvangt. A. von Humboldt daarentegen beweert,

dat naarmate een streek in de heete zone van boomen ontbloot wordt, zij des te droger en toegankelijker voor de winden wordt. Maar ook deelt deze geleerde de volgende woorden van den heer Stellwagen. "Door het planten van boomen op de hellingen der bergen wordt het geweld van den stortregen gebroken, en het meevoeren der teelaarde belet. Ook Noorwegen is, althans langs de westkust, niet meer zoo met bosschen bedekt als in vroeger eeuwen. De rotsen zijn thans naakt en bloot. De teelaarde is weg of slechts zoo dun, dat alleen de hazelaar en ander struikgewas kan leven, waar weleer de bosschen hun dichte kruinen omhoog staken. Omkapping der wouden gaat echter gemakkelijker, dan de kale hellingen op nieuw te beplanten."

Het gebrek aan hout in vele districten werd tot dusverre echter niet alleen gedekt, maar de boschcultuur gaf zelfs nog een aanzienlijk overschot .De uitgestrektheid der bosschen bedraagt over de 1200 vierk. geogr. mijlen, die voor het meerendeel gelegen zijn in de omgeving der rivier de Glommen, der Drammenselve, der Skienfjord en binnen in het Drontheims-amt. Volgens de opgaven van den heer Stellwagen bezit Engeland op dit oogenblik nog 4% van zijn productieven grond aan bosch, Denemarken 8.2, Nederland 9.4, Frankrijk 17.6, Spanje 19.8, Italie 24, Zwitserland 26, Duitschland 27, Rusland 44, Zweden 82, en Noorwegen 97%.

De uitvoer van hout bleef in de laatste jaren toenemen. In 1860 bedroeg die 308.000 commercielasten; en 1875: 454.300 commercielasten. De waarde van dezen jaarlijkschen uitvoer bedroeg na aftrek van de tamelijk hooge uitvoerrechten, die in de laatste jaren ieder jaar vele millioenen kronen hebben bedragen; van 1865—75: 34 millioen kronen; en in 1875: 43 millioen kronen. Voor papierbereiding werden in 1875 aan hout 146.000 centenaars tegen 97,500 ctn in het jaar 1874 uitgevoerd. Slechts een gering deel dezer kolossale sommen komen den bezitters van bosschen in het binnenland ten profijte, daar het grootste deel verslonden

wordt door de groote transportkosten en de uitgaven ter veredeling van het hout; maar toch biedt de boschcultuur hen een zeer aanzienlijke bron van inkomsten aan, waarom dan ook in de hierboven gemelde streken alom groot welvaren heerscht, en dit geldt voornamelijk van het zuidelijk stroomgebied van den Glommen, Sarpsborg, Fredriksstad en Fredrikshald. Dat de boeren daar rijk moeten worden blijkt ook uit de groote uitgestrektheid hunner bosschen, daar van de 600 vierk. Noorw. mijlen aan wouden slechts 42,6 vierk. mijl aan den Staat en 12.5 vierk. mijl aan de gemeenten behooren (*Statistique de Norvége*).

Een land zoo rijk aan nevel, sneeuw en regen als Noorwegen, moet noodwendig vele rivieren, meren en watervallen bezitten, te meer daar de groote bergplateau's natuurlijke vergaarbakken vormen, en de rotsachtige bodem het verdampen belet. Het groot aantal rivieren in Zweden vindt waarschijnlijk ook hierin zijn oorzaak. In Noorwegen worden de grootste natuurschoonheden door de rivieren gevormd, daar hun weg over rotsgebergten voert, en zij, aan de uiteinden der fjorden gekomen, dikwijls van groote hoogte in zee nederstorten. Zoo vormen zij overal watervallen, wier indrukwekkende schoonheid het karakter vormt der wilde Noorweegsche natuur. Geen land in Europa bezit dergelijke trotsche watervallen; de schaduwzijde is echter dat vele slechts met groote moeite en gevaar bereikt kunnen worden, hoewel de ijverige pogingen der Toeristen-vereeniging hierin reeds veel verbetering heeft gebracht. Deze watermassa's kunnen van dergelijke hoogte neervallen, dat zij verstuiven in de lucht of door den wind als een zilveren band heen en weder worden geslingerd, gelijk het geval is met de 2000 voet hooge Kilefos in het dal van Valdres nabij de indrukwekkend schoone Näröfjord. Zij kunnen ook zooals de Rjukanfos van een loodrechten rotswand in de diepte neerstorten, en als damp

weer opstuiven. Deze waterval, 750 voet hoog, is de voornaamste in Noorwegen en misschien van Europa. Zij kunnen ook zooals de Övsthusfos in de Hardanger langs voorover hellende rotswanden storten, zoodat men onder den waterval kan staan zonder bespat te worden, en het voorwaarts gelegen landschap als door een sluier aanschouwt. Gelijk de Hardanger de grootste gletschers heeft, zoo bezit het ook de prachtigste watervallen; onmiddelijk daarop volgt Sogn. Den voornaamsten vindt men ten oosten van eerstgenoemde fjord, den 470 voet hoogen Wöringfos, welks bovenste waterrand 2020 voet boven de oppervlakte der zee is gelegen. Voor den schoonsten wordt de in de nabijheid van Odde gelegen Skjäggedalsfos gehouden. (Fos beteekent in het Noorweegsch waterval). In Sogn heeft men den Feigumfos en den Morkafos, die in watermassa voor die in de Hardanger moeten onderdoen, doch deze in hoogte overtreffen; de eerste is 600, de laatste 830 voet hoog.

De watervallen van den tweeden rang zijn de groote en kleine Lerfos bij Drontheim (70 voet hoog), de Hönefos bij Drammen en de Sarpfos bij Fredrikshald.

De watervallen van den derden rang zijn ten slotte in Noorwegen ontelbaar.

De talrijke rivieren zijn in Noorwegen schier alle voor de scheepvaart ongeschikt, al bezitten sommige eene lengte van honderd uren; slechts weinige kunnen eenige mijlen opgevaren worden. Hun “vrucht en nut” is behalve in hun schoonheid grootendeels gelegen in het drijven van molens en het medevoeren van timmerhout, terwijl ook eenige rijk aan zalm zijn. Want de zalm is moedig van aard en vreest de geweldige watervallen niet.

De voornaamste stroomen van Noorwegen ontspringen op het Dovre-gebergte, als de Longen, Drammenself (263 kilometer lang) en de Glommen, die de grootste rivier van Noorwegen is. (567 kilometer lang) Met het smelten der sneeuw of na groote regens heeft zij eene verbazende snelheid, en treedt zij dikwijls op geweldige wijze buiten haar

oevers. Een regelmatig beloop heeft de Glommen niet, ten gevolge van rotsen als anderszins; daarom is hij ook voor de scheepvaart ongeschikt. Deze rivier vormt alleen 21 watervallen, waarvan de Sarpenfos de belangrijkste is.

In het noorden vindt men de Salten, 40 kilometer lang, in de Saltenfjord uitstroomend; en de Namsen, 20 kilometer lang, die bij Namsos in zee stort, en voornamelijk door de zalmvangst beroemd is.

Van de meren, die meest in zuidelijk Noorwegen gelegen zijn is het Mjösenmeer het grootste (18 uren lang) en tevens het voornaamste, daar het door middel van stoombooten een korteren verbindingsweg vormt tusschen Christiania en Drontheim. Dit meer is gelegen op 387 voet boven de zee, terwijl zijn grootste diepte 1442 voet bedraagt. De Randsfjord is ten opzichte der lengte (13 uren) het tweede hoofdmeer, en ligt 4200 voet boven de zee. De andere meren liggen bijna alle in Thelemarken op groote hoogten boven de zee, als Nordmands-Lagen op 4040 voet; het Totakmeer bij Gausta op 2500 voet en van 5000 voet hooge bergen omgeven; Leirvand op 4770 voet en het meer Djuvvand (*vand* bet. water) op het plateau van den Galdhöpig, 8160 voet boven de zee, en dus het hoogst gelegen meer van noordelijk Europa. De vischvangst in deze en andere meren is zeer gering; slechts enkele leveren forellen op.

De diepte der fjorden is over 't algemeen voor schepen van den grootsten bouw voldoende; slechts op enkele plaatsen moeten die het getij afwachten om niet aan den grond te komen.

We wenschen nu eens na te gaan, in hoeverre de verhalen omtrent het gevaarlijke der Noorweegsche kust en de maalstroomen waarheid behelzen.

De kust wordt bespoeld door de Noordzee, den Atlantischen Oceaan en de IJszee, wier vloedgolven tusschen de

deelen der gescheurde kust en in de fjorden dringen. Het geweldigste doet de vloed zich gevoelen in de Drontheimfjord, die bij sterke winden zeer onstuimig en voor kleine schepen gevaarlijk is. Hoe verder men echter zuidwaarts gaat, des te geringer is de werking van den vloed. Door de werking van het zeewater tusschen de vele eilanden en het vaste land ontstaan stroomingen, die nochtans in het minst niet gevaarlijk zijn, uitgezonderd de stroom tusschen de kust en de eilanden van het zuidelijk amt Bergenhus, de zoogenaamde Killstroom, en de stroomen in de Saltenfjord bij Bodö. Ook de hoek van het voorgebergte Stadtland ten noorden van Bergen, en de woeste en kale kust Jäderen ten zuiden van Stavanger zijn gevaarlijk; vooral de riffen bij Jäderen, waar ieder jaar talrijke strandingen plaats hebben en vele zeelieden den dood vinden. De vele klippen in de nabijheid der stad Bergen maken, dat men bij het naderen van die haven voorzichtig moet wezen. Ten slotte worden als stormachtig en gevaarlijk beschouwd alle deelen der kust, die niet door eilanden en scheren tegen de open zee beschermd zijn. Langs de gansche kust van Bergen tot Hammerfest zijn echter slechts drie deelen voor de open zee toegankelijk: bij Stadtland, tusschen Drontheim en het eiland Leko, en tusschen Bodö en Grötö, een weinig ten zuiden der Lofoten.

De stroom, die langs de kust gaat, is geheel van den vloed afhankelijk; tusschen Stavanger en Bergen loopt hij gedurende de ebbe zuidwaarts, gedurende den vloed noordwaarts; terwijl ten noorden van Bergen het tegenovergestelde plaats heeft. Van de vele kleine stroomingen, die hierdoor ontstaan wordt alleen de Killstroom gevreesd.

De algemeen bekende Maalstroom bevindt zich ten zuiden der Lofoten tusschen de eilanden Värö en Mosken. De eerste de beste Noor zal den vreemdeling mededeelen, dat de gevaarlijkheid van dien stroom grootendeels een fabel is. Nielsen maakt er in zijn boek ternauwernood melding van. In het werk van Sack vinden wij er het volgende van

opgeteekend. "Deze stroom ontleent zijn naam aan de malende beweging van het water over de tusschen bovengenoemde eilanden gelegen ondiepten te Horgan, waar 42 voet water staat. De Maalstroom loopt zes uren van het noorden naar het zuiden, en in even zoo langen tijd van het zuiden naar het noorden terug; dezelfde tijdruimte dus die ook de zee bij ebbe en vloed in acht neemt. Bij den Maalstroom heeft echter dit eigenaardige plaats, dat hij zich niet naar de golven richt, maar er geheel mede in strijd is; want als bij vloed de zee stijgt, vloeit het zeewater van het zuiden naar het noorden, maar de Maalstroom neemt alsdan zijn loop van het noorden naar het zuiden, en omgekeerd bij de ebbe. De stroom is niet ten allen tijde even sterk, maar alleen hevig bij nieuwe en volle maan en omstreeks den tijd der dag- en nachteveningen. Op andere tijden is hij daarentegen gematigd, en tweemaal daags geheel bedaard. De scheepvaart wordt dan ook in de omstreken dezer draaikolk (!) geenszins afgebroken. Is de stroom op het hevigst, dan moet men er 2 à 3 mijlen van verwijderd blijven."

Bij Bodö bevindt zich de Saltenfjord. In deze fjord is een strooming, die den Maalstroom in gevaarlijkheid overtreft, en door de aan den ingang der fjord gelegen eilanden Strömö en Gödö ontstaat, waardoor het water tusschen de zee en deze fjord slechts langs drie nauwe toegangen: de Sundström, Storström en Gödöström, kan afloopen. Bij vloed en ebbe baant nu het water zich met geweld een doorgang, en vormt daar watervallen, die niet altijd even hevig zijn, terwijl eens in de zes uren beide wateren volkomen waterpas zijn. Toch vergaat hier menige boot, als zij den rechten tijd mist, en we weten allen bij ondervinding hoe licht dat gebeuren kan.

Wanneer wij ons de 400 mijlen kustlengte van Noorwegen ten slotte nog eens voor den geest brengen met al de eilanden, kapen, scheren, fjorden en klippen, dan kunnen wij onze bewondering niet ontzeggen aan die ervaren, practische

mannen, wier uitgebreide plaatskennis en zeevaartkunde het mogelijk maken die versnelde middelen van gemeenschap tusschen Christiania en de Noordkaap te onderhouden. Zelfs zij, die weten hoeveel de mensch zich eigen kan maken door opmerkzaamheid, studie en volhardenden ijver, moeten eerbied gevoelen voor die koene Noorweegsche loodsen, die het groote prachtige stoomschip veilig de onstuimige wateren doen doorploegen te midden dezer talrijke riffen en klippen, te midden dezer ontelbare doolhoven, waar de naakte rotsen geen enkel herkenningsteeken aanbieden, waar het oog geen uitweg ziet, maar zij door het kompas den uitweg weten te vinden, om weder een nieuwe doolhoof in te stoomen, of het schip vast en zeker te geleiden door het enge vaarwater, waar ter rechter en ter linkerzijde de branding tegen rotsen en riffen breekt en het gevaar der schipbreuk dreigt. Maar ook moeten we eerbied gevoelen voor de onverschrokken kustbewoners, die gedwongen werden in deze onherbergzame oorden te leven, om door scheepvaart en vischvangst in 's levensonderhoud te voorzien en het nationaal vermogen van hun land te vermeerderen. Deze gescheurde kust, zoo woest en onherbergzaam, en toch door een welvarend volk bewoond, biedt zoowel aan de wetenschap, de kunst als de poëzie een "bronaar" aan, waaruit de vorschende, scheppende en voorstellende geest steeds nieuwe stof kan ontleenen. Zij biedt den natuurkundige bronnen van studie aan; nog zoo menig treffend beeld kan de kunstenaar hier ontleenen, als het noordsche landschap door de middernachtszon beschenen wordt, of wanneer de westerstormen het water tegen de kust opzweepen, en de golven over de barre rotsen verschuimen. Of als onze verbeelding de oude poëtische tijden te voorschijn roept, en we zien hier de beroemde zeeroovers met de elementen worstelen, of elkander bestrijden en vervolgen dwars door de gevaarlijke riffen, door de kokende branding, die zij alleen kennen en zij alleen weten te trotseeren. Maar ook maalt de verbeelding ons het beeld af van den kloeken

24

zeeman, die zedelijk, deugdzaam en kloek *thans* op deze baren zwalkt; die vertrouwd met wind en stroomen, *nu* door de kokende branding tusschen klippen en scheren henensnelt naar het roode huisje, ginder gelegen aan den oever der fjord.

Noorwegen heeft in de laatste jaren reuzenschredeu gedaan op elk gebied, wat te meer te bewonderen is, als men nagaat, welke bezwaren hier steeds te overwinnen zijn. Zoo is de geheele kust thans van telegraafstations voorzien, Semaphore genaamd, die zich op de meest in zee vooruitspringende landingsplaatsen of op zeer bezochte loodsplaatsen bevinden. De voornaamste stations zijn Arendal, Christiaansand, Oxö, Aalesund en andere. Deze stations zijn ook ingericht tot het doen van meteorologische waarnemingen, en het station te Oxö is verplicht, voorbijzeilende schepen meteorologische mededeelingen te doen.

De telegraaf, zegt de heer Jonas, moest noodwendig in een land als Noorwegen, waar de gemeenschap zoo moeilijk, en 's winters bijna geheel onmogelijk is, en waar de afstanden zoo groot zijn, van groot en voornaam belang wezen. In 't jaar 1854 werd de eerste telegraaflijn tusschen Christiania en Drammen aangelegd, en reeds in 1855 was de lengte der lijn tot 114 mijlen aangegroeid; in 1864 tot 504 mijlen, en in 1873 tot 828 mijlen, met 83 stations en 338 beambten. Het getal overgeseinde berichten was 1870: 466.699 en 1873: 636.788. Van de telegraphische correspondentie in Europa neemt Zwitserland de eerste plaats in. Op 100 inwoners komen daar jaarlijks 81 telegrammen; (tengevolge der vele bezoekers misschien) in Engeland 54, in Nederland 51, in Belgie 47, in Noorwegen 44, in Italie 18, in Spanje 6 en in Rusland 4.

De weinige steden in Noorwegen zijn: Christiania, Ber-

gen, Drontheim, Drammen, Christiaansund en Christiaansand, Frederiksstad en Frederikshald, Stavanger, Aalesund en Skien, (de oudste stad) benevens nog eenige kleinere. De bewoners dezer steden leven hoofdzakelijk van den handel, dien wij thans eens in oogenschouw zullen nemen.

De Noren zijn vanzelve door de natuur van hun land tot zeevarende natie uitverkoren. Zoowel de toestand van het land als de eigenaardige productie, die de bronnen van bestaan voor de bewoners uitmaakt, en de onontbeerlijke artikelen die de natie tegen ruiling noodig heeft, maken het verkeer met vreemde landen noodzakelijk, waardoor eene levendige zeeverbinding in den loop der tijden tot stand is gekomen. De geschiedenis van den handel en de scheepvaart in Noorwegen bieden, van den tijd der Vikingstochten tot het Hanzeverbond en den tegenwoordigen tijd, hoogst belangrijke tijdperken aan. Het is zelfs niet onwaarschijnlijk, zegt de heer Jonas, dat de bron der tegenwoordige uitbreiding, die Noorwegen den 3en rang doet innemen onder alle zeevarende natiën der wereld, uit de tochten der Vikings is ontsproten [1]. In de middeleeuwen had Noorwegen als handelsstaat slechts beteekenis door de stad Bergen, die het middelpunt vormde van den in het noorden en westen des lands gedreven vischhandel, en tot de 17de eeuw de gewichtigste marktplaats van de drie Noordsche rijken bleef, welke aanzienlijke plaats het na de voleinding der spoorbanen van Christiania naar Bergen en Drontheim weder machtig zal worden. De Deensche regeering wierp het land vele hinderpalen in den weg, en zocht haar landskinderen op elke wijze en bij iedere gelegenheid te begunstigen. Toen een nieuw tijdperk ingetreden was, ontwikkelde zich meer en meer de houthandel en de reederij; een gezonde handelspolitiek leidde alle takken meer en meer op den goeden weg, en als een toenemende uitvoer gepaard aan een grooter invoer een teeken van vooruitgang op het

[1] Onwaarschijnlijk niet maar toch ver gezocht.

gebied van den handel is, dan kan men hier de verrassendste resultaten door cijfers aantoonen. Een grootere invoer bewijst onloochenbaar, dat de welvaart en de behoefte der menschen zijn toegenomen. In de jaren 1851—56 bedroeg de jaarlijksche invoer gem. 50 millioen kronen; 1861—65 steeg dit bedrag tot 80 millioen; 1866—1870 tot 100 millioen; 1873 tot 168 en 1874 tot 186 millioen kronen. (*f* 2. 800.000)

Ook de uitvoer heeft verbazende vorderingen gemaakt. Terwijl die in het midden der 18de eeuw 3 millioen species (12 millioen kronen) bedroeg, was het bedrag in 1850 reeds gestegen tot eene som van 40 millioen kronen; in 1860 bedroeg dat reeds over de 52 millioen; en in 1874 over de 121 millioen kronen. (*f* 1.800.000). De artikelen van invoer, die het meest voorkwamen, zijn hoofdzakelijk geweest: koren, meel en manufacturen. De hooge arbeidsloonen hebben niet onbeduidend tot vermeerdering dezer artikelen bijgedragen. De invoer van koren en meel bedraagt jaarlijks gem. 34 millioen kronen. Het grootste gedeelte daarvan haalt men uit de Duitsche Oostzeehavens, Denemarken en Turkije (rogge en koren), de Zwarte Zee (uitsluitend rogge), Witte Zee (tarwe), Russische Oostzeesteden en Frankrijk (rogge). Van de ingevoerde koloniale waren, wier totaal bedrag van 1866—70 gem. 10 millioen kronen bedroeg en met ieder jaar steeg, komt de *koffie* (alleen bijna 10 millioen kronen: het jaarlijksche koffieverbruik in Noorwegen wordt op $3^1/_2$ pond per hoofd geschat) uit Brasilië; *gele en bruine suiker* meest direct uit W. Indië, vroeger meest uit noordelijk Duitschland; de *thee* uit Hamburg en Engeland; *de tabak* ($2^1/_2$ millioen kronen jaarlijks) uit Bremen en Hamburg. Dierlijke voedingsmiddelen — vooral *victualiën* — komen uit Denemarken en Zweden; een weinig *spek* uit Engeland, *kaas* uit Holland en *boter* uit Hamburg. Spiritualiën en wijnen, enz. komen uit Frankrijk en Hamburg.

De *manufactuur-waren* komen voor de helft uit Engeland, $^1/_4$ uit Duitschland, namelijk uit Hamburg, en de rest uit Zweden en Denemarken.

De vermeerdering der uitvoersom berust deels op een grooteren uitvoer, deels op de rijzing der prijzen, voornamelijk van het hout. Het bedrag van den uitvoer der *houtwaren* steeg van 1866, toen het ongeveer 29 millioen kronen bedroeg, tot 56 millioen in 1873, en tot 54 millioen kronen in 1874. Aan dezen uitvoer nam Engeland het grootste aandeel. (1868: 21 millioen, 1873: 40 millioen) met 30% aan import en export. Dan volgt Duitschland (1868: 11 millioen, 1869: 13 millioen; 1872: 17 millioen en 1873: 20½ millioen kronen) met 22% aan import en export; Hamburg met 12%, op Zweden en Denemarken komen voor ieder 9%, op Rusland komen 8%, Frankrijk 6% en Holland 5%.

De Noorweegsche handel heeft zich in het algemeen in de laatste jaren steeds meer in Christiania geconcentreerd. In 1866 nam deze stad met 40 millioen of 23% daaraan deel; in 1874 echter met 98 millioen of 32%. Dan volgt Bergen met 16%, Drontheim met 6.7%, Drammen met 5.4%, Christiaansund met 3.6%, Frederiksstad met 4%, Stavanger met 3.6%, Frederikshald met 2.4% en Christiaansand met 2.9%. Tot bevordering van den handel werd de Noorweegsche bank (Norges bank) in Drontheim en *filialen* in de grootere steden opgericht. Deze bank keerde in 1874 een dividend uit van 11% en in 1875 van 12%.

Ten slotte moeten wij nog een artikel van uitvoer vermelden — het *ijs* namelijk — dat ieder jaar meer en meer aan beteekenis wint, en waarvan de uitvoer zeker een groote toekomst te gemoet gaat. Voor ongeveer 30 jaren werd aan ijs uitgevoerd voor eene waarde van 200.000 kronen; 1869: voor 400.000 kr. en 1873: 1.176.000 kronen, waarbij nog gevoegd moet worden de bevrachting van meer dan 100 groote schepen, welker waarde alleen ongeveer een half millioen kronen bedraagt.

De in de 16de eeuw ontdekte zilvermijn bij Kongsberg wierp in den aanvang weinig voordeel af. Christiaan IV wilde er de boeren in laten werken, doch deze weigerden

kortweg te wroeten in het slijk der aarde. De mijn is daarna door Duitsche berglieden geëxploiteerd geworden. In de 17de en 18de eeuw nam de bergbouw in Noorwegen een hooge vlucht, en kwam de zilvermijn na afwisselende lotgevallen aan den Staat, en werd zij tot aanmaak van de munt gebezigd. In het laatste tiental jaren gaf hare productie een netto opbrengst van 170—180.000 kronen, terwijl de geheele winst sedert 1830 ongeveer 20.000.000 kronen bedraagt. In deze mijn arbeiden thans nog 350 menschen. De gemiddelde opbrengst bedraagt jaarlijks 24.300 pond fijn zilver (Dr. Sack, Aardrijkskundig handboek). Onlangs werd een nieuwe zilvermijn ontdekt.

De gewichtigste en voordeeligste tak van den mijnbouw is tegenwoordig in de nikkelgroeven gelegen, van welk metaal de Noorweegsche skillingen worden vervaardigd. Reeds nu (1876) bedraagt de netto winst van verschillende groeven 100.000 Spd. jaarlijks, en eenige kunnen zelfs met de Kongsberger zilvermijn in opbrengst wedijveren. Ook wordt er goud gevonden in de rivieren van Noorweegsch-Finmarken en op Magerö. De korrels zijn echter zeer klein, en werpen daarom weinig winst of. De goudwasscherij gaf in 1874 slechts 635 grammen stofgoud. Ook heeft men in de laatste jaren naar steenkolen gezocht, waarvan men sporen in Nordland gevonden had. Op kosten van den Staat hebben nog steeds boringen plaats, hoewel tot heden met weinig gevolg.

Een laatste tak van bestaan is de industrie, die wij thans ook nog kortelijk willen nagaan.

Dat de industrie, niettegenstaande de behoefte, tot heden slechts gering was, is voornamelijk te wijten aan de moeilijke en kostbare communicatie; maar als eenmaal de in aanleg begrepen spoorwegen gereed zullen zijn, zullen ook hierin snelle vorderingen plaats grijpen, te meer daar alsdan het oneindig aantal watervallen met hun onberekenbare

drijfkracht aan de industrie dienstbaar kunnen gemaakt worden.

Op het einde van het jaar 1870 waren in werking 14 spinnerijen met 1000 arbeiders; 9 spinnerijen met weverijen verbonden hadden 1626 arbeiders, 8 weverijen 524 en 3 wolspinnerijen 200 arbeiders aan het werk. Behalve 3 aan den Staat behoorende mechanische werkplaatsen met 550 arbeiders, waren er nog 22 dergelijke met 2200 arbeiders en 8 ijzergieterijen met 300 arbeiders. Het aantal ijzerdraad- en spijkerfabrieken is evenwel van 23 op 8 gezonken door den achteruitgang der ijzergroeven. Zij gaven slechts aan 150 menschen brood. Het aantal houtzaagmolens bedroeg 785; zij verschaften werk aan 10,234 arbeiders. Er waren in 1870 25 brandewijnstokerijen met 503 arbeiders, die ongeveer 6 millioen pot (1 pot = 0,9651 liter) brandewijn voortbrachten, en 58 bierbrouwerijen met 931 arbeiders, die 42 millioen pot bier brouwden. In 1865 waren er 80 brouwerijen met 584 arbeiders, die slechts 21 millioen pot bier produceerden. Deze vermeerderde voortbrenging, niettegenstaande de vermindering der brouwerijen, ligt voornamelijk in een betere fabricatie en in den ieder jaar toenemenden uitvoer van het bier, die tegenwoordig reeds de som van 1 millioen kronen overschreden heeft. Bijna met ieder stoomschip gaan 25 –28,000 flesschen bier uit Christiania over Hamburg naar Zuid-Amerika. — Het jaarlijksche verbruik van alcolische dranken in Noorwegen zal ongeveer 76 pot brandewijn en 23 pot bier per hoofd bedragen. (Die het te veel vindt, denke aan het vochtige klimaat.) — Er waren nog 453 molens met 1515 arbeiders, die omstreeks 2 millioen ton koren vermaalden. Ongeveer 50 scheepswerven waren gestadig aan het werk met 4000 arbeiders. In 1865 werden 142 schepen, en in 1874 226 schepen gebouwd, waaronder 9 stoomschepen en in 1875: 192 zeilschepen van 38.560 last en 10 stoomschepen van 302 last inhoud. De jaarlijksche scheepsbouw vertegenwoordigde een kapitaal van 8—12 millioen kronen. Bovendien kocht men nog schepen

in het buitenland en wel 1872: 76 schepen, 1873: 140 schepen en in de eerste helft van 1874: 103 schepen van 30,500 last inhoud.

Nu wij de hoofdtakken van bestaan hebben doorloopen, wenschen we nog even stil te staan bij de bevolkings-statistiek.

De resultaten der volkstelling op den 31en December 1875 schijnen aan te duiden, dat de bevolking der landdistricten in de laatste 10 jaren niet vermeerderd is, terwijl zij daarentegen in de steden zeer is toegenomen. Gelijk de bevolking in de laatste tiental jaren ieder jaar met ruim 1 % vermeerderd is, zoo namen ook in gelijke mate de huwelijken toe. In het jaar 1865 werden 11,520 huwelijken gesloten, waarvan 9667 op het land en 1853 in de steden; 1871: respectievelijk 11,590, 9368 en 2222; 1872: 12,302, 9881 en 2421; 1873: 12,837, 10,197 en 2640; en 1874: 13,890, 10,793 en 2997.

In 1865 bedroeg de bevolking op het land 1,190,000, die in 1875 slechts geklommen was tot 1,200,000, en deze geringe vermeerdering kwam alleen voor in de kust- en boschdistricten en in de gemeenten, die in de nabijheid van groote steden waren gelegen. Het getal der geboorten bedroeg:

in 1865: 52,055
1870: 51,482
1871: 50,913
1872: 52,237
1873: 52,930
1874: 54,873,

daaronder geboorten buiten het huwelijk:

1865: 4215 of 77,6 op 1000 geboorten.
1874: 4960 „ 92,2 „ „ „

Op 1000 geboorten ten platten lande waren 1874: 86,9 onechte en in de steden 104,3; terwijl van de 1000 geboorten in 1874 waren: 36,4 doodgeborenen — 36,3 op het land en 36,5 in de steden.

Het aantal gestorvenen was:

1865: 28,313; daarvan 23,217 op het land en 5096 in de steden.
1870: 30,018; „ 23,954 „ „ „ „ 6064 „ „ „
1874: 32,466; „ 25,364 „ „ „ „ 7102 „ „ „

In 1865 waren er: 835,947 personen v. h. mannelijk en
865,809 „ „ „ vrouwelijk geslacht;
In 1875 „ „ 891,641 „ „ „ mannelijk en
924,389 „ „ „ vrouwelijk geslacht;
daaronder waren in 1865: 275,795 geh. mannen (33 op 1000),
275,490 „ vrouwen (31,8 „ 1000),
28,569 weduwnaars
en 62,747 (!) weduwen, terwijl het aantal huisgezinnen 346,061 of 4,9 personen op een huisgezin bedroeg.

Te midden der bevolking, die bijna onvermengd is, want er wonen onder haar slechts 22,000 vreemdelingen, leven stammen van de eerste bewoners des lands, de Finnen of Kwänen en de Lappen. Van de eersten bestaan nog 7637 en van de laatsten 17,178, waaronder nog ongeveer 1500 Nomaden voorkomen. De volkenkunde verdeelt de Finsche of Ural-Altaïsche stam in 4 takken: den Ugrischen, Bulgaarschen, Permischen en in engeren zin den Finschen tak. Onder de Ugriërs behooren de Ostjaken aan den rechteroever van den Ob, eenige stammen aan den Ural en de Magyaren.

Van den Bulgaarschen tak zijn nog alleen eenige stammen aan de Wolga over; de Bulgaren aan den Donau zijn reeds vroegtijdig in den Slavischen stam opgegaan. De Permische tak ontleent zijn naam aan de Permiërs, die aan de wateren der Kama, in Bjarmaland, naar oud-scandinavische spreekwijze woonden.

De vierde of eigenlijke Finsche tak heeft zich langs de noordelijke en oostelijke oevers der Oostzee verbreid, en van Duitsche naburen zijn Europeeschen naam bekomen, die met *Veen* of *Turf* overeenkomt volgens eenige geleerden, terwijl andere den eigenaam der Finnen voorloopig als onopgelost beschouwen. 't Is intusschen geen twijfel meer, dat Tacitus

en Ptolemeüs deze volksstammen onder de namen *Fenni* en *Phinni* ongeveer in hun tegenwoordige woonplaatsen gekend hebben. Naar hun tongvallen komen zij tegenwoordig onder. verschillende namen voor in Rusland, Noorwegen en Zweden

Met hun verwant zijn de Lappen of Kwänen in Scandinavië en Rusland, die door den loop der tijden het meest van het Mongoolsche ras afgeweken zijn, hoewel zij er nog al de kenteekenen van bezitten, als smal gespleten oogen, breede kaakbeenderen, grooten mond, stompe neusen, gele gelaatskleur. (*Die mongolen-ähnlichen Völker im Norden der alten Welt*, *von Oscar Peschel.*)

Volgens de officieele statistiek waren in 1865 in Noorwegen :

2.039 idioten en cretins;
3.156 krankzinnigen;
1.569 doofstommen;
en 2.320 blinden, waaronder
1.119 boven de 70 jaren.

Volgens diezelfde statistische mededeelingen was de bevolking naar den leeftijd verdeeld op den 31 Dec. 1865 aldus:

LEEFTIJD.	OVER HET GEHEELE RIJK.		
	Mannelijke sekse.	Vrouwelijke sekse.	TOTAAL.
0—5	117.026	113.434	230.461
5- 10	103.432	99.662	203.094
10—15	91.466	88.389	197.855
15—20	80.573	80.131	160.704
20—30	123.068	133.829	256.897
30—40	108.577	113.916	222.493
40—50	89.370	93.021	182.391
50—60	54.002	59.431	113.433
60—70	41.058	48.046	89.104
70—80	22.020	27.591	49.611
80—90	4.938	7.616	12.554
90—100	410	725	1.135
Boven de 100	7	17	24
Totaal...	835.947	865.809	1.701.756

Bij eene vergelijking dezer cijfers zien wij, dat van 0—20 jaar het aantal mannelijke individu's dat der vrouwelijke overtreft, terwijl van 20—100 jaar het omgekeerde plaats heeft.

Volgens de grondwet van 4 November 1814, na de vereeniging der beide rijken voor Noorwegen vastgesteld, moest de Evangelisch-Luthersche godsdienst de heerschende zijn; de jezuïeten en de monniken zouden in het koninkrijk niet geduld worden, terwijl de toegang tot het rijk gelijk voorheen aan de joden ontzegd werd. Vrijzinnig waren deze bepalingen niet, en waarom de kinderen Israëls hier zoo hondsch behandeld werden is mij onverklaarbaar.

Intusschen is men op deze besluiten later teruggekomen. De joden mogen er komen (het aantal dat er gebruik van maakt is gering), en in Tromsö is een missie der jezuïeten gevestigd. De geloofsleer der laatste tijden heeft, hoe vreemd het ook moge klinken, in den onvruchtbaren bodem van Noorwegen hier en daar wortel gevat. Godsdienstbewegingen, zooals voor eenigen tijd in Zweden plaats hadden, zijn het Noorweegsche volk niet vreemd.

Op de eilanden der Ofoten vallen soms ongeloofelijke dingen voor, waarbij de zeden der Mormonen rein kunnen genoemd worden. De godsdienstwaanzin openbaart zich het sterkste boven den poolcirkel; men vindt daar ook de meeste krankzinnigen. In 't algemeen breiden de verschillende godsdienstsekten in Noorwegen zich uit.

Op den 31sten December 1865 waren volgens de officieele statistiek in het rijk:

1.696.651 belijders der Augsburgsche Confessie;
482 Dissidenten (christenen);
1.114 belijders der vrije Apostolische kerk;
987 Methodisten;
354 Doopsgezinden;
141 Gereformeerden;
584 Kwakers;

316 belijders der Roomsche kerk;
15 „ Grieksche „
25 (!) Israëlieten;
1.038 Mormonen, en
49 personen van niet geconstateerde belijdenissen.

Volgens de opgaven van Emil J. Jonas vindt men onder de bevolking 6000 menschen, die niet tot de staatskerk behooren, daaronder waren:

In 1874: 1880 Methodisten;
400 Doopsgezinden;
600 Roomsch-Katholieken;
(In 1865: 316.)
33 Israëlieten; en
ver over de 1000 Mormonen.

Op vele plaatsen in Noorwegen moet de frissche berglucht zeer heilzaam zijn voor borstlijders, waarbij nog gemeld moet worden, dat in de melk der alpenkruiden etende dieren bijzondere heelkracht aanwezig moet wezen. Behalve in de omstreken der stad Bergen vindt men ook te Ölken in het dal van Valdres, tusschen Reien en Stee, des zomers vele personen, die zich hier tot herstelling hunner gezondheid ophouden. Wordt Noorwegen mettertijd meer bekend, en het reizen in het land gemakkelijker gemaakt, dan zal het waarschijnlijk evenveel *Cur*-plaatsen bekomen als Duitschland en Zwitserland. *Waarschijnlijk*, dit woord komt ons telkens op de lippen als wij ons de vraag voorleggen, of Noorwegen nog eens even zoo bekend en evenveel bezocht zal worden als Helvetië. Het eerste gelooven wij wel, doch het laatste moeten we betwijfelen. Het land is daarvoor te groot en te woest. Want al kunnen zijn natuurschoonheden, die dikwijls breed worden uitgemeten, met die in Zwitserland wedijveren, toch is er iets in de Noordsche landschap-

pen, waardoor zij ons oog minder boeien dan die der zuidelijke streken. Maar er is nog iets. Ge staat bij dien schoonen waterval, wiens wederga in Europa niet gevonden wordt. Ge geniet. Maar zult ge ten volle genieten, indien ge weet dat ge nog 10 uren te maken hebt alvorens een nachtverblijf te vinden, en zonder het vooruitzicht te hebben uwe krachten door gezond voedsel te kunnen versterken?

Raden wij daarom af naar Noorwegen te gaan? Geenszins, we roepen allen toe: gaat er heen! Gaat er heen, om een land en een volk te leeren kennen, die gelijk Emil J. Jonas zegt, inderdaad verdienen bekend te zijn.

HOOFDSTUK XVII.

GESCHIEDENIS VAN NOORWEGEN.[1]

EERSTE TIJDVAK. (800—1397)

Evenals de dichtkunst, heeft men de geschiedenis bij de menschen gehaat gemaakt. In stede der menschheid beschreef men den mensch, gelijk men vóór poëzie het geklinkklank en geklikklak van maatgeraamten hoorde, waartusschen de poëtische stormwind huilde. Nu moet men rechtvaardig wezen. Daar moet een lichaam der geschiedenis en een geest der geschiedenis zijn. Men moge een dor verhaal van opvolgende vorstenregeeringen afkeuren, een *histoire de bataille* verfoeien, een opsomming van feiten en jaargetallen verdoemen, — de geest kan niet spreken zonder dezen stoffelijken grondslag. De samenstelling van dezen grondslag is dan ook meestal een ondankbare taak. Doch zij gaat de ware geschiedenis

---

[1] Suède et Norwége par M. Ph. Le Bas, Paris: Didot Frères, Fils et Co. Zur Geschichte Norwegens, von Yngvar Nielsen. The early Kings of Norway by Thomas Carlyle, Londen: Chapman and Hall. Les Derniers Vikings et les Premiers Rois du Nord par Emile de Montégut; Revue des 2 Mondes 15 Sept. 1876.

vooraf, als de dorre spraakkunst de vermakelijke voorafging. Gelijk Gracian in zijn "Konst der Weisheit" terecht zegt, spreekt een redenaar door den mond van honderd andere hem voorafgegane redenaars. Des schrijvers hand wordt bestuurd door de handen van duizenden schrijvers, die hem voorafgingen. En zoo in alles. Met het vruchtbaar zaad des eenen bestrooit de andere zijn akker; terwijl een derde den oogst binnenhaalt, dien een vierde verbruikt. Aan de scheppingsproducten des geestes kleeft het zweet van vele slaven. Maar evenals we, rustig en somtijds prettig in onze spoortreinen gezeten, geheel en al vergeten, dat zij tot stand kwamen door het zweet, ja zelfs het bloed der Javanen, zoo denken we ook bij het lezen der meesterstukken van een genie weinig aan de arme tobbers, die hieraan hun schatting van zweet en bloed hebben gebracht. Scheppen is slechts het genie eigen; het samenstellen uit gegevens kenmerkt den gewonen mensch. De laatste bouwt met hetgeen de eerste aanbrengt. Het genie schept de gedachten, waarmee de mensch metselt of timmert. Ook de geesteswerking van het genie is begrensd en bepaalt zich eigenlijk slechts tot ontdekking van hetgeen bestaat. Want de inhoud van alles werd ons geschonken, doch meestal zeer verborgen opgesteld en moeilijk te vinden, terwijl de vorm binnen enge, menschelijke grenzen besloten werd. En binnen deze kleine ruimte ligt de weinige oorspronkelijkheid, waarop menschen zich verhoovaardigen. Een genie is dus slechts een volkomen mensch, die veel gevorscht, veel gewerkt en veel heeft ontdekt. Hem bleef weinig verborgen van den inhoud des levens, terwijl hij de gave bezat dien inhoud in zijn schoonsten vorm weer te geven. En zoo daalt de genialiteit van den mensch af met steeds lageren exponent: zich openbarend door minder wetenschap en arbeidsvermogen in het zoeken naar 't onbekende, en dat minimum uitend in minder schoonen vorm. Het *menschzijn* nochtans verbindt ons, en allen gaan wij hand aan hand door het leven, gedreven door een van ons onafhankelijke, bewegende kracht, die den eenen mensch meer,

den anderen minder beweegt. De eersten gaan dientengevolge voorop, de laatsten volgen. Die kracht is een magneet, waarmede alle menschen in meerder of minder mate werden aangestreken. Zij is als de steen waarvan Socrates tot Ion spreekt, die aan de ijzeren ringen de kracht mededeelt, welke de steen zelve bezit; zoodat ieder op zijn beurt verrichten kan in het kleine, wat de magneet doet in het groote, en zoo de eene kracht aan de andere opgehangen, en allen aan elkander verbonden, een progressieve rij vormt van den kleinsten mensch tot den grootsten. Is het leven een trapsgewijze opklimming tot hooger orde, dan reikt éénmaal de grootste mensch zijn hand aan de Godheid toe, en sleept met de andere hand de hem volgende wezens het Koninkrijk der Hemelen binnen. Is het leven echter slechts een eeuwigdurende cirkelgang van het bestaande en eindige rondom een ideaal visioen, dan streve ieder mensch, wil hij verstandig zijn, dit patertje-langs-den-kant zoo genoeglijk en eendrachtelijk mogelijk af te spelen en niet te treuren, als de pater scheiden moet. De ongelukkigen, die niet éénmaal uitverkoren werden om gezoend te worden, moeten vanzelve blijde zijn, na zich voor niets schor te hebben geschreeuwd, dien vermoeienden cirkelpas te kunnen verwisselen met een eeuwige rust.

De genieën, die Norges oudste geschiedenis geboekt en de saga's (= gezegden) geschept hebben, waren IJslanders, wier namen ons onbekend zijn gebleven. Zij, die deze geschiedenis gereproduceerd en in wijderen kring bekend hebben gemaakt, als Snorro Sturlesön, Dahlmann, Carlyle, Le Bas en andere, hebben ongetwijfeld mede een verdienstelijk werk verricht, hoewel hun taak oneindig gemakkelijker was dan die der groote IJslanders. Zoo is langzamerhand een geschiedenis van Noorwegen tot ons gekomen, waarvan wij hier een zeer beknopt overzicht wenschen te geven.

Wanneer de geschiedenis van een land grootendeels uit weinig met elkaar in verband staande gebeurtenissen bestaat, en door talrijke mythen en sagen voorafgegaan wordt, dan is het zaak voor den schrijver van een beknopt overzicht,

zoodanige personen op den voorgrond te schuiven, die het volle licht waardig zijn dat hen beschijnt, en geroepen werden minder belangrijke figuren in de schaduw te stellen. Zulke zonnen zijn wezenlijk lichtpunten voor den geest, en vormen met al wat voorafging en volgde een zonnestelsel. Men kan slechts steunen op hetgeen weerstand biedt. De graven Dirk I, Dirk II, Arnoud, enz. kan men als holle lichamen in elkander schuiven, tot men een vast lichaam bekomt: het Hollandsche Huis. Maar Karel de Groote is een op zich zelf staande kolos. Nu bezit Noorwegen mede een dergelijken kolos in Harald Haarfager, en al kunnen beiden niet op één dag te zamen genoemd worden, zoo is Harald toch als stichter van het koninkrijk Noorwegen de voornaamste persoon dezer geschiedenis. Als wij hem van naderbij beschouwen vallen ons al dadelijk zijn schoone haren (Haarfager) in het oog, waaraan hij niet alleen zijn bijnaam, maar ook zijn roem en grootheid ontleent.

Noorwegen was omtrent het midden der 9de eeuw saamgesteld uit verschillende koninkrijkjes (*Fylkes*) en hertogdommen, waarnaast het *Thing* als een twistzieke vergadering tusschen vorst en volk stond. In de oudste kronieken des lands worden Halfdan I, de II en de III als de voornaamste onder deze koningen vermeld, wijl zij streefden naar uitbreiding van gezag en vermeerdering van grondgebied. De zoon van Halfdan III, onze Harald, betrad de voetstappen zijns vaders, doch nimmer zou hij zulke groote resultaten verkregen hebben, indien er niet iets bij ware gekomen, dat zijn krachten vertienvoudigde. Hij was namelijk als alle zwakke stervelingen verliefd geworden, en wel op één van Norges schoonste prinsessen, Gyda genaamd: een maagd, *det var vakker som Guds Sol.* Gyda stelde hem harde voorwaarden. Zij wilde niet minder zijn dan haar zusters, die koninginnen van Zweden en Denemarken waren, en liet Harald op zijn huwelijksaanvraag het volgende weten: "Het zou mij weinig passen een Jarl of eenig ander arm creatuur van dat soort te trouwen; dat hij verrichte wat Gorm van

Denemarken, Erie van Zweden, Egbert van Engeland en anderen gedaan hebben: — de oproerige, twistzieke, kleine Jarls om hem heen tot orde en rust dwingen, en een koning worden; dan misschien zal Gyda aan zijn voorstel denken, doch voor dien tijd niet." Dit was een trotsch antwoord, 't welk nochtans Harald niet in 't minste beleedigde. Verliefdheid maakt den man zwak, anders zou Frithjof, de held der saga, ook nooit gezegd hebben:

En als een jongeling mij naakt in 't veld,
Wiens hart de hoop van de liefde zwelt,
Een dwaas, betooverd door vrouwenoogen,
Dien zal ik dooden uit mededoogen.

De verliefde vorst deed de belofte zijn haren te laten groeien tot de rechtmatige wensch zijner schoone vervuld was. Dat dit echter niet zoo voetstoots ging, zal iedereen begrijpen. Twaalf jaren lang werd er gevochten (860—872), en ieder jaar 2 à 3 Jarls onderworpen. In den zeeslag bij Harfsfjord [1], in de nabijheid van Stavanger, zegevierde Harald over zijn laatsten grootsten tegenstander Jarl Rögnvald, graaf van Mœre, wien hij de barbiersfunctie opdroeg: zijn haren te reinigen en te kammen. Zoo verscheen hij voor Gyda, die hij thans trouwde en die hem 4 zoons en één dochter schonk. Gelijkertijd had hij nog 6 andere vrouwen, hetgeen ter kenschetsing van de zeden dier dagen dient gemeld te worden.

Harald regeerde thans nog ongeveer 61 jaren († 933) over een land, dat ongeveer het tegenwoordige Noorwegen omvat. En nu deze belangrijke persoon daar vóór ons staat in al de majesteit zijner kracht en schoonheid, kunnen we

[1] Zooals men weet is de geschiedenis van Zweden, alsmede die van Noorwegen met bloed geschreven. Ook werd tusschen beide landen soms verwoed gevochten, en ter kenschetsing van de slagen dier dagen kan strekken, dat in den slag bij Bravalla (660 n. Chr.) in het zuiden van Zweden, zooveel menschen gevallen waren, dat de zon verduisterd werd door den rook, die uit de wonden en het bloed der verslagen vijanden opsteeg.

gemakkelijk even de gebeurtenissen en figuurtjes zien, die dezen beroemden koning vooraf zijn gegaan.

De Noren of de kinderen der *Grimma herma* zijn evenals de Gothen en Germanen uit Azië gekomen, en naar alle waarschijnlijkheid met dezen van denzelfden stam. Hun geschiedenis heeft als die der Grieken een mythologischen en een historischen tijd, waarvan de eerste wel zoo belangrijk is als de laatste. Een der voornaamste mythologische koningen is Thor, die een zoon had, Nor genaamd. Deze Nor is de eerste koning van Noorwegen, die, hoewel van goden afstammend, toch zelf geen god meer is. Met hem gaat dus het mythologische tijdperk in het historische over. Laten wij echter zien, hoe dat in zijn werk is gegaan. Thor was gezegend met 2 zonen, Nor en Gor, en een dochter Goeje. Dit meisje werd 250 jaar v. Chr. geschaakt. We mogen haar de Noorweegsche Helena noemen. Nor en Gor, die beiden in Finland woonden, togen nu uit om haar weer te vinden. Gor ging over zee naar Denemarken. (De verkeerde weg.) Nor ging op schaatsen de bergen en rotsen over, kwam zoo in Noorwegen, zag het, en veroverde het land. Met hem neemt de eigenlijke geschiedenis een aanvang (200—250 v. Chr.), hoewel nog zeer in 't duister gehuld en tot Harald Haarfager weinig belangrijk. Wij weten alleen, dat Nor het rijk onder zijn zonen verdeelde, dezen weder onder hun telgen, waardoor het land gaandeweg 't eigendom werd van een menigte kleine vorstjes en heeren, die den titel droegen van koning (*konung*, later *kong*), hertog of graaf (*jarl*) en ridder (*herse*).

De Drieëenigheid bestond in Scandinavië tijdens het heidendom uit: Odin of *de verhevene*, Thor of *de even verhevene* en Freyr, eenvoudig *de derde* bijgenaamd. Thor, de god des oorlogs, was in Noorwegen nog meer gezien dan Odin, de Alvader. Voor mij ligt een beeld van zijn persoon. Zijn hamer, dien hij in den strijd met de reuzen gebruikte, is zoo groot niet als onze verbeelding dien afmaalde. De steel bedraagt nog geen 2 decimeter. Ook leert de Frithjofs saga:

Zie, hoe kort is de hamer des machtigen Thors,
en van Freyr is het zwaard slecht een el: —

Odin, de patriarch met korten baard, gezeten op een steenen troon, in de eene hand een speer, in de andere een steenen tafel houdend, waarschijnlijk vol wijze runen, is een soort zonnegod, die vooral in Denemarken werd aangebeden. De Alvaders-vogels, die op zijn schouders zitten, zou men voor duiven houden, indien men niet beter wist, dat het de beide raven Hugin, of *de kennis* en Munin of *het geheugen* waren, die na volbrachte omzwerving op Odins schouders komen nederzitten. Freyr is de god van de voortbrengende kracht en nog een paar andere sinecuren. Men zegt dat hij hermaphrodiet was. Zijn zuster Freya was de godin der liefde, bijzonder te dier tijde in Zweden aangebeden, en aldaar nog heden zeer gezien. Loki was de god van het vuur, en de geest van het kwade. Hij wordt voorgesteld met de ingewanden van zijn oudsten zoon aan drie reusachtige rotsen gebonden; boven zijn hoofd hangt een slang, die giftdruppelen op hem laat vallen; maar Sigyn, zijn vrouw, heeft hem niet verlaten, en houdt een nap boven hem, om het verderfelijk vocht op te vangen. Is die vol, dan gaat zij heen om hem te ledigen. In dien tijd druppelt het vergift op 't lichaam van Loki, dat stuiptrekkend in elkander krimpt, en dan — hebben de aardbevingen plaats. — Alle goede en kwade geesten, Azen en Nornen, hier op te noemen, zou dwaasheid zijn. Zij leven tegenwoordig nog onder de Noren voort, hoewel onder andere vormen en andere benamingen. Liever zeggen wij thans een woord over de onsterfelijkheid.

De oude Noren geloofden aan een persoonlijk voortbestaan, hetzij in den hemel of 't Walhalla, hetzij in de hel of de woning van Hela. Deze hel, op een diepte van 9 werelden gelegen, was geplaatst in het uiterste Noorden. [1] 't Is zaak

---

[1] In het hooge Noorden liggen vrij wat verborgen dingen. Volgens sommige geleerden moet er een warm klimaat heerschen, hetgeen "over-

hier te melden, dat niet alleen de boozen, maar ook degenen, die in hun leven niet uitgeblonken of iets tot stand hadden gebracht, mede de vreeselijke kwellingen der hel moesten verduren. Hetzelfde verhaalt ons Dante. Bij zijn wandeling door de hel treft hij een aantal zielen aan, overstelpt van smart, handenwringend en tandenknarsend. "Wie zijn die lieden, wier lijden zoo hevig is, meester?" zoo vraagt hij aan Virgilius. "Dat zijn de ellendigen, die geleefd hebben zonder lof en zonder blaam. De hemel heeft hen uitgestooten, evenals de slechte engelen, die noch getrouw, noch vijandig waren aan God, maar slechts voor zich zelve waren; en in het diepst der hel is evenmin plaats voor hen, want de schuldigen zouden zich daar over hun eigen zonden kunnen verhoovaardigen. Hun lijden is verschrikkelijk. De wereld heeft hen vergeten, de barmhartigheid en de gerechtigheid verfoeien hen; spreken wij over hen niet meer." In idealer vorm vinden wij dit mede terug in de legende van den zeetocht van den heiligen Brandanus. "Als zij nu het schapeneiland weder voorbij kwamen, aanschouwden zij zeer nabij, slechts door een smalle waterstreep gescheiden, een ander eiland, rijk aan weiden en bosschen en weelderig met bloemen bedekt. Een rivier, die zich in zee stortte, was geschikt om binnen te loopen, en als zij nu hun vaartuig vastgelegd hadden, ontscheepten zij zich naast een koele bron. Boven de bron verhief zich een boom, niet bijzonder hoog, doch prachtig door zijn kroon, en zoo met blinkende vogelen bedekt, dat men ternauwernood van haar bladrenloof iets zag. Deze wonderlijke aanblik bracht het gemoed van den heiligen abt dermate in ontzetting, dat hij God vurig bad hem dit raadsel te onthullen. En op zijn bede vloog een vogel naar het schip af, waar Brandanus zat, en zijn vleugelen klonken als klokjes,

---

kloeke en geleerde hersenen" ook op het denkbeeld heeft gebracht, dat daar éénmaal het paradijs moet geweest zijn.

toen zij tegen het vaartuig sloegen. Nu vorderde de heilige den vogel op, bijaldien hij een bode Gods ware, hem te woord te staan, en de heilige vernam toen, dat hij en zijn gevederde gezellen overblijfselen der verdelging waren, door den booze eens te weeg gebracht, doch *zij* hadden nooit gezondigd en zelfs geen zonde geduld. Zonder pijn, maar ook zonder den aanblik des Almachtigen streken zij door tijd en ruimte als de andere geesten, en slechts op de feestdagen der kerk slopen zij in de gestalten van aardsche schepselen rond.'' (*Geographische Mythen im Mittelalter*, *von Oscar Peschel*).

Keeren wij thans tot Harald Haarfager weder. Hij behoorde tot het geslacht der Inglingen, dat rechtstreeks van de goden afstamde, zooals voorheen de koningen en heden de dichters. De aristocraten, die zich aan zijn regeering niet wilden onderwerpen, weken met hun beginselen en sagen naar IJsland uit, dat tien jaren vroeger ontdekt was, en stichtten er een bloeiende republiek. Eveneens werden de Orcadische en Schetlandsche eilanden bevolkt, doch waarschijnlijk door personen van minder gehalte. De geschiedenis dezer eilanden werd onlangs nader bekend door de vertaling der Orkneyinga Saga, en komt in inhoud en kleur tamelijk overeen met de sagen van 't Norgeland. Het Noorsch element drong nog verder door dan tot deze eilanden. Rolf, bijgenaamd de Looper, zoon van Rögnvald, den machtigsten Jarl, was Heer van de 3 kleine eilanden bij de Fjoldenfjord gelegen, de Vigteneilanden genaamd. Zijn hoofdbezigheid was zeerooverij, die in Haralds eigen gewesten niet geduld, doch overal elders een den edelman waardig beroep was. Rolf overtrad deze wetten, toog op de vlucht en vestigde zich in Normandië. Een tweede zoon van Rögnvald was Turf-Einar, aldus genoemd, wijl hij het eerst turf had gevonden op de Orkneyeilanden, waar de wouden alle vergaan waren. Turf-Einar was één dier gelukkigen, die hun eigen fortuin moeten zoeken. "'t Is het beste,'' zei zijn vader, die hem een oude schuit had gegeven, "dat ge nimmer terug komt, daar ik niet geloof,

dat uw volk eer met u zal inoogsten (hij was leelijk en aan één oog blind); bovendien is de maagschap uwer moeder van slaafsche afkomst." [1] Zoo ging Einar er op uit, vond turf op de Orkney's en koloniseerde de eilanden.

Harald had weinig genoegen van zijn zonen, en zocht zijn steun meer bij zijn Jarls dan bij hen, voornamelijk bij Rögnvald, graaf van Moere. Dit wekte den naijver op van twee hunner, Halfdan Langbeen en Gudröd Straal. De trouwe en machtige Jarl werd door hen vermoord. Halfdan Langbeen ging naar de Orkney's, om Einar hetzelfde lot te doen ondergaan, doch Turf-Einar vluchtte, kwam later terug, versloeg Halfdan en sneed hem ter herinnering aan de nagedachtenis zijns vermoorden vaders een arend op zijn rug; d. w. z.: hij hakte de ribben van Halfdan aan beide zijden van de ruggegraat door en spreidde ze naar buiten als de vleugels van een arend: een mode van Noordsche wraakoefening te dier tijde in buitengewone gevallen veroorloofd. [2]

Harald was gelukkig geweest in de uitbreiding van zijn gezag, wijl hij iets bezat, waarnaar de keizer van Oostenrijk indertijd zoo bitter verlangd heeft, namelijk een Bismarck. "*Hätte ich auch nur solch einen*" zei de keizer eens in een zwaarmoedige bui. Harald had echter dien man gevonden in zijn dapperen generaal Guttorm. Zoo hadden alle omstandigheden meegewerkt, om de regeering van dezen vorst tot een gelukkige te maken. Of het volk mede gelukkig was kan ik niet zeggen.

Harald Haarfager overleed in den gezegenden ouderdom van 83 jaren. Kort voor zijn dood had hij evenals Lodewijk de Vrome het rijk onder zijn zonen verdeeld, doch verstandiger dan deze, zich daarna in het ambtelooze leven teruggetrokken. Tusschen Bergen en Stavanger is op de plaats, waar hij begraven werd, in 1872 door koning Oscar II een obelisk opgericht.

Erik I voerde als zijn vader de teugels van 't gezag met

---

[1] Carlyle, p. 9; [2] id. p. 11.

krachtige hand. Hij was opperkoning, en had twee broeders als feodaal-koningen onder zich. Alvader had hem gestraft met een booze vrouw. Op haar aanraden doodde hij met eigen hand zijn beide broeders, en kreeg dientengevolge den bijnaam van Blodyxe (bloedbijl). Zulke meesters regeeren niet lang. Onder de talrijke zonen van Harald kwam ook een Jan zonder land voor, Hakon, die niet in de verdeeling gekend was geworden, en zijn opvoeding had genoten aan het hof van Engelands koning, Athelstan. Hakon landde onverwachts te Throndhjem, toen Lade genoemd. Die tijding verspreidde zich over Noorwegen "als vuur door verdord gras." Hakon maakte zich de algemeene ontevredenheid ten nutte, en werd koning. De Bloedbijl vluchtte met zijn vrouw Gunhilde en 7 bloeden van kinderen naar de Orkney's, en werd zeeroover: een bedrijf, dat hij van zijn 12de jaar tot zijn troonsbestijging in 930 onder handen had gehad.

Hakon I was door zijn opvoeding een Christen, en kwam als zoodanig meermalen in botsing met het Thing, daar hij het heidendom en de heidensche gebruiken tijdens het Joelfeest, als: het sprenkelen met paardenbloed, het drinken van paardenbouillon, van Joel-bier en het eten van paardenvleesch — een algemeen heidensch gebruik — verafschuwde. Verplichtte men hem te drinken, zoo maakte hij eerst boven den beker een kruis. Vroeg men hem wat dit beduidde, dan verklaarde hij 't teeken van den hamer van Thor na te bootsen. De invoering der christelijke godsdienst gelukte hem niet, al preekten en doopten de door hem medegebrachte priesters al wat zij konden. Het volk hield niet van nieuwigheden — wie houdt er van? — en de koning wilde niemand dwingen. Hij kreeg den bijnaam van den Goede. Hij stelde eenige wijze wetten in, die den vrede zijner landen moesten verzekeren, en richtte marine-etablissementen en vuursignalen op langs de geheele kust, om zich te beschermen tegen de onophoudelijke aanvallen van Eriks zonen, die, geholpen door Engelands koning, Harald Blauwtand hem aanhoudend bestookten. In het 17de jaar zijner schit-

terende en gelukkige regeering werd hij het slachtoffer dier aanvallen, en sneuvelde in een gevecht bij Stord (961).

Voor zijn dood had Hakon Eriks zonen tot zijn opvolgers benoemd. Dit was geen verstandige daad, want in dat volkje zat de slechte aard huns vaders, en hun booze moeder Gunhilde kwam mee. Met een Harald, bijg. Grauwvel (wegens een van een IJslander gekocht kleedingstuk) aan het hoofd, kwamen zij naar Noorwegen over. Van populariteit was geen sprake. 't Volk haatte hen, en eveneens de adel, toen eenige hunner Jarl Sigurd, den machtigen leenheer van Throndhjem gedood hadden, om zich van zijne goederen meester te maken.[1] De zoon des vermoorden Jarls, Hakon Jarl, riep de hulp van den koning van Denemarken in, verjoeg Eriks zonen, waaronder Harald Grauwvel nog de beste was, plaatste zich zelf op den troon, doch weigerde op zijn beurt Denemarkens koning de beloofde schatting te betalen, waardoor het twisten en strijden geen einde nam (970—971).

Hakon Jarl was een vurig heiden, en herstelde den eeredienst van Odin in al zijn praal, liet ruime tempels bouwen en afgodsbeelden van Thor vervaardigen met gouden halssieraden, zoo schoon en prachtig als men ooit gezien had. Hij was een man met een verlicht verstand en een ijzeren wil, en hoewel hij 16 Jarls onder zich had, versmaadde hij den koningstitel, omdat hij meer gehoorzaamd werd dan ooit een koning te voren. Hoewel niet de grootste is hij toch zeker de origineelste koning van Noorwegen geweest. Door zijn strenge en vaste regeering mag men hem den Noorschen Cromwell noemen. Overvloed van gras, oogst en haringen onder zijn bestuur, deden vermoeden, dat hij een gunsteling des hemels was. Hij verkreeg een onbeperkte macht, die hij echter dikwijls misbruikte. Hierdoor verloor hij de liefde zijn volks, en werd op zijn beurt van den troon gestooten door Olaf, zoon van Tryggve,

[1] Ook hun neef Tryggve en Gudröd, van wiens zonen wij spoedig zullen hooren, werden door hen gedood. Hun bloed was het vruchtbare zaad voor latere tijden.

en daarom naar een aloud en nog hedendaagsch Noorsch gebruik Olaf Tryggvesön geheeten. [1] Alvorens deze gebeurtenis te verhalen, wenschen wij een enkel woord over de zeerooverij te zeggen, die onder Hakon Jarl haar toppunt van bloei had bereikt.

Gelijk wij weten, werd het aantal vorstjes in Noorwegen steeds grooter, en het vaderlijk erfdeel gedurig kleiner. Velen hadden weinig te doen, en verveelden zich; anderen waren onterfd en bezaten geen duit. Ook hadden vele koningen een aantal onechte zonen, die door hun adellijke afkomst vanzelve minder smaak hadden in 't boerenbedrijf of de zoutbranderij op het strand. Toch moesten zij leven en iets om handen hebben. 't Zoeken van roemvolle heldenfeiten, gepaard aan 't najagen van fortuin, leidde er toe, dat men 't vaderland verliet om in den vreemde te vinden, wat in het eigen land niet was te verkrijgen. Zoo was het toen en zoo is het nog, hoewel de middelen tot bereiking van het doel verschillen. Degenen dus, die van hun adellijke ouders niets dan hun zegen ontvangen hadden, gingen op eigen wieken drijven, bestegen hun zeepaarden, stroopten in alle landen, en werden de schrik van alle kustbewoners in Europa.

Dit geheele verschijnsel heeft een diepe historische beteekenis, en is één der eerste sociale toestanden, waaronder het leven van het Noorweegsche volk optreedt. Die zeeroovers waren geen schelmen of rabauten, maar mannen van eer en karakter, die men in het kader van hun tijd moet beschouwen. Geen man van rang, zegt Bulwer, werd onder de Noordsche edellieden een man van eer geacht, tenzij hij een zeeroover, een Viking was. Olaf II, of de Heiligen, dien wij later zullen leeren kennen, was de laatste adellijke zee-

[1] Aristocratische boeren, die in Noorwegen vele zijn, nemen een erfelijken familienaam aan; eenvoudige boeren voegen slechts bij den naam hunner bezitting een vóórnaam; de zoon plaatst er *sön* achter en de dochter *datter:* Olafssön, Olafsdatter.

roover. Na hem treedt het piratenbedrijf een andere phase in, en is geen sociale instelling meer te noemen, maar stelen en plunderen. Voor dien tijd had de zeerooverij haar goede zijde, en behoorde zij tot de ontwikkelingsprocessen van het volksverkeer. Toen is de zeerooverij een maatschappelijke instelling geweest, slechts een verandering van vorm der latere ontdekkings- en veroveringstochten van Spanje, Portugal en Holland. De eerste kolonisatiën waren een gevolg dier zeerooverij, zooals die op IJsland, Groenland, de Orcadische en Schetlandsche eilanden. De stelling van den heer Cd. Busken Huet, dat de *slechtaard* van den mensch in alle eeuwen dezelfde is, doch onder verschillende vormen voorkomend, wordt ook hier bewaarheid. De Noren niet alleen, ook andere volken hebben de zeerooverij op uitgebreide schaal uitgeoefend. "Viele der gefeierten britischen Weltumsegler und Entdecker des 16. und 17. Jahrhunderts waren zugleich Seeraüber, ja die westindische Handelsgesellschaft der Holländer konnte nur deswegen ihren Theilnehmern fabelhafte Gewinne bezahlen, weil ihre Schiffe den spanischen Silberflotten nachstellten. Der damalige Kriegsgebrauch adelte freilich den Seeraub." (Oscar Peschel)

De Vikings waren allen van adel. Dikwijls vereenigden zij zich tot groote associatiën, die tot het einde der 10de eeuw een aanhoudende zorg en schrik voor de Noorweegsche vorsten waren, omdat de meeste Vikings als echte of onechte vorstentelgen van vroegere koningen de tegenwoordige naar den troon stonden. 't Was deze associatie, die, onder Hakon Jarls regeering, te Jomsburg — een thans onbekende plaats aan den mond van de rivier de Oder — gevestigd, de geheele Oost- en Noordzee onveilig maakte, en waartegen zeegevechten op groote schaal werden geleverd.

De Vikings waren verbazende drinkers, vooral liefhebbers van bier en hydromel (honingwater), die zij ook later volop hoopten te drinken, wanneer zij in Odins zaal waren aangekomen. Zij hadden nochtans ook goede eigenschappen. Zij hadden volkomen vertrouwen in zich zelve, meer dan in

Odin, en zij wantrouwden de vrouwen. "Ces hommes qui n'avaient peur de rien avaient peur de l'élement féminin, et le regardaient comme un dissolvant de l'ardeur militaire. Les jeunes filles sont en lieu de sécurité sur le rivage, elles ne doivent pas venir à bord. Fut-elle Freya, prends garde à la jeune fille, car la fossette de sa joue est une fosse pour toi, et ses blondes tresses flottantes sont un piège." [1]

Want het kuiltje in haar wang is bedrog en verraad,
En een net is het golvende haar.

Als een Viking voorzag, dat zijn einde weldra dáár zou zijn, bracht hij zich zelf om het leven. Op een bed sterven van ziekte en uittering — *le mort des vâches* — was een schande. Na zijn dood werd hij met alle pracht en praal begraven en in volle wapenrusting in het graf gelegd, ten einde goed gekleed en gewapend in de zaal van Odin te kunnen verschijnen. De opperhoofden werden in hun schepen gelegd, en dan met schip en al ingegraven.

De zeerooverij was in alle opzichten een voordeelig bedrijf. De Vikings keerden niet alleen in hun land terug met grooten roem, maar ook met grooten buit. Zij brachten het geld in hun arm en door de natuur zoo misdeeld land, hetgeen het armwezen daar tot een minimum bracht. En toen later de christelijke godsdienst ingevoerd was, die in haar leer der liefde het geven van aalmoezen gebood, moesten die naar buiten worden afgezonden, wijl in Noorwegen geen armen aanwezig waren. Maar toen die bron niet meer vloeide, trad de sociale toestand van het rijk onder andere vormen op. Om in 't leven te blijven moest men in dit land hard werken, en andere bronnen van bestaan dan die van landbouw, veeteelt en visscherij leverde Noorwegen niet op. Haverbrood en haring was de voeding des volks. Diepe armoede en ontevredenheid moesten noodwendig volgen op dat schitterende tijdperk van glorie en rijkdom; en

[1] Emile de Montégut.

de zwaarmoedigheid, dit volk later zoo eigen, mag waarschijnlijk toegeschreven worden aan de geweldige omkeering, die de christelijke godsdienst in het leven der nakomelingen dezer groote zeehelden bracht, welke, zooals Emile de Montégut zegt, het wellicht betreurden te laat op de wereld te zijn gekomen, en aan den horizon de schuimende golven waarnamen, die hen als tartende dæmonen schenen uit te noodigen tot de roemvolle en winstgevende praktijken der heldhaftige voorouders; terwijl intusschen de christelijke kerkkloktonen, in strijd met hun eerzuchtige droomen, hen tot een leven terugriepen van vrede, eerlijken arbeid en broederliefde.

Keeren wij thans tot Hakon Jarl en Olaf Tryggvesön weder. Wij moeten alvorens nog vermelden, dat onder Hakon Jarls regeering een IJslander Erik Roede (de Roode) in 982 een gedeelte van Groenland ontdekte, welke ontdekking later verloren ging, en eerst in de 19de eeuw teruggevonden werd. De zoon van Erik Roede, de reeds vroeger genoemde Leif, die Reikiavik stichtte, ontdekte ten zuiden van Groenland een druifrijke streek. die hij Winland noemde. Er werd geen kolonie gevestigd, doch een Groenlandsch bisschop bezocht in 1121 deze zelfde plek, en vond er den kortsten dag van 8 uren, hetgeen den 49sten breedtegraad aanwijst, overeenkomend met den zuidelijken mondoever der St. Laurentsrivier. Mag men deze mededeelingen van Snorro Sturlesön in de *Heimskringla* vertrouwen, dan zou Amerika reeds door de Noren ontdekt zijn geworden bijna 5 eeuwen voor Columbus. De geheele zaak, zegt Carlyle, geraakte echter in vergetelheid, en zonder het schrijverstalent der IJslanders in de lange winternachten, zou de nakomelingschap er nimmer iets van hebben vernomen.

Terwijl Hakon voortging het volk te minachten en de dochteren des lands te schaken, klonk door het gansche Noorden de faam van een persoon, die in krachtsinspanning en vermetelheid onder de Vikings zijns gelijke nog niet had gevonden. Deze avontuurlijke persoon, "Ole" genaamd, dreef

gezamenlijk met Sven, kroonprins van Engeland, de zeerooverij op groote schaal. Zij hadden zelfs de stoutheid met 300 schepen een aanval op Londen te ondernemen, die evenwel mislukte. Doch alle Noordsche vorsten hielden zij in onrust, en bijzonder Hakon met het booze geweten. Spionnen werden op "Ole" afgezonden, om den geheimzinnigen persoon te verkennen; en nu vernam men dat deze "Ole" niemand anders was dan Olaf, zoon van Tryggve, die door de zonen van Erik Bloedbijl vermoord was geworden. Deze Olaf, later een der merkwaardigste van Norges koningen, was een achterkleinzoon van Harald Schoonhaar. Sedert zijn prilste jeugd had men hem naar het leven gestaan, en steeds had hij moeten leven op avontuur. Tijdens zijn omzwervingen had hij het christendom in Saksen leeren kennen en de dogma's in Griekenland bestudeerd, zonder echter tot het geloof toe te treden. Op een zijner piratentochten werd hij tegen de Sorlingsche eilanden, nabij de kust van Cornouailles, aangedreven, waar een monnik hem voorspelde, dat hij eenmaal koning van Noorwegen zou worden, en in afwachting hem doopte. [1] Hij verkondigde nu met het zwaard in de hand het christendom op de Orcadische eilanden, waarna hij naar Noorwegen overstak, om Hakon van den troon te stooten. Hakon zelf maakte hem deze taak gemakkelijk. In zijn overmoed had hij weder de vrouw van een *Bonder* opgeëischt, Gudrun, van wier weergalooze schoonheid hij gehoord had, en die "de zonnestraal van het boschje" werd geheeten. — "Nimmer," zei Gudrun. — "Nimmer," zei de verontwaardigde gemaal. En de oorlogspijl werd rondgezonden; het gansche volk kwam te wapen en hakte de afgezanten van den ouden Hakon Jarl in stukken. [2] Daar landde Olaf op de kust, en Hakon vluchtte van een slaaf verzeld naar een oud liefje, dat hem onder den vloer van haar varkenshok verborg. Hier bracht hij 2 dagen door met "duivels in hem en duivels om

---

[1] Le Bas, p. 510.
[2] Carlyle, p. 50.

hem". En toen de slaaf vernam, dat een prijs op het hoofd zijns meesters was gesteld, vermoordde hij hem en bracht het hoofd aan Olaf Tryggvesön, den nieuwen Noorweegschen koning. Dit was het einde van Hakon Jarl, den laatsten heidenkoning. (965—995.)

Koning Olaf mag een type der mannelijkheid uit die dagen genoemd worden. Een groote ziel woonde in zijn ijzersterk lichaam. Het woord kon zoo zacht over zijn lippen vloeien en zijn lach zoo helder klinken. In al de schoone kunsten van zijn tijd: jongleeren, werpen, zwemmen, klimmen en loopen had hij een zeldzame bedrevenheid verkregen. Met 5 ponjaarden te gelijk wist hij op de behendigste wijze te werpen, en als zijn schip voortgeroeid werd, "de lange Slang", kon hij op het uiteinde der roeispanen loopen, zonder het evenwicht te verliezen. Zijn avontuurlijke loopbaan had hem tegen gevaren gehard. Vrees kende hij niet, tenzij de vreeze Gods, en de faam zijner ridderlijkheid klonk over alle Noordsche zeeën en Noordsche landen. Waar zachtheid niet gold, schroomde hij evenmin geweld; en die hem niet gehoorzaamden uit genegenheid, gehoorzaamden hem uit vrees. Vooral ontwikkelde hij groote krachtsinspanning in het uitroeien van het heidendom. In 2 jaren had bijna geheel Noorwegen het christelijk geloof omhelsd, en waren de meeste Noren gedoopt. Hij ging dan ook practisch te werk. Zijn christelijke zusters huwde hij aan de voornaamste vazallen uit; eenige leenheeren haalde hij over door overreding, andere met gloeiende knijptangen; degenen, aan wie alle moeite verspild was, liet hij ter dood brengen, of nam hunne bezittingen, waarmede hij weer de overtuiging van anderen won. De priester, die hem 't eerst het Evangelie had doen kennen, stond hem hierbij trouw ter zijde. Met eigen hand wierp de koning soms de afgodsbeelden van Thor en C°. omver, en wierp in 't aanzicht van het Thing de tempels van Hakon Jarl ter neer. Evenmin versmaadde hij het middel van den humor of de list. Zoo verzamelde hij eens de voornaamste Jarls, en zeide, dat hij het heidendom in a

zijn vroegeren omvang wilde herstellen, en de menschenoffers weder wilde invoeren, waarom hij hen nog heden aan Odin zou offeren. [1] Maar de Jarls, wier gehechtheid aan de goden toch gering was, — zij hadden uitgediend — verkozen den doop.

In 997 stichtte Olaf een koningsburcht te Nidaros of Throndhjem, dat weldra de hoofdstad des rijks werd. De apostolische ijver, door den Koning ontwikkeld, haalde hem de misnoegdheid van velen op den hals, doch waarschijnlijk zou hij zich nog lang op den troon hebben gehandhaafd, — hij regeerde van 995 tot 1000 — indien hij niet onverzoenlijke vijanden had gevonden in den koning van Denemarken, Sven of den Dubbel-baard, en den kroon-pretendent van Zweden, Olaf Skötkonung, waarachter 2 vrouwen stonden, Sigrid de Trotsche, koningin van Zweden en Thyra, zijn eigen gemalin. Deze phalanx veroorzaakte zijn ondergang en dood.

Toen de trotsche Sigrid weduwe was geworden, kwamen zoowel uit het oosten als uit het westen kleine koninkjes naar haar hand dingen. Sigrid liet er zelfs een paar voor hun vermetelheid levend verbranden. Alleen de *avances* van den beminlijken en ridderlijken koning Olaf Tryggvesön werden gebillijkt en zijn hulde aangenomen. Maar Olaf wilde geen heidin in zijn bed hebben, en eischte dat zij haar goden zou afzweren. "Dat zijn de goden mijner voorvaderen," antwoordde de trotsche vrouw, "kiest gij welke goden u behagen, maar laat mij de mijne." [2] Hierop sloeg Olaf — weinig ridderlijk inderdaad — haar met de handschoen in 't gelaat. Dat hij haar ook te water zou hebben geworpen, durf ik niet zeggen. Carlyle ten minste zwijgt er over. Sigrid was de vrouw niet om deze daad ooit te vergeten. Zij huwde nu Sven Dubbel-baard, en beiden zonnen op wraak, waartoe zich spoedig een gelegenheid aanbood in het huwelijk

[1] Carlyle, p. 65.
[2] Carlyle, p. 71.

van Olaf met de jonge en schoone Thyra, zuster van Sven, koning van Denemarken. Thyra, door haar broeder gedwongen een man te huwen dien zij haatte, deed van allen verlaten, een beroep op de ridderlijkheid van Olaf Tryggvesön, dat niet tevergeefs was; en toen Olaf haar zag was hij zoo met haar ingenomen, dat hij haar trouwde. Juist op den bepaalden tijd schonk zij haar man een zoon, die door beiden afgodisch bemind en Harald werd geheeten, doch spoedig stierf. Dit deed Thyra, nu kinderloos, het oog vestigen op andere dingen; en met huilen en dwingen zette zij haar man aan, eenige landen in de nabijheid van Rügen (Wendland) te vermeesteren, waarop zij aanspraak meende te hebben. Olaf besteeg zijn trotsche vloot, de schoonste uit het gansche Noorden, en stak van honk. Nimmer zag hij Norges schoone kusten weder. De verbonden vijanden bespiedden het oogenblik zijner terugkomst, en daar hij geen aanval had verwacht, had hij ook geen maatregelen genomen, en was zijn vloot verspreid. Met overmacht werd hij in de Oostzee-wateren aangevallen door Svend, Erik en den Zweedschen koning, die zich — waar weet men niet — in hinderlaag hadden gelegd. De trotsche Olaf weigerde te vluchten, en liet de zeilen strijken. Op het dek van "de lange Slang" vocht hij tot den avond, hoog boven de anderen uitstekend. Zijn leven was in Gods hand. Een korte roode rok hing over zijn wapenrusting, en zijn gouden helm schitterde in de avondzon. Met doodsverachting vocht hij als een leeuw, streed hij als een Viking. Het bloed liep over het gewricht zijner hand, maar waar de wond was, wist niemand. En toen hem slechts nog één man over was, sprong hij in zee en vond in de diepte de lange rust voor zijn veelbewogen leven.

Na zijn dood maakten de verbondenen zich van Noorwegen meester, en verdeelden het onder elkander. De koning van Denemarken verkreeg het zuidelijk, die van Zweden het oostelijk deel, en de rest kwam aan 2 zonen van Jarl Hakon, die door hun rechtschapenheid de gunst van het

volk wisten te winnen. Maar na eenige jaren sneuvelde de oudste broeder in een oorlog tegen Engeland, dien hij als vazal van den koning van Denemarken, Knoet den Groote, had moeten ondernemen. We mogen aannemen, dat deze Deensch-Zweedsche heerschappij ongeveer 14 jaren heeft geduurd. Daarna kwam Olaf II, de merkwaardigste persoon der oude Noorweegsche koningen, op het tooneel.

Als zoon van koning Harald Groenske, kleinzoon van Gudröd (den door Erik Bloedbijl's zonen vermoorden Jarl), achterneef van Tryggve en afstammeling van Harald Haarfager, was hij naar geboorte gerechtigd een kroon te dragen, waartoe hij evenwel eerst na een leven vol moeite en inspanning kwam. Reeds in het kwikste zijner jeugd, 12 jaren oud, was hij zeeroover geworden; en hij schijnt dit bedrijf tot zijn 20ste jaar met stoutheid en niet zonder resultaat te hebben gedreven. De strooptochten ter zee, het vechten en het varen vormden dergelijke vorstentelgen. Het was, zegt Carlyle, hun hoogeschool. Zijn vader was verbrand geworden door de trotsche Sigrid, en zijn stiefvader had hem spoedig de wijde wereld ingezonden; doch altijd had hij iets van een koning in zich gevoeld, en werd hij ook door zijn scheepsvolk koning Olaf geheeten. Hij maakte strooptochten in Zweden, Denemarken en Engeland; weinig vermoedend, dat hij later heilig zou worden verklaard. 't Is Carlyle een raadsel, waar Olaf Haraldson zijn innige en vurige gehechtheid aan het christelijk geloof heeft opgedaan; hij vermoedt in Engeland, alwaar toen reeds vele vrome personen en priesters gevonden werden. Het schijnt, dat Olaf in dit land het voornemen heeft opgevat de Vikingsloopbaan er aan te geven, naar Noorwegen terug te keeren en een koning te worden. Voor dien tijd schijnt hij ook in Nederland te zijn geweest; ik vind ten minste in Vondels dichtstuk: "Inwijdinge van het Stadhuis t' Amsterdam" het volgende:

> Gelijk Heer Gijsbrechts stad van visschers is begonnen,
> Door haar gelegentheid, en na heeft aangewonnen,

Zoo werd haar Raadhuis ook tot driewerf weer verzet;
Het eerste stond, daar 't IJ zich uitstrekt in zijn bed,
Met biezen, riet en helm geboord aan wederzijde;
Daar d'Amstelheer, van ouds, de zeekapelle wijdde,
Ter eere van Gods Held, Sint Olof, die zijn troon
In 't Noorden had gebouwd, en wien de martelkroon
Met recht werd toegekeurd; want toen hij onder d' Ieren
Tot kennis kwam van God en Kristus' kruisbanieren,
En in Nieuw-Megen sprak d' orakels van Gods mond,
Liet hij zich kerstenen, en wasschen, op de vont,
Van 't heilloos Heidensch slijm. Dus zuiver en herboren,
Zocht hij Gods dienst en Kruis te planten bij zijn Noren,
En, die een koning was, verkondigde het licht,
Waarvoor de zon en maan en steile Noordstar zwicht.
De macht der Afgoôn raast, en als een stroom gedreven,
Bejegent hem in 't veld, daar hij getroost zijn leven
En kroon ten beste schenkt aan Kristus Kruisaltaar,
Geheiligd door het bloed van zulk een Martelaar.

Zou het dus ook mogelijk zijn, dat Olaf hier te lande zijn diep godsdienstig gevoel heeft opgedaan? Zeker is het echter, dat noch Snorro Sturlesön, noch Dahlman, noch Carlyle, noch wie ook, zulke schoone woorden van den grooten Olaf gezegd heeft als onze Vondel.

Olaf Haraldsön zou dan naar Noorwegen vertrekken, en een koning worden. De toestand daar was hem gunstig; de oudste Jarl Erik was gesneuveld en zijn zoon Hakon de Jonge weinig te vreezen. Met Engelsche hulpbronnen landde hij weldra aan Norges kust, ondervond geen weerstand, verzamelde het Thing en liet zich tot koning van Noorwegen uitroepen. Hakon de Jonge werd door list onderworpen. Eenige vorstjes, die hem weerstonden, werden omsingeld, ontwapend en naar huis gezonden; en 15 jaar lang bleef Olaf Norges koning. Wegens zijn krachtige, kort in elkaar gebouwde gestalte kreeg hij den bijnaam van Diggra of den Dikke. Zijn lach was minder luid dan die van Olaf Tryggvesön, doch even helder. Over 't algemeen was hij ernstiger en waardiger dan zijn voorganger. Op zijn manlijk gelaat lag een tint zoo wit als sneeuw, en weelderige gele lokken omgaven zijn voorhoofd. Hij had de schitterendste oogen ter wereld, en als hij in toorn was kon niemand

zijn blik weerstaan.[1] Streng zedelijk, onversaagd, onverbiddelijk en doortastend was hij volkomen berekend voor de zware taak die hem wachtte: het verchristelijken van Norges bevolking. Aanhoudend kwam hij in botsing met het Thing over de nieuwe goden; en de listen, die hij hierbij aanwendde om de Bonders te bekeeren, zijn merkwaardig en worden ons uitvoerig door Carlyle naar Snorro's tekst medegedeeld.

Den Christelijken godsdienst met alle kracht die in hem was, in te voeren en het heidendom te vernietigen, was zijn levenstaak. Zijn voorganger had hem nog veel overgelaten. Het volk verkeerde in een half heiden- en christendom. Te land wendde men zich meer tot de nieuwe goden, te water vereerde men nog altijd Thor, wijl men zich daarbij veiliger waande. Zoo is de mensch. Als Thor ons helpt, werpt men God overboord.

In de toepassing der middelen ging Olaf II nog strenger te werk dan Olaf Tryggvesön. Verstokte heidenen liet hij onbeschrijfelijke martelingen ondergaan. Jarls, die hem trotseerden, liet hij de oogen uitsteken en de tong afsnijden. Ook heiligen hebben hun vlekken. Deze ongelukkigen zochten hulp en troost bij Knoet, die koning van Engeland en Denemarken was geworden. Knoet zond 2 afgezanten naar Olaf, om hem op te vorderen des grooten konings vazal te worden. "Kan koning Knoet," antwoordde Olaf met waardigheid, "alle kool in Engeland zelve opeten? Dat hij zijn gang ga, en Engeland tot een woestijn make, alvorens ik mijn hoofd in zijn handen leg, of hem eenig ander teeken van onderwerping toon. En ik verzoek u hem deze mijne woorden mede te deelen: ik zal Noorwegen verdedigen met strijdbijl en zwaard, zoolang er leven in mij is, en zal voor mijn koninkrijk niemand schatting betalen."[2] Deze woorden moesten den grooten Knoet natuurlijk zeer verbitteren, en hij begon plannen te beramen voor een inval in Noorwegen. De algemeene

---

[1] Carlyle, p. 109. [2] id., p. 126.

ontevredenheid, door Olafs apostolischen ijver opgewekt, diende zijn zaak, en in 1031 was Olaf genoodzaakt naar Rusland te vluchten, waar hij ongeveer 2 jaren vertoefde. Hakon de Jonge kreeg het bestuur over Noorwegen onder voogdijschap van zijn oom, Knoet den Groote, die te Throndhjem het eerste klooster stichtte, waarnaar de voornaamste straat nog heden Monkegaden genaamd wordt. Jarl Hakon verongelukte nog datzelfde jaar op zee; Knoets beide zonen waren gestorven: de een aan bloedarmoede, de andere ten gevolge van dronkenschap. De Deensche overheersching was dientengevolge in veler handen. Doch van een propaganda voor Olaf was geen sprake. Hij was eerst voornemens ter bedevaart naar Jeruzalem te gaan, doch toen de schim van Olaf Tryggvesön hem in een nachtelijk visioen verschenen was, besloot hij die vingerwijzing te volgen en in Noorwegen weder te keeren. Met behulp van den Zweedschen koning verzamelde hij een klein leger van 3000 man, allen Christenen, want heidenen schuwde hij zelfs in deze benarde tijdsomstandigheden als de pest. Op helmen en schilden werden kruisen geschilderd, en door den Koning vóórgegaan, bracht het leger voor den aanvang van den slag vele uren in het gebed door. Bij Stiklestad aanvaardde Olaf, op het rechtvaardige zijner zaak vertrouwend, den strijd tegen een driedubbele overmacht. Hij was een man: *fearing God and withont any other fear* [1]. Zijn leger werd in de pan gehakt, en evenals Olaf Tryggvesön stierf hij den dood eens helds (1031). Een der oproerige Bonderhoofden bracht hem met de strijdbijl een diep gapende wonde toe, en brak zijn dij, zoodat hij ruggelings nederviel op een nabij zijnde steen, en God om kracht bad in dit kwade uur. Een andere rebel sloeg hem een tweede male, en bij den derden slag zonk hij dood neer, en verliet voor eeuwig dit bulhondenhol van een wereld. [2] Skalden hebben zijn heldendaden bezongen, men-

---

[1] The portraits of John Knox bij Thomas Carlyle.
[2] Carlyle, p. 151.

schentongen zijn naam verheerlijkt. Nimmer leefde er vromer man, die Gods zaak ijveriger heeft gediend, en van de Noordkaap tot het hart van Europa bouwde men hem ter eere kerken en kloosters. De eeredienst van den heiligen Olaf drong het gansche Noorden door. Offers werden hem in ruime mate gebracht en vele bedevaarten naar zijn graf ondernomen. Als schutspatroon van Throndhjems domkerk leeft zijn naam voort in de harten van allen, die den godsdienst eeren, de kunst en de heilige overleveringen liefhebben; en zoolang wij, kinderen van andere tijden, onze goden niet ter neer hebben geworpen, zooals Olaf de Heilige Thor ter aarde wierp, zijn wij ons zelven verplicht den man te eeren, die Gods zaak zoo trouw en ijverig heeft gediend.

Olaf was nu dood en Knoet werd koning van Noorwegen. Daar deze verstandige vorst, de Noordsche Carolus Magnus, geen drie kronen wilde torschen, droeg hij de regeering op aan zijn natuurlijken zoon Sven of Svein. Deze onderdrukte het volk en beleedigde de aristocratie. De zoon van den heiligen Olaf, die in Rusland vertoefde, werd uitgenoodigd over te komen, en onder den naam van Magnus I tot koning geproclameerd. Hij was Olafs natuurlijke zoon, hetgeen in die dagen geen schande of oneer was. Zijn Latijnschen naam had hij van een priester bekomen, die hem 's nachts bij zijn geboorte had gedoopt. Deze dorst den vader niet te wekken, en vreezende dat 't kindje ongedoopt de eeuwigheid kon ingaan, gaf hij hem naar Carolus Magnus den laatsten naam. [1] Magnus vaardigde eenige wijze wetten uit, gevat in een boek *Grauw-gans* genaamd, een wonderlijke naam voorwaar, waarmede wij ons hoofd niet zullen breken. In alles, wat Magnus ondernam, was hij zoo gelukkig, dat men geloofde, dat de geest zijns heiligen vaders over hem was gevaren. Hij had vele tegenstanders, o. a. den zoon van Knoet, Harda-Knoet, die recht meende te hebben op zijn troon. Zij kwamen overeen gezamenlijk te regeeren over De-

[1] Carlyle, p. 159.

nemarken en Noorwegen, en na Harda-Knoets dood besteeg Magnus den Deenschen troon, van welken hij echter weder spoedig verdreven werd door Knoets schoonbroeder Sven-Estrithsön.

Magnus roeide het piratennest te Jomsburg uit, en wel zóó, dat de plaats later niet meer te herkennen was. In alle opzichten verdiende hij den naam van Noorweegschen Titus, en ook hij is vroeg gestorven. Vrijwillig stond hij een gedeelte van het rijk af aan zijn oom Harald Haarderade, of den Strenge, mits deze zijn schatten met hem deelde. Harald was jaren lang *Væringer* (lijfbewaker) geweest aan het hof van den Griekschen keizer. Hoe hij daar zoo rijk is geworden, weet men niet. Men vermoedt, dat hij in liefdesbetrekking stond met de Grieksche keizerin Zoe, doch 't ware is niet bekend. Over 't algemeen had Harald de Strenge veel succes bij vrouwen; hij was dan ook 8 voet lang.

In 1047 stierf Magnus de Goede, en volgde Harald hem op. Hij legde de grondslagen van de stad Oslo, om zijn expeditiën tegen Denemarken, waarmede men aanhoudend overhoop lag, beter te kunnen uitrusten. Ook deze vorst was een geloovig christen. Bij een veldtocht tegen Engeland nam hij de haren en nagels mede van den heiligen Olaf, om zich van de overwinning te verzekeren. Toch leed hij de nederlaag en sneuvelde, na zich verdedigd te hebben met een leeuwenmoed, den grooten Tancredo waardig. (1066.)

Het rijk kwam nu aan zijn beide zonen, van wie ik alleen zal noemen Olaf III, bijgenaamd Kyrre, een man met ongemeen schitterende oogen en haar als floretzijde. Deze was niet alleen de stichter van de stad Bergen (1070), maar tevens de baanbreker voor den nijveren burgerstand, die zich allengs in de steden vestigde. Hij bepaalde namelijk, dat jaarlijks in ieder district een lijfeigene zou worden afgekocht, waarvan de kosten door de bewoners van dat district gezamenlijk zouden worden gedragen. Deze lijfeigenen bevolkten gaandeweg de steden, en riepen bedrijven en kunsten in 't leven. [1]

---

[1] Le Bas, p. 514.

Olaf Kyrre stierf in 1093, en werd opgevolgd door zijn zoon Magnus III, Blootvoet bijgenaamd, wijl hij na de verovering der Hebridische en Orkney-eilanden dikwijls in 't kostuum der Schotsche hooglanders in de straten van Nidaros verscheen. De luimen der koningen wekken den spotlust der volken.

Van nu af aan is Noorwegen het tooneel van burgertwisten en partijschappen, die te dor en te vervelend zijn om ze op den voet te volgen. Het had zijn schieringers (Birkebeenen) en vetkoopers (Baglers) als ieder land in de middeleeuwen. Van zijn vorsten namen er eenige deel aan de kruistochten, en Sigurd I, bijg. *Jorsalafarer* of pelgrim van Jeruzalem, die langen tijd in het korps der *Væringers* had gediend, kwam met een deel van het echte kruis terug. Dat op die tochten de oude Adam tusschenbeide bovenkwam en nu zeerooverij werd gedreven in het zuiden van Europa, is een natuurlijke zaak.

De voornaamste veeten hadden hun oorzaak in het elkander betwisten van den troon, om reden vele vorsten natuurlijke zonen nalieten, die aanspraak maakten op 't gezag. Om hun afkomst te bewijzen, onderwierpen zij zich aan vuur- en waterproeven, verzamelden een aanhang en hielden het land aanhoudend in spanning. Dat de strijd tusschen wettige en onwettige vorstentelgen niet altijd op vredelievende wijze beslecht werd, laat zich denken. Zoo liet Harald IV *Gylle* (de Gele) Magnus IV, die hem naar den troon stond, te Bergen gevangen nemen, de oogen uitsteken en een been afhakken; verminkte 't arme lichaam nog meer en liet hem ten slotte monnik worden. Menschheid, wijs mij uw adelbrief!

Maar ook groote vorsten komen in dit tijdperk voor. Sverrer Sigardssön, eens kammenmakers zoon, was een genie, een man van ondempbare geestkracht, die zich tot zijn dood (1202) heeft weten staande te houden tegen alle partijen, die zijn gezag bestookten. De Birkebeenen hadden hem tot hun hoofd gekozen. De Birkebeenen ontleenden hun naam aan hunne ellende; zij wonden berkenschors om hun naakte

beenen en aten de schors dier boomen. Mensch = Birkebeen = arme schobbejak. En als wij ons tegenwoordig nog verwonderen, hoe sommige schepselen Gods tusschen Norges *Fjelden* in 't leven blijven, dan kunnen wij ons voorstellen, welke ontberingen het volk toenmaals moest dulden. 't Was een soort *Jacquerie*, zegt Carlyle, door lijden en hongersnood aan het vagabondeeren geraakt. Zij waren dapper boven beschrijving, vermetel als de booze. Dit waren Sverrers keurbenden. "His Birkebeins and he had certainly a talent of campaigning which has hardly ever been equalled. They fought like devils against any odds of number; and before battle they have been known to march six days together without food, except, perhaps, the inner barks of trees, and in such clothing and shoeing as mere birch bark: — at one time, somewhere in the Dovrefjeld, there was serious counsel held among them whether they should not all, as one man, leap down into the frozen gulphs and precipices, or at once massacre one another wholly, and so finish." [1] Ziedaar voorbeelden, die Hartmann's "Pilosophie des Unbewussten" nieuwe bouwstoffen schenken,

Eerst Hakon V, de Oude of *Gamle* bijgenaamd, ter onderscheiding van zijn zoon Hakon de Jonge — of misschien zooals Carlyle opgeeft, wijl hij 59 jaren oud is geworden: een zeldzaam hooge leeftijd voor een Noorsch Koning — eerst hem gelukte het een einde aan de burgertwisten te maken. Zijn regeering was een der schitterendste in de oude geschiedenis van Noorwegen, zoowel inwendig sterk als gezien naar buiten. Hij veroverde IJsland, dat 4 eeuwen een republiek was geweest, en vereenigde het met 't rijk. (1256.) Onder zijn regeering werd Snorro Sturlesön, de beroemde vervaardiger van de *Heimskringla* door zijn schoonzoons vermoord.

Onder Magnus VII, *Lagabeter* of wetshervormer genaamd ging het rijk weder achteruit. Hij voerde inpopulaire belas-

---

[1] Carlyle. p. 191.

tingen in (heffing der tienden), en stond der geestelijkheid toe geld te slaan. Vooral deze laatste daad was onverstandig, hoewel het de eerste voorrechten waren die de geestelijke stand kreeg; maar daarom waren de koningen dáár ook steeds de baas gebleven.

Erik II (1280) bijgenaamd *Præsterhadere* of priesterhater, wijl hij de voorrechten der priesters inkromp en de banbliksems van den paus beschouwde voor hetgeen ze waren, wikkelde zich in een oorlog met de Hanze-steden. Daar Noorwegen door dezen oorlog geheel verstoken was van den invoer van graan en bier, producten waaraan 't land steeds gebrek had, werd de koning door het volk gedwongen vrede te sluiten.

Met Hakon VI stierf het geslacht der Ingelingen uit (1319), dat van 863 onder des grooten Harald Haarfagers *auspiciën* over Noorwegen had geregeerd. Met Magnus VIII, bijg. *Smeck* (mignon) — waarschijnlijk wijl hij bij zijn troonsbestijging slechts 3 jaar oud was — trad het geslacht der Folkungen op. Onder zijn bestuur had een kortstondige vereeniging met Zweden plaats, die weldra gevolgd werd (1378) door die met Denemarken onder Olaf (kleinzoon van den koning van Denemarken en zoon van Magnus' opvolger Hakon VI), welke vereeniging tot 1814 onafgebroken heeft plaats gehad.

Van 1348—1350 werd Noorwegen bezocht door een vreeselijke pest, door eenigen den blauwen, door anderen den zwarten dood genaamd. Gelijktijdig hadden vele overstroomingen en bergstortingen plaats, waarbij duizenden menschen om het leven kwamen. [1]

Olaf stierf reeds in 1387. Zijn moeder Margaretha onder wier voogdijschap hij had gestaan, had de gunst van het

---

[1] In 't jaar 1344 werd IJsland door een aardbeving getroffen. De schok plantte zich voort tot Noorwegen, waarbij de rivier Gula (in de Throndhjemfjord uitloopend) in den grond verdween, en toen zij weder te voorschijn kwam, sleurde zij 48 huizen en 250 menschen mede. (Beschrijving van de landen, staten en rijken der Aarde, van Dr. Sack.)

Noorweegsche volk weten te verwerven. Haar werd daarom, hoewel vreemdelinge, de troon aangeboden. Zij benoemde haar neef Erik, een Pommersch edelman, tot koning, en toen deze na Margaretha's overlijden door de Unie van Calmar (1397) de drie Noordsche kronen op zijn hoofd vereenigde, trad Norges geschiedenis een ander tijdperk in. Maar belanglijker dan dit, is het rijk van Harald Haarfager, en zoolang dichters leven zullen de groote koningen Olaf I en Olaf II niet vergeten worden.

TWEEDE TIJDVAK. (1397—1721)

Vraagt men zich af, waarom de geschiedenis van Noorwegen zoo onbelangrijk en zoo weinig bekend is, dan ligt de oorzaak ten eerste in 't gemis aan politiek leven bij het volk; ten tweede, in de ontstentenis van adel en een machtige geestelijkheid; ten derde in de onbeduidendheid, waarin landbouw en nijverheid verkeerden; en eindelijk in de afgelegen ligging van het land en de ingetreden armoede, toen de bron der zeerooverij niet meer vloeide. Trotsch mogen de Noorwegers van heden zijn op hun republikeinsche instellingen, hun nationaliteit en onafhankelijkheid; — wij mogen evenwel niet vergeten, dat deze tegenwoordige toestanden grootendeels als een gevolg hunner geographische ligging en klimatologische gesteldheden moeten aangemerkt worden. Hun geschiedenis ten minste is na het tijdperk der heldenkoningen voor die der beschaving van weinig belang. In de Europeesche politiek hadden zij nimmer eenigen invloed, evenmin op het gebied der uitvindingen, wetenschappen en kunsten. Slechts in de laatste helft onzer eeuw is hun ontwikkeling met reuzenschreden voorwaarts gegaan.

De gebeurtenissen uit dit 2e tijdperk laten zich voorna-

melijk rangschikken om de geschiedkundige voorvallen der stad Bergen. De Hanze-steden hadden zich bijna geheel van den handel meester gemaakt, en toen de burgers van Bergen door de herhaalde plunderingen der Duitsche zeeroovers nagenoeg verarmd en afhankelijk waren geworden, hadden de Duitschers vrij spel. Bergen is steeds de voornaamste en meest historische stad geweest, tot zij in latere jaren door Christiania overvleugeld is geworden. Vele koningen en bisschoppen hebben er hun residentie gehad. Het eerste concilie (1164) is dáár vergaderd geweest. In 1155 en 1223 werden dáár de rijksdagen, uit de drie standen bestaande, gehouden, en in 1450 had de vereenigde Deensche en Noorweegsche rijksdag dáár zitting.

In de onmiddelijke omgeving der stad hebben zoowel te water als te land verschillende gevechten plaats gehad, en de Nederlandsche couponknippers hebben nog steeds verplichting aan de stad. In 1665 vluchtten de Oost-Indievaarders voor een Engelsch smaldeel hier de haven in. Door de Noren bijgestaan, werd er een groot zeegevecht geleverd, waarbij de Engelschen terugdeinsden. Vondel heeft er een gedicht opgemaakt, get. "De Havenschenderij te Bergen in Noorwegen:"

Men kon den Helschen wrok en aard
Van Haat en Nijd en hare werken
Nooit levendiger zien en merken,
En welk een gruwel afgunst baart,
Dan hier, daar zij niet schroomt te tergen,
Te kwetsen 't recht der Majesteit,
Door stout bestaan en snood beleid,
Gebleken voor het Noordsche Bergen.

Daar grimt ze uit een halve maan
Van schepen, hecht aaneengesloten,
En braakt vast vlam en donderkloten
Ter kele uit, als een krijgsorkaan.
De noodweer prikkelt Batavieren
En Fredriks sloten van omhoog
Te groeten, uit dien waterboog,
De havenschennende banieren.

Het Brittenlandsche zeegeschrei,
Gemengd in rook en vlam en zwavel,
Verheft zich, als uit 's Afgronds navel,
En antwoordt op dien oorlogsrei.
De Nijd zwoer Smyres oogst te slepen
En d' Indiaansche geur en lucht
Naar nieuw Algiers[1], daar 't hof nog zucht
Op 't lijk van Jork, om 't hart benepen.

Het hout en ijzer knerst en kraakt,
Zoo bulderen de stormen 's winters.
De roofvloot berst en springt aan splinters,
Vergift en gal is 't wat ze braakt.
In 't eind bezwijkt het valsch betrouwen.
De scheenen branden voor dit vier,
Dat gloeit te heet. Voort, voort, van hier!
Hakt af, hakt af uw ankertouwen!

Nu vlucht het zeegeweld te spâ,
Gelijk een waterslang, wiens leden
Van 't wagenrad werd overreden.
De roofvloot sleept de lenden na.
Geene aardsche macht bepaalt de baren
En handelvrijen Oceaan.
Zoo moest het koningsmoorders gaan,
Zoo moeten havenschenders varen.

De Duitsche Hanze had aan de overzijde der haven haar kantoor, *Tydskebryggen* genaamd, 't welk zooals we weten tot pakhuizen, kantoren, enz. gebezigd werd. De klerken, *commis-voyageurs*, agenten, boekhouders, enz. dier factorij konden van hun principalen zelden de toestemming voor een huwelijk bekomen. Dientengevolge was de zg. zedeloosheid daar te dier tijde groot, en werden geheele wijken der stad door de *maîtressen* der heeren bewoond.

In de 16de eeuw herleefde voor een korten tijd de oude Noorweegsche geest van vrijheid en onafhankelijkheid. De Duitschers hadden reeds te lang den baas gespeeld, en het monopolie van den handel bezeten. Merkwaardig is het, dat zij zelfs niet verdreven zijn geworden, toen Noorwegen

[1] Londen.

met Denemarken vereenigd was. Wel hadden de Duitschers een soort fort in bezit, doch hoe zij de Noren en Denen daarmede in bedwang hebben weten te houden, is mij een raadsel. Genoeg: in 1561 was er een gouverneur met wat meer pit. Deze versterkte het kasteel Bergenhus, den sleutel der stad, waarvan de "oude toren" thans nog over is, liet alle huizen tusschen deze vesting en de Duitsche factorij opruimen, en noodzaakte aldus de Duitschers hun fort te slechten, en zich aan de wetten van het land te onderwerpen of het te verlaten. Hun handelsmonopolie was daarmede nog niet vernietigd, en tot het jaar 1763 heeft de Duitsche factorij zich weten staande te houden.

In 1521 werd de Unie van Calmar ontbonden. Nu was Noorwegen niets meer dan een Deensche provincie, bestuurd door stadhouders, die op het slot Akershus te Christiania resideerden. Adel of *beau-monde* bestond er hoegenaamd niet. De voornamen in den lande waren hoofdzakelijk Denen, die zoo spoedig mogelijk het land weder zochten te verlaten, om hun inkomsten in Denemarken te verteren. 't Geheele volk geraakte diep in verval, en maatregelen om het daaruit op te beuren werden niet genomen. Het land lag machteloos ter neer voor de voeten der Deensche koningen, doch van zijn privilegiën werd het nimmer beroofd, zelfs niet toen Christiaan II door de Noorwegers geholpen was geworden, om Frederik II van den troon te stooten. Noorwegen beteekende toen niets, en met alle recht kunnen wij van dit tijdperk zeggen:

Haanet og hœrjet
var Haralds Rige. [1]

Onder Christiaan III werd bij koninklijk besluit de Evangelisch-Lutersche godsdienst ingesteld, geheel op Episcopaalsche leest geschoeid, zooals in Zweden en Denemarken reeds vroeger had plaats gehad. Geen droppel menschenbloed werd

---

[1] Gehoond en onderworpen was het rijk van Harald Haarfager.

er bij gestort; een koninklijk besluit was voldoende om er de hervorming in te voeren. Dat kwam, wijl men in dit land hard werken moest en weinig tijd overhield voor godsdienstige bespiegelingen. Wel wekte de nieuwe leer in den aanvang eenig misnoegen, doch spoedig waren bijna allen daarmede verzoend. De oude priesters der Katholieke kerk moesten zelve den dienst waarnemen, want naar Noorwegen trekken was iets, waartegen men in die tijden zeer opzag. Ook konden die priesters met een weinig goeden wil en inschikkelijkheid gemakkelijk van leer verwisselen, want de uiterlijke plechtigheden van den nieuwen godsdienst verschilden niet veel van den ouden. Men behield de koren, de altaren, de waskaarsen en de geestelijken in groot ornaat.

Evenmin als de hervorming, maakte de invoering van de onbeperkte macht des konings (1661) de Noren warm noch koud. Het land kwam daardoor in een andere verhouding tot Denemarken, 't geen evenwel in zijn verschillende politieke en oeconomische toestanden weinig verandering bracht.

Noren en Zweden zijn elkander steeds als vijanden tegen getreden, en nog heden roemen zij er op, niets dan een koning gemeen te hebben. Om dien afkeer te overwinnen hebben zij herhaaldelijk elkander bekamtp [1]. Zelfs hebben

---

[1] Deze afkeer vindt waarschijnlijk zijn hoogere gedachte in de weinige gemeenschap der beide landen, ten gevolge der woestenijen en hooge bergketenen aan de grenzen gelegen. Want de geographische gesteldheid is een even machtige factor in de geschiedkunde als de verstandelijke en zedelijke factor. Oscar Peschel zegt ergens, dat de gunstige aanleg niet alleen het Indo-Germaansche ras den hoogsten rang onder de wereldvolken heeft doen innemen, maar dat daartoe ook krachtig heeft medegewerkt de gunstige ligging en gesteldheid hunner landen. Niet slechts hebben de vele bergketenen, die Europa bezit tot grondslag gestrekt van de zelfstandigheid en sterke individualiteits-ontwikkeling der verschillende volken van ons werelddeel; niet alleen hebben de Jura, de Cevennen en de Vogesen verhoed, dat het Germaansche element in het Frankische is opgegaan, maar de geheele bouw van Europa, gunstiger dan eenig ander werelddeel, heeft het Europeesche volkenras den hoogsten graad van welvaart en beschaving onder de overige rassen en stammen der aarde doen innemen.

zij een zevenjarigen oorlog gehad (1563—1570), die de herstelling van de Unie van Calmar ten doel had. (Weder een bewijs, dat vrede en eensgezindheid slechts door den oorlog te verkrijgen zijn.) In dien zevenjarigen krijg doet zich het feit voor, dat een Zweedsch leger dwars door het ongebaande land, en alleen met behulp van het kompas op Oslo aanrukte. 't Was een ware Hannibalstocht, en alleen voor de toenmalige Zweden mogelijk. Door gebrek aan geschut werden zij echter bij Oslo tot den terugtocht gedwongen.

In 1611 ontbrandde onder het bestuur van Gustaaf Adolf een strijd om het bezit van Lapland. In dezen oorlog had een geweldige tragedie plaats in het Gudbrandsdal tusschen Bredvanger en Moen, bij het plaatsje Kringen. Gustaaf Adolf had tot het voeren van dien oorlog Schotsche manschappen doen werven, die in 2 legerkorpsen gesplitst, in Noorwegen landden. Het eene korps. onder den overste Sinclair landde in het Romsdal bij Molde, en werd, na het overtrekken der hooge bergen, die het Gudbrandsdal omgeven, door de verwoede boeren aangevallen en tot den laatsten man gedood. Het graf van Sinclair, een afstammeling uit een beroemd Schotsch geslacht, is op eenigen afstand van dat plaatsje te vinden. Deze oorlog eindigde in 1623. Lapland (Finmarken) is sedert dien tijd van de Titis- tot de Varangerfjord steeds aan Noorwegen gebleven.

Dit alles viel voor onder de regeering van Christiaan IV, welke regeering men haast "de eeuw van Augustus" zou noemen, had zij niet eenige provinciën aan den zegevierenden Gustaaf Adolf moeten afstaan. Nielsen zegt van dezen merkwaardigen vorst niets anders als dat hij stierf, het rijk met totaal verwarde financiën en bijna aan den rand van den ondergang achterlatend aan zijn zoon Frederik III. Toch heeft deze koning veel voor Noorwegen gedaan: de rechtspleging en het schoolwezen verbeterd, de steden Christiania en Christiaansand gebouwd, expeditiën uitgerust om langs de Noordpool in Indië te komen, en Groenland weder te ont-

dekken. Hij zeilde zelf de Noordkaap om, ten einde nieuwe wegen voor den handel op te sporen. Ook deed hij veel tot verbetering der visscherij. Onder zijn regeering schreef een bisschop uit Throndhjem een merkwaardig dichtstuk over de schepping. In de nabijheid der tegenwoordige stad Köngsberg werd een zilvermijn ontdekt, die hoewel in den aanvang van weinig voordeel, daar de boeren weigerden er in te werken, later schatten heeft afgeworpen. (Zie Statistisch overzicht.) Christiaan IV beschermde ook kunsten en wetenschappen. Hij trachtte den Noorweegschen adel op te heffen, doch met weinig gunstig gevolg. 't Getal adellijke heeren bedroeg ongeveer 11; en gelijk hun domeinen mettertijd in handen der boeren overgingen, zijn zij zelve misschien gaandeweg in den boerenstand opgegaan. Anders is mij toch 't verschijnsel onverklaarbaar, dat vele boeren zich tegenwoordig nog beroemen van adellijken stam te zijn; men vindt er zelfs in Gudbrandsdalen, die beweren rechtstreeks van Harald Haarfager af te stammen.

Het tooneel van den oorlog tusschen Karel den XIIde en den koning van Denemarken was in Noorwegen gelegen. Wij leeren bij dien oorlog voor het eerst het Noorweegsche leger kennen, dat in 1641 georganiseerd was, en zijn land met groote dapperheid verdedigde. Karel de XIIde maakte zich in 1716 van Christiania meester, doch stootte het hoofd voor de vesting Akershus, welke vesting hij uit gebrek aan geschut niet machtig kon worden. [1] Daarna belegerde hij

[1] In 1718 had Karel XII zijn plan ter verovering van Noorwegen volgenderwijs geregeld. Zijn leger, sterk 27.000 man, zou in 2 afdeelingen Noorwegen binnenrukken. Met het eene deel zou hij zelf in het zuiden van het land vallen; met het andere deel moest de baron Armfeld door Herjedalen naar Throndhjem rukken. Na een hoogst moeilijken tocht bereikte Armfeld in Augustus van dat jaar Throndhjem, doch werd door de hardnekkige verdediging van den commandant der stad tot den terugtocht gedwongen. In de maanden December en Januari moest het leger marcheeren te midden der verschrikkelijkheid van een Noordschen winter, door stormen en sneeuwvlagen bestookt, langs ongebaande wegen, zonder levensmiddelen, zonder schuilplaats, zonder toereikende kleeding, — zoodat van de 10.000 soldaten slechts 500 hun vaderland weder zagen.

Frederikshald, doch dit plaatsje gaf een eerste voorbeeld van zelfopoffering, waarvan Moscou later het tweede zou geven. De houten huizen werden in brand gestoken, en Karel hierdoor, in verband met andere tegenspoeden, tot den terugtocht gedwongen. In 1718 hernieuwde hij den aanval, vergezeld van den beroemden Svedenborg, en liet toen voor dezelfde stad het leven in den ouderdom van 36 jaar.

Van dat tijdstip af heerschte er tusschen beide landen vrede, en nam de inwendige ontwikkeling van Noorwegen langzamerhand een aanvang. Dit ging gepaard met een grootere uitbreiding van handel en visscherij, en gelijk Holland heden 't monopolie van den stokvischhandel heeft verloren, ontnam men het toenmaals 't monopolie van den houthandel. — Doch als een bewijs, hoe twist en tweedracht in de gemoederen dier beide broederstammen lag, kan het feit strekken, dat toen in 1751 den vrede een verstoring bedreigde, de grenzen der landen nauwkeurig werden afgebakend, om verdere twisten in 't vervolg te voorkomen. Commissarissen door Zweden en Noorwegen benoemd kielspitten letterlijk de grens der beide staten over een uitgestrektheid van meer dan 400 mijlen. Steenen grenspalen werden van afstand tot afstand geplaatst op voetstukken van lei en graniet, en waar de grenslijn een woud doorsneed, kapte men de boomen omver over een breedte van 10 meter.

Met de ontwikkeling en de materieele lotsverbetering van het volk nam ook de intellectueele geboorte een aanvang. Vele mannen, die in takken van wetenschap hebben uitgemunt, stonden op. Christiania kreeg een Hoogeschool, en tevens werden andere verbeteringen en instellingen in 't leven geroepen, die aan handel, nijverheid, welvaart en beschaving die vlucht gaven, door welke Noorwegen bij den overgang van de 18de in de 19de eeuw onder de Europeesche cultuurstaten kon plaats nemen.

DERDE TIJDVAK. (1721—1875).

Na den Noordschen oorlog (1700—1721) wordt tot het jaar 1807 de naam van Noorwegen ternauwernood in de geschiedenis genoemd. Aan Denemarken verbonden, dat onder zijn opvolgende koningen, de Christiaans en de Frederikken, zich in een onafgebroken vrede mocht verheugen, genoot Noorwegen een voortdurende rust, slechts door kleine ongevallen afgebroken, door de nabuurschap met Zweden ontstaan. Zweden toch had minder rustige tijden beleefd. Niet alleen hadden inwendige twisten, oligarchie en vorstenovermoed het land in onrust gehouden, maar had het ook herhaalde malen oorlog moeten voeren met zijn erfvijand Rusland, om het bezit van Finland. [1] In den krijg van 1788—1790, met den vrede van Werelä eindigend, waren ook Denemarken en Noorwegen betrokken, wijl eerstgenoemd land door een geheim verdrag met Rusland verbonden, Zweden den oorlog had moeten verklaren. Twaalf duizend man rukten Noorwegen uit en drongen tot Gothenburg door, waar zij echter door tusschenkomst van Engeland en Pruisen tot onzijdigheid gedwongen werden. Minder gelukkig was de voorgaande oorlog (1741—1743) voor Zweden afgeloopen. Het had toen bij den vrede te Mo Zuid-Finland aan Rusland moeten afstaan. Deze oorlogen kunnen beschouwd worden als de leerschool, die Zweden doorloopen moest, om van een veroveringsstaat de duurzame monarchie van heden te worden.

Onder Frederik IV. (1699—1730) ontstonden in Noorwegen eenige onlusten, ten gevolge der kleine hervormingen van dezen vorst, als: een herziening van het kadaster, van maten en munten, en van den verkoop van kerkelijke grondbezittingen. De verontwaardiging der behoudende Noren was zóó groot, dat den Czaar aller Russen geheime voorstellen werden ge-

---

[1] Er bestaat een uitvoerige geschiedenis over *Finland en de Finnen* van F. Rühs, 1815; en ook een, als ik mij niet vergis, van Ida Pfeiffer.

daan, om in Noorwegen te vallen, voor welke hulp hij IJsland, Groenland en de Faroër zou bekomen, terwijl de door den Koning gekrenkte jeugdige prins van Holstein den troon van Noorwegen beklimmen zou. Het komplot werd ontdekt en het hoofd Imel, een Throndjhemmer, ter dood gebracht.

De Noren, wars van verandering en ingrijpende maatregelen, heetten vooral 't tijdperk waarin het zwakhoofd Christiaan VII (1766—1808) op den troon van Denemarken zat 't gelukkigste hunner geschiedenis. Dit zwakhoofd, dat zijn vriend en raadsman Struensee opofferde, zooals vroegere koningen hun vrienden en raadslieden hebben opgeofferd, kreeg in 1784 zijn zoon als regent ter zijde, die hem in 1808 als Frederik VI opvolgde.

Tijdens de Fransche revolutie bleef Denemarken tot het jaar 1805 ongemoeid, toen de Koning aan Napoleon weigerde de havens voor Engeland te sluiten. Uit dankbaarheid ontnam Engeland 2 jaar later aan Denemarken zijn vloot, die nimmer teruggegeven werd. Daarom is het kleine rijk steeds de trouwe bondgenoot van Frankrijk gebleven, hetgeen later den geallieërden minder gewetensbezwaar opleverde, om het Noorwegen te ontnemen.

Zoo kwam Noorwegen volgens den loop der gebeurtenissen vanzelve in een anderen toestand, door de verhouding tusschen Zweden en Rusland aan de eene zijde en die tusschen Denemarken en de geallieërden aan de andere zijde. Nimmer werden wanverhoudingen langs meer natuurlijken weg hersteld, dan hier plaats grepen. Want de vereeniging van Rusland met Finland en van Zweden met Noorwegen lagen in de natuur der dingen opgesloten, en moesten, gelijk we later zien zullen, gezonde toestanden en gezonde regeeringsmaatregelen in 't leven roepen. Daarom ligt het zwaartepunt van Norges geschiedenis in het laatst der 18de eeuw tot 1814 geheel in den strijd, die om het bezit van Finland werd gevoerd. Ons is gebleken, hoe Zweden het zuidelijk deel verloor; thans zullen we nagaan, hoe de rest volgde.

Napoleon, die nimmer de natuurlijke toestanden tot grond-

slag zijner politiek nam, en dan ook Zweden nog steeds als den erfvijand van Rusland beschouwde, trachtte Gustaaf IV in 1805 over te halen, om zich met hem tegen den Czaar te verbinden, voor welk verbond den Zweedschen koning teruggegeven zou worden, wat Karel de XIIde verloren had. De *eenige* koning Gustaaf IV wees echter de verleidelijke aanbiedingen van Napoleon, of — zooals hij hem noemde — van het Beest der Openbaring, met trotschheid van de hand en koos Ruslands zijde. Ten blijk van erkentelijkheid liet de Czaar in 1808 zonder eenige oorlogsverklaring, een legerkorps Finland binnenrukken. De dappere generaal Klingsporn moest wijken, en de Czaar lijfde de Zweedsche provincie bij het Russische rijk in. Terzelfder tijd verklaarde Denemarken den oorlog aan Zweden (29 Febr. 1808), ten einde de Zweedsche landstreek Schonen, die vroeger Denemarken had toebehoord, te bemachtigen. Alle vorsten van Europa schenen in die dagen van den Booze te zijn bezeten; zij zagen tegen een oorlogsverklaring evenmin op als heden tegen een kamerontbinding. Men was nu eenmaal onder de wapenen, en mocht de gelegenheid ter vermeestering van een strookje gronds niet verzuimen. Met behulp van eenige Fransche en Spaansche troepen onder bevel van Bernadotte en den markies de La Romana, zou genoemde vermeestering geschieden. Van de geheele zaak kwam echter niets, daar de markies en zijn 10,000 man, die op Funen waren, met behulp van Engelsche schepen deserteerden, om hun vaderland in den bevrijdingsoorlog bij te staan.

Onderwijl had Gustaaf IV op zijn beurt weder een ander plan gevormd: de verovering van Noorwegen. Hij liet een leger het land binnenrukken, dat echter door de onbekwaamheid der aanvoerders en den dapperen tegenstand der Noorweegsche en Deensche strijdmacht niets uitrichtte.

Wij naderen nu het voor Zweden zoo gedenkwaardige jaar 1810, toen de Kroonprins, zoon van Karel XIII, gestorven was, en de Zweedsche Rijksdag besloot Bernadotte

tot troonsopvolger te benoemen [1]. Waarom had de Rijksdag het oog op Bernadotte laten vallen? Ten eerste was hij een man van naam; ten tweede was hij in Zweden bemind, ten derde bezat hij militaire bekwaamheden. Dit laatste gaf den doorslag, omdat men nog steeds 't verlies van Finland betreurde en de hoop bleef koesteren, om het op Rusland te heroveren. Al spoedig kwam men van deze dwaasheid terug.

---

[1] Wij laten hier den "staat van dienst" volgen van dezen gekroonden soldaat, de eenige, die na Napoleon's val zijn troon behouden heeft, op welken de vrije wil van het volk hem had geplaatst.

Bernadotte (Jean Baptiste Jules) geb. te Pau,	26 Jan. 1746.
Soldaat	3 Sept. 1780.
Grenadier	30 Mei 1782.
Korporaal	16 Juni 1785.
Sergeant	31 Aug. 1785.
Fourier	21 Juni 1786.
Sergeant Majoor	11 Mei 1788.
Adjudant-Onderofficier	7 Febr. 1790.
Luitenant	6 Nov. 1791.
Luit.-Adjudant	30 Nov. 1792.
Kapitein	18 Juli 1793.
Majoor	8 Febr. 1794.
Kolonel	4 April „
Brigade-generaal	Juni „
Divisie-generaal in hetzelfde jaar.	
Generaal der Fransche republiek in 1794.	
Afgezant te Weenen	April 1798.
Minister van Oorlog	Juli 1799.
Maarschalk van Frankrijk	19 Mei 1804.
Prins van Ponto-Corvo	Juni 1806.
Zweedsche kroonprins	21 Aug. 1810.
Koning van Zweden en Noorwegen	5 Febr. 1818.

(M. Ph. Le Bas, Suède. p. 374).

Bij zijn kroning te Throndhjem moet Bernadotte, die 5 jaren diende alvorens onderofficier te worden, aan één zijner vertrouwelingen gezegd hebben: "Deze dag roept mij een andere plechtigheid uit mijn leven te binnen. We schreven 't jaar 1785; ik diende als soldaat bij een der Fransche garde-regimenten. Op een parade liet de sergeant mij uit 't gelid treden, saluëerde mij met den sabel en richtte zich toen tot den troep met de volgende woorden: "In naam des Konings zult gij erkennen tot korporaal bij dit regiment Charles Jean Bernadotte." Heden noemt men mij nog altijd Charles Jean, doch ik ben geen korporaal meer." (En Karriole à travers La Suède et La Norwége par Albert Vandal, p. 210.)

De eer en waardigheid der natie begonnen te ontwaken, en liever wilde men deze provincie opofferen, dan een vazalstaat van Frankrijk worden. Napoleon had nl. zijn goedkeuring gehecht aan Bernadotte's nieuwe waardigheid, wijl hij in Zweden een steun hoopte te vinden in de beheersching van Rusland's macht. De werkelijkheid stelde nochtans die hoop te leur. Den 5en April 1812 kwam tusschen Rusland en Zweden te St. Petersburg een verdrag tot stand, waarbij bepaald werd, dat eerstgenoemd land Zweden het bezit van Noorwegen, hetzij door onderhandeling, hetzij door de wapenen, zou verschaffen; terwijl Zweden van zijn kant Napoleon met een troepenmacht in Noord-Duitschland in den rug zou vallen. Dit verdrag werd mondeling tusschen Alexander I en den Zweedschen Kroonprins bij Abo nader bekrachtigd. De belangen van Bernadotte waren andere dan die van Napoleon geworden. Rusland werd hierdoor aan zijn westelijke grenzen volkomen veilig, en kon zijn troepen uit Finland naar het oorlogstooneel overbrengen. Ook met Engeland trad Zweden in verbond. Toen Napoleon in 1813 op nieuw in Duitschland viel, werd den 3en Maart tusschen beide rijken bepaald, dat Zweden een hulpkorps van 30,000 man onder Bernadotte naar het vaste land zou zenden, waarbij Engeland de verplichting op zich nam Zweden het bezit van Noorwegen te verzekeren.

Hoe stond het intusschen met het dappere Denemarken, dat men van alle zijden lagen legde? Eerst hadden Engeland en Zweden langs vredelievenden weg den Koning Frederik VI tot den afstand van Noorwegen trachten over te halen, behoudens eenige schadeloosstelling. Maar juist hierover kon men het niet eens worden. Den Deenschen koning was het duidelijk, dat het bondgenootschap der geallieërden hem weinig voordeel zou schenken; en uit het oog verliezend de wijze spreuk: "*Noget er bedre end intet*", [1] en het onzekere voor het zekere kiezend, sloot hij zich bij Napo-

---

[1] Iets is beter dan niets.

leon aan, en verbond zich 10 Juli 1813 tot de waarlijk grootsche onderneming: Rusland, Pruisen en Zweden den oorlog te verklaren. — Hoe liep deze reuzenstrijd af? Na den slag bij Leipzig wendde Bernadotte zich met groote overmacht naar Denemarken. Het kleine leger week terug, en daar verzet dwaasheid zou geweest zijn, kwam na korte onderhandeling den 14en Jan. 1814 tusschen Denemarken, Zweden en Groot-Brittanje de vrede tot stand, waarbij Denemarken Noorwegen aan Zweden afstond, en schadeloos gesteld werd met Zweedsch Pommeren en het eiland Rügen. Vermits men echter Noorwegen later met kracht van wapenen moest veroveren, zoo is van deze schadeloosstelling niets gekomen, en zijn beide stukken lands door Zweden aan Pruisen afgestaan. — Denemarken had nimmer geboeleerd om de gunst der machtigen; daarom werd op den dag der afrekening haar kort recht gedaan.

Laten wij thans eens nagaan, in welken toestand Noorwegen tijdens de Napoleontische oorlogen verkeerde, en hoe de Noren de besluiten opvatten, die de broederstammen omtrent hen hadden genomen.

Uit de coalitie van Denemarken met Frankrijk sproten ook voor Noorwegen nadeelige gevolgen voort. Engeland's oorlogsbodems blokkeerden verschillende havens en legden in 't bijzonder den houthandel groote hinderpalen in den weg. Deze nadeelen, gevoegd bij de aanhoudende oorlogen, die men met Zweden had te voeren, deed in Noorwegen een partij ontstaan, die tot het verstandige denkbeeld kwam, dat een vereeniging met Zweden voor 's lands welvaren gewenschter zou zijn dan een met Denemarken. We moeten evenwel niet vergeten hier te wijzen op de ontwaking van het nationaliteitsgevoel der Noren en hun ontluikende ontwikkeling. In de onophoudelijke oorlogen met Zweden hadden zij steeds met groote dapperheid en dikwijls met niet gering voordeel gestreden. Dit had bij hen het denkbeeld doen geboren worden, dat ook zij een volk waren, en dat hun land niet ten eeuwigen dage een vazalstaat van Dene-

marken kon blijven. Wij leeren dus hieruit, dat ook de oorlog een goede zijde kan hebben. Het grootste deel van het Noorweegsche volk bleef echter nog aan de oude sleur gehecht, en wilde met Denemarken vereenigd blijven. Ten einde nu die vereeniging hechter te maken, benoemde Frederik VI zijn neef en troonsopvolger Prins Christiaan Frederik tot stadhouder van Noorwegen, om door de vele gaven dezen Prins eigen, gevoegd bij zijn innemende persoonlijkheid de Noren vaster aan zich te binden. Hij werd dan ook met groote geestdrift ontvangen, en won spoedig de liefde en trouw van het goede volk. Welk gebruik hij hiervan maakte is ons reeds gebleken in de geschiedenis van Christiania, zoodat wij er hier slechts kort bij zullen stilstaan.

Gelijk boven gemeld is, rukte Bernadotte na den slag bij Leipzig Holstein binnen, en stond Frederik VI bij het verdrag van Kiel (14 Jan. 1814) Noorwegen aan Zweden af. De reeds zooveel jaren slepende zaak werd hiermede definitief uitgemaakt, doch de Noren meenden nu, dat zij zich niet als buit mochten laten verkoopen, en aan hun eer en geweten verplicht waren zich tegen deze vereeniging te verzetten. Prins Christiaan was hun man. Deze verzamelde wat geld, liet de troepen onder de wapenen komen, en hield eenige krachtige aanspraken tot burgers en soldaten. "Het is door uw moed", zei hij tot de soldaten, "dat Noorwegen zich kan en moet handhaven als een onverdeeld, onafhankelijk rijk." — "De vrede", dus sprak hij den burgers toe, "is de wensch der natie, maar slechts een onafhankelijk Noorwegen kan de zegeningen des vredes smaken. Men wil Noorwegen vermeesteren, het een vreemd juk opleggen, doch een dergelijke vrede kan slechts onteerend en noodlottig voor het rijk worden; daarom kan en moet Noorwegen zijn vrijheid handhaven." Vermits het verdrag van Kiel nog niet van algemeene bekendheid was, waren er vele steden, die noch zijn redevoeringen, noch zijn bedoelingen begrepen. Spoedig wierp hij echter het masker af.

Den 19en Febr. deed hij te Eidsvold de notabelen des lands bij elkaar komen, beschouwde hen als de leden eener voorloopige nationale vergadering, en sprak hen de volgende woorden toe: "Ik heb bevel ontvangen de vestingen aan de Zweedsche troepen over te leveren, doch ik heb geraadpleegd de *Vox populi* en zij heeft gezegd: "wij willen Noren zijn en geen Zweden. Ik neem het mandaat aan, hetwelk mij oplegt de rechten van een onafhankelijk volk te verdedigen." Met deze mannen vaardigde hij een proclamatie uit, in welke de zelfstandigheid van het land afgekondigd en een nationale vergadering bijeengeroepen werd ter ontwerping eener staatsregeling. Den 25en Febr. gaf de Prins nog een anderen vorm aan deze voorloopige maatregelen, door met het gansche volk in de hoofdkerk te Christiania den eed af te leggen, om de onafhankelijkheid van Noorwegen te handhaven en daarvoor desnoods zijn bloed en leven op te offeren. De Rijksdag, die den 10en April te Eidsvold de eerste zitting hield, was uit 113 leden samengesteld: 6 grondeigenaars, 13 burgers, 21 boeren, 25 ambtenaren, 14 priesters, 2 officieren in hun hoedanigheid van staatsburgers, 17 als vertegenwoordigers van het leger, en 15 onderofficieren en manschappen, waaronder 2 matrozen. Om dezen Rijksdag geheel het karakter van een vrije en onafhankelijke beraadslaging te geven, werden alle troepen uit de nabijheid verwijderd; ja zelfs werd de schijn van pressie te willen uitoefenen zoozeer vermeden, dat het den ordonnans van den Prins, zoolang deze in Eidsvold vertoefde, verboden was zijn sabel te dragen. Het reglement van orde werd niettemin met strengheid gehandhaafd, en toen een der afgevaardigden inlichtingen vroeg omtrent den toestand des lands, verklaarde hem de voorzitter, dat zijn mandaat slechts inhield het ontwerpen eener constitutie en het verkiezen eens konings.

't Is merkwaardig, dat de arbeid dezer boerenvergadering niet verloren is gegaan, maar den grondslag uitmaakt van de tegenwoordige staatsregeling. "Nous avons vu à Eidsvold,"

zegt Albert Vandal, "les portraits précieusement conservés de ces legislateurs en sabots qui furent les constituants de la Norwége. Il serait curieux de comparer cette galerie avec les portraits de nos députés à l'Assemblée de 1789 tels que les représente une toile célèbre, *le Serment du jeu de paume*. L'artiste français montre nos législateurs arrivés au paroxisme de la passion politique; ils jurent de mourir ou de doter la France d'une constitution: sur toutes ces physionomies de penseurs, de philosophes, de polémistes, l'enthousiasme patriotique fait explosion; dans tous les regards brille un éclair. Les constituants d'Eidsvold sont des paysans vêtus à la façon des ancêtres; sur leur visage respire une volonté calme et une fermeté placide; ils ont l'air de régler les comptes de leur fermiers. L'œuvre politique qu'ils ont créée subsiste encore; la constitution votée par nos enthousiastes de 89 a vécu deux ans!"

De Noorweegsche afgevaardigden stelden den 17den Mei een democratisch-monarchale constitutie vast, en kozen den Prins tot Koning van Noorwegen bij de gratie Gods en volgens de constitutie des Rijks. Men ging daarna een schrede verder, en dacht er aan Prins Christiaan kroonprins van Zweden te maken in plaats van Bernadotte, en zoo de oude Unie van Calmar te herstellen.

De geallieërde mogendheden hadden intusschen den Prins te kennen gegeven, dat hij zich naar hun wensch had te voegen en zich niet tegen de vereeniging van Noorwegen met Zweden zou verzetten. Christiaan Frederik weigerde zich naar den wil van Engeland, Rusland, Oostenrijk, Pruisen en Zweden te schikken, waarop de Engelschen de kusten blokkeerden en de Zweden onder Bernadotte de grenzen overtrokken. Zelfs de oude koning Karel XIII bleef niet achter, en nam het bevel over de scherenvloot op zich. Er greep een tiendaagsche veldtocht plaats (4—14 Aug.); de vesting Frederiksstad gaf zich bijna zonder weerstand te bieden over; bij Frederikshald en Frederiksstein hadden mede eeinige kleine schermutselingen plaats, en zelfs werden, volgens

Nielsen, de Zweden in de nabijheid van Kongsvinger door den Noorweegschen overste Krebs totaal verslagen, en moesten zij den reeds bezetten oostelijken oever van den Glommer opgeven en naar Zweden terugtrekken: — alles zonder veel bloedvergieten.

De Prins — we zullen hem maar geen koning noemen — had van den aanvang het hopelooze van den krijg ingezien, en de verdediging daardoor grootendeels verlamd. Ook anderen zagen in dat zij zich wat te sterk hadden uitgedrukt in hun eed, om voor de onafhankelijkheid van het vaderland bloed en leven feil te hebben; — en daar op geen hulp van buiten te rekenen viel, gaf men den weerstand op, en sloot Christiaan Frederik den 14den Aug. te Moss een wapenstilstand. De Rijksdag (Storthing) zou in 't laatst van September of in 't begin van October te Christiania bijeenkomen, om over de vereeniging met Zweden te onderhandelen; de Zweedsche koning beloofde de constitutie aan te nemen, zooals die door de Eidsvoldsche afgevaardigden was vastgesteld behoudens eenige wijzigingen, die de vereeniging der beide rijken noodzakelijk hadden gemaakt.

De Rijksdag kwam den 8sten October bijeen, en ging na het voorlezen eener boodschap van Prins Christiaan, die voor zich en zijn nakomelingen voor altijd van het hem toevertrouwde gezag afstand deed, met behulp van Zweedsche commissarissen over tot een herziening der te Eidsvold vastgestelde constitutie, en nadat deze in naam des Konings door den Kroonprins goedgekeurd was, koos de Storthing met algemeene stemmen Karel XIII en zijn opvolgers tot koning van Noorwegen.

De Kroonprins kwam te Christiania, legde den eed op de constitutie af, en overhandigde tevens dien des Konings op schrift. Deze ontving den eed van de Staten; en Christiaan Frederik vertrok naar Denemarken, om zijn positie van Deensch troonsopvolger te hernemen. Den 4den Nov. 1814 was de vereeniging van Zweden met Noorwegen een *fait accompli*, en den 6den Aug. 1815 werden hun wederzijdsche con-

stitutioneele verhoudingen nader bepaald door de Rijksdagen der beide koninkrijken en door den Koning goedgekeurd.

"Sedert dien tijd, zegt Nielsen, zijn de beide Staten als zelfstandige koninkrijken onder één vorst vereenigd en hebben zij in ruime mate de zegeningen des vredes genoten." Laten wij nu eens nagaan hoe de houding der Noren (de Norsk Normands) bij die zooveel zegen aanbrengende vereeniging geweest is.

Karel XIII stierf in 't laatst van 1817; Bernadotte beklom onder den naam van Karel XIV Jan den troon, en werd 11 Mei 1818 ingewijd. De Noren hadden een deputatie naar Stockholm gezonden, om aan de inwijding deel te nemen en den Koning te verzoeken de kroon van Harald Haarfager in Throndhjem te komen ontvangen. Sedert 4 eeuwen was daar geen koning meer gekroond, en de Noorwegers kenden aan deze plechtigheid de hoogste waarde toe; omdat het den stempel zou drukken op hun wedergeboorte en verkregen zelfstandigheid. De Koning kwam in 't begin van Augustus te Christiania aan, waar hij met geestdrift en liefde ontvangen en waar 12 dagen lang feest gevierd werd. Op den weg naar Throndhjem werd de vreugde voor een kort oogenblik verstoord door een opstand der boeren in Hedemarken, die den Storthing afdanken wilden en den Koning absoluut vorst wenschten te maken. De Storthing scheen inderdaad toenmaals niet bemind te zijn: dit lichaam heeft zich dan ook langen tijd meer door trotschheid dan door verdienste onderscheiden. Men veronderstelde, dat de boeren opgeruid waren en de eigenlijke beweging van Koppenhagen uitging. In alle geval werd de opstand spoedig onderdrukt, eenige belhamels naar Akershus overgebracht, en de reis des Konings verder ongestoord naar Throndhjem voortgezet, waar hij met dezelfde geestdrift ontvangen en waar op gelijke wijze feest gevierd werd als in Christiania. Deze inwijdingsplechtigheid was juist iets voor Throndhjem; op een grooten triomfboom in Munkholmgaden stond dan ook geschreven: "Hij heeft Nidaros den ouden luister teruggegeven."

Zoo droeg thans Bernadotte de kronen van Gustaaf Wasa en Harald Haarfager op zijn hoofd; hij had de lusten ondervonden, maar de lasten met betrekking tot Noorwegen bleven niet achterwege.

De eerste moeilijkheid gold een financiëele kwestie. Denemarken eischte namelijk van Noorwegen de gelden terug, door haar vroeger ten bate van Noorwegen uitgegeven. Het werd hierin door de groote mogenheden gesteund, die met zekere pressie bij Karel den XIVden op afdoening dier schulden aandrongen. Karel de XIVde had de Noren tot heden nog niet op deze verplichting gewezen, om zich niet inpopulair te maken. Maar wat was er gebeurd? Niet alleen dat de Storthing de betaling dezer schulden weigerde, maar men had ook van Denemarken de restitutie gevorderd van de Faroër, IJsland en Groenland; en in alle geval geëischt, dat Zweden mede een gedeelte dezer schuld zou overnemen, als zijnde vroeger met Denemarken vereenigd geweest. Deze laatste bewering mag inderdaad stout genoemd worden. 't Gelukte evenwel den Koning om 't volk tot meer constitutioneele gedachten te brengen. Hij liet den Storthing vragen, of Noorwegen ook genegen zou zijn mede te werken tot verdelging der Zweedsche schuld; wees op de hersenschimmige ideeën die de vrijheid bedreigden, en zei, dat Noorwegen aan zijn eer en eigenbelang verplicht was tegenover Europa trouwelijk de verbintenissen na te komen, die tusschen Noorwegen en Denemarken bestonden en gebaseerd waren op het volkenrecht en gewaarborgd door alle beschaafde staten.

In den loop dierzelfde zitting (21 April 1821) schafte de Storthing den erfelijken adel af, als zijnde een instelling vreemd aan het Rijk. Een boodschap des Konings, om de door dezen maatregel benadeelde familiën schadeloos te stellen of een nieuwen adel te scheppen, ter belooning van aan het vaderland bewezen diensten, werd herhaalde malen hardnekkig afgestemd. In datzelfde jaar ontstond tusschen Kroon en Storthing op nieuw oneenigheid over de drukpersvrijheid,

die in Noorwegen bandeloos was. Vele schrijvers maakten daarvan gebruik, om het leger en verschillende leden van den Storthing te beleedigen, niettegenstaande hun karakter van volksvertegenwoordiger; rijks- en wettelijke instellingen werden dagelijks aangevallen en beschimpt. Toenmaals openbaarde zich ook onder eenige heethoofden het denkbeeld om de Unie van Calmar te herstellen, hetgeen alles te zamen onrust en spanning in het Rijk bracht. Alle voorstellen des Konings om de taal dier Utopisten te breidelen, werden door den Storthing verworpen; liever werd men zelf beleedigd en uitgescholden dan iets aan te nemen, wat uit Zweden kwam. De Koning nam toen zijn toevlucht tot een verstandigen maatregel. Hij zond den Storthing een boodschap, dat vermits in Noorwegen geen andere wet op de drukpers bestond dan die van 22 Sept. 1799, die in al haar strengheid moest worden toegepast, tot de Storthing het met hem over een wet was eens geworden, die beantwoordde aan den geest des tijds en het standpunt der tegenwoordige ontwikkeling. Door dezen maatregel hield het geschrijf der heethoofden op, en de Storthing kon zich verheugen door zijn koppigheid de strengste censuur in het land te hebben gehaald.

Om de botsingen tusschen kroon en parlement zooveel mogelijk te vermijden, en meer overeenstemming te brengen tusschen de uitvoerende en wetgevende macht, wenschte de Koning een *veto* in te stellen, doch de Storthing eindigde dat jaar zijn zitting zonder omtrent het *veto* nog eenige beslissing te hebben genomen.

Karel Jan steeds doordrongen van het denkbeeld, beide koninkrijken inniger te verbinden, besloot in 1824 zijn zoon Oscar (het vorige jaar gehuwd met Joséphine, oudste dochter van Eugène de Beauharnais), volgens de constitutie onderkoning van Noorwegen, daarheen te zenden. Onder de raadgevingen door hem aan zijn zoon medegegeven behoort deze: "Een langdurige vrede heeft bij de Noorweegsche natie de zucht voor militairen roem uitgedoofd; het is dus onze plicht haar vorderingen te laten maken in alles wat de oorlogskunst

aangaat, waarvan het gewicht niet genoeg kan worden beseft. Want een Staat, die geen leger heeft, is aan de genade van den eersten den besten overweldiger overgeleverd. Tancredo onderwierp Sicilië met een 30tal Noormannen. Indien Sicilië een krijgsmansgeest had bezeten, indien zij eenige permanente compagnieën soldaten had onderhouden, dan zou zij deze schandelijke onderwerping vermeden hebben."

De Koning, die steeds door nieuwe weldaden de gunst der Noren wilde winnen, liet in 1824 te Christiania een nieuwe hoogeschool bouwen, en in het volgende jaar te Bergen een museum oprichten voor Noordsche oudheden. Ook trachtte hij door het graven van kanalen en het aanleggen van wegen zooveel mogelijk de gemeenschap tusschen beide landen te bevorderen.

In 1826 brak een opstand onder de boeren uit in Gudbrandsdal; hun hoofd nam den titel aan van Gouverneur der boeren in het ambt Throndhjem. Datzelfde jaar werd Noorwegen door meer ongelukken bezocht: door groote woudbranden, pestziekten, mislukking van den oogst en stilstand van den handel. De Koning nam de doeltreffendste maatregelen, om in de algemeene ellende te voorzien. Uit dankbaarheid zette de Storthing de oppositie tegen hem voort: het tractement van den Gouverneur van Noorwegen werd aanmerkelijk verminderd, en de aangevraagde gelden tot voltooiing van het in aanbouw zijnde paleis te Christiania werden geweigerd.

In hoeverre 's Konings edel streven te gemoet werd gekomen, blijkt daaruit, dat ieder jaar (den 17en Mei) door een gedeelte van het Noorweegsche volk en den Storthing zelven den in 1814 te Eidsvold gehouden rijksdag, waar de aanspraken van Karel den XIVden verworpen waren geworden, feestelijk werd herdacht. Eerst een boodschap des Konings, die den Storthing wees op het beleedigende, dat hierin voor hem gelegen lag — prins Christiaan had men toch tot koning verkozen — maakte aan deze feesten een einde.

In 1828 werd door den Storthing de wet op de militie verworpen.

In 1835 deed de Vorst een reis door Noorwegen, en werd met betuigingen van geestdrift en genegenheid ontvangen. Maar waren ze ernstig gemeend? Het volgende jaar toch werd door den Storthing opnieuw het feest van 17 Mei ter sprake gebracht. De Koning, bewust hoeveel Noorwegen sedert Nov. 1814 aan zijn beleidvolle administratie te danken had, hoeveel voordeelen daaruit gesproten waren, die door alle weldenkenden erkend moesten worden: de staatsschuld was aanmerkelijk verminderd, de hulpbronnen van het land waren vermeerderd en meer verzekerd door het vertrouwen in de politieke instellingen, — de Koning eindelijk, de snoode ondankbaarheid moede van een staatslichaam tegenover een gouvernement, dat sedert 22 jaren zijn beste krachten inspande om het gebouw der Noorweegsche nationaliteit op hechter grondslagen te doen steunen, besloot den Storthing te ontbinden.

Ging de Storthing uit elkaar? Geenszins, zij bleef; niettegenstaande het besluit harer ontbinding volkomen wettig was. De Koning nam geen maatregelen van geweld, maar zond het Besluit der ontbinding aan een buitengewonen Storthing, die tegen den maand October bij elkander geroepen werd. Ter opheldering van dezen maatregel schreef hij het volgende aan den Rijksstadhouder, den graaf van Wedel-Jarlsberg. "'t Is noodig, dat ik zelf weet, of de vereeniging een doode letter is, of dat zij den eerbied verdient, dien men haar schuldig is; of de goede trouw bij onze verhandelingen voorzit, of dat ik er altijd een verborgen zin achter moet zoeken; of, als ik niets anders dan het goede wil, men mij zoowel als de natie van de middelen moet trachten te berooven, om het tot stand te brengen, en of ik mijn nakomelingen de beide koninkrijken kan nalaten als twee gelukkige, rechtschapen, vreedzame volken, dan wel met kiemen van regeeringloosheid en verwarring in zich, die hun wortelen uitstrekkend, zich eensklaps in tijden van gevaar kunnen ontwikkelen, en dan de onafhankelijkheid en communale vrijheden kunnen bedreigen."

Deze buitengewone Storthing zag de goede bedoelingen van Karel den XIVden in, vergaderde met kalmte en wijsheid, en wist al de bestaande moeilijkheden, die een oogenblik de rust van het rijk hadden dreigen te verstoren, uit den weg te ruimen.

Als blijk van 's Konings goeden wil kan nog een schrijven strekken van 23 Febr. 1837 aan den Stadhouder. "Het is verre van me, om mij te verzetten tegen voorstellen, gegrond op recht en billijkheid. Men zal in mij steeds een trouwen uitvoerder vinden van de grondwet, maar eveneens ben ik vast besloten alle noodlottige interpretaties te onderdrukken. Woorden vol ijdelen klank kunnen de feiten geenszins te niet doen. Sedert 22 jaren heerschen er kalmte en voorspoed, een grooter vrijheid dan de wilden in Amerika genieten, toenemende nijverheid, herstelde financiën en vermindering van grondlasten [1]. Ziedaar de resultaten! Wat kan men in Noorwegen willen? Wat begeert men meer? Dat men zich verklare, en ik zal antwoorden met de wet in de hand, de rechtvaardigheid in de ziel, de genegenheid in het hart."

De regeering van Bernadotte is zoowel voor Zweden als Noorwegen een zegenrijke geweest, en in alle opzichten heeft hij, zoowel als zijn zoon Oscar, bewezen de gaven van een edel, groot vorst te bezitten, al waren beiden niet op een troon geboren. Het volk heeft Bernadotte den naam van "den Wijze" geschonken, en voorzeker verdiende een vorst dien titel, die eens zijn zoon den volgenden raad gaf: "De bekwaamste man ter wereld moet zelfs naar den raad luisteren van degenen, die hij minder bekwaam dan zich zelven oordeelt, van 't oogenblik af, dat hij hen in zijn raad geroepen heeft. 't Is den vorst aangeraden weinig te spreken; 't is zijn belang veel te hooren. Dan kan hij zich alle soorten van raadgevingen ten nutte maken: de goede,

---

[1] In Noorwegen is evenals in Frankrijk en Amerika het grondbezit in handen der boeren, en uit kleine grondeigendommen saamgesteld.

omdat zij goed zijn; de slechte, omdat zij de goede beter doen uitkomen."

Noorwegen vooral heeft de vruchten van zijn wijs en toegevend bestuur ondervonden. Dat het land den toestand van heden vergelijke met dien van 1814; dat het denke aan den bloeienden staat van zijn handel en inkomsten, aan de bijna verdubbelde bevolking en de met 2/3 verminderde belastingen. Dit alles is Noorwegen grootendeels aan Karel Jan en zijn opvolgers verschuldigd.

Den 30sten Aug. 1835 werd de nieuwe weg tusschen Stockholm en Throndhjem geopend, en kwam de Koning, wien men die nieuwe gemeenschap verschuldigd was, een tweede maal naar Noorwegen over.

Ten opzichte der Nomadische stammen, die het Scandinavische schiereiland bewoonden, werden de volgende maatregelen genomen. In 1835 werd een instructie vastgesteld, die de jaarlijksche inspectiën regelde, welke in Lapland gehouden moesten worden, om er de vorderingen van het Christendom na te gaan. Eveneens werd een reglement saamgesteld ter administreering der gelden voor de Laplandsche kerken; ten slotte ordonneerde de Koning nog, dat de Zweedsche catechismus in het Lappisch en Finsch vertaald zou worden. Op de grenzen van Noorwegen werden twee kapellen gebouwd, opdat de Finsche boeren, die deze grenzen bewonen, hun godsdienstplichten zouden kunnen waarnemen; tevens werd daar een school gesticht.

In 1844 stierf Bernadotte in den ouderdom van 98 jaren. Zijn zoon Oscar I, die zeer bij de Noren bemind was, overleed in 1859, en werd opgevolgd door zijn zoon Karel den XVden, die in 1872 zonder manlijk oir ten grave daalde, waardoor volgens de bepalingen der grondwet zijn broeder Oscar II, de tegenwoordige koning, den troon besteeg.

Ging onder het bestuur dezer koningen Noorwegen steeds in inwendige ontwikkeling en toenemende welvaart vooruit, de symphatie tusschen beide volken nam geen hooger vlucht, en stuitte aanhoudend op de wederzijdsche koppigheid af.

De in 1872 voorgestelde muntconventie tusschen Denemarken, Zweden en Noorwegen, de invoering van een gemeenschappelijk op den gouden standaard gebaseerd muntstelsel beoogend, werd door den Storthing verworpen. In 1875 werd dit staatslichaam echter door de openbare meening gedwongen tot de conventie toe te treden, en zou de "Krona" in 't vervolg ook in Noorwegen gangbaar zijn.

Als wij dus de geschiedenis van Noorwegen na 1814 nader beschouwen, dan neemt men steeds een toeneming van welvaart en een verheffing van het volk waar. In vereeniging met Denemarken was het land slechts een suzereine staat, wiens belangen Denemarken weinig ter harte gingen. In vereeniging met Zweden is het een onafhankelijk koninkrijk geworden, dat slechts met dit land een koning gemeen heeft, doch verder geheel op zich zelve staat, en zelfs een eigen invoer van rechten bezit, zoodat men aan de grenzen nog gevisiteerd wordt. En als men nu weet, welke kolossale vorderingen Noorwegen op ieder gebied gemaakt heeft, hoe het eertijds arme land thans rijke hulpbronnen en groote welvaart bezit, dan vraagt men zich verwonderd af, wat het 't recht gaf dikwijls dien hoogen toon aan te slaan. Noorwegen kon niet wijzen op groote, zelfopofferende daden van zijn volk; het had nimmer eenige politieke rol in Europa gespeeld; het was slechts afhankelijk geweest; het volk was arm, de grond onvruchtbaar en de nijverheid zoo goed als niets. Het bezat geen geleerden, geen kunstenaars, en waarschijnlijk was er geen land ter wereld zoo onbekend als Noorwegen. Toch moeten in dit volk elementen geschuild hebben, die, gevoegd bij hun geïsoleerde ligging, de natuur van hun bodem, het klimaat, de levenswijze enz. hun dien zin voor vrijheid en onafhankelijkheid hebben ingeprent. Want zij zijn vrij als de vogels tusschen hun scheren, en trotsch als de wilden der prairiën.

Noorwegen bezit een regeeringsvorm, die het meest met dien der Vereenigde Staten van Noord-Amerika overeenkomt. Wat den koning aan macht overblijft is zoo goed als niets. Hij

heeft slechts een suspensief veto; in enkele gevallen, zooals in zaken van financiëelen aard, ook een absoluut veto, hoewel dit in de grondwet niet bepaald is uitgedrukt. Indien de Storthing driemaal een maatregel heeft verworpen, door den koning begeerd, dan is die definitief verworpen, zooals ten opzichte van den erfelijken adel heeft plaats gehad.

Ten slotte willen wij hier eenige artikelen uit de grondwet overnemen, zooals die den 4den Nov. 1814 werd vastgesteld.

§ 1.

Het koninkrijk Noorwegen is een vrije, onafhankelijke, ondeelbare en onvervreemdbare staat met Zweden onder éénzelfden koning vereenigd. De vorm van het bestuur is een constitutioneele erfelijke monarchie.

§ 2.

De Evangelisch-Luthersche godsdienst zal de heerschende godsdienst in het koninkrijk blijven. De inwoners, die deze leer belijden, zijn verplicht hun kinderen daarin op te voeden. De orde der Jezuïeten en Monniken zullen in het koninkrijk niet geduld worden, terwijl de toegang als voorheen den Joden ontzegd zal zijn. (Sedert opgeheven.)

§ 10.

De kroning en inwijding des konings zal bij zijn meerderjarigheid in de kathedraal van Throndhjem plaats hebben, met die plechtigheid en op dat tijdstip, als hij zelf goed zal vinden te bepalen.

§ 11.

De koning zal ieder jaar eenigen tijd in Noorwegen doorbrengen, tenzij gewichtige hinderpalen dit beletten.

§ 15.

Tijdens het verblijf van den koning in Zweden zullen

daar steeds de staatsraad en 2 leden van den Noorweegschen raad vertoeven, die jaarlijks aftreden en vervangen worden.

§ 18.

De Noorweegsche schatkist zal in Noorwegen blijven; de inkomende baten zullen alleen voor Noorwegen gebezigd mogen worden.

§ 33.

Alle stukken betrekkelijk de Noorweegsche zaken moeten in de Noorweegsche taal gesteld zijn.

§ 40.

Bij minderjarigheid des konings zal een gelijk aantal leden uit den Noorweegschen en Zweedschen Rijksdag zich tot een bestuur over de beide landen vormen. De ministers van Noorwegen en Zweden, die in den raad zitting nemen, zullen door het lot bepalen, wie het voorzitterschap zal bekleeden.

Van de wetgevende macht.

§ 63.

Indien wettige redenen een afgevaardigde verhinderen zich naar den Storthing te begeven, zal degene, die na hem de meeste stemmen heeft verkregen, zijn plaats innemen. Ieder volksvertegenwoordiger heeft recht op vergoeding van reis- en verblijfkosten.

Algemeene bepalingen.

§ 92.

De ambten van den Staat zullen slechts mogen worden toevertrouwd aan Noorweegsche burgers, die den E. L. godsdienst belijden, trouw aan den koning en de grondwet hebben gezworen, en de taal van het land spreken.

§ 106.

De kapitalen, alsmede de renten der kerkelijke goederen zullen slechts aangewend mogen worden voor de belangen der geestelijkheid en de verspreiding der verlichting.

§ 108.

Geen graafschap, geen baronie, geen majoraat, geen fideïcommis zullen in de toekomst ingesteld worden.

§ 109.

Ieder Noorweegsch burger is verplicht gedurende een zekeren tijd zijn vaderland te dienen, welke zijn geboorte of fortuin ook moge wezen.

BESLUIT.

Was de ruil van Finland tegen Noorwegen voor Zweden in alle deelen wenschelijk? Oppervlakkig beschouwd zeker niet. Finland (Finland = Schoonland) was oneindig rijker, vruchtbaarder, en een meer toegenegen land dan het arme, woeste, en vijandig gezinde Noorwegen. Maar Finland lag van Zweden gescheiden door de Oostzee, en grensde aan een rijk, dat het steeds bedreigde. Toen Zweden nog een veroveringsstaat was, moest het bezit van Finland ongetwijfeld van groot strategisch belang wezen, wat echter met de toeneming der macht van het Russische rijk en de beperking der vorstelijke macht in Zweden ten eenenmale verviel. Door Finland heeft Zweden het geheele Noorden tot aan de monden van de Wezer beheerscht en den invloed vermeesterd, dien het eertijds in Europa bezat. [1] De afstand dezer provincie moest dus ongetwijfeld een groot verlies schijnen, te meer daar zij van harte Zweedschgezind was. [2] De ver-

[1] Le Bas. p- 532.

[2] In 't jaar 1156 werd Finland veroverd door den Zweedschen koning Erich den Heilige. Sedert dien tijd is het steeds 't slachtoffer geweest van de veelvuldige oorlogen tusschen Zweden en Rusland. Onder Peter den Groote rukten 18000 Russen Finland binnen en pleegden er gruw-

eeniging met Noorwegen daarentegen was oppervlakkig beschouwd voor Zweden niets: 't was een uitgestrekt land, maar onvruchtbaar; de vermeerdering eener bevolking van één millioen inwoners, doch arm, en onder den invloed van ingewikkelde vooroordeelen. Toch was de vereeniging dier beide landen, hoewel voor Noorwegen meer, ook voor Zweden van groot belang. Zij kwam overeen met de natuurlijke orde der dingen; en dat de Zweedsche koningen, niettegenstaande de weinige toenadering en den hardnekkigen geest van tegenstreving, die zij van de zijde van Noorwegen ondervonden, hun beste krachten hebben ingespannen om die vereeniging zoo hecht en vruchtbaar mogelijk te maken, is mede een gevolg van de natuurlijke taak, waartoe ook koningen onbewust gedreven worden.

De vereeniging met Noorwegen maakte Zweden uit het oogpunt der defensie sterk en beschermde zijn westelijk frontier, zoodat het thans geheel door een woeste en ongenaakbare kust omgeven, als een voormuur beschouwd kon worden tegen de veroveringsplannen van Rusland. Hier aan deze zijde is Rusland's taak geëindigd; de Oostzee is hier zijn natuurlijke grens, en sedert heeft het zijn oogen slechts te wenden naar het zuiden en Klein-Azië. [1] Noorwegen en Zwe-

---

zaamheden, die niet strekten om hen daar populair te maken. De dorpen werden overal afgebrand en de inwoners wreedaardig vermoord. Hier hadden zij 10 à 12 mannen en vrouwen achter elkander aan een ijzeren stang in het vuur gehouden, en met eene schaaf de door het branden veroorzaakte litteekens afgeschaafd; daar trokken zij een gevangene met een touw onder de armen aan een huis of boom omhoog, en staken door de saamgebonden voeten een stang, waaraan zich aan ieder einde eenige dragonders zoolang op en neer wiegden, tot de leden uiteengerukt waren. De Finnen wilden daarom ook liever alles wagen, dan zulken barbaren in handen te vallen, hoewel sommigen Finland's vereeniging met Zweden als een bron van afwisselende ellende en ongelukken beschouwden. Finland's ligging maakte het tot een eeuwigdurend oorlogstooneel. Nauwelijks begon het zich van de voormalige rampen eenigszins te herstellen, of het werd op nieuw in een oorlog gewikkeld, die het jaren terugzette, waarom die lieden een vereeniging met Rusland gewenschter achtten, en daarom *heethoofden* genaamd werden. (Finland en de Finnen).

[1] Le Bas. p. 533.

den vormen te zamen een beschermend deel voor Europa, en zullen voor een verbonden Europa, dat Rusland in het zuiden aanvalt, van overgroot gewicht zijn, daar zij onmiddelijk St. Petersburg bedreigen. [1] Ook uit een ander staatkundig oogpunt was deze vereeniging wenschelijk. Te zamen verbonden en in hun isolement hun kracht vindend, bracht deze geconsolideerde massa het Noorden tot rust, en maakte voor goed een einde aan de onophoudelijke oorlogen der beide broederstammen.

Was dit verbond dus wenschelijk uit een internationaal, uit een geographisch en uit een politiek oogpunt, ook commerciëele en oeconomische belangen pleitten daarvoor, welke helaas! tot heden grootendeels afgestuit zijn op de weinige toenaderingsgezindheid der beide volken. Noorwegen komt koren te kort, Zweden weet met zijn voorraad geen weg en stookt er brandewijn uit. [2] Zweden heeft fabrieken en andere nijverheidsinstellingen, in Noorwegen is de nijverheid gering en gaat slechts met tragen wiekslag verder. Noorwegen heeft een te overvloedige vischvangst, Zweden heeft te weinig. Noorwegen komt schepen te kort om al zijn producten uit te voeren, Zweedsche schepen zouden daarin kunnen voorzien. Maar een dergelijke ineensmelting, een elkander begrijpen, een afleggen van hoogmoed en stijfhoofdigheid, zijn zelfs voor het grootste optimisme en de hoogste sympathie voor beide merkwaardige volken nog in den gulden tijd der toekomst te zoeken.

In de laatste jaren is in Noorwegen alles gedaan, wat kunst en vernuft vermogen, om een dergelijk land de zegeningen der moderne beschaving deelachtig te doen worden. Pogingen werden aangewend ter bedwinging der ruwe natuur en verbetering van den grond; wegen, telegrafen en sporen

---

[1] Le Bas. p. 533.

[2] Daarom was ook de geographische ligging van Finland voor deszelfs buitenlandschen handel zeer ongunstig, want het kon zijn overtollige producten aan zijn naaste buren niet slijten, wijl zij juist dezelfde voortbrengselen aankweekten. (Finland en de Finnen).

aangelegd, en binnen weinige jaren zal Noorwegen bij geen land in Europa hierin ten achter staan. Eenvoud en natuurlijkheid vormen den grondslag van het volkskarakter. Tusschen hooge en lage standen liggen evenals tusschen familie en dienstboden geen onoverkomelijke bergen van trotschheid en kleinachting: de eenzaamheid der woonoorden, de lange winters, de gevaarlijke vischvangst, waaraan haast aller bestaan verbonden is, de godsdienstband, de ontvankelijkheid voor de grootsche en machtige indrukken der trotsche en geweldige natuur, werken gunstig op ieders gemoed, ontkiemen in de harten grooter plichtsbetrachting, grooter menschenliefde en meerder zelfwaarde dan in eenig ander land. De zwaarmoedigheid, die het volk kenmerkt is een gevolg van den diepen levensernst, die hun voorwaardelijke bestaansbronnen en het psychisch natuurkarakter hen inprenten. Zij leven op de grenzen der woestenijen: d. i. op de grenzen van te zijn of niet te zijn. Arbeid adelt hun karakter, eerbied voor Gods geboden hun ziel. Zelfstandigheid is hen een behoefte, en den priester, aan wier lippen zij hangen, beschouwen zij als huns gelijke. Zij eeren den koning, maar zijn republikeinsch in merg en been. Alle kinderen van de bewoners der scheren moeten, met welke groote bezwaren het ook gepaard gaat, onderwijs genieten; en vele boerenzonen bezoeken de academie, niet om een graad te verkrijgen, maar wijl zij met kunsten en wetenschappen kennis willen maken. Niet heden maar altijd is Noorwegen een belangwekkend land geweest. Zelfs ten tijde van hun diepe armoede, hun verval en afhankelijkheid moesten vorsten erkennen, dat het Noorweegsche volk een merkwaardig volk was. Tusschen de woeste bergen ingeklemd is hun geest niettemin omhoog gestegen als de arend boven hun kale klippen. De trots van het volk is ten laatste gevaren in genieën als Henrik Ibsen, Jonas Lie, Asbjörnsen en Björnson. In hun werken ligt de geest der Noorweegsche menschheid, die zij in schoone vormen gegoten en vastgeketend hebben aan de grootste scheppingskrachten der Europeesche cultuurstaten.

En wie hun werken leest zal in zich de behoefte voelen ontwaken, om bekend te worden met "*det vakkre norske Folk, og det store Land met dets stolte Sönner.*"

ERRATA.

Blz.	4	r.	1	v. b.	*staat:*	Noord-Zee	*lees:*	Noordzee.
„	5	r.	11	v. o.	„	Noord-Zee	„	Noordzee.
„	6	r.	14	v. b.	„	den vorm	„	de vorm.
„	12	r.	3	v. b.	„	doods	„	doodsch.
„	14	r.	7	v. o.	„	uitgenomen	„	uitgezonderd.
„	17	r.	12	v. b.	„	Scapïes	„	Scabies.
„	22	r.	14	v. o.	„	stamvader	„	stamvaders.
„	23	r.	8	v. b.	„	harpoeneeren	„	harpoenen.
„	24	r.	3	v. o.	„	harpoeneeren	„	harpoenen.
„	34	r.	1	v. o.	„	ongedekten	„	ongedekte.
„	55	r.	17	v. o.	„	Scapiës	„	Scabies.
„	59	r.	2	v. o.	„	von	„	van.
„	60	r.	18	v. b.	„	meer	„	maar.
„	74	r.	3	v. o.	„	leggen	„	liggen.
„	114	r.	5	v. o.	„	geele	„	gele.
„	129	r.	17	v. o.	„	leek	„	gelukte.
„	164	r.	13	v. o.	„	tegenjoech	„	tegenloech.
„	177	r.	10	v. o.	„	voortruischtte	„	voortruischte.
„	212	r.	9	v. b.	„	de	„	den.

